

Criteria III

Research, Innovation and Extension

3.3.2.1: Number of research papers in the Journals notified on UGC website during the last five years.

2020

Studies in Indian Place Names (UGC Care Journal)

ISSN: 2394-3114 Vol-40, Special Issue-05

NAAC sponsored two days National Conference on New Accreditation Process and Quality Enhancement for rural colleges
Held on 4 and 5th February 2020

SunderraoSolankiMahavidyalaya, Majaigaon Dist. Beed, Maharashtra.
India. 431 131

THE IQAC AS THE HEART OF THE INSTITUTION

Syed N. K., Pathan A. V., *Barote M.A*

IQAC coordinator, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

*Department of Zoology and Physics, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

ABSTRACT

The foundation of Internal Quality Assurance Cell (IQAC) by accredited institutions (after the first cycle) is a significant step in driving a long-term quality standard. IQAC plays a role of significant administrative body in any institution that is responsible for all quality matters. It is the principal responsibility of IQAC to invent, start, plan and take charge of a variety of activities that are necessary to enlarge the quality of the education imparted in an institution or college. IQAC is now obligatory in every institution as per NAAC requirements. It is responsible for introducing quality systems in institution. The introduction of quality assurance systems is a measure of responsibility, but it can only succeed if it is accepted to measure what is important to academic organization in a manner that it can understand. The role of IQAC in maintaining quality standards in teaching, learning and evaluation becomes very crucial. Today it is regarded as the heart of every institution. The present study is therefore undertaken on a smaller scale to determine the exact status and functioning of IQAC and its results.

KEYWORDS: IQAC, Quality, Excellence, Higher education

INTRODUCTION

In the recent times Quality Education has become a very essential requirement as well as a matter of concern in the last few decades. The uneasiness inhibits developmental growth among the various stakeholders of education viz parents, employers, teachers, students, etc. In the recent time the numbers of institutions are engaged in providing higher education in India and numbers of students are enrolled for the same. But now the 'quality in education' in comparison to the 'quantity' has become the central factor in the 21st century. Excellence and Quality should be the vision of every higher educational institution. Here quantity becomes less important before quality. In the present academic world quality has been the main idea in the educational institutions. The governments and all the academic bodies have been continuously working to

OUR HERITAGE

ISSN: 0474-9030Vol-68, Special Issue-38
ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON RECENT ADVANCES IN SCIENCES
Held on: 13th February 2020
Organized by Department of PHYSICS, CHEMISTRY, MATHEMATICS, BOTANY & ZOOLOGY Shivaji Arts, Commerce and Science College Karnatak Dist. Aurangabad (MS)

Composition and Morphological properties of the F doped ZnO thin films

E. U. Masumdar^a and M. A. Barote^{b*}

^aThin Film Physics Laboratory, Department of Physics, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya - Latur-413512, Maharashtra, India (emasumdar@yahoo.com)

^bDepartment of Physics, Azad college, Ausa-413520, Maharashtra, India

(*Corr. Author)jbarotema1971@gmail.com

Abstract

The simple and cost effective spray pyrolysis technique is used to for the F doped ZnO thin films. The fluorine doped thin films were deposited on preheated amorphous glass substrates at temperature 450°C. The dopant percentage of F is increased, the grain size is increased. The elements of O, Zn and F were found on surface of the FZO film.

Keywords: ZnO thin films, Spray pyrolysis, EDAX

1. Introduction

Doped ZnO films offer a promising alternative to indium tin oxide (ITO) as a transparent conducting front contact layer in CdTe/CdS solar cells. The substitutional doping of ZnO films with group III metals such as Al, B and Ga has been widely reported [1-5], however out-diffusion of the electrically active metal dopants during subsequent cell fabrication procedures can lead to detrimental effects on device performance. It has been shown, using reactive RF sputtering, that ZnO films can instead be doped with fluorine and maintain comparable electrical and optical properties to those of the group III doped films [6-9]. Such films should be better suited for maintaining stability in CdTe/CdS solar cells where the diffusion of F out of the layer during subsequent high temperature fabrication of CdS and CdTe layers is unlikely to cause a significant degradation in device performance [10-12]. Apart from the academic interest, the fluorine doping has several potential advantages over the well-known and successful In-doping, such as low cost and abundance. More over fluorine does not introduce significant perturbation into the conduction band, due to the size compatibility of the oxygen and fluorine atoms [13-14].

Studies in Indian Place Names (UGC Care Journal)

ISSN: 2394-3114 (Print) 40 Special Issue-03

NAAC sponsored two days National Conference on New
Accreditation Process and Quality Enhancement for rural colleges
Held on 4 and 5th February 2020

SunderraoSolankiMahavidyalaya, Majalgaon Dist. Beed, Maharashtra,
India. 431 131

The role of ICT in improving the quality of Higher Education

Dr. M. A. BAROTE

NAAC Co-coordinator, Azad Mahavidyalaya, AUSA, Dist, Latur, (MS)-413520

Abstract

Information and communication technologies (ICT) play an important role in the life. The role of ICT in education is becoming more and more important and this importance will continue to grow and develop in the 21 st century. ICT plays a vital role in the field of Education especially in Higher Education, since implementation of ICT in higher Education is more student and teacher centric. Teaching and learning the subject which will have more impact and increases the capability of student learning this can be implemented through use of technology in classroom nothing but ICT. The paper argues the role of ICT in transforming teaching and learning

Keywords: Higher Education, ICT, Technology.

1. Introduction

Higher education in concern with the Indian perspective has grown exponentially in the last five decades to meet the demands of quality education for all. This feature has further gained impetus due to speedy advancement in Information and Communication Technology (ICT). Demand for capable and knowledgeable labour is ever increasing in the contemporary globalised society. In this backdrop, access to quality in higher education for all has emerged as determining factor of economic growth and development. In order to increase the access to higher education and improving its reach to the farthest parts of the country, contribution of open and distance learning facilities is on the increase.

The Information and Communication Technology (ICT) is an umbrella term that includes any communication device or application, encircling: radio, television, cellular phones, computer, and network hardware and software, satellite systems and so on, as well as the various

Ethanol Sensing Properties of F Doped ZnO Thin Films by Spray Pyrolysis

F. T. Manjunath

Thin Film Physics Laboratory,
 Department of Physics, Ramakrishna Mission,
 Mada. Idyalaya - Tumkur-57512, Malavalli, India

M. V. Harish

INSTRUMENTATION & CONTROL
 Anna Institute of Science and
 Technology, Tumkur

Abstract: The F doped ZnO thin films were deposited on preheated amorphous glass substrates using spray pyrolysis technique. Among all the deposited thin films, the 4 at% F doped ZnO film shows the maximum response (~20.5%) at 300 °C to 1000 ppm of Ethanol in air. The response time of 145 s and corresponding recovery time is 155 s is observed for 4% F doped ZnO thin film.

Keywords: ZnO thin film, recovery time, response time

1. INTRODUCTION

Doped ZnO films offer a promising alternative to indium tin oxide (ITO) as a transparent conducting front contact layer in CdTe/CdS solar cells. The substitutional doping of ZnO films with group III metals such as Al, B and Ga has been widely reported [1-5], however out-diffusion of the electrically active metal dopants during subsequent cell fabrication procedures can lead to detrimental effects on device performance. It has been shown using reactive RF sputtering, that ZnO films can instead be doped with fluorine and maintain comparable electrical and optical properties to those of the group III doped films [6-9]. Such films should be better suited for maintaining stability in CdTe/CdS solar cells where the diffusion of F out of the layer during subsequent high temperature fabrication of CdS and CdTe layers is unlikely to cause a significant degradation in device performance [10-12]. Apart from the academic interest, the fluorine doping has several potential advantages over the well-known and successful In-doping, such as low cost and abundance. More over fluorine does not introduce significant perturbation into the conduction band, due to the size compatibility of the oxygen and fluorine atoms [13-14]. Fluorine was expected to occupy the oxygen site in ZnO, and hence promoting the conductivity of the film [15].

2. EXPERIMENTAL DETAILS

The F-doped ZnO films were deposited using amorphous glass substrates, chemically cleaned using

spray pyrolysis method at 400 °C substrate temperature (0.5M solution of zinc acetate dihydrate [ZnO] (100): 200) diluted in ethanol and deionized water as Ti raw used for all the films, and ammonium fluoride (NH₄F) was added to starting solution for fluorine doping. Zinc acetate dihydrated and ammonium fluoride solutions were mixed together in different volume proportions ranging from 1 at% to 5 at% in steps of 1%. Air was used as the carrier gas, pressure at 0.2 bar. The ultrasonic nozzle to substrate distance was 28 cm and during deposition, solution flow rate was held constant at 1 ml/min.

3. RESULTS AND DISCUSSION

(a) Effect of temperature and Ethanol concentration

Fig. 1 represents the sensing characteristics of the F-doped ZnO films as a function of the operating temperature for 1000 ppm concentrations of Ethanol in air. It is observed that F dopant enhances the response of the films to Ethanol. Among all the films, the 4 at% F-doped ZnO film shows the maximum response (~20.5%) at 300 °C to 1000 ppm of Ethanol in air.

Fig. 2 represents the sensing characteristics of the F-doped ZnO film as a function of Ethanol concentration in air at different F at%. It is observed in the figure that F concentration increased, the response increases rapidly in the lower concentration region of Ethanol, while it increases gradually at higher concentrations of Ethanol. For a low concentration (250 ppm), there is a smaller surface coverage of Ethanol molecules on the film and hence the surface reaction proceeds slowly. On an increase in gas concentration to 1000 ppm the surface reaction increases due to a larger surface coverage of Ethanol molecules, resulting in a rapid increase in response. On a further increase in gas concentration to 1250 ppm, the surface coverage of Ethanol molecules on the film tends to decrease which leads to gradual decrease in response.

2020

19-90

OUR HERITAGE

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-38
 ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON RECENT ADVANCES IN SCIENCES
 Held on: 13th February 2020
 Organized by: Department of PHYSICS, CHEMISTRY, MATHEMATICS, BOTANY &
 ZOOLOGY Shivaji Arts, Commerce and Science College Kannad, Dist. Aurangabad
 (MS)

FTIR and Optical Absorption Studies of CuSe₂ Thin Film

R. V. Suryawanshi^a, G. D. Tingare, R. M. Mahindrakar^b

^aHOD, Department of Electronics, Azad Mahavidyalaya AUSA, Ta. AUSA, Dist. Latur-413520,
 M.S., India

^bDepartment of Physics, Arts, Science and Commerce College Naldurg, Ta. Tuljapur, Dist. Osmanabad-
 413602 M.S., India

*E-mail - *Email: rvsuryawanshi@gmail.com

Abstract

Polycrystalline thin films of CuInSe₂ have been prepared by Chemical Spray Pyrolysis technique. The films were obtained onto glass substrates by spraying the precursor solutions of A.R. purity. The preparative parameters, equimolar (0.05 M) concentration solution, 5 ml / min Spray rate, distance between nozzle to substrate (30cm) were optimized to obtain good quality thin films. FTIR and optical absorption studies of CuSe₂ Thin Film were investigated. The as-deposited films were characterized for physical structure. The morphology of CuSe has been studied with scanning electron microscope (SEM). The optical studies revealed that the absorption coefficient is high (10^4 to 10^5 cm⁻¹) and the energy gap decreased continuously from 2.13 eV. The electrical transport studies for these films were also examined. The different transport characteristics of the films have also been determined. Thermo power measurements showed that the samples are n-type.

Keywords: Chemical Spray Pyrolysis, CuSe₂, thin films, thermo power

1. Introduction

Substantial progress has been made in polycrystalline thin-film photovoltaics in the last few years [1]. All the thin-film deposition techniques used for the fabrication of high-efficiency CIS cells are costly and require sophisticated instruments. A low-cost process for the deposition of CIS thin-film layers is yet to be developed. This has been identified as one of the important

Determination of iron content in neglected leafy vegetables *Sonchus arvensis* and *Portulaca Oleraceae* by Colorimetrically

Mallikarjun B Zade

Department of Chemistry, Azad College Ausa Dist. Latur, Maharashtra, India

Abstract

Iron is one of the important nutrients for good health and Vigour. It is needed for the formation of the Hemoglobin which carries oxygen from the lungs to the body cells. Vegetables are richer in iron than fruits. Most of the iron for our body requirements can be obtained from green leafy vegetables and nutritional anemia can be easily cured by green leafy vegetables. Iron is an essential part of Red Blood Corpuscles and is an essential element in the body. Its best sources are *Sonchus arvensis* and *portulaca Oleraceae*.

Keywords: vegetables, Iron, Absolution, $[Fe(SCN)_6]^{3-}$ complex and colorimeter

Introduction

The food refers to a chemical substance which after eaten, digested and absorbed by the body will provide the nutrients for promoting the growth and repair of tissue, produce energy and regulate various functions of the body thereby helps to maintain nutritional status and good health^[1]. The chemical constituent of food which performs different functions of the body are referred as nutrients. These nutrients which perform various body processes which promote the growth and repair of tissue, impart energy and involve in regulation of body processes. There are six major groups of nutrients which are required for healthy growth. They are fats, proteins, carbohydrates, vitamins, mineral elements and water. These nutrients are digested and available by the body for subsequent processes (hydrolysis). The presence of dietary fiber in our food is equally important as the other six nutrients. The dietary fiber is indigestible part of the food and is now considered as important nutritionally as one of the nutrients of the food because of its role of imparting roughage in the diet in maintaining health¹. In addition to these nutrients the body also requires a continuous supply of oxygen to release energy from the body.

Fresh vegetable, get spoiled very easily. The tropical climate of country is further responsible for the higher rate of spoilage of these foods and thus these food stuffs cannot be kept at room temperature for long period of time. The different types of foods are grown at different places and during different seasons. As a result, the particular foods are in plenty at their place of production and during the season when they are grown.

The other important aspect is food hygiene which is necessary for ensuring safety, wholesomeness and soundness of fruits and vegetables at all stages from its growth, production, manufacture and its final consumption. The diseases transmitted by contaminated fruits are referred as food born infection which includes gastro intestinal disturbances caused by microorganisms. These diseases are also referred as intoxications caused by chemical poisons in food, the poisons may be microbial or non-microbial in

origin or may be naturally present in food some times they are incorporated by adulteration of foods, increased use of pesticides, fertilizers in agriculture, dairy farming, during storage and processing of foods.

The deep green yellow and orange coloured vegetables such as green leafy vegetables, carrots, papaya, tomatoes and yellow pumpkin which are rich sources of carotene are best sources of vitamin A as the carotene is converted into vitamin A in the body. This vitamin is essential for normal growth and vitality, good eyesight, healthy skin, protection against diseases of respiratory tract. The deficiency of this vitamin leads to eye infection, poor vision, night blindness, frequent colds, lack of appetite and skin disorders. They are good sources of folic and ascorbic acid, protein and calcium. Some green vegetables also contain oxalic acid which interferes in absorption of calcium.

The Leafy vegetables *Sonchus arvensis* and *Portulacaoleraceae* is widely taken in the season. When the leaf of *Sonchus arvensis* is cut off its pedicel it shows red spot, which indicates rich iron content.

2. Materials and Methods

2.1 Preparation of reagents

For the determination of iron in fruit and vegetable colorimetrically, the required reagent are prepared as follow.

- 1. Concentrated H₂SO₄:** The C.P Grade and iron free concentrated H₂SO₄ was used.
- 2. Saturated potassium persulphate (K₂S₂O₈) solution:** 8 g of AR grade iron free potassium persulphate was dissolved with constant shaking in 100 ml. glass distilled water. The prepared solution was shaken properly before use.
- 3. 3N potassium thiocyanate (KSCN) Solution:** 146 g of reagent grade potassium thiocyanate was dissolved and diluted to 500 ml in distilled water so that the resultant solution becomes 3N. 20 ml of pure acetone was added to improve the keeping quality.

Standard iron solution

0.702 g of reagent grade crystalline ferrous ammonium

2026

Studies in Indian Place Names (UGC Care Journal)

ISSN 2394-3114 Vol. 49 Special Issue-03

NAAC sponsored two days National Conference on New
Accreditation Process and Quality Enhancement for rural colleges

Held on 4 and 5th February 2020

SunderraoSolankeMahavidyalaya, Majalgaon Dist. Beed, Maharashtra,
India. 431 131

ROLE OF NATIONAL ASSESSMENT AND ACCREDITATION COUNCIL (NAAC) IN THE HIGHER EDUCATION

Badgire Sanjay Vishwanath

Department of Mathematics, Azad College, Ausa-413520, (M. S.), India

(email- sanjayvbadgire@gmail.com)

ABSTRACT

Quality in higher education has become the principal plan of countries worldwide. This study indicates the role played by NAAC, A statutory bodies constituted and expanded by the Indian Government for the purpose of quality assurance and attainment of sustainable excellence in the Indian higher education system. In the current timetheincreased role of higher education and globalization of socio-economic activities, education has become a national concern with an international dimension. To tie up with this changing context, many developing countries have been forced to grant and display quality of higher education at a nationally comparable and internationally acceptable standards. the quality of human resources in a country is decided by the quality of higher education. Higher education as we see today is a complex system facilitating teaching, extension and international cooperation and understanding. The present study highlights a survey report o NAAC accredited Arts and Science colleges affiliated to Kannur University. The main focus of the study is the role NAAC in quality assurance in higher education with respect to quality of education. Quality makes education more relevant of its social transformative and individual development role.

KEYWORDS: NAAC, Assessment, Academic Audit

INTRODUCTION

2019

2019-20

Annals of Agri-Bio Research 25 (2) : 255-257, 2020

Ulcerative Mycosis Associated with Dermatological Diseases in Ornamental Fish Species

SEEMA S. KORDE AND AMJADKHAN V. PATHAN*

Department of Zoology and Fishery Science, Azad College, Aura-413 520 (Maharashtra), India
 *e-mail: khandanved777@gmail.com, Mobile : 9175103399

(Received : December 3, 2019; Accepted : February 8, 2020)

ABSTRACT

The present study was conducted to investigate dermatological diseases in ornamental fishes. During present investigations, pathological chronic inflammation surrounded broad aseptate hyphae. Inflammation and hemorrhage also extended laterally under intact skin. Lymphocytes were common and eosinophilic granular cells were often associated with the fungal invasion and appeared as necrotic muscle fibers with loss of striations that were being phagocytosed by macrophages. In addition to the deep ulcers described above, some fungal lesions in southern boulder were instead, flat, shallow ulcers or raised oval lesions up having diffuse to organized inflammatory foci with macrophage like cells. This study with ornamental fishes have shown that ulcerative mycosis was associated with oomycete fungi. Dermatopathies also affected other fish species in the aquariums.

Key words : Ornamental fish species, dermatological diseases, ulcers

INTRODUCTION

Fisheries play a great role for food security and are a source of income and socio-economic development in developing countries (FAO, 2016). Ornamental fishes of India are contributing about 1% of the total ornamental fish trade. Ornamental fish culture is the culture of attractive colourful fishes of various characteristics, which are reared in a confined aquatic system. Farmers and hobbyists mainly grow it. Ornamental fishes are also known as living jewels. There are more than 30,000 fish species reported around the world, of this about 800 belong to ornamental fishes. Most of the ornamental fishes survive in fresh water. They come under eight closely related families, namely, Anabantidae, Callichthyidae, Characidae, Cichlidae, Cobitidae, Cyprinodontidae, Cyprinidae and Poeciliidae. Skin diseases appear to be an increasingly common problem in ornamental fishes in Latur district. The most common disease is ulcerative mycosis. Skin lesions are concurrently reported in other commercially important ornamental fishes in India. Recurrent outbreaks of ulcerative skin diseases in this and other estuarine systems have prompted increasing public concern about their impact on the productivity of the fishery (Songe *et al.*, 2012). Oomycetes are most likely the causative agents because broad aseptate hyphae are virtually

pathognomonic for oomycetes (Blandford *et al.*, 2018). Bacteria isolated from fish have different biochemical and pathogenic characteristics. Many bacteria and their internal and external effects on reared and wild fish have been reported by many researchers. Bacterial pathogens and their antibiotic resistant genes on reared horse mackerel (*Trachurus mediterraneus*) were studied in the Black Sea in Turkey (Boran *et al.*, 2013). The fungal skin ulcers have recently affected fishes in numerous aquarium fishes of India. Deep ulcerative fungal dermatopathies have also been reported in many freshwater and brackish water aquarium fishes throughout the world (Megha and Lopez, 2019). While the relationship of these other fungal diseases to UM is uncertain, the prevalence of such problems on a worldwide scale is of main concern.

MATERIALS AND METHODS

In this investigation, the dermatopathies affecting fish species in the aquariums keeping ornamental fishes in Latur district were conducted. Samples were collected from different aquariums and brought to Laboratory (Department of Zoology and Fishery, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya, Latur) for further investigation. All fishes were alive when captured and most were necropsied on site.

HEMATOLOGICAL AND ENZYMATIC STUDY THE AQUARIUM FISH *CARASSIUS AURATUS* ON SPONTANEOUS PAPILLOMATOUS CONDITION AND GILL-ROT DISEASE OF THE FRESHWATER FISH *LABEO ROHITA*

*Kurde S.S., **Jawale C.S. and *Pathan A.V.

*Department of Zoology and Fishery Science, Azad College, AUSA, District Latur, 413520, (M.S.), India.

**Department of Zoology, H.P.T. Arts and R.Y.K. Science College, College Road, Nashik-05, India

** (Corresponding author: Jawale C.S. E-mail: zoology@rediffmail.com)

ABSTRACT

Present study was conducted to investigate the change associated with the blood parameters and enzyme activities in spontaneous cases of gold fish. Gold fishes (*Carassius auratus*) collected for analysis of RBC count, WBC count, blood hemoglobin and alkaline phosphates (ALP), acid phosphates (ACP), enzymatic activity and biochemical parameters like serum triglyceride, cholesterol and glucose. Affected fishes showed restlessness and aberrant swimming behavior. Grossly tumors were observed all over the body. However, the majority had tumors, mostly on their head region. Blood parameters and enzyme levels showed hyperactive immune system in papilloma affected fish as compared to the control group. This work was carried out to record the changes associated with the blood parameters and enzyme activities in spontaneous cases of gold fish through the import of ornamental fishes may cause serious disease problems in native fish species, which may have negative impact on emerging ornamental fish trade in India. Whereas Gill rot disease of fish is a bacterial disease. Almost all species of *Labo rohita* get infected by this disease. Generally polluted water causes this fish disease. In polluted aquatic environment food and oxygen supply stops in the external part of gill and causes this fish diseases. The symptoms of gill rot disease are the gill of the fish get swelled Blood coagulated in the gill and rot later. The gill becomes discolored gradually. The affected fish float over the water.

KEYWORDS: Blood parameters, *Carassius auratus*, Gill-rot, Immune System, *Labo rohita*, Papilloma.

INTRODUCTION

Fishes are important components of ecosystem from ecological, medicinal, nutritional and economical point of view. They live in almost all conceivable aquatic habitats. Fishes are important dependable source of animal protein for millions of people throughout the world (FAO, 1997), particularly in the developing and underdeveloped countries. In India, fish has got special importance among the daily food items. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish is an excellent delicious food which is nutritionally equivalent to meat in protein, low saturated fats and high in essential minerals. This protein is relatively of high digestibility, biological and growth promoting value for human consumption.

Goldfish are considered to be extremely hardy fish, able to survive the abuse of many novice aquarium hobbyists. While they may survive in extremely harsh conditions, they will thrive in their ideal conditions. Goldfish are primarily introduced through the aquarium trade and subsequent release; there are a plethora of potential pathogenic invaders and diseases that must be considered. One of the most common and deadly diseases in aquariums is freshwater Tumors of the skin. Tumors of the skin in fish are most frequently reported. Benign tumors of epithelial origin occur all over the world on many species of fish from freshwater aquarium fishes. Papillomas in fish vary in size and shape from a low elevation to extensive nodular leaf like tissue projecting above the skin surface. Unfortunately, the goldfish is often kept in very poor conditions before sold to consumers. This weakens the fish's immune system and increases the likelihood that the fish is infected with 1 or more pathogens. In addition, the goldfish is considered the beginner fish for aquarium hobbyists. They are quite often kept in very poor conditions their entire life, so on the occasion that a goldfish is released from a home aquarium, they are likely harboring a smorgasbord of pathogenic diseases (Bullock, 1972; Davis, 1926). Lom and Dykova (1992) studied the protozoan parasites of fishes. Pizza *et al.* (2006), observed the parasitic Diseases of freshwater Ornamental Fishes Commercialized In Florianopolis Santa Cata. In (1985), Wahul observed the four new species of trypanoplasms from the freshwater fishes of the genus *Mystus*.

2020

Purakala
(UGC Care Journal)

ISSN:0971-2140
Vol-31-Issue-09-April-2020

Comparative Study of Physico-Chemical Parameters of Godavari River Water of Paithan and Kaigaon Locality from Aurangabad District (M.S.) India

¹Srinivas Rao Bhupalwar, ²Pathan A. V. and ³Rankhamb S. V.

¹Department of Zoology, L.B.S. College, Dharmabad, Nanded, (M. S.), India
²Department of Zoology, Azad College, AUSA, District Latur, 413520, (M.S.), India.
³Department of Zoology, Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth 431516 (M. S.), India
khanamjed777@gmail.com

Abstract

The quality of surface water has progressively worse in India in the past few decades. As a result of the urbanization, growing population, agriculture, and increasing industrialization, the inland water bodies are confronted with the increasing water demand, as facing with extensive anthropogenic emissions of nutrients and sediments, predominantly the river and reservoirs. To resolve this problem, it is necessary to carry out water quality assessment, planning, and management, in which water quality monitoring plays an important role. This comparative study aimed at assessing the water quality Godavari river water of Paithan (Downstream) and Kaigaon (Upstream) of Nath Sagar From Aurangabad District (M.S.) India. Godavari river water is used for irrigation, livestock watering and fish production. This study carries using some selected physico-chemical parameters. The result of water samples shows high pH indicates the basic nature of water samples; the obtained values of each parameter were compared with the standard values set by the World Health Organization (WHO). The values of each parameter were found to be within the beyond safe limits set by the WHO. Overall, the water from all the locations was found to be safe as drinking water. However, it is also important to investigate other potential water contaminations such as chemicals and microbial and radiological materials for a longer period of time, including human body fluids, in order to assess the overall water quality of Godavari river water of Paithan and Kaigaon localities.

KEYWORDS: Water Samples, Assessment, Godavari river.

2020

Purakala
(UGC Care Journal)

ISSN:0771-2131
Vol.31- Issue-09-April-2020

Ichthyophthiriasis in Ornamental Aquarium Fishes from Latur District, (M.S.) India

Seema S Korde

Department of Zoology and Fishery Science
Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India
khanamjed777@gmail.com

Amjadkhan V Pathan

Department of Zoology and Fishery Science
Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India
seemakordekedare@gmail.com

Abstract

Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. The present study deals with the experimental study of Ichthyophthiriasis disease is recognized as one of the most pathogenic diseases of fish caused by eukaryote parasites resulting in significant economic losses in the affected cultured fish species as well as in aquarium fishes. During present investigation Order Cypriniformes is dominating over others species. Variation in freshwater fish fauna is with the diet and the habitat type. The work will provide future strategies for development and fish conservation.

Keywords: *I. multifiliis*, Aquarium fishes, Ichthyophthiriasis.

INTRODUCTION

Commonly known as "Ich", the white spot disease (Ichthyophthiriasis), can infect almost all freshwater fish and ornamental fishes in aquarium fish species it widely spread and cause heavy mortality amount in delicate ornamental fishes. The disease is recognized as one of the most pathogenic diseases of fish caused by eukaryote parasites resulting in significant economic losses in the affected cultured fish species as well as in aquarium fishes. Ich is caused by a hymenostomatid ciliate, *Ichthyophthirius multifiliis*. The parasite is commonly distributed, occurring in tropical, subtropical and temperate regions, and extending north to the Arctic Circle (Sahandiet al2012). It causes severe epizootics among different fish species in aquaria, hatcheries, and ponds, as well as in wild fish populations. In intensive aquaculture systems, Ich epizootics are more common due to the confinement of fish under stressful condition and the exponential increase in parasite numbers.

Heavy mortality also noted down in India during the year 2000 to 2006 due to white spot disease. The life cycle of *Ichthyophthirius multifiliis* is a direct one and requires no intermediate

Studies in Indian Place Names (UGC Care Journal)

ISSN: 2391-5114 (Print), Special Issue-01

NAAC sponsored two days National Conference on New
Accreditation Process and Quality Enhancement for rural colleges
held on 4 and 5th February 2020

SunderiasolankiMahavidyalaya, Majalgaon Dist. Beed, Maharashtra,
India. 431 331

THE IQAC AS THE HEART OF THE INSTITUTION

Syed N. K., Pathan A.V., *Barote M.A*

IQAC coordinator, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

*Department of Zoology and Physics, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

ABSTRACT

The foundation of Internal Quality Assurance Cell (IQAC) by accredited institutions (after the first cycle) is a significant step in driving a long-term quality standard. IQAC plays a role of significant administrative body in any institution that is responsible for all quality matters. It is the principal responsibility of IQAC to invent, start, plan and take charge of a variety of activities that are necessary to enlarge the quality of the education imparted in an institution or college. IQAC is now obligatory in every institution as per NAAC requirements. It is responsible for introducing quality systems in institution. The introduction of quality assurance systems is a measure of responsibility, but it can only succeed if it is accepted to measure what is important to academic organization in a manner that it can understand. The role of IQAC in maintaining quality standards in teaching, learning and evaluation becomes very crucial. Today it is regarded as the heart of every institution. The present study is therefore undertaken on a smaller scale to determine the exact status and functioning of IQAC and its results.

KEYWORDS: IQAC, Quality, Excellence, Higher education

INTRODUCTION

In the recent times Quality Education has become a very essential requirement as well as a matter of concern in the last few decades. The uneasiness inhibits developmental growth among the various stakeholders of education viz parents, employers, teachers, students, etc. In the recent time the numbers of institutions are engaged in providing higher education in India and numbers of students are enrolled for the same. But now the 'quality in education' in comparison to the 'quantity' has become the central factor in the 21st century. Excellence and Quality should be the vision of every higher educational institution. Here quantity becomes less important before quality. In the present academic world quality has been the main idea in the educational institutions. The governments and all the academic bodies have been continuously working to

2019
2019-20
Studies in Indian Place Names (UGC Care Journal)
ISSN: 2394-1111 (Print) & 2394-1129 (Online)
UAC sponsored two days National Conference on New
Accreditation Process and Quality Enhancement for rural colleges
held on 4 and 5th February 2019
Sardar Sarabhai Sahaydyaalaya, Majalgaon Dist. Beed, Maharashtra,
India-431 111

THE ROLE OF ICT IN HIGHER EDUCATION: A CHANGING SCENARIO

*Barote M.A., **Pathan A.V

Department of Physics* and Zoology**, Azad College, Ausa-413520, (M. S.), India

ABSTRACT

Information and communication technologies (ICT) have become essential element in all aspects of life. Throughout the past decade the utilization of ICT has fundamentally changed the practices and procedures of nearly all forms of endeavor within pedagogy, business and governance. Within pedagogy, ICT has setup to have a presence but the impact has not been as extensively studies as in other fields. Pedagogy is a fundamental sociocultural activity and quality pedagogy has traditionally been associated with strong intellectual teachers having high degrees of personal contact with learners. The utilize of ICT in pedagogy tends itself to more learner-centered learning settings and often this creates some problems for some teachers and learners. But with the world metamorphosized rapidly into digital media and information, the role of ICT in pedagogy is becoming progressively important and this significance will continue to grow and develop in the 21st century. This research paper highlights the important impacts of ICT on modern higher pedagogy and explores potential future developments. The paper states the role of ICT in changing teaching and learning and its impact on learners and teachers.

KEYWORDS: ICT, Impact, higher pedagogy

INTRODUCTION

Information and communication technology (ICT) are a force that has changed many concepts of life. The research to analyse such fields as pedagogy, business, medicine, tourism, travel, law, banking, engineering and architecture, the impact of ICT across the past two or three decades has been enormous. The operation of ICT today is vastly different from the ways

Ichthyophthiriasis in Ornamental Aquarium Fishes from Latur District, (M.S.) India

Seema S Korde

Department of Zoology and Fishery Science
Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India
khunamjesl777@gmail.com

Amjadkhan V Pathan

Department of Zoology and Fishery Science
Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India
seemakordekedareta@gmail.com

Abstract

Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. The present study deals with the experimental study of Ichthyophthiriasis disease is recognized as one of the most pathogenic diseases of fish caused by eukaryote parasites resulting in significant economic losses in the affected cultured fish species as well as in aquarium fishes. During present investigation Order Cypriniformes is dominating over others species. Variation in freshwater fish fauna is with the diet and the habitat type. The work will provide future strategies for development and fish conservation.

Keywords: *I. multifiliis*, Aquarium fishes, Ichthyophthiriasis.

INTRODUCTION

Commonly known as "Ich", the white spot disease (Ichthyophthiriasis), can infect almost all freshwater fish and ornamental fishes in aquarium fish species it widely spread and cause heavy mortality amount in delicate ornamental fishes. The disease is recognized as one of the most pathogenic diseases of fish caused by eukaryote parasites resulting in significant economic losses in the affected cultured fish species as well as in aquarium fishes. Ich is caused by a hymenostomatid ciliate, *Ichthyophthirius multifiliis*. The parasite is commonly distributed, occurring in tropical, subtropical and temperate regions, and extending north to the Arctic Circle (Sahandier *et al* 2012). It causes severe epizootics among different fish species in aquaria, hatcheries, and ponds, as well as in wild fish populations. In intensive aquaculture systems, Ich epizootics are more common due to the confinement of fish under stressful condition and the exponential increase in parasite numbers.

Heavy mortality also noted down in India during the year 2000 to 2006 due to white spot disease. The life cycle of *Ichthyophthirius multifiliis* is a direct one and requires no intermediate

HEMATOLOGICAL AND ENZYMATIC STUDY THE AQUARIUM FISH *CARASSIUS AURATUS* ON SPONTANEOUS PAPILLOMATOUS CONDITION AND GILL-ROT DISEASE OF THE FRESHWATER FISH *LABEO ROHITA*

*Korde S.S., **Jawale C.S. and *Pathan A.V.

*Department of Zoology and Fishery Science, Azad College, AUSA, District Latur, 413520, (M.S.), India.

**Department of Zoology, H.P.T. Arts and R.Y.K. Science College, College Road, Nashik-05, India.

**(Corresponding author: Jawale C.S. E-mail: zoology@rediffmail.com)

ABSTRACT

Present study was conducted to investigate the change associated with the blood parameters and enzyme activities in spontaneous cases of gold fish. Gold fishes (*Carassius auratus*) collected for analysis of RBC count, WBC count, blood hemoglobin and alkaline phosphates (ALP), acid phosphates (ACP), enzymatic activity and biochemical parameters like serum triglyceride, cholesterol and glucose. Affected fishes showed restlessness and aberrant swimming behavior. Grassy tumors were observed all over the body. However, the majority had tumors, mostly on their head region. Blood parameters and enzyme levels showed hyperactive immune system in papilloma affected fish as compared to the control group. This work was carried out to record the changes associated with the blood parameters and enzyme activities in spontaneous cases of gold fish through the import of ornamental fishes may cause serious disease problems in native fish species, which may have negative impact on emerging ornamental fish trade in India. Whereas Gill rot disease of fish is a bacterial disease. Almost all species of *Labeo rohita* get infected by this disease. Generally polluted water causes this fish disease. In polluted aquatic environment food and oxygen supply stops in the external part of gill and causes this fish diseases. The symptoms of gill rot disease are the gill of the fish get swelled Blood coagulated in the gill and rot later. The gill becomes discolored gradually. The affected fish float over the water.

KEYWORDS: Blood parameters, *Carassius auratus*, Gill-rot, Immune System, *Labeo rohita*, Papilloma.

INTRODUCTION

Fishes are important components of ecosystem from ecological, medicinal, nutritional and economical point of view. They live in almost all conceivable aquatic habitats. Fishes are important dependable source of animal protein for millions of people throughout the world (FAO, 1997), particularly in the developing and underdeveloped countries. In India, fish has got special importance among the daily food items. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish is an excellent delicious food which is nutritionally equivalent to meat in protein, low saturated fats and high in essential minerals. This protein is relatively of high digestibility, biological and growth promoting value for human consumption.

Goldfish are considered to be extremely hardy fish, able to survive the abuse of many novice aquarium hobbyists. While they may survive in extremely harsh conditions, they will thrive in their ideal conditions. Goldfish are primarily introduced through the aquarium trade and subsequent release; there are a plethora of potential pathogenic invaders and diseases that must be considered. One of the most common and deadly diseases in aquariums is freshwater Tumors of the skin. Tumors of the skin in fish are most frequently reported. Benign tumors of epithelial origin occur all over the world on many species of fish from freshwater aquarium fishes. Papillomas in fish vary in size and shape from a low elevation to extensive nodular leaf like tissue projecting above the skin surface. Unfortunately, the goldfish is often kept in very poor conditions before sold to consumers. This weakens the fish's immune system and increases the likelihood that the fish is infected with 1 or more pathogens. In addition, the goldfish is considered the beginner fish for aquarium hobbyists. They are quite often kept in very poor conditions their entire life, so on the occasion that a goldfish is released from a home aquarium, they are likely harboring a smorgasbord of pathogenic diseases (Bullock, 1972; Davis, 1926). Lom and Dykova (1992) studied the protozoan parasites of fishes. Pizze *et al.* (2006), observed the parasitic Diseases of freshwater Ornamental Fishes Commercialized in Florianopolis Santa Cata. In (1985), Wahul observed the four new species of trypanoplasms from the freshwater fishes of the genus *Mystus*.

2020

Importance of Water in Life and Affects of Climate on Water

Nanda S. Korde^{1*} and Secma S. Korde¹

¹Dayanand Science College, Latur

²Azad College, AUSA

Email: nandineekorde@gmail.com

Abstract:

Water is a mother liquid of all forms of life. Also water protects the tissues, spinal cord and joints. Drinking enough water helps our kidney to work more efficiently and thus preventing kidney stones. Keeping ourselves hydrated also affects our strength, power and endurance. Extreme dehydration can cause seizures and sometimes even death. Thus next to air (oxygen) is the most essential element to human life. The human body needs water in order to survive. But water is greatly affected by climate change and Climate change impacts will have direct consequences for water security. Climate changes has warmed up water bodies and caused harmful algal blooms to become greater problems in rivers, lakes and oceans in the US and around the world.

Key word: Water, universal solvent, hydrogen bonding, climate change impact

Introduction:

Water is a mother liquid of all forms of life. The essentiality of water for living system is quite evident as without water, there is no life. No other substance on earth is abundant as water. According to experts, water is ranked second only to oxygen as essential for life. We couldn't survive for more than a few days without it. All plants and animals need water to survive because 60% of our body weight is made up of water. Our body loses water through sweating, breathing and digestion so our body uses water in all the cells, organs and tissues to help to maintain the temperature of body constant. Water is very much useful in every aspects of our lives including household consumption, flower, vegetables gardens, restaurants, hospitals, laundries, dry cleaners, golf courses, hostels, car washes, beauty shops, barber shops, gas stations, health clubs, hydroelectric plants, industries, recreations as well as many other business activities.

In nature, water exists in three states such as liquid, solid and gas. It is in dynamic equilibrium between the liquid and gas states at standard temperature and pressure. At room temperature, it is tasteless and odorless liquid, nearly colorless with a slight hint of blue. Many substances dissolve in water and it is commonly referred as the universal solvent.

Importance of water in living system:

Water plays an important role in our body such as:

- Water can dissolve most of the biologically important molecules.
- It is the solvent of life. The life originated in water and adopted to survive only in the presence of water.
- Water act as a medium for the diffusion of molecules in the cell.
- Carbohydrates, product of photosynthesis in plants, are transported through the water.
- Oxygen is released by the hydrolysis of water during photosynthesis.
- Water supports aquatic plants and animals.

In Modern India Exploitation of Dalit women: As a Dalit and as a women

Nanda Sheshrao Korde¹, Seema Sheshrao Korde²

¹Dayanand Science College, Latur

²Azad college, AUSA, Maharashtra, India

Email: nandineckorde@gmail.com

Abstract:

In the world, India is one of the fastest developing and growing country. From long years ago being rich in multicultural civilization, Indian society follows a primitive structure of hierarchies based on various factors including religion, colour, illiteracy, superstition etc. among which caste system is the most prominent and prevalent which has been a major factor that comes in the way of development of the country and women condition is becoming more and more unprotected with every passing day. In this paper we focus on the double marginalization of Dalit women; as a woman because even Dalit male treat her bottom and as a Dalit because she suffers from brand of untouchable from all the society. It explores how Dalit women struggled for equality and liberty.

Keywords: Dalit, Indian society, caste, untouchable, exploitation

Introduction:

The history of human civilization, culture, progress tells that, in major parts of the world, one the powered class had remained at the centre and remaining major humanity remained at the boundary. On the base of physical and mental hard work of the peripheral class, the powered class had enjoyed the fruits and tried always to remain at the centre for long. All resources are in the hands of the powered class. So the people of this class, without considering equitable culture either on the base of religion or rational preferred their prosperity first, not of other humanity. So the humanity at the boundary was remained unnoticed, in depressed condition. They were remained nothing but the tools in the hands of the powered class¹.

Indian culture totally based on the hierarchical level. In this hierarchical structure Brahmins comes to the top and Shudras at the tail end of that pecking order. With this pecking order, this system having another category that is Anti - Shudras or Dalits in which Dalits come at the bottom layer in the social structure due to which Dalit suffer with an extra humiliation as pollutants or untouchables. In this structure of Indian society, Dalit women suffers mostly as a

Dalit as as a women and due to double marginalization she cannot stand in the association for being Dalit but also at her own family for being a woman². Actually 2% of the world's entire population is made up from Dalit women, but due to the isolation in community women has to tolerate the most. In India 60 million children do not attend primary school out of which majority consists of Dalit girls being oppressed by the upper caste society and her own husband. We know that India is a Democratic country hence it is very first motive to give equality to its citizens on all the grounds. It does not matter whether the individual is male or female, from which caste or class he or she belongs to. Equality is provided to every individual but due to previous extreme and cruel caste-based discriminations in Hindu religion, many Dalit men and women have changed their religion to Christianity and Buddhism for their liberation. Those who have changed their religion also face such discrimination in new faith⁴.

Due to the lack of resources Dalit women have to face sexual exploitation, mental torture, verbal abuse and sexual threat. Another cruel form of exploitation of Dalit women is Devdasi system which another name is God's servant in temple in which Dalit girls sexually exploited by higher caste community and forced to prostitution and not a single Anyhow if any case of such matter is registered then proper investigation hangs for infinite time and sometimes the caste or gender biased judges do not want to get Rights to Dalit women. Due to shortcomings of awareness Dalit girls do not know their Rights till their death. In Indian constitution it is obligation to punish those upper caste people who engage themselves in caste base discrimination and violence. The dignity of Dalit women totally depends upon Rights which make her equal in the society⁶. Some of these rights are Right to education, Right to equal before the court, Right to get married, Right to take part in public affairs, Right to get freedom from slavery, Right to privacy, Right to life etc As per the Hindu scriptures early Indian society was constructed on a labor based division of castes in which Brahmins were the topmost and the Shudras were designed to serve the three upper ladders, namely Brahmins, Kshatriyas and Vaishyas and then also they remain the 'untouchables' in society⁷. In the Indian constitution

2020

228

59

Research paper 04

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Issue XIX (25), Vol. I
Dec. 2020

Peer Reviewed
SJIF Impact factor

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

Impact Of Online Teaching On Students During Lockdown Of Azad Mahavidyalaya, AUSA, District, Latur (M.S.) India

Dr. Korde Seema Sheshrao

Assistant Professor

Department of Fishery science, Azad Mahavidyalaya, AUSA, Dist. Latur (M.S.), India

ABSTRACT:

The world is currently witnessing a dramatic disruption of everyday life owing to the rapid progression of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic. As the pandemic evolves, there is an urgent need to better understand its epidemiology, characterize its potential impact. There is a need for a tool to evaluate the extent to which students of degree students affected by COVID-19. The current study shows impact of COVID-19 on first year students of Azad Mahavidyalaya, AUSA.

Keywords: Azad Mahavidyalaya, AUSA Students, COVID-19

INTRODUCTION

The World Health Organization has declared the novel coronavirus (SARS-CoV-2) a global pandemic. The number of those showing symptoms of COVID-19 increases daily around the world with the virus affecting hundreds of thousands. Via CAI, America, donors can make tax-receipted fully regulatory compliant contributions to support the work of hospitals, community-based organizations, and other charities that are mobilizing around the world to provide support to those affected by COVID-19. Retrospective investigations by Chinese authorities have identified human cases with onset of symptoms in early December 2019. While some of the earliest known cases had a link to a wholesale food market in Wuhan, some did not. Many of the initial patients were either stall owners, market employees, or regular visitors to this market. Environmental samples taken from this market in December 2019 tested positive for SARS-CoV-2, further suggesting that the market in Wuhan City was the source of this outbreak or played a role in the initial amplification of the outbreak. The market was closed on 1 January 2020. On 30 January, India reported its first case of COVID-19 in Kerala, which rose to three cases by 3 February, all were students returning from Wuhan. Apart from these, no significant rise in transmissions was observed in February. On 4 March 22 new cases were reported, including 14 infected members of an Italian tourist group.

In March, the transmissions grew after several people with travel history to affected countries, and their contacts, tested positive. On 12 March, a 76-year-old man, with a travel history to Saudi Arabia, became the first COVID-19 fatality of India.

On 20 March, Maharashtra government cancelled examinations for class 1 to 8 and promoted the students to the next classes, whereas examinations for class 9 and 11 were postponed till 15 April. The Union Public Service Commission also postponed the interview for the Civil Services Examination 2019 to be held from 23 March to 3 April.

While each level of education faces its unique challenges, it is the higher education segment that may end up, by necessity, triggering a learning revolution. Universities are distinctive in that their students are both old enough to handle the rigors of online work and technologically savvy enough to navigate new platforms. The real challenge lies for the

READ

Dept. of Geography

Azad Mahavidyalaya, AUSA, Dist Latur

37

Wastes Generation and Treatment: A Case Study of AUSA Municipality, AUSA, District. Latur (M.S.) India

*Korde S.S., **Korde N.S., and *Pathan A.V.

*Department of Zoology and Fishery science, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India

**Department of Chemistry, Dayanand science college, Latur- 413512, Maharashtra, India

(Email: seemakordekedare@gmail.com)

Contact no. 9325384185

Abstract:

The present study was undertaken to determine the Waste is inescapable by-product of human activities. Economic development, urbanization and improved living standards in cities enhance the number and quality of solid waste. Most of the cities in India are experiencing unplanned conurbation and serious pressure of population. Information result is a vast generation of solid wastes. The number of generated solid waste primarily depends on population, economic growth, and also the potency of the recycle and employment system. Municipal Solid Waste is mostly a mixture of house and industrial refuse that is generated from the living community, it includes degradable; paper, textiles, food and vegetable waste, moderately degradable (cardboard and wood) and materials of non-degradable; animal skin, plastics, rubbers, metals, glass and electronic waste. The MSW composition in most developing countries is very degradable, primarily composed of organic fraction with high wet content. Indian cities, the municipal solid waste management system comprised solely four activities, i.e., waste generation, collection, transportation and disposal. The management of MSW goes through a important section, because of inaccessibility of appropriate facilities to treat and get rid of the larger amounts of MSW generated daily in metropolitan cities. Poor assortment and inadequate transportation area accountable for the accumulation of MSW at each part and corner. This study carried out to know solid waste management of AUSA municipality.

Keywords: Municipal Solid Waste, vermicomposting, problems.

Introduction

Composition of Municipal Solid Waste

The growing population levels, flourishing economic conditions, swift urbanization and therefore the rise in community living values have greatly accelerated the municipal solid waste production rate in developing countries the composition of MSW depends on a good vary of factors such as food habits, cultural traditions, climate and financial gain, etc. varied classes of MSW are found like industrial waste, food waste, institutional waste, street waste, industrial waste, construction and demolition waste, and sanitation waste. The upper financial gain generate cities in India were found to come up with a lot of municipal solid waste per capita per day basis and their waste have higher parts of packaging materials and useful wastes, whereas just in case of developing cities, the proportion of compostable and useful wastes are terribly low. municipal solid waste includes degradable textiles, partly degradable wood, paper, food waste, straw and yard waste, disposable healthful residues (napkins and sludge) and non-degradable materials i.e. leather, rubbers, plastics, glass, metals, ash from fuel burning like coal, briquettes or woods, dirt and electronic waste).

Autobiography as a natural resource of communication.

Dr. Syed Nisar Karim

Head, Department of English, Azad College, Ausa, Dist Latur

Abstract

From the earliest times of civilizations, man has tried to share his feelings and experiences with his readers through the medium of art. Subsequently autobiography became a powerful mode of communication. It is said that people are writing autobiographies because more and more readers are attracted to read about the private lives of various people. Every narrator tells his story to someone. If the narrator tells his story someone should be there in the same room to listen. Even in the written or published form of life narrative the narrator is addressing to someone. Women write autobiography to communicate frankly their feminine issues.

Key words: Autobiography, autobiographer, reader, communication

From the earliest times of civilizations, man has tried to communicate his inner feelings, cravings, desires and experiences with his readers through the medium of art. Autobiography became a powerful mode of communication. The *Upanishads* also advises man to know thyself (*atmanam Vidhi*). According to Tagore, self is like a lamp which has to illuminate in order to show its real nature. One of the most significant reasons for writing autobiography has been "to gather and put permanently between the covers of a book the memories of one's past which has given a gleam and glow to the whole of one's existence" (Chagla 5). According to Roy Pascal "it is fascinating to enter into the private life of some-one else, so different from us even if he is a neighbour, to hear of the small circumstances of private and social life, of emotional involvements, prejudices and passions, beliefs and convictions, that are normally each man's secret; in the case of men of notable achievement, to learn the personal story of well-known events, of motives and intentions that are hidden behind them" (1).

Autobiography enables us to enter into the insight of the consciousness of numberless people. On the popularity of autobiography Roy Pascal has commented thus: "People are writing autobiographies because more and more readers are fascinated to read about the private lives of various people" (Sodhi, 158). This remark of Roy Pascal indicates how autobiography may be considered as a powerful mode of communication. Autobiography can serve mainly as a source of gossip entertainment for the common reader and as a documentary data for biographers and historians. Many scholars find it too subjective and too self-serving to be a trustworthy source of information. In addition to this autobiography can serve as a true picture of historical periods and national cultures.

It is said observed that autobiographers cannot lie because anything they say, however untruthful, is the truth about themselves, whether they know it or not. Thus, when one is both the narrator and the protagonist of the narrative, as in life stories, the truth of the narrative becomes undecidable. There should be the writer/reader pact rather than as a true-or-false story.

Memory of autobiographer is very significant. It is due to memory communication is possible. There are struggles over what is remembered and what is forgotten. Memory is of two kinds: personal memory which involves dreams, family albums, photos, objects, family stories, genealogy and collective or public memory which involves documents, historical events, and collective rituals. Materiality of things is very important in the act of remembering. It is evoked by senses also. Memory and trauma are always interlinked. Reading life narrative is reading memory.

Every autobiographer tries to share his experiences with others. It is one of the autobiographical subjects. Our memories tell us our experience. Roy Pascal examines that "by experience we mean something with meaning, and there can be many varieties and shades of meaning" (16). Every experience is a heart in every autobiography. Autobiography breathes with the help of experience. Every autobiography is based on various experiences of the autobiographer.

Autobiographers make themselves known by acts of identification. Identity is marked both by differences and commonality. One is woman in relation to a man. Identities are marked in terms of many categories: gender, race, ethnicity, sexuality, nationality, class, generation, family genealogy, and religious and political ideologies. Like experience identity is also discursive. It is constructed.

An autobiographer is a good narrator and communicator. Every narrator tells his story to someone. If the narrator tells his story someone should be there in the same room to listen. Even in the written or published

THE INHUMAN PRACTICE OF UNTOUCHABILITY IN DR. B.R. AMBEDKAR'S
WAITING FOR A VISA

Dr. Syed Nisar Karim

Head, Department of English, Azad College, AUSA, Dist Latur

Abstract

Waiting for a Visa is a life story written by Dr. B.R. Ambedkar in 1935. Dr. Ambedkar talks about humiliation and miseries faced by the untouchable people. *Waiting for a Visa* is a collection of six real-life incidents from the lives of Dr. Ambedkar and a few others. The book throws light on the inhuman practice of untouchability in the Hindu community. The untouchability has been a shame not only to our society but also to any society in this world. Dr. Ambedkar emphasizes that a Savarna (a member of upper caste) would rather be inhuman than touch a Shudra (an untouchable). Untouchability means pollution by the touch of a certain person due to their birth in a particular caste. Dr. Ambedkar narrates six different incidents in his own life and in the life of a few other Shudras.

Key words: Savarna, Shudra, untouchable, untouchability, Mahar, Dhed, Bhangi, Harijan, Parsi, Muslims

Introduction

Waiting for a Visa is a historical life story written by Dr. B.R. Ambedkar in 1935. It is about Dr. Ambedkar's experiences with untouchability. Dr. Ambedkar was brought up in the environment of an orthodox and rigid Hindu family that was divided into castes and communal lines. The Hindu society is divided into four major castes that is the Brahmins, the Kshatriya, the Vaishya and the Shudras. In this book Dr. Ambedkar narrates about the humiliation and miseries faced by the Shudras (the untouchable people) from the remaining three upper castes. The book *Waiting for a Visa* is a collection of real-life incidents from the lives of Dr. Ambedkar and a few others. The book deals with the inhuman practice of untouchability in the Hindu community. Dr. Ambedkar proclaims that a Savarna (a member of upper caste) would rather be inhuman than touch a Shudra (an untouchable). Untouchability means pollution by the touch of a certain person due to their birth in a particular caste. The problem of caste discrimination has cheapened the human dignity of Shudras and the untouchables. The untouchables continued to suffer for generations. Dr. Ambedkar could not tolerate this bad condition of the Shudras and so he decided to adopt a particular line of thought and action. This socio-religious injustice and exploitation created a burning hatred for Hinduism in the mind of Dr. Ambedkar which ultimately enforced him to convert into Buddhism with thousands of his followers.

The first incident of the inhuman practice of untouchability took place in about 1901, when Dr. Ambedkar and his siblings were at Satara, and had to face massive discrimination on a journey. They had to travel to Koregaon to meet his father who was a cashier there. They got off at Padali railway station. The railway station master was much impressed by their well dressing. He thought that they were the Brahmin children. But when he came to know that they were the children of a

2020

A Study of The Matriarch and Her Blood in Dilip Kumar's autobiography

The Substance and The Shadow,

Dr. Syed Nisar Karim

Head, Department of English, Azad Mahavidyalaya, AUSA

syedsarkarim@gmail.com

The Substance and the Shadow is an authentic autobiography straight from the heart of Dilip Kumar. Dilip Kumar (born as Yousuf Khan) began diffident novice in Hindi cinema in the early 1940s. The talent of the actor was discovered by Devika Rani, the owner of Bombay Talkies. She offered him the job of actor. His first film was IwarBhata (1944) produced by Bombay Talkies. He went on to attain the Peak of stardom within a short time. In his almost six decades long career he came up with wonderful performances in one hit film after another on the basis of his innovative capability determination, hard work and never say die attitude. Dilip Kumar is considered as the original actor in Hindi cinema. There are hundreds of the actors who tried to imitate the style of Dilip Kumar in Hindi cinema. Even the South actor Kamal Hassan worships the acting of Dilip Kumar. In this matchless autobiography Dilip Kumar recedes his journey right from his birth to the present time. He narrates his interactions and relationships with a wide variety of people not only from his family and the film industry but also from other fields of life including politicians. Dilip Kumar has many prestigious awards to his credit. He bagged the Filmfare Best Actor award for eight times, a record. He received the Padma Bhushan, the Dada Saheb Phalke award and the Nishan e Imtiaz, Pakistan's highest civilian award.

A matriarch is the female ruler in a family, society or a tribe. The great superstar of Hindi cinema Dilip Kumar in his autobiography, *The Substance and the Shadow*, faithfully presents the picture of his Dadi (paternal grandmother) and her supreme authority at home in Peshawar. He says that his Dadi was referred as the "iron lady". The matriarchy of his Dadi was also found in her blood. Dilip Kumar says that his Dadi had a commanding air about her which was inherited genetically by his eldest sister Sakina Aapa. Dadi shared all her thoughts with Aghaji (father of Dilip Kumar) and often listened to his accounts of what was going on in the country with the brows knit and her gaze fixed on her son's handsome face. It was a daily routine of Aghaji to go straight to her who would be waiting for him in her room rocking majestically in the wooden armchair that was exclusively reserved for her use. She used to say mutely her tasbeeh (the repetition of short sentences glorifying Allah). The commanding character of Dadi is described in the following words: "She was tall and broad shouldered and she appeared to completely fill the armchair when she sat in. She wore loose Pathan salwar and long flowing kameezes which made her look more masculine than feminine". (15)

When little Yousuf chose to hide from Aghaji or Amma (his mother) after getting into some mischief he invariably found refuge in the folds of his Dadi's shawl which she would open for him like a magic tent to engulf him and hide him from whoever was indignantly searching for him. Dilip Kumar says that his eldest brother Noor used to befool other ladies of home using his feigned innocence. He used to cast the blame on other boys who came with the complaints. Dadi was no fool to fall for his pretence. But she never rebuked Noor in front of other boys or parents. She took him to task when they were out of earshot and his walls were only for their ears.

Sakina Aapa stayed out of Dadi's ways and the matriarch chose not to intervene in the arguments between Sakina Aapa and others in the house. Dadi knew in her heart of hearts where Sakina Aapa's obstinacy and quarrelsomeness came from. Phooopi Babjun (Dilip Kumar's paternal aunt and sister of Aghaji) was the only friend Amma had in the family and she was genuinely fond of her brother's loving wife. She always supported Amma in the family. Many times she gave her mother a

2020

The glamorous image of Zeenat Aman reflected in Dev Anand's
autobiography *Romancing with Life*.

Dr. Syed Nisar Karim

Head, Department of English, Azad Mahavidyalaya, AUSA.

The great superstar of Hindi films, Dev Anand rightly presents the glamorous personality of the famous actress Zeenat Aman in his autobiography *Romancing with Life*. Dev Anand was searching for the actress to play Jasbir alias Janice in his forthcoming film *Hare Rama Hare Krishna*. Nobody in the film industry wanted to play Dev Anand's sister in the film. Everyone wanted to play the romantic lead opposite him, though the sister's part was bigger, better and central to the theme of the film. Anyone who was going to play the role of Janice was bound to walk away with the honours. He had decided to cast a new girl, Indian in looks, but with the western upbringing, someone who would not hesitate to smoke or to wear outfits that would accentuate the whimsical, carefree to hell with the weed attitude. Dev Anand was sure that somewhere a great star in the making was waiting, an untapped unknown talent from amongst the heap of young hopefuls. A co-star of Dev Anand, Mumtaz was also unwilling to play a sister's role in the film. She wanted to play a romantic role opposite to Dev Anand. Regarding the role of Janice Mumtaz commented: "It's a hell of a role for any girl who does it, but I don't think I want to play your sister." (228)

Amarjeet had invited Zeenat Aman in a party. She was then the newly crowned Miss Asia. Zeenat Aman came very appropriately dressed for the party looking chic and mod and casual, just the image Dev Anand had of his Janice in *Hare Rama Hare Krishna*. Dev Anand came to know that Zeenat was a product of Panchgani convent before she went to California for a year on a scholarship. As Zeenat sat in front of Dev Anand she was a picture of self-confidence, radiating a devil may care attitude. She was wearing a broad belt around her waist over a pair of slacks, a small purse hanging from it in front. She took out a pack of expensive cigarettes from her purse. Then she took out a golden lighter. Dev Anand was impressed to see this unique style of Zeenat. Dev Anand describes the stylish girl Zeenat in these words: "She had a style all her own, not bothering who was looking at her. She took out a cigarette and put it between her lips. That was the moment her eyes met mine, for I was constantly watching her and her bearing. She smiled an attractive girlish smile and stretched her hand towards me offering me a cigarette as well." (229-230)

Zeenat asked him if she was his Janice. When he asked her if she was interested in playing the role of Janice, she replied that only if it was a special one. Dev Anand invited Zeenat for a screen test. Dev Anand describes the talent of Zeenat Aman in the following words:

"She was camera friendly. She smiled and laughed and cried according to my directions. The camera liked her as well. On the way back from the studio she was in my car- I had offered to drop her. She was wearing a large sexy pair of goggles that added to her appeal." (230)

Dev Anand says that after *Hare Rama Hare Krishna* Zeenat Aman became a famous superstar. She had emerged as a role model for all young college going girls of the country, a cult figure, who inspired the new generation to follow her lifestyle. The *Dum Maro Dum* girl was a superstar. But a star with sister's image not that of a romantic heroine. Dev Anand wanted to wipe out the image of Zeenat as hero's sister in *Hare Rama Hare Krishna*. So, he had planned *Heera- Panna* to take Zeenat out of that sister's image. The charm of the song '*Panna ki tomatana hai ki Heera mujhe nul jaye chaha meri jaan jaye chaha mera dil jaye*' was devastating. The enchantment of the words and

ISSN

English (13/P)

March ISSN

2020-20

Aayushi International Interdisciplinary Research Journal (ISSN 2349-6387)
Impact Factor 6.29 Peer Reviewed Journal www.aiirjournal.com

Special
Issue No.69

Sr.No.	Name Of Author	Title Of Paper	Page No.
1.	डॉ. सज्जेराव शिंदे	एकादश व्रत आणि महात्मा गांधी	1
2.	Dr. Abida Begum	Usefulness Of Gandhian Principals For New Generation	4
3.	Mr. Bhujang Ramrao Bobade	Globalization and Insight of Gandhi's Thoughts	7
4.	Dr. Amita Valmiki	Gandhi on Minority Issues	10
5.	Dr. Syed Nisar Karim	The Immortal Thoughts Of Mahatma Gandhi Applicable In 21 st Century	13
6.	Devyani M. Nimbalkar	Relevance Of Gandhian Management	15
7.	Dr. Vinod Sidram Sonwane	A Critical Study of Mahatma Gandhi and Dr. B. R. Ambedkar's Role in Poona Pact	19
8.	Dr. B.K. Shep	Assessment On: Swachh Bharat Task- Necessity, Purpose And Hazardless In India	22
9.	R. R. Borse	The Reflection of Gandhian Ideology: A Study of Raja Rao's Kanthapura	24
10.	डॉ. जयवंद वसंतराव ऋवम	महात्मा गांधीजीचे पर्यावरणासंबंधीचे विचार	27
11.	डॉ. हरिश्चंद्र जनार्दन चौधरी	महात्मा गांधी आणि सर्वोदय	29
12.	डॉ. शिवाजी बापमोडे	भारत छोडो आंदोलनामागील महात्मा गांधींची आग्रही भूमिका	31
13.	प्रा. अमोल अरुण पगार	महात्मा गांधींचे अर्थशास्त्र: एक अन्वयार्थ	34
14.	डॉ. बालाजी श्रीपती भुरे	21 ^{वी} सदी में महात्मा गांधी के विचारों की प्रासंगिकता	36
15.	डॉ. उर्मिला धूत	गांधीवाद की पार्श्वभूमि: सत्य और अहिंसा	42
16.	डॉ. जयदेवी पवार	महात्मा गांधीजी आणि संगीत	45
17.	डॉ. के. जे. जानप्रदेमद	गांधीवादी विचारधारा और उसकी प्रासंगिकता	48
18.	प्रा. निळकंठ शिवाजी चोळेगावे	गांधीजींनी पाहिलेला स्वभातील भारत	50
19.	पा. सौ. माधुरी गोविंद गिरी	महात्मा गांधी यांचे शिक्षणविषयक विचार	53
20.	डॉ. प्रकरुष सुभाषराव देशमुख	महात्मा गांधींचे खिवादी विचार	56
21.	डॉ. बी.एस. लामुरे	महात्मा गांधीजींच्या शिक्षणविषयक विचारधारेचे अण्वयन	60

Chief Editor: Pramod P. Tandale Email id: aiirjprmod@gmail.com (Mob. 0999250451)

A

Human Rights of Minorities in Indian Context

Dr. Shaikh Afsar Nawaboddin

Department of English,

Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

shaikhafsarnawaboddin@gmail.com

Abstract

This investigation expects to contemplate minority rights given by constitution. The minorities have been given assurance under article 30 so as to save and fortify the respectability and solidarity of the nation. The circle of general mainstream training will build up the normality of young men and young ladies of India. This is in the genuine soul of freedom, fairness and brotherhood through the mode of instruction. The minorities will feel segregated and discrete on the off chance that they are not given the insurance of article 30 general mainstream instruction will open entryways of recognition and go about as the characteristic light of brain for our compatriots to live in the entirety.

Keywords: Human Rights, minority, constitution.

Introduction

What is a Minority?

The articulation "minority" has been derived from the Latin word 'minor' and the postfix 'ity' which signifies "little in number". As per Encyclopedia Britannica 'minorities' signifies 'bunches held together by ties of normal plummet, language or strict confidence and feeling distinctive in these regards from most of the occupants of a given political substance'. J.A. Laponee in his book "The Protection to Minority" portrays "Minority" as a gathering of people having diverse race, language or religion from that of dominant part of occupants. In the Year Book on Human Rights U.N. Distribution 1950 ed. minority has been portrayed as non-predominant gatherings having distinctive religion or semantic conventions than the greater part populace.

Article 30(1) utilizes the terms 'phonetic' or 'strict' minorities. The word 'or' implies that a minority may either be semantic or strict and that it doesn't need to be both – a strict minority just as etymological minority. It is adequate of it is either or both.

The constitution utilizes the term 'minority' without characterizing it. In re The Kerala Education Bill, the Supreme Court opined that while it is anything but difficult to state that minority implies a network which is numerically under 50 percent, the significant inquiry is 50 % of what? Would it be advisable for it to be of the whole populace of India, or of a state, or a section thereof? It is

Our Heritage

ISSN: 0474-9030
Vol-06-Issue-32-February-2020

An Outcry From The Outcastes: Laxman Gaikwad's *The Branded*

Inamdar M M

Asst. Prof. in Eng

Azad College, AUSA

Dist. Latur (M S)

Abstract:

Laxman Gaikwad is a famous Marathi writer, a committed social activist. He is the recipient of Sahitya Akademi Award. He was born on 23rd July 1956, as a poor Uchalya, a thieving community at Dhanegaon village in Latur district of Maharashtra. He was born in a very poor family which had nothing in possession: no land to plough, no permanent house to live and not even a caste of their own for social recognition. Still he becomes the first child from his community to go to school and get a formal education. His community was condemned as criminal under the provisions of the *Criminal Tribes Act* in 1871 by the British government in India. His caste created a barrier in getting employment, temporary or permanent. His autobiography *The Branded* (1998), translated version of *Uchalya* (1987) is considered an outstanding literary work in Marathi Dalit Literature. This is the story of the self and the community it belongs to. The book represents the voice of the people who were excluded and oppressed by the mainstream Indian society and were forced to remain silence for ages. Thus, the paper shows the pathetic condition of these Dalits even in modern India.

Keywords : *Uchalya* Community, Labelled, Born Criminals, Jogwa etc

'Race' and 'Caste' are the oldest phenomenon just like the human history. They are deeply rooted in the human life. Creating the huge discrimination among the mankind, these things really exposed the true nature of man. Dalit literature is the writings by the Dalit who is marginalized. This writing is a post-Independence literary phenomenon. The emergence of Dalit literature has a great historical significance. The causes and effects leading to the age-old existence of oppression and despair of the lives of marginalized class of nation's vast population are also observed in many other parts of the world.

A great scholar, Arjun Dangle, has defined Dalit literature as: "Dalit literature is one which acquaints people with the caste system and untouchability in India... It matures with a

Women Empowerment And Literature
Inamdar M. M.

Asst Prof in English, Azad College, AUSA.

Abstract:

Empowerment of women in India is heavily dependent on many different variables which include geographical location (urban/rural), educational status, social status (caste and class), and age. Policies on women's empowerment exist at the national, state, and local levels in many sectors, including health, education, economic opportunities, gender-based violence, and political participation. However, there are significant gaps between policy advancements and actual practice at the community level. In literature, the word empowerment first came onto the scene in relation to civil rights. This term really took off with literature discussing empowerment of marginalized peoples, such as women and the poor. In 1983 the Women's Studies international forum discussed empowerment of women in "Power and Empowerment." From then to this day, the literature has increasingly been focused on these issues. The key focus of the paper thus remains literature and empowerment.

eywords: *women, empowerment, literature, English literature*

In 2010, articles were published entitled "Power and empowerment: Fostering effective collaboration in meeting the needs of orphans and vulnerable children" and "Women empowerment through the SHG approach" that show just a few ways how empowerment is being discussed in the academic community. So while we can see that the word empowerment has been used by many different groups. However, most of the definitions define empowerment in terms of agency and it is easy to see that these two terms are intricately linked. Empowerment is simply the expansion of agency. Another source that views empowerment in this way is the article entitled "Well being, agency and Freedom" from the journal of Philosophy. We shall have a glimpse on the role of Literature in Women Empowerment.

The author analyses empowerment as a person's freedom to do and achieve the desired goals. This framework of empowerment focuses on the individual. Many writers like Margaret Atwood, Tony Morrison, Virginia Woolf and many more wrote on the empowerment and freedom of women's life and many writers supported this empowerment movement and suggested to society and tried to change their thoughts towards women. In literature, various forms like novels, short stories, satires and poems were written on the empowerment of women. These authors demonstrate their definition of empowerment as the relationships between society and structure. Empowerment is very multidimensional. It can be exercised on many different levels and domains. Empowerment can look different at the individual level versus the community level, and it can look different in the state versus the market. Women's empowerment is heavily concentrated on the household and individual level. Household is given the centrality to gender relations. As a concrete manner women's empowerment is more readily visible at household level rather than at large levels of aggregation. An information of the distinct ways in which empowerment has been conceptualized. As a result of a vibrant women's movement in the last 50 years, policies to advance human rights for women in India are substantial and forward-thinking, such as the Domestic Violence Act (2005), and the 73rd and 74th Amendments to the Constitution that provide reservations for women to enter politics at the Panchayat level. There are multiple national and state level governmental and non-governmental mechanisms such as the Women's Commission to advance these policies, and the implementation of these policies is decentralized to state and district-level authorities and organizations that include local non-governmental organizations.

Education and Personality Development

Inamdar M.M.
Asst Prof. in English,
Azad Mahavidyalaya, AUSA.

In the Modern World, Personality Development is a key word. We understand the value of a person with the help of this criterion. In every aspect of the human life, personality of a person plays a very vital role. Regarding the state, Plato had said that a State is a magnified individual. He further simplified that the qualities of an individual are just similar to the qualities of a State. If we want to develop our State, we must improve the citizens of the State first. It means that the personality of the citizens must be developed systematically. To develop a personality is a composite art. Various elements are responsible for the development of a personality. Education is one of them.

Education is a holistic process that cannot be confined to schools. It is a lifelong process. The regular happenings in day to day life educate us in one or the other way. It would not be an exaggeration to say that the existence of human beings is fruitless without education. An educated person has the ability to change the world, as he/she is brimming with confidence and is assured of making the right moves at the right time. Those who are pursuing higher studies, personality development are among the one of the most common terms heard by them. Such an impact of the term signifies its importance. Personality development does not mean to enrich a person's outlook, achieving good grades. It is not related to one thing but it is a cluster of many things. Personality development is the awareness about oneself. It includes all the traits one possesses, one's strengths and weaknesses. The consciousness about one's strengths and weaknesses is not sufficient; one needs to accept his/her weaknesses in order to get over them.

Personality development is a synonym of self-confidence and positivity. Self-confidence is the first and the most important trait of personality development. A person who desires a good personality should have self-confidence and he must toss out all the negativity away from his mind. He needs to have an optimistic approach in life. Personality development means to be courteous. A person who is always admired for his personality is always courteous towards others. He will be always ready to help others and will be very polite and humble with everyone he interacts. Pertinent to mention here, although personality is enhanced by the attire that suits the occasion. But we must keep this thing in mind that going to board meeting wearing branded shorts with tees and wearing so many jewellery pieces while going to the workplace is neither related to the personality development and nor a trait of personality. If you want to succeed in life you must have a good personality. Wherever you go, it is your actions that you speak volumes of your personality. Suppose you go to a party wearing a branded suit and you just look awesome in it. You are being admired for your looks, for your achievements and everybody is praising you. Suddenly a waiter comes and by mistake drops some drink on your suit and says sorry. Instead of forgiving him for his mistake you slap him in front of everyone and yell him very badly. This sight will make a fuss of your whole personality. You will not be praised more; instead everyone will speak against you behind your back. This may be a great stop in your career and achievements also. This may bring you down from top most priority to the last priority. But if you had forgiven the waiter, you would have increased your number of admirers.

Personality plays a very important role in success. Your personality can make you more preferred over others. A good personality brings in many surprises in your life. Personality development is often conjugated with good education. Education plays a very important role in developing a good personality. Education gives knowledge which is very important. If you sit in a

Feminism and Literature

Inandar M.M.

Asst Professor in English Azad Mahavidyalaya, AUSA

Abstract:

Feminism is a very important word in today's scenario. It refers to the advocacy of women's right. The view of feminism is that women should have the same social, economic and political rights as men. Female is the matter of biology and feminine is a set of culturally defined characteristic. The feminist literary criticism spent most of its energy describing how women were represented in literary works by both men and women writers.

Keywords: *feminism, literary feminism, feminist*

Introduction:

Feminism is originated from the Latin word 'femina' which means a woman. It refers to the advocacy of woman's right seeking to remove restrictions that discriminate against women. It relates to the belief that women should have the same social, economic and political rights as men. In 20th century, this term became very much popular. It shows struggle for securing woman's suffering or voting rights in the Western countries and the well organised socio-political movement for women's emancipation from the patriarchal operation. It has often focused upon what is absent rather than what is present in patriarchal culture. Unlike other approaches, feminism is an overtly political approach and it attacks other approaches for the false assumptions about women. Woman is defined exclusively in her relation to man. We sometimes say 'the sex', to designate woman, she is the flesh, it's delights and dangers. The truth that for woman, man is sex and causality has never been proclaimed because there is no one to proclaim it. Men describe the world from their own point of view which they confuse with absolute truth (de Beauvoir, 1949).

Feminism and Literature

The word 'feminist' refers to a person who advocates or practises feminism and it takes a political position; female is the matter of biology and feminine is a set of culturally defined characteristics. While feminisms are concerned to define between sex and gender, between femaleness and femininity; they do not want to forget biology completely. Sex and gender are not, however, the only sides of women's oppression: one can be oppressed because one is poor, one is coloured, undereducated, addicted or imprisoned. Robbins puts it, feminisms are political discourses which uncovered the symptoms of operation, whatever their grounds, diagnose the problem and Offer alternative versions of liveable realities. Notwithstanding the contributions of the revolutionary 19th and early 20th century authors, such as Mary Wollstonecraft and her daughter Mary Shelley, George Eliot and Virginia Woolf, feminist literary criticism developed mostly since the beginning of the late 20th century women's movement (Guerin, et al., 2005). The moment included the writings of Simone

'घार' उपन्यास में चित्रित आदिवासी जीवन एवं समस्याएँ

एम. एस. मंगरुळे
हिन्दी विभाग,
आज्ञाद महाविद्यालय,
औसा, जि. लातूर

पृष्ठभूमि

कथाकार संजीव ने आधुनिक मानव सभ्यता की चकाचौंध और समग्र भौतिक सुविधाओं से कोसों दूर रहनेवाले आदिवासियों का चित्रण कर हिंदी कथा साहित्य में अपनी अलग पहचान बनाई है। संजीव कलात्मकता की अपेक्षा सीधे-साधे ढंग से उपन्यासों की कथावस्तु का निर्माण कर पाठक के हृदय को स्पर्श करते हैं। संजीव ने आदिवासी समाज को आदर, मान-सन्मान और प्रतिष्ठा प्रदान करने का कार्य किया है। संजीव ने हिंदी साहित्य की अनेक विधाओं में लेखन कर हिंदी साहित्य को समृद्ध किया है।

संजीव का साहित्यिक परिचय

आदिवासी साहित्यकार के रूप में प्रसिद्ध हुए संजीव का साहित्यिक परिचय निम्न रूप में देखा जा सकता है। 'तीस साल का

सफरनामा', 'आप यहाँ है', 'दुनिया की सबसे हसीन औरत', 'प्रेत मुक्ति', 'ब्लैक होल', 'खोज', 'गली के मोड़ पर सूना-सा कोई दरवाजा' आदि संजीव के कथा संग्रह हैं। उन्होंने अपनी कहानियों में आदिवासी जीवन की त्रासदी और संघर्ष का वास्तविक चित्रण किया है। 'किसनगढ़ के अहेरी', 'घार', 'सर्कस', 'सावधान! नीचे आग है', 'पाँव तले की दूब', 'जंगल जहाँ से शुरू होता है', 'सुत्रधार' और 'आकाश' आदि उपन्यास हैं। उपन्यासकार संजीव अपनी विभिन्न साहित्यिक विधाओं द्वारा आदिवासियों की समस्याओं को देश और दुनिया के सामने प्रस्तुत करते हैं। 'घार' उपन्यास बिहार के संचाल परगना के कोयला खदानों में काम करनेवाले श्रमिक आदिवासियों का मार्मिक और सूक्ष्म चित्रण करता है। आदिवासी जीवन, संघर्ष और चेतना को अभिव्यक्त करनेवाले इस उपन्यास के केंद्र में संचाल परगना का बाँसगड़ा

स्त्री-पुरुष संबंध और मैत्रेयी पुष्पा के उपन्यास

एम. एस. मंगरुळे
हिंदी विभाग,
आशाद महाविद्यालय,
औसा, जि: लातूर

Research Paper - Hindi

वर्तमान काल के हिंदी साहित्य में 'स्त्री विमर्श' साहित्य का मुख्य विषय रहा है। इसका प्रभाव उपन्यास क्षेत्र में भी है। आधुनिक काल में उपन्यासकार के रूप में मैत्रेयी पुष्पा ने ख्याती प्राप्त की है। मैत्रेयी पुष्पा के उपन्यास में वर्णित पात्र के रूप समाज में देखने को मिलते हैं, जो यथार्थ की कसौटी पर घरे उतरते हैं। राजकिशोर के अनुसार, 'इनके अनुसार 'भारतीय उपन्यास' की परंपरा को आगे बढ़ाने वाली एक नई कड़ी कहा जा सकता है?' पुरुष नारी का चरित्र-चित्रण आदर्श रूप में कर सकता है, किंतु अनुभूति के अभाव में सत्य तक नहीं पहुँच पाता है। मैत्रेयी पुष्पा के पास अपना भोगा हुआ अनुभूत सत्य होने के कारण स्त्री-पुरुष संबंध चित्रण में सजीवता आई है।

स्त्री-पुरुष संबंध

अति के आधार पर स्त्री-पुरुष संबंध तय किए जाते हैं। भारतीय समाज पर पुरातन संस्कृति तथा आध्यात्म का प्रभाव अधिक है। धर्म और संस्कृति ने जिस प्रकार के संबंधों का निर्धारण किया है उसके अनुसार स्त्री-पुरुष संबंध होते हैं। समाज में स्त्री-पुरुष संबंधों में विविध प्रकार हैं, जैसे पति-पत्नी, भाई-बहन, बाप-बेटी, माँ-बेटा, देवर-भाभी आदि के संबंध। इन सब पति-पत्नी का संबंध प्रमुख है क्योंकि इसी संबंध पर परिवार की नींव रखी जाती है।

समाज में स्त्री-पुरुष संबंधों में कई प्रकार की समस्याएँ पायी जाती हैं। इन समस्याओं का कारण समाज की स्त्री को कमजोर और अवला मानने की दृष्टि है। यदि कोई स्त्री कुरूप है तो उसका पति उसे प्रताड़ित करता है लेकिन पति कुरूप होने पर भी स्त्री उसके साथ जीवन बिताती है। 'बेतवा बहती रही' उपन्यास की गजरा कुरूप होने के कारण उसका पति उसे प्यार नहीं करता वहाँ तक की उसने पत्नी से

भाषांतराचे स्वरूप आणि मराठी साहित्य प्रकाराचे भाषांतर

सहयोगी प्रा.:- दुष्यंत लानंदराव शिंदे

मराठी विभाग प्रमुख, आसाद महाविद्यालय, औसा जि. तातूर

अनुवादाची/भाषांतराची प्रकिया अतिप्राचीन अशी आहे. अनुवाद प्रक्रियेला स्वलकालाच्या कोणत्याही मर्यादा नसतात. भिन्न भिन्न भाषांना व भिन्न भिन्न भाषिकांना एकत्र जोडण्याचे अनुवाद हे एक प्रमुख साधन आहे. अनुवाद ही संकल्पना पाश्चात्य देशात लॅटिन भाषेतून इंग्रजीत व इतर युरोपीयन भाषेत आली, भारतात अनुवाद ही संकल्पना संस्कृतमधून मराठीत आली. अनुभवांचे आत्मनिवेदन किंवा आत्मविष्कार या मानवांच्या मुलभूत प्रवृत्तीचा संबंध भाषांतराचा मुळाशी असून दुसऱ्याचे अनुभव अथवा मनागेत जाणून घेण्याची गरजही संबंध भाषांतराच्या मुळाशी असून दुसऱ्याचे अनुभव मनीगेत जाणून घेण्याची गरजही अनुवादाच्या निर्मितीला कारणीभूत ठरते. जागतिक आदान-प्रदानाची प्रकिया भाषेच्या माध्यमातून होत असून भाषा ही मानवी समूहांना जोडणारा एक सांस्कृतिक अनुबंध आहे. देश, काल आणि भाषा यांच्या सीमा ओलांडून जगातील सर्व देशातील लोकांपर्यंत विचार सोपविण्यासाठी भाषेच्या अनुवादाची आवश्यकता असते. भाषांतर ही विविध देशीय आणि विविध भाषक मानवी समूहांना जोडणारा तो एक सांस्कृतिक अनुबंध आहे. एका मनातील विचार व भावना अखिल मानवजातीपर्यंत पोहोचवून सर्वांच्या अंतःकरणात एक संवेदना निर्माण करू शकवारी ती एक प्रगल्भ व व्यापक अशी जीवननिपयक जाणीव आहे. देश, काल व भाषा यांच्या सीमा ओलांडून या सर्व क्षेत्रातील विचार सर्वांपर्यंत पोहोचविण्याचे महत्त्वाचे कार्य भाषांतराद्वारेच पडते आजच्या जागतिकीकरणान्या आणि स्पर्धेच्या गतिमान युगात तर भाषांतराशिवाय पर्याय नाही. जीवनाच्या सर्वत्र क्षेत्रांच्या विकासासाठी भाषांतराची गरज आहे. बाणी लेखणीपासून वंशपर्यंत अनेकविध माध्यमातून हे भाषिक कौशल्य आकार घेत आहेत. त्यामुळे दिवसेंदिवस त्यांच्या अभ्यासाची गरज वाढत आहे. आज राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर संपर्क भाषेच्या निर्मितीत अनुवादाचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे. भाषा ही विचार, कल्पना व भावना व्यक्त करण्याचे प्रमुख साधन असल्यामुळे विकासाच्या प्रक्रियेत भाषेचे प्रमुख स्वतंत्र स्थान आहे. माणूस जसा समाजाचा घटक आहे, तसाच तो राष्ट्राचा आणि संपूर्ण जगाचाही घटक आहे. त्यामुळे जागतिक स्तरावरील संपर्कानाठी प्रत्येकाना अनुवादाची गरज भासते.

भाषांतराचा अर्थ आणि व्याख्या

अर्थ आणि व्याख्या :- अनुवाद या परिभाषिक शब्दामध्ये एक शोध गृहीत धरलेली असते, की मी म्हणजे मुळ लेखनातील आशय व अर्थ तोच कायम ठेवला जातो. अनुवादात भाषांतर असेही म्हणतात, मुळातच 'ट्रान्सलेशन' ही संकल्पना लॅटिन भाषेत आहे. ट्रान्स व लेशन या दोन शब्दापासून 'ट्रान्सलेशन' या शब्दाची निर्मिती झाली आहे. ट्रान् म्हणजे पलीकडे आणि लेशन म्हणजे नेणे अथवा नेण्याची क्रिया करणे म्हणजेच यात स्थानांतर करणे हा अर्थ अभिव्यक्त होतो. पुढे एका भाषेतील अर्थ दुसऱ्या भाषेत आणणे ही कल्पना अर्थपरिवर्तनाने रुढ झाली. कालांतराने अर्थपरिवर्तनातून अर्थविस्तार झाला आणि ट्रान्सलेशन म्हणजे भाषांतर अथवा अनुवाद हा शब्द मराठीत अर्थविस्तारातून आला व सर्वमान्य पावला. ट्रान्सलेशन म्हणजे एका भाषेचे साहित्य दुसऱ्या भाषेत उतरविणे हे सर्वत्र मान्य झाले आहे, अनुवादाच्या अनुषंगाने विचारवंतांनी केलेल्या काही व्याख्या पुढीलप्रमाणे आहेत.

- I) **ए.एच.स्मिथ :** मुळ अर्थ कायम ठेवून दुसऱ्या भाषेत रूपांतर करणे म्हणजे अनुवाद होय.
- II) **विष्णुशास्त्री चिपळूणकर :** भाषांतर करणे म्हणजे जो अर्थ एखाद्या विवक्षित भाषेत असून तो दुसऱ्या भाषेत उतरविणे होय.
- III) **पट्टनायक :** अनुवाद अशी प्रकिया आहे, जिच्याद्वारे एका भाषा समूहातील सार्थक अनुभव दुसऱ्या समूहात संप्रेषित केले जातात.

भाषांतराचे स्वरूप व प्रकिया

अनुवाद हे भाषेचे एक प्रागतिक नेपथ्य आहे. अनुवादासाठी किमान दोन भाषांचे ज्ञान असणे आवश्यक आहे. या दोन भाषा म्हणजे मुळ भाषा व लक्ष्यभाषा होय. अनुवाद हा केवळ एका भाषेतील आशय दुसऱ्या भाषेत रूपांतर करण्याची प्रकिया नव्हे, तर देश विदेशातील माणसांना एकत्र जोडून विकासाची गती वेगवान करण्याचे एक प्रमुख साधन व प्रभावी कला आहे. अनुवाद करणे हे एक कौशल्याचे काम आहे. अनुवादाचा प्रगत कौशल्य असेही म्हटले जाते. अनुवादकर्त्याला लक्ष्य भाषेचे व्याकरण किंवा भाषेची वाक्यरचना, भाषेच्या, म्हणी, वाक्यप्रचार, भाषेचा शब्दसंग्रह, भाषेचे सांस्कृतिक व सामाजिक संकेत, वाङ्मयीन संकेत, भाषेची जडण-पडण याचे सर्व भाषिक घटकांचे ज्ञान असणे आवश्यक असते. या भाषिक घटकावरच अनुवादाचे सामर्थ्य व यश अवलंबून असते. मुळ भाषेतील मजकुराचे अर्थग्रहण आणि त्याचे

ग्रामीण भागातील स्त्रियांचे उच्चशिक्षणातील योगदान

प्रा.डॉ.कांबळे विभ्रिषण विठ्ठलराव

भरती विभाग, आझाद महाविद्यालय,औसा ता.औसा जि.लातूर

• उच्चशिक्षणाची सद्यस्थिती:-

शिक्षणाचा मुख्य उद्देश म्हणजे शालेय व महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तीमत्त्वाचा विकास करणे, चारित्र्य निर्माती, शारिरीक, मानसिक, बौद्धिक प्रगती अथवा सर्वांगीन उन्नती साधणे, अध्यात्मीक विकास करणे, उपलब्ध सर्वसामान्य ज्ञान देणे व प्राप्त परिस्थितीशी जुळवून घेणे हे उच्चशिक्षणाचे कार्य असून मग या संस्था प्राथमिक शिक्षण देणाऱ्या असोत, माध्यमिक शिक्षण देणाऱ्या असोत अथवा उच्चशिक्षण देणाऱ्या असोत.

भारतीय स्वातंत्र्याच्या वेळी देशात फक्त 17 विद्यापीठे होती. तीच संख्या 1996 अखेर 214 झालेली दिसते आणि त्याकाळात महाविद्यालयाची संख्या 9000 वर गेलेली दिसते. विद्यापीठ अनुदान मंडळाच्या अहवाला नुसार (सन 1990-91) 55 टक्के महाविद्यालयात 500 पेक्षा कमी विद्यार्थी होते. 20 टक्के महाविद्यालये 400 ते 1000 विद्यार्थी संख्या असणारी होती. 2000 पेक्षा जास्त विद्यार्थी संख्या असणारी ही 30 टक्के महाविद्यालये होती. साधारणपणे महाविद्यालय म्हणजे अशी संस्था की, ज्याठिकाणी उच्चशिक्षणातील 3 ते 5 वर्षे कालावधीचे पदवी व काही ठिकाणी पदवीतर अभ्यासक्रम चालविले जातात.

उच्चशिक्षण देणारे महाविद्यालये हे सर्वसामान्यपणे दोन प्रकारचे असतात.

- 1) सामान्य महाविद्यालये (कला, विज्ञान व वाणिज्य)
- 2) व्यवसायिक महाविद्यालये (अभियांत्रिकी, कृषी, विधी, वैद्यकीय, शिक्षण तंत्रनिकेतन इत्यादी.)

उच्चशिक्षणामुळे महाविद्यालयातील उच्चशिक्षण घेतल्यामुळे लोकांचा व विद्यार्थीनींचा बौद्धिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, आर्थिक असा सर्वांगीन विकास शक्य आहे. देशातील पुरुष-स्त्रियांचा बौद्धिक विकास झाल्या शिवाय देशाचा सर्वांगीन विकास होणार नाही. म्हणून उच्चशिक्षणातील घेव्यधोरणे अनन्य साधारण ठरत आहेत. विद्यापीठ अनुदान आयोगी देशातील उच्चशिक्षण प्रसारीत करणारी महान अशी स्वायत्त संस्था आहे. म्हणून विज्ञान संशोधन क्षेत्र मुळात खुप मोठे आणि विस्तृत आहे. मुले आणि महिलांचा त्यातील सहभाग वाढविण्यासाठी अधिन्यांनी त्यांचे उच्चशिक्षणातील सातत्य राखणे हा महत्त्वाचा निकष आहे. असे मत सायन्स अँड इंजिनिअरींग रिसर्च हबच्या 2020 वर्षांच्या उत्कृष्ट महिला पुरस्कार प्राप्त ज्येष्ठ संशोधिका डॉ. नितीकुमारी यांनी व्यक्त केले आहे.

उद्देश कोचासन 2018 च्या अहवालानुसार, जगभरातील वैज्ञानिक संस्थांमध्ये कार्यरत पूर्णवेळ व अंशकालीन संशोधकांमध्ये महिलांचे प्रमाण 28.4 टक्के आहे. महिला आणि मुलींचा विज्ञान आणि संशोधन क्षेत्रातील टक्का वाढविण्यासाठी पालकांनाचा विज्ञानातील संशोधनातील उच्चशिक्षणातील विविध करियर विषयक पर्यायांची माहिती असणे आवश्यक आहे. यामुळे मुलींना आवडत्या क्षेत्रातील संशोधनात सातत्य राखता येईल. विज्ञान संशोधन क्षेत्रमुळातच खुपमोठे आणि विस्तृत आहे. मुले आणि महिलांचा त्यातील सहभाग वाढविण्यासाठी आधी त्यांनी त्यांचे उच्चशिक्षणातील सातत्य राखणे महत्त्वाचा निकष आहे. विज्ञान

जागतिकीकरण आणि मराठी साहित्य

प्रा.डॉ.कांबळे बी.बी.

मराठी विभाग, आझाद महाविद्यालय औरा

छानगीकरण, नगरीकरण, उदारोकरण धोरणाचा स्विकार भारत सरकारने केला. त्याला आता दोन शतकं झाली. जीवनाच्या विविध क्षेत्रावर त्याचा परिणाम कमी अधिक प्रमाणात झाला आहे. शिक्षण क्षेत्रातील, उद्योग क्षेत्रातील विचारवंत गेल्या दोन दशकापासून विचार मंथन करून आणत आहेत. घर्षां सत्रे, परिस्त्राद आणत आहेत. भांडवली व्यवस्थेच्या अधूनक झालेल्या अक्रमणाने तो भांडवलू गेला आहे. ज्याचे मन त्याच्या भोवतीचे व्यवहार, त्या भाषा, त्याची संघर्षांची माध्यमे, समाजाची पध्दती हे सारेच बदलले आहे. राजकीय, आर्थिक, सामाजिक व्यवहारांना सामाजिक स्वरूप आले आहे. संस्कृतीक जीवनालाही व्यवसायिक स्वरूप आले आहे. जगातील कामगारानी एक होण्याची त्यांच्या कल्याणासाठी राज्य असण्याची कल्पना भांडवलदाराच्या व उद्योगपतीच्या एक होण्याने हक्केच विरली आहे. प्रश्न आणि भांडवली व्यवस्थेचा इ झावात आलेली स्वरूपात त्यांच्या जीवनात आधतरला आहे. त्यांच्या भाषा ही हिरावून घेतली जात आहे. माणसाची गुणवत्ता ज्ञानापेक्षा भाषा महत्त्वाची ठरविली जात आहे. माणसा माणसातील संवादापेक्षा व्यवहार महत्त्वाचा ठरला आहे. सामान्य माणूस नागवला जात आहे. संस्कृतीपासून सातत्याने दूर चाललेली माणसे केवळ अर्थ माणव बनत आहेत. स्वतःची भाषा हरवलेली माणसे बंगळ्या गवांमध्ये जगत आहेत. मराठी भाषा आणि मराठी संस्कृती समोरही जगण्या मरण्याची अवाहन उभे आहे. भाषा संपली तर संस्कृती संपेल, संस्कृती संपली तर त्या संस्कृतीतील माणसे संपतील. भाषेच्या सहाय्याने माणसे जगातीलही पण त्यांचे जगणे कोरडे असले.

जागतिकीकरणाच्या भाषेतून आपली मुले शिकली पाहिजेत असे धोरण अंगीकारले जात आहे. सांस्कृतीक धोरणाने भाषेचे धोरण ठरवावे लागत आहे. अशा दुर्भागलेल्या माणसाचे नैतिक अधःपतन अटळ असते. मराठी भाषा आणि मराठी संस्कृतीच्या संदर्भात हे घडता कामा नये. जागतिकीकरणाने राजकीय, आर्थिक, संस्कृती, सामाजिक, राजकीय जीवणावर होणारे परिणाम मराठी भाषा व साहित्य यावर होणारे परिणाम. मराठी भाषा आणि मराठी संस्कृतीच्या संरक्षणसाठी, संवर्धनासाठी बरेचसे उपाय सुर्षविले गेले आहेत.

भारतामध्येही जागतिकीकरणाची प्रक्रिया द्रवमूल झाली असल्याने त्यापासून मिळणारे फायदे तांटे याची गणित मांडली जात आहेत. जागतिकीकरण मानवी जीवनात अनुलाप बदल घडवून आणत आहेत. आलोकडोल काळात याच जागतिकीकरण आणि अत्याधुनिकीकरणाच्या माध्यमाने मोठ्या प्रमाणात झालेल्या माध्यम भेदिया आणि महिला तंत्रज्ञानाच्या क्रांतीने या प्रक्रियेला अधिकच वृंदीगत केले आहे. जागतिकीकरणाच्या या प्रभावाने कांही गोष्टींच्या सुविधा सोबतच अनेक गोष्टीमध्ये प्रश्न निर्माण झाले आहेत. मानवी समाजावर, राष्ट्रवर व प्रदेशावर प्रभाव पाडणाऱ्या या ग्लोबलायझनेची भाषाही प्रामुख्याने इंग्रजी असल्याने इतर राष्ट्रमधल्या राज्य भाषा आणि स्थानिक भाषांचे अस्तित्वाचेही प्रश्न उभे टाकले आहेत. जागतिकीकरणाच्या या लाटेने मूळ भाषांवर गंडांतर येत आहे. त्या नामशेस होण्याच्या मार्गावर आहेत. त्याच भाष्या जागतिकीकरण पचविणार असे बोलले जात आहे. प्रगतीशिल राष्ट्रांच्या भाषांचे प्रश्न निर्माण झाले आहे. हे निश्चित केले जात आहे.

जागतिकीकरणाची भाषा आपल्यातून नाहीशी झाली तरी चालेल. पण आपले राज्य आपली माणसे, माव भाष्या नामशेस होता कामा नये. भारता सारख्या कृषिप्रधान देशामध्ये प्रस्तावीत झालेले हे एक वादळ आहे. तसेच ते प्रगतीचे साधन आहे. असे समजण्यात येत आहे. यामुळे समग्र भारतीय समाज मग व व्यवहार दबळून निघत आहे. भाषा आणि संस्कृतीमध्ये याचा सिरकाव अधिक लक्ष वेधनारा ठरत आहे. जागतिकीकरणाच्या संदर्भात अनेक तज्ञांच्या विचारातून हे वैश्विककरणाचे अकलन अधिक योग्य ठरणार आहे. जागतिकीकरण संदर्भातील कांही टळक तज्ञांची मते पुढील प्रमाणे नोंदविता येतील.

जागतिकीकरण आणि साहित्याच्या संदर्भातील एक महत्त्वाचे अभ्यासक असणारे प्रसिध्द लेखक, कवी उत्तम कांबळे या संदर्भात म्हणतात "सांस्कृतीक देवाण - घेवाणोच्या नावाखाली भांडवलदार देशातील संस्कृती फधतसीरपणे लादने म्हणजे जागतिकीकरण. म्हणजे जागतिकीकरण, तसेच गरीबाना त्यांच्या इतिहासा पासून, संस्कृती पासून दूर करणे, स्थानिक भाषा, लोक भाषांना श्रध्दांजली वाहने म्हणजेच जागतिकीकरण".

विख्यात कवी - समिक्षक प्रा.वसंत आबाजी डाहाके यांच्या मते

"जागतिकीकरण ही भौन-भौन आर्थिक, राजकीय आणि संस्कृतीक प्रवाहाना सामावून घेणारी संज्ञा आहे. जागतिकीकरण व ही आवय्या आहे. आणि सिध्दांती आहे. परंतु वर्तमान काळात जागतिकीकरण ह्या शब्दाचे अर्थ म्हणून आर्थिक उदार मतवा, मुक्त वाजार पेठ किंवा अमेरिकरण, इंटरनेट क्रांती, जागतिकी एकत्वता हे प्रती शब्द वापरले जातात. जागतिकीकरणाची ही अवस्था अपूर्ण अवस्था आहे".

प्रभा गणोरकर यांच्या मते. "उत्पादन उपभोग वस्तुचा व्यापार, अंतर राष्ट्रीय राजकीय नितीचा पाया असलेली मालमत्ता यांच्या वदनाच्या स्वरूपा मधुन उदय पावलेल्या आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, तंत्रज्ञानात्मक, संस्कृतीक, स्वरचना, प्रक्रियाचा संघ म्हणजे जागतिकीकरण".

आज जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेने भांडवलीशाहीचेच जागतिकीकरण केले असून जगातील सर्वच राष्ट्र त्याच्या अधिन होताना दिसत आहेत. यांचे मुल्यमापी परिणाम सगळ्याच राष्ट्रांना जानावायला लागले असले तरी, विकसीत राष्ट्रांना त्याचा फारवा तोटा सहन करावा लागत

शाहू, फुले, आंबेडकर यांचे सामाजिक विचार

भा. डॉ. कांबळे वी. व्ही.
मराठी विभाग,

आझाद महाविद्यालय, आंसा, ता. आंसा जि. लातूर.

प्रस्तावना :-

१९ व्या शतकाच्या प्रारंभीची परिस्थिती :-

आधुनिक महाराष्ट्रातील सामाजिक घडवळीची सुरुवात व तिचे स्वरूप समजण्यासाठी पेशवाई सत्तेच्या कालखंडापासून समाजाच्या विविध परिस्थितीमधील बदल समजावून घेणे गरजेचे आहे. तसंचे पेशवाईच्या अखेरच्या कालखंडातील महाराष्ट्रामधील सामाजिक, राजकीय, धार्मिक, शैक्षणिक जीवन पडताळून पाहणे गरजेचे आहे. परंतु याचबरोबर युरोपमध्ये समकालीन परिवर्तन कसे होत होते, तेही जाणून घेतले पाहिजे. कारण याचबरोबर युरोपियन परिवर्तनाचा प्रभाव पुढे महाराष्ट्रीयन जीवनावर हळू हळू पडत गेला.

भारताच्या आणि महाराष्ट्राच्या इतिहासात १९ वे शतक सर्व दृष्टीने महत्त्वाचे समजले जाते. कारण या शतकाच्या प्रारंभी भारतात व महाराष्ट्रात ब्रिटिश सत्ता स्थापन झाली. हळूहळू ती दृढ होत गेली आणि तिचे वर्चस्व भारतावर सुमारे १५० वर्षे टिकले. ब्रिटिशांनी भारताला गुलामगिरीत ठेवले. त्यामुळे भारतीय समाजावर काही महत्त्वाचे चांगले व वाईट परिणाम झाले. त्यापैकी चांगले परिणाम असे की, ब्रिटिश सत्तेमुळे भारताचे राजकीय ऐक्य घडून आले आणि पुढे भारतात नवविचारांचे वारे सुरू झाले. भारताच्या आधुनिकीकरणास खऱ्या अर्थाने सुरुवात झाली.

अ. सामाजिक जीवन -

भारतात व पर्यायाने महाराष्ट्रात १९ व्या शतकाच्या प्रारंभी समाजात वर्णव्यवस्था अस्तित्वात होती. ब्राम्हण, क्षत्रिय, वैश्य व शूद्र असे चार वर्ण काटेकोर पडलेले होते. या शिवाय समाजात जातिमंड्येचे मोठे स्तोम माजलेले होते. जातीजातीमध्ये श्रेष्ठ-कनिष्ठ

भेदभाव मोठे प्रमाणात होत. सामाजिक व्यवस्थेत तर प्रत्येक जातीचे स्वतंत्र वैशिष्ट्य होते. जानिव्यवस्थेचीबधने कडक होती. जातीसाठी माती खावी अशी समाजात भावणा होती. त्यामुळे जात बदलणे अवघड होते. जातीचे उत्तरेण करणारास समाजातून वहाकृत केले जात असे. अगूण्य मानल्या गेलेल्या जातीतील लोकांना फार वाईट जीवन जगावे लागत असे. महार, मांग, चाभार जातीमधील लोकांना वाटेने थुकण्याची परवानगी नसे, त्यासाठी गळ्यात मडके बांधावे लागे. गल्याने जाताना पावलाचे ठसे गडू नयेत म्हणून त्यावरून झाडू ओढीत न्यावा लागत असे. या शिवाय गावाच्या मंदिरात यांना प्रवेश नव्हता. सार्वजनिक विहिरीवर त्यांना पाणी भरता येत नसे. घोडक्यात अस्पृश्यांना गुलामापेक्षाही खालची वागणूक दिली जात असे. एकूण समाजव्यवस्था पुरवप्रधान होती. त्यामुळे समाजात पुरुषांना अधिक महत्त्व होते व स्त्रियांना उपभोगाची वस्तू किंवा चुल आणि मूल एवढीच किंमत होती. त्यांची स्थिती निकृष्ट होती. समाजात बालविवाहाची चाल रुढ होती. त्यामुळे मुलीची लग्ने लवकर करणे, धार्मिक पावित्र्याचे मानले जात होते. पुरुषांचीही लग्ने लवकर म्हणजे बाराव्या वर्षी होत असत. विवाह हे सर्वसाधारणपणे जाती-जातीमध्येच होत असत. घोडक्यात समाजात बालविवाह, बालहत्या, सतीची चाल, देवाला सोडणे, विधवांचे केशवपन इ. अनेक अनिष्ट प्रथा होत्या. समाजात पुण्यप्रिय प्रवृत्ती मोठे प्रमाणात रुढ होत्या. त्यामुळे आधुनिक सुधारणापासून समाज खूप दूर होता. परंतु समाजात ब्राह्मणांचा वर्चस्व होता. शिक्षणाचा अधिकार ब्राह्मणांनाच होता. समाजातील सर्व मत्तेदारी ब्राह्मणांच्या हितासाठीच तयार केली होती. ते इतर जातीच्या लोकांना कनिष्ठ समजत. राज्यकारभारातील उच्च पदे ब्राह्मणच उपभोगत असत. विशेषतः पेशवाईच्या कालात समाजावर ब्राह्मणांचे वर्चस्व अधिक होते. 'ब्राह्मण असे जरी पातकी, तरी तो बंधू असे तिन्ही जगती' अशी समाजात या वर्गाबद्दल कल्पना होती.

महात्मा जोतिराव फुले यांचे सामाजिक कार्य :-

जोतिराव फुले आयुष्यभर बहुजन समाजाच्या उदारसाठी चंदनासारखे झिजले. मानवतेचे महान पुजारी होऊन गेले. १९ व्या शतकात महाराष्ट्रात होऊन गेलेल्या समाज सुधारकांमध्ये ते पहिले सुधारक होते. जोतिबांनी अनेक सुधारणा जन्म दिल्या. शूद्रातिशूद्रांचे शिक्षण,

مقالہ کا نام: حضرت مولانا محمد رفیع الرحمن صاحب مدظلہ العالی
 اشاعت: ۲۰۱۹ء
 ضمیمہ اردو آزاد گلشن ماہیڈیالہ
 طبع: (قزاق ماہیڈیالہ)
 فون نمبر: 8087089618

حسرت موہانی اور اردو صحافت

مسیحی اہم واقعہ کی
 پہلی اطلاع خبر کھدنی
 ہے۔

۱۵۱۲ء یاغری کے اہم نکات :-

۲۱ بات باطلی تھی۔

۲۲ بات تازہ ترین تھی۔

۲۳ کسی موضوع پر۔

۲۴ ایسی بات کہ اس سے پہلے کسی لا معلوم نہ ہو۔

۲۵ بات ایسی ہو جس سے عوام میں میل ہو۔

۲۶ بات یہ ہے جو نہ نئی جانتے۔

۲۷ بات اختصار سے پیش کی جاتے۔

اردو کلام سے پہلا اخبار "جام جہاں نما" 1822ء میں
 شائع ہوا۔ اردو صحافت کوئی راہ کی تلاش تھی جو
 اس کو ایک نئی راہ یعنی روشنی سے آشنا کرے۔

شمالی ہندوستان میں اردو صحافت کا آغاز ڈیڑھ
 اخبار سے ہوتا ہے۔ یہ پندرہ برس کے اہم صحافیوں میں
 سر سید احمد خاں کے ساتھ مولانا حسرت موہانی کا نام
 آتا بھی ہے۔

1857ء کے جنگ کے بعد جب انگریزی
 حکومت الزام ہندوستانوں پر لگا کر انیس پانچ سال
 کر رہی تھی تو سر سید احمد خاں برداشت نہ کر سکے اور
 انہوں نے 1859ء میں رسالہ اسباب بغاوت ہند
 لکھ کر خود مکران گورنمنٹ کو اس منگوا کر قصور وار
 قرار دیا۔ اور غاص کر مسلمانوں کو بے قصور ثابت
 کرنے کے لئے دقتدار مسلمانان کے نام سے
 مضامین کا سلسلہ شروع کیا۔ پھر 1866ء میں سر سید
 نے سائنٹفک سوسائٹی کے نام سے اخبار نکالا۔

انیسویں صدی کے اوائل میں ملی گڑھ قریب اور ملی
 گڑھ محض اور رش لانگ کے بانی سر سید احمد خاں
 نے دنیا کو غیر بادیمیا لانگ کے سربراہوں نے ایک
 نوجوان غالب علم سید فضل الحسن حسرت موہانی کو لانگ
 جنری سلسلہ ۲۰۲۰ء

کے مختلف سطر کے لیے ایسے اراغ لاہور تا شہروری
 ہے جن سے اہل لاکھڑا اپنے ماحول اور گروہوں
 کے حالات و واقعات کے بارے میں مکمل اجازت
 معلومات حاصل ہیں۔

انسان کی بنیادی ضرورت کو پورا کرنے کا اہم
 اخبار بھی ہے۔ خبروں کی تازگی اور ہر دور میں
 کسی ذمہ داری میں موجود رہی۔ صحافت کا لفظ "مخبر" سے
 نکلا ہے۔ جس کا معنی "مخبر" ہے جو خبر دہن کرتا ہے۔
 یہ شائع ہوتا ہے۔

اور مولانا صاحب "ابوالفات" میں عرض
 فرماتے ہیں:

"صحافت خبر ہے، اطلاع ہے، جانکاری ہے صحافت
 عوام کے لئے جو اس کے بارے میں تعلق رکھتا ہے
 سواد ہے۔ یہ دن بھر کے واقعات کو قریب میں لکھا کر
 آواز میں سما کر تصویروں میں سمو کر انسان کی اس
 خواہش کی تکمیل کرتی ہے جس کے تحت وہ ہر نئی
 بات جاننے کے لئے بے چین رہتا ہے۔"

صحافت ایک معزز پیشہ ہے۔ صحافت کا پیشہ اختیار
 کرنے والے کو صحافی یا جرنل کہتے ہیں۔ صحافت
 ایک اہم دارادہ پیشہ ہے۔ جس میں دماغ کی
 صلاحیتوں سے کام لینا پڑتا ہے۔ یہ ایک ایسا پیشہ
 ہے جو کئی قربانیوں کا طلب گار ہے۔ یہ آسان کام نہیں
 یہ پوری زندگی کے اپنے اپنا لینا پانا ہے۔

صحافت کی ابتداء چھوٹی موٹی کتابوں کی اشاعت
 سے ہوئی۔ جنہیں حرفت عام میں سمجھا جاتا ہے۔ پانچھٹ
 کہتے ہیں اخبار "خبر" کی جمع ہے۔ انگریزی میں لفظ
 "NEWS" استعمال ہوتا ہے۔ چاروں سمتوں
 سے تعلق رکھنے والی اطلاعات کو خبر کہتے ہیں۔ خبر
 عربی لفظ ہے۔

خبر ہر دور دست اطلاع یا نظریہ جس میں تاریخی کی
 اہمیت کو دلچسپی ہو۔

Abstract: مولانا صاحب نے "ابوالفات" میں
 حضرت فضل زکیا صاحب کی روشنی میں لکھے ہوئے
 اخبارات میں 1877ء میں شائع ہونے والے
 ایک وقت کا دور اور سائنس دان اور ایک عظیم
 صحافی تھے۔ ان کے اراغ کا نام یہ اخبار میں تھا جو
 دنیا کی پہلی اخبار تھا۔ ان کے سطر کے سطر میں
 (U.P.) میں شائع رہا کرتے تھے۔ مگر حسرت
 موہانی میں اپنی 1866ء کے پہلے اپنی ماں اور بہن
 تجلیوں کے ساتھ رہے۔

حسرت موہانی نے 1903ء میں ملی گڑھ سے
 اسے پاس کیا اور "آزاد گلشن" سے "معلیٰ" جاری کیا
 یہاں سے اس نے اپنے جرنل "آزاد گلشن" سے لکھا کہ
 ایک کچھ نوجوان نئے نئے اخبار کی شکل سے لکھا
 جن میں حسرت موہانی جو مولانا اور جرات مند آدمی
 تھے انہوں نے اپنی اور اسی سے اہم مسازمت
 حاصل کرنے اور پیشہ و مشرت کی زندگی گزارنے
 کے بجائے اردو ادب کی خدمت کرنے اور
 مسلمانوں میں سیاسی بیداری پیدا کرنے کے لئے
 اپنی ملی زندگی کا آغاز ادب کی ایک بہترین صفت
 "صحافت" سے کیا۔ حسرت نے صرف اپنے ملک
 میں بلکہ پوری دنیا میں اپنی اور العزیز لاکھڑا جلا یا۔
 انہوں نے اپنی زندگی میں دو رسالے "اردو سے
 معلیٰ" اور "نور" لکھے اور ایک اخبار "مستقبل"

دانت کی جلدی میں راستے کے نیشب و فرار سے
 آگاہی حاصل کرنے کی دست اور دشمن کی بھان اور
 اور حیرت کی پادور میں جھے جوئے خطرات سے
 خبردار رہنے کے لئے جس طرح روشنی انسان کی
 بنیادی ضرورت ہے۔ اسی طرح دنیا میں تازگی زندگی
 سہا ہر کس ادب

2020

'Akshar Wangmay' UGC Care Listed, International Research Journal, ISSN: 2229-4929, December-2020
Special Issue, Volume-1 'Multidisciplinary Perspectives on Health, Society, Environment & Sustainable Development'

Efficiency and Significance Role of Disaster Management

Dr. P.B. Achole¹ Mr. Swami B. M²

¹Associate Prof & Head Department Of Geography, Azad Mahavidyalaya AUSA, Latur.

² Research scholar and Assistant prof. Dept of Geography, Walchand College Arts and science solapur.

Abstract:

The general perception of disaster management relates to activities that follow once the disaster strikes. Rescuing people, providing them shelter, food and water, ensuring medical care to those in need and preventing any offshoot of the disaster like an epidemic and many such activities are considered as part of disaster management. These are steps to deal with an emergency or a crisis situation. Managing disasters has become a very important area of study and research in view of the increasing frequency of their occurrences. Management by itself is considered to consist while disaster management also includes managing a crisis situation. Planning for disaster preparedness is also an important component. There must be plan in place and communication between agencies must be maintained for ease of operation and avoid confusion. Disaster managers is applied to a person who has responsibility for planning and managing pre-and/or post disaster activities in positions in many different types of agencies. The most prominent disaster more personal in governmental disaster preparedness agencies, national emergency or relief agencies and department of or ministries. Mitigation is the most important function in bringing disasters under control, the more that can be done to reduce the effects of disaster, the fewer problems a disaster manager will face in the aftermath. Among relief organization vary according to each agencies' roles, biases, and capabilities.

Key words : Disaster, Management, Preparedness and Rehabilitation

Objectives:

1. To study efficiency and different types of role of disaster management.
2. To identify government and private agencies to ensure coordinated action by all agencies of disaster management.
3. To inform and plan about organize disaster preparedness.

Introduction:

The natural disasters can be efficiently handled by quick response of the government also by the help rendered by local organizations. Disasters are many types but a simple and very broad classification is as 'natural' and 'manmade'. Natural disasters are many like earthquakes, floods, volcanic eruption tsunamis and cyclones. With improved technological tools available today, many natural disasters can be predicted reasonably well advance, which gives us time to take preventive actions and cope with them effectively. Both types of disasters can have high impact on the environment and ecology of region. Flora and fauna of the affected region of the sea gets destroyed causing great loss of biodiversity. (R. Subramanian, p.ii .5)

Methodology:

The present study on efficiency and role of natural disaster management is totally based on secondary data. The has been collected from the various ecological and disaster management related articles, E-Journals, magazines, research papers, reports, and environmental governmental websites as well as published books of environmental subjects with daily news papers.

Meaning of Disaster management :

1 Disaster management can be defined as the organization and management of resources and responsibilities for dealing with all humanitarian aspects of emergencies, in particular preparedness, response and recovery in order to lessen the impact of disasters.

2 "Disaster management" can be defined as the range of activities designed to maintain control over disaster and emergency situations and to provide a framework for helping at disaster management deals with situations that occur prior to, during, and after the the disaster. (Diwan, p.n .5)

DISASTER MANAGEMENT INSTITUTIONS:

UN Disaster Management Team (UNDMT)

The UN office for coordination of humanitarian affairs has been made responsible by the UN general assembly mandate for all international disaster response. India provides an important platform for the UNDMT to implement disasters preparedness and mitigation efforts and strengthen governments capacities on disaster risk managements. The primary purpose of the UNDMT is to

प्रादेशिक नियोजनात लोकशाही आणि समाजवादी नियोजन म्हणजे एक विकास प्रकल्प.

प्रा. डॉ. आचोले पी. वी.

भूगोल विभाग

(आजाद महाविद्यालय औसा, ता. औसा जिल्हा लातूर)

प्रा. दोरवे एस. आर.

(सस्वती संगीत कला महाविद्यालय लातूर)

९८२२७९८६५२

रीषकालीन उद्दिष्ट ठेऊन तपुउद्योग स्थापन केले जातात आणि जो माणसलेला प्रदेश आहे त्या प्रदेशात रीषकालीन नियोजन शासनाद्वारे केले जाते. देशाची अर्थव्यवस्था मजबूत करण्यासाठी तपुउद्योग, अन्नउद्योग, विकासाचा पाया घालतात आणि हे प्रकल्प मोठ्या प्रमाणात विकास करण्यात उपयुक्त ठरतात व सामाजिक समस्यांचे निर्मूलन करता येते. राष्ट्र विकास आर्थिक विकास आणि शेतो विकास, उत्पादन वाढ करून औद्योगिक उत्पादने आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत पाठवता येतात. परिवहन रस्ते वाहतूक या घटकांच्या विकासातून आपली उद्दिष्टे साध्य करता येतात. लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण व उपाय योजना करून कृषी क्षेत्र वाढतून औद्योगिक विकासाचे क्षेत्र विकसित करून शिक्षण, आरोग्य क्षेत्रात आमूलाग्र बदल घडून आणण्यासाठी महत्त्व होते. राष्ट्राच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने प्रयत्न करता येतो पर्यावरणाचे संतुलन राखून वाढारे नैतिक उपलब्ध साधन स्वतःचे संवर्धन करण्यासाठी आणि मानवाला मूलभूत गरजा प्राप्त करून देण्यासाठी मानवाचे जीवन उच्चवर्णासाठी प्रयत्न करता येतो.

भारतीय प्रदेशात स्वातंत्र्यपूर्व काळातही प्रशासनाला आर्थिक विकासाचे महत्त्व पटले त्यामुळेच स्वदेशी वापर करणे हे किती महत्त्वाचे आहे याची जाणीव स्वातंत्र्यसंप्राप्त काळातही एक कळी उभी केली गेली आणि गरीब, माणसलेल्या देशाचा बलव विकास साधण्याचा असेल तर नियोजनाची काम घाली पाहिजे. त्यामुळे प्रादेशिक नियोजनासाठी "राष्ट्रीय नियोजन समिती" निर्माण करण्यात आली. चारण अशा अग्रगत देशात व समाजाला प्रागतिक आणि विरोधी घटक एकाच वेळी कार्यप्रवण असतात, प्रागतिक विचार देशात घटक मानवाना सर्वोपयोगी विकास होऊन त्याचा फायदा मानवाला होतो. अधिक सुटी संपन्न जीवन जगण्यासाठी होतो. तर विरोधी घटक मानवी स्वतंत्रतेलाच मजबूतता देतो वट करून प्रगतीला मार्ग देतो. कलात समाज स्वतः आणि देश यांचा विकास साधण्यासाठी समाजाला विविध प्रसंगांच्या फटकांना एकाच दिशेने कार्यप्रवण करण्याचा जाणववर्षक प्रयत्न म्हणजेच नियोजन होय. कोणत्याही देशाच्या समस्यांचे लढाई विकासवाची असेल तर परिधानातून कला विनायवर्षक जोडणुर्ण ह्या विरोधी लढायात व सुप्रसन्न समाज प्रसंगांच्या मार्गाने त्याच वा बलाचे देश ह्या मार्गाने तपु उद्योग व राष्ट्रीय नियोजनात बलव विकास साधता पाहिजे. सामान्य मणसाच्या नजरेत विकासाचा विचार भरता पाहिजे. मात्र राष्ट्रातून लढायातून येतले नाही तर लढाया आणि लढायातून होणारा विकास वितरून जातो. आणि ज्या महापुरुषांनी विकास साधण्याचा प्रयत्न केला त्यांचा प्रयत्न असंभव ठरू शकतो.

Distinctive Characteristics of the Tribes in India

Dr. Achole P. B.
Associate Professor
HOD Department of Geography
Azad Mahavidyalaya, Ausa, Dist- Latur.

Mr. Swami B. M.
Assistant Professor
Department of Geography
Walchand College Arts and Science, Solapur.

Abstract:

India today displays a very high degree of social and ethnic diversity. The population of India subsumes within it multitude of caste and tribal groups representing different stage in the social evolution of the mankind. The tribes believe that their life and work are controlled by supernatural beings whose abode is around the hills, forests, rivers, and houses. It is very difficult to standardize the gods and spirits as their composition continually changes when old ones forgotten with introduction of new ones. (Shinde, 2007) The tribal people expresses their cultural identity and distinctiveness in their social organization, languages, rituals and festivals and also in their dress, ornaments, art, and craft. They have retained their own way of managing internal affairs of the village. Considering the widespread distribution of tribes all over the country it is necessary to group them in to broad geographical regions on the basis of ecology any society- tribal or otherwise, comprises of organized groups of people who have learnt to live and work together interacting in the pursuit of common goals. Evidently, tribal communities have either by their choice favored concentration in inhospitable environments, (Chavare, 2020) or conversely the peasant societies have pushed them and confined them to these enclaves thus having free access to the potentiality rich lands suited pre-eminently to the agricultural pursuits.

Key words: Tribe, Culture, Kinship.

Objectives:

1. Study Of Different characteristics of the tribes in India.
2. Find out the economic pursuits of tribes in daily routine life.

Methodology:

The present study on distinctive characteristics of tribal people in India totally based on secondary data. The has been collected from the several cultural and socio- geographical books and related of tribal communities development articles, magazines research papers, reports, and pre-historic governmental websites as well as published books and ancient religious literature with daily news papers.

Introduction :

India has traditionally been the home of different cultures and people communities unity in diversity is one of the most prominent features in the people of India. Among the diversified population a significant portion is comprised of the tribal people, the original inhabitants of the land the tribal culture of India and their traditions and practices pervade almost all of the

अण्णा भाऊ साठे उपेक्षेतांच्या जीवनाचे वास्तव चित्र करणारे पहिले साहित्यीक

डॉ. आचोले. पी. वी.

आझाद महाविद्यालय, औसा

अण्णा भाऊ साठे यांनी कथा, कादंबरी, लोकनाट्य, नाटक, पटकथा, लावणी, पोवाडे, प्रवास वर्णन अशा वेगवेगळ्या साहित्य प्रकारांतील लेखून केले आहे. ते आंतरराष्ट्रीय कीर्तीचे थोर, ख्यातनाम मराठी साहित्यिक होते. अण्णाभाऊंचा जन्म सांगली जिल्ह्यातील वाटेगावचा, उपेक्षित समजल्या गेलेल्या मानग समाजातील, त्यांच्या वडिलांचे नाव भाऊ सिधोजी साठे, तर आईचे नाव बालबाई होते. त्यांचे मुळ नाव तुकागम, जन्मस्थळ वाटेगाव (ना. वाळवा जि. सांगली), त्यांचे शालेय शिक्षण झालेले नव्हते; तथापि त्यांनी प्रयत्नपूर्वक अक्षरज्ञान मिळविले. १९३२ साली वडिलांसोबत ते मुंबईला आले. चारिथार्थासाठी कोळसे घेवणे, फेरीवाल्यांच्या पाद्रीशी गाढांडे घेऊन हिंडणे, मुंबईच्या मोरवाग गिरणीत झाडुवाला म्हणून नोकरी, अशी मिळालेली ती कामे त्यांनी केली. मुंबईत कामगारांचे कष्टमय, दुःखाचे जीवन त्यांनी पाहिले. कामगारांचे मार, मोचे पाहून त्यांचा लढाऊपणाही त्यांनी अनुभवला. १९३६ मध्ये भारतीय कम्युनिस्ट पक्षाचे नेते कां. श्रीपाद अमृत डांगे यांच्या प्रभावाखाली आल्यावर ते कम्युनिस्ट पक्षाचे क्रियाशील कार्यकर्ते झाले. मुंबईत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांपासून ते स्वतंत्रपरी सावरकरांपर्यंत अनेक नेत्यांची भाषणे त्यांनी ऐकली. पक्षाचे कामही ते करित होतेच, तथापि वडिलांच्या सिधनानंतर कुटुंबाची सगळी जबाबदारी अंगावर पडल्याने ते पुन्हा आपल्या गावी आले. तेथे बापू साठे या चुलतभावाच्या तमाशाच्या फुडात ते काम करू लागले. तमाशातून जुन्या चालीचा सुरवातीचा साठा अण्णाभाऊंनी आत्मसात केला. मुंबईत परतताच त्यांना मॅक्सिम गॉर्कीचे साहित्य वाचायला मिळाले. लिखाणाची उर्मी त्यांना याच साहित्यानं दिली. तो काळ १९४१ च्या चळवळीचा, ते स्वातंत्र्य समरांगणात सहभागी झाले, म्हणून इंग्रज सरकारने त्यांच्यावर पकड वारण्ट काढले. पोलिसांना चुकवीत ते मुंबईला आले. त्याच काळात त्यांची भेट शाहीर अमर शेख, द. ना. गव्हाणकरांशी झाली. आपसातले हेवेदाचे, गरीब जनतेला, शेतकऱ्यांना मिळणारा, छळणारा दारिद्र्याचा झगडा त्यांनी न्याहाळला होता. त्यातच मॅक्सिम गॉर्कीच्या साहित्यानं प्रभावित झालेल्या त्यांच्या अंतरीच्या उर्मी प्रतिभेला बहर आला. त्यावेळी अमर शेख या ख्यातनाम मराठी लोकशाहीरगवरींवर अण्णाभाऊंचेही नाव लोकशाहीर म्हणून गाऊ लागले. त्यांनी लिहिलेला 'स्वातंत्र्यग्राहचा पवाडा' १९४३

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Issue XIX (25) , Vol. I
Dec. 2020

Peer Reviewed
SJIF Impact factor

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

RESULTS AND DISCUSSIONS

Current Status

Novel Coronavirus or COVID-19 cases in India are well over 7364 as of 11th April 2020 (fig 1 and fig2). The state-wise confirmed COVID-19 cases in India shown in this table. The first three cases reported by India in Kerala appear to be every student returning from Wuhan, China. The number of reported cases in the world increased during March, mostly due to people with travel records to the affected locations. The number of cases in the world as a whole has increased. On 10th March, the total number of cases increased to 50.

References:

1. Giovanetti, M., Benvenuto, D., Angeletti, S. and Ciccozzi, M., 2020. The first two cases of 2019-nCoV in Italy: Where they come from?. *J. Med Virol*, 92(5), 518-521. DOI: <https://doi.org/10.1002/jmv.25699>
2. Paraskevis, D., Kostaki, E. G., Magiorkinis, G., Panayiotakopoulos, G., Sourvinos, G. and Tsiodrass, S., 2020. Full-genome evolutionary analysis of the novel corona virus (2019-nCoV) rejects the hypothesis of emergence as a result of a recent recombination event. *Infect Genet Evol.* 79, 104212

गांधीजीच्या सविनय कायदेभंग चळवळीमध्ये स्त्रियांचा सहभाग
प्रा. डॉ. शहाजहान शेख
इतिहास विभाग प्रमुख आझाद महाविद्यालय, औरंगाबाद

प्रस्तावना :

राष्ट्रीय आंदोलनाच्या इतिहासात १८८५ पासून नव्या फर्झला सुरुवात झाली होती. भारतीय काँग्रेसच्या माध्यमातून एक नवे व्यासपीठ राष्ट्रीय आंदोलनाला मिळाले. या व्यासपीठावरूनच लढा देताना 'गांधी युग' हा आंदोलनाच्या दृष्टीने महत्त्वाचा टप्पा राहिला. या टप्प्यामध्ये स्वराज्य प्राप्तीसाठी काँग्रेसने गांधीजींच्या नेतृत्वाखाली भारतीय सैलीच्या अहिंसक मार्गाचा अवलंब करून व सर्व घटकांना एकत्रित आणून आपले ध्येय पूर्णत्वास नेले.

भारतीय राष्ट्रीय आंदोलन कार्य पध्दतीचे साधारणपणे तीन टप्पे पडतात. १८८५ ते १९०५ (महाकळनीती), १९०५ ते १९२० (जहालनीती) व १९२० ते १९४७ (गांधी युग) याशिवाय क्रांतिकारी चळवळ याचाही एक वेगळा वर्ग राष्ट्रीय आंदोलनामध्ये सघर्षात राहिला आहे. यसाहतावादी सत्तेच्या विरोधात भारतातील सर्वेच घटकांनी या चार महत्त्वपूर्ण मार्गांच्या माध्यमातून राष्ट्रीय आंदोलनामध्ये आपले योगदान दिले. साधारणपणे भारतीय राष्ट्रीय चळवळीची सुरुवात ब्रिटिश सत्तेच्या स्थापनेपासुनच सुरु झाली. ही सुरुवात प्रारंभीच्या कालखंडात तुटक स्वरूपाची राहिली. हजुहजु विचारांना गती मिळू लागल्यानंतर या आंदोलनाला १९ व्या शतकात समाज सुधारणा चळवळीच्या माध्यमातून एक नवीन पळण प्राप्त झाले. भारतीय समाज जागृत होऊ लागला व याचा परिणाम स्वातंत्र्य चळवळीवर पडतलेला दिसून येतो. यसाहतावादी सत्तेला विरोध करतांना हिंसक मार्गपेक्षा सैध्दानिक/अहिंसक साधनांच्या आधारावर विरोध करण्याचा विचार या समाज सुधारणा चळवळीने दिला आहे. या नंतरच्या कालखंडात हा प्रभाव भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीवर कायमस्वरूपी दिसून येतो. भलेही त्याचे वेगवेगळ्या कालखंडात वेगवेगळे स्वरूप दिसून येते.

१. असहकार चळवळ :

जैन आंदोलनाची सुरुवात भारतात नवीन नसली तरी या आंदोलनाला १९२० नंतर एक नवी दृष्टी प्राप्त झाली. समाज टक्काला अहिंसक मार्गाने विरोध करणाऱ्या नीतीचे नेतृत्व अख्यतय म्हणून गांधी केले. भारतीय समाजाला पंचेल डोपेकल आणि सहज साध्य टोडून जाणी ही नीती होती. चार भितीच्या आत राहणाऱ्या स्त्रिया, वेरीबाहेर राहणार असुर्य समाज किंवा श्रीमंत असण या सर्वांना या नीतीने भारावून टाकले होते. १९२० च्या असहकार आंदोलनामध्ये सर्वेच घटकांनी उत्कृष्टपणे सहभाग नोंदवला. हे त्यांचे उदा होय, तसेच या घटकांच्या समावेसाचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे गांधीजींनी यसाहतावादी सत्तेच्या विरोधाबरोबरच समाजातील कांही अव्यवस्थांच्या विरोधातही संयुक्तपणे आपले आंदोलन सुरु केले. ज्यामुळे सर्व घटकांचा आंदोलनाला पाठिंबा मिळाला. भारतीयोंच्या हातून हिंसकातून घेतलेली त्यांची उत्पादन प्रणाली गांधीजींनी पुन्हा त्यांना प्राप्त करून दिली व त्यांच्यामध्ये आत्ममानाची जाणीवही या चळवळीच्या माध्यमातून प्राप्त करून दिली. हे असहकार चळवळीचे महत्त्व होय.

२) सविनय कायदेभंग चळवळ :

सविनय कायदेभंग चळवळ हा गांधी आंदोलनातील महत्त्वाचा टप्पा, सामान्य कमिशनला झालेला विरोध, नेहरु अहवाल, बाटोनीचा सत्याग्रह, लाहोर अधिवेशनातील स्वातंत्र्याची मागणी यामुळे संपुर्ण भारतात मोठी राजकीय जागृती निर्माण झाली होती व या पार्श्वभूमीवरच १९३० मध्ये मोताचा कायदा मोडून त्यांनी सविनय कायदेभंग चळवळीचा श्रीगणेश केला. या कायदेभंगाच्या चळवळीत 'स्त्रियांनी' उत्कृष्टपणे सहभाग घेतला. या चळवळीत स्त्रियांच्या सहभागाचे एक महत्त्वाचे कारण 'गांधी' विचारांचा प्रभाव, यसाहतावादी सत्तेची दडपशाही आणि भारतीय समाजामध्ये झालेली जागृती हे होय. स्त्रियांच्या सहभागासंदर्भात गांधीजींच्या दृष्टीने तीन महत्त्वपूर्ण

डॉ. महमद इब्नबाल : एक दौर भारतीय राजकीय विचारधारा

डॉ. डॉ. महमद इब्नबाल
इतिहास विभाग, जम्मू
जम्मू विश्वविद्यालय, श्रीनगर

प्रस्तावना (पूर्वावृत्त) -

सन् 1931, जून, 1931, डॉ. इब्नबाल ने एक लघु ग्रंथ 'समस्त राष्ट्रवादी और राजकीय विचारधारा होने से सम्बन्धित' पुस्तिका विचारधारा के निर्माण के माध्यम से एक प्रस्ताव दिये। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है।

पुस्तिका में डॉ. इब्नबाल ने अपने विचारधारा के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है। डॉ. इब्नबाल ने अपने पुस्तिका में लोकतन्त्र के अर्थों में पुस्तिका का अर्थ बताया है।

1) इब्नबाल का सामाजिक विचार -

डॉ. इब्नबाल का सामाजिक विचारधारा समाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचारों के अन्तर्गत आता है। डॉ. इब्नबाल का सामाजिक विचारधारा समाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचारों के अन्तर्गत आता है। डॉ. इब्नबाल का सामाजिक विचारधारा समाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचारों के अन्तर्गत आता है।

2) सामाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचार -

सामाजिक विचारधारा के अर्थों में सामाजिक विचारधारा समाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचारों के अन्तर्गत आता है। डॉ. इब्नबाल का सामाजिक विचारधारा समाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचारों के अन्तर्गत आता है। डॉ. इब्नबाल का सामाजिक विचारधारा समाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचारों के अन्तर्गत आता है।

डॉ. इब्नबाल का सामाजिक विचारधारा समाजवाद और धर्मनिरपेक्षता के विचारों के अन्तर्गत आता है।

2020

Impact of Covid-19 on Indian Tourism Industry
Dr. Shabjahan Shaikh
Head, Department of History Azad Mahavidyalaya, AUSA

Introduction:-

In the sphere of *infectious* diseases, a worldwide outbreak may be a worst-case scenario whole world has become one family after globalization and the market today is highly competitive and interdependent upon the functioning of various industries to foster its growth. Tourism, one of the biggest and rapidly flourishing sectors has been considered as a resistless industry. In comparison to other industries, the tourism industry gets more affected due to any internal or external shocks or distress. In this regard, the latest outbreak of Covid-19 has caused anxiety across the world.

Background:-

A novel coronavirus virus originated from the Wuhan province in China during December 2019, which posed an international public health emergency and had acquired the position of an awfully high-risk infectious virus. The outbreak of Covid-19, the disease caused by the novel coronavirus, has expanded its roots to 195 countries with more than 10 million cases across the world recorded as coronavirus positive as of this writing. Of note, worldwide researchers and various health agencies are all at once doing their best to fade the spread of this virus and avoid any possible contagion situation to be faced, which otherwise would threaten the lives of many people at large.

As reports of Covid-19 came pouring from across the world, the Indian government took preemptive steps to screen the passengers at the airport. Indian citizens returning from different countries were being evaluated for clinical symptoms, tested for Covid-19, and quarantined for two weeks. During mid-March, the government started imposing the flight bans and visa restrictions, by which time it was obvious that the aviation and tourism industries were going to be heavily impacted. To be clear, India is not the only country imposing flight bans and visa restrictions; the United States has issued similar orders around the same time. On March 24th, the Government of India had announced a complete lockdown in the country to control the situation to prevent the further spread of the virus. The lockdown, which continued till the end of May in some form or the other, has helped prevent the spread of Covid-19 to a considerable extent even though it came at the cost of economic output. While the migrants and daily wage workers may be the most affected among all classes due to the Covid-19 pandemic, the travel, recreation, and tourism might be the most impacted sector in the Indian economy. While some industries have been 'unlocked' early June, the restrictions on travel and tourism might continue for quite some time to mitigate the risk of infections in cities, towns and villages.

Indian Tourism Industry:-

India is a vast market for travel and tourism. It offers a heterogeneous portfolio of niche tourism products - cruises, adventure, medical, wellness, sports, eco-tourism, film, rural and religious tourism. India has been identified as a destination for sacred tourism for

Global Peace and Buddhism
Dr. Shahajahan Shaikh
Head, Dept of History
Azad Mahavidyalaya, Aosa

Introduction :-

We are ready entering in the 21st century which is known as IT & Global century. In this century materialism as well as knowledge in the form of science and technology has contributed greatly to human welfare, however, it is considered to be for deterioration in World Peace as well. Every single day our world spends more than \$4 billion on However every day, 20,000 children die of hunger, poverty and a lack of treatment and medicines and millions of people are suffering a lack of their basic needs like food, clean water clothes and shelter. Nuclear power was developed in the name of establishing peace and now this is threatening the whole human race. Correct existing amounts of nuclear power are enough to destroy not a single earth but dozens of equivalent earths to dispose of this nuclear waste billions of dollars are needed that amounts to just 10-15% of the total cost of producing maintaining and managing the nuclear industry. If only a certain percentage of these funds were used for the benefit of the people worldwide, struggling to have an education, minimum health care, food and housing a lot could be done.

Global peace is possible only when everybody loves each other. And for this everybody should think with peaceful mind and behave each other. Because Lord Buddha taught that peaceful minds lead to peaceful speech and peaceful actions. If the minds of living beings are at peace, the world will be at peace. Buddhists believe that the minds of all living beings are totally interconnected and interrelated, whether they are consciously aware of it or not. If we concentrate on putting our minds at peace, then we can broadcast peace mentally and generate peace through our actions. We should use a peaceful mind to act for peace in the world.

Concept of Global Peace:-

Global Peace is an ideal of freedom, peace, and happiness among and within all nations and/or people. World peace is an idea of planetary non-violence by which nations willingly cooperate, either voluntarily or by virtue of a system of governance that prevents warfare. Although the term is sometimes used, refer to a cessation of all hostility among all individuals, world peace.

The concept of global peace must include not only peace in the world but peace and contentment within each nation, each community, each family and indeed in each individual. In other word we can say that, The global peace means everybody loves each other with the heartiest feeling of brotherhood.

Buddhism :-

Buddhism means the teaching or Dharma of Lord Buddha. The centre of his Dharma is man and the relation of man to man in his life on earth. He rejected the extreme positions in human life either that of renouncing the world or living in pleasure-seeking. He

महात्मा फुले यांची स्त्री उध्दार चळवळ

प्रा. डॉ. शेख शहाजहान वशीर
इतिहास विभाग प्रमुख,
आझाद महाविद्यालय, औसा.

प्रस्तावना :-

एकोणिसाव्या शतकात महाराष्ट्रात होऊन गेलेल्या समाजसुधारकांमध्ये महात्मा जोतिराव गोविंदराव फुले यांचे कार्य उल्लेखनीय ठरते. त्यांनी दलित समाज आणि स्त्रियांच्या उध्दाराचे कार्य केलेले नाही, तर त्यांनी सत्यशोधक समाज स्थापन करून त्यामार्फत समाजातील अज्ञान नाहीसे करून समाज परिवर्तनसाठी आयुष्यभर प्रतिगामी विचारांच्या समाजाशी लढा दिला. त्यांनी समतेसाठी चळवळ सुरु केली. या चळवळीत ते यशस्वी झाले, म्हणूनच समाजक्रांतीचे जनक या नावाने त्यांचा उल्लेख केला जातो. आज मूलमूत हक्क आणि अधिकारांसाठी ज्या चळवळी चालू आहेत, त्या चळवळीची पायाभरणी महात्मा फुलेंनी केली आहे.

महात्मा जोतिराव फुले यांनी समाजसुधारणेचे केलेले कार्य समाजक्रांतिकारक होते. त्यांच्या कार्यामुळे समाजात जागृत निर्माण झाली. तसेच समाजात क्रांतिकारक परिवर्तन होऊ शकले. त्यामुळे महात्मा फुलेंचे कार्य अत्यंत महत्त्वाचे ठरले. त्यांच्या या कार्याचा गौरव इंग्रज सत्तेनेही केला होता. आपले आयुष्य समाजसुधारणेच्या कार्यासाठी घालविलेल्या महात्मा फुलेंचा गौरव करणे उचित होते. ११ मे १९८८ रोजी मुंबई शहरातील नागरिकांची एक जंगी जाहीर समा मांडवी कोळीवाडा हॉलमध्ये आयोजित करण्यात आली. या सभस मुंबई शहरातील प्रतिष्ठित नागरीक, दुकानदार, कारखानदार व मजूर इत्यादी मिळून २५०० लोक जमा झाले होते. यामध्ये किसान-कामगार भरपूर होते. या सभेत मुंबईच्या नागरिकांनी महात्मा फुलेंच्या कार्याचा गौरव करून त्यांचा सत्कार केला. याप्रसंगी त्यांनी जोतिरावांना 'महात्मा' ही पदवी अर्पण केली. यानंतर अल्पावधीतच म्हणजेच २८ नोव्हेंबर १८९० रोजी फुले महात्मा फुले यांचा मृत्यू झाला.

स्त्रियांच्या उध्दाराचे कार्य :

१) स्त्रियांची स्थिती :

महात्मा फुलेंच्या काळात महाराष्ट्रातील स्त्रियांची समाजातील स्थिती अत्यंत वाईट होती. समाजव्यवस्थेत त्यांना हीन दर्जा होता. स्त्री ही सुखाची व उपभोगाची वस्तू आहे अशी समजूत तत्कालीन समाजात रुढ होती. स्त्री पुरुषापेक्षा कनिष्ठ असून तिचे कार्य चालू आणि मूल एवढ्यापुरतेच मर्यादित मानले जात होते. स्त्री ही कुटुंबाचा घटक आहे, ती पतीची अर्धांगिनी आहे, असे मानले जात होते; परंतु प्रत्यक्षात स्त्रियांना शिक्षणाचा अधिकार नव्हता. त्यांनी शिक्षण घेतल्यास, त्या आणि शिक्षण सुध्दा भ्रष्ट होते अशी कल्पना समाजात रुढ होती. हे सर्व बदलेले पाहजे, अशी भूमिका महात्मा फुलेंनी घेतली.

समाजात नरट विवाह प्रचलित होते. त्यामुळे बालविधवांची संख्या वाढत असे. अशा विधवांना पतीच्या विधनानंतर एकतर सती जावे लागे, नाहीतर वाईट अवस्थेत जीवन जगावे लागे. समाजात विधवांची संख्या भरपूर होती. त्यांनी केशवपन केले पाहजे अशी सक्ती होती. त्यांना चांगले कपडे घालण्याची व समारंभाने फिरण्याची परवानगी नव्हती. अशा विधवांना परमार्थ साधनेतच आयुष्य घालवावे लागे. एखाद्या प्रसंगां विधवा स्त्रीचे पाऊल वाकडे पडले, तर तिला समाजकडून शिक्षा केली जात असे.

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7691 (UIF)

VOLUME - 10 | ISSUE - 1 | OCTOBER - 2020

PAINTINGS DURING THE RULE OF IBRAHIM ADIL SHAH II

Dr. Ladaf S. K.

Department of History, Azad Mahavidyalaya, AUSA, dist.
Latur, Maharashtra.

ABSTRACT :

The great name earned by the Bijapur Paintings is mainly due to the patronage and personality of Ibrahim Adil Shah II (150-1627). This was the period when the best Dehli works were produced at all three Sultanates, Ahmadnagar, Bijapur and Golkonda. Literary evidence clearly shows that Ibrahim Adil Shah II was a person of extremely cultured and artistic tastes, a musician and a poet and probably a painter and, that he always took interest to secure the best possible talents to his courts. A number of portraits of Ibrahim Adil Shah II and his contemporaries are attributed to his painters, but unfortunately none of them is either dated or bears any inscription that they were executed at Bijapur.¹

KEYWORDS : patronage and personality of Ibrahim, poet and probably.

INTRODUCTION :

The finest of the Ibrahim Adil Shah's portraits is the one in Lalgarh Palace at Bikaner (VI a). A note on the reverse says that it came from the treasury of Adoni. It is clear from this note that this was a part of the loot of Raja Karan Singh of Bikaner shortly after the fall of Bijapur into Mughal arms. This shows him as a young prince with retinue. It contains all the richness and mellowed grandeur that are found in this small group of paintings associated with the Deccan at the close of the 16th and beginning of 17th centuries. This is incidentally the period when Indo-Muslim painting was at its peak. These pictures achieve a grandeur by the beautiful placing of the figure of Ibrahim Adil Shah II in the composition. The sensitive portraiture of and superb proportion of Ibrahim and seven courtiers who follow him, are executed with utmost care and devotion. The luxurious costume of Ibrahim Adil Shah II and the very gorgeous coloring of this paintings have hardly ever been repeated or excelled in the whole range of Indian miniature painting. The feeling of diagonal thrust of the central figure in this painting is accentuated by the banked-up figures behind him. The figure of Ibrahim is pushed forward by the imaginative placing of the figures in such a way that the ruler almost lurches forwards into the empty space lying in his front. We are aware that Ibrahim was eleven in 1582, and since in this painting he is shown about twenty-five years of age it would be reasonable to say that this painting was executed around 1585.²

Another portrait of Ibrahim is in the British Museum. This shows him holding castanets. The figure has been set in the midst of a mysterious dark green landscape with billowing, cloud-like leaves and light color fringes, against which some light and springy plants are silhouetted. This is a deccani feature of the late

उच्च शिक्षण: सामाजिक परिवर्तनाचे साधन

प्रा.डॉ.सख्यद कुरेशाबी नजीरसाब
लोक प्रशासन विभाग प्रमुख,
आझाद महाविद्यालय, औरा.

प्रस्तावना :-

भारत हा खूप प्राचिन देश आहे व्हेचे वर्णाश्रम धर्मोची वैज्ञानिक समाज व्यवस्था अस्तोत्थात होती परंतुही समाज व्यवस्था झुकून विकृतोकडे वळू लागली, वर्णाश्रमगत विविध जातींचा जन्म झाला सामाजिक उच्च निचतेचा भेदभाव वळू लागला.हा भेदभाव स्पष्ट अस्पृशा पर्यंत वाढत गेला, जिथेस्त्रीयांना पुजनीय समजले जात होते तिथेस्त्रीयांना समाजात द्वितीय नागरिक मानण्यात येवू लागले या सर्व सामाजिक दोषामुळे आपला सामन सामाजिक विघटनाकडे झुकू लागला त्यामुळे समाजात विविध समस्या निर्माण झाल्या त्यात प्रामुख्याने जातीवाद, शंशपरंपरा, अस्पृश्यता, उच्च-निचतेची भावना, महिलांना समाजात दुय्यम स्थान, महिलांवरील वाढते अत्याचार, श्रीमंत व गरीब यांच्यात वाढती दरी, सामाजिक मुल्यांचा कास, परिवाराचे विघळत स्वरूप, हुंडा ज्या वर्गांचा समावेश होतो.

शिक्षणाचा उद्देश समाजात निर्माण झालेल्या वरील कुप्रथांचे उच्चाटन करून एक आदर्श नागरिक घडविणे हा असलावा शिक्षणाच्या माध्यमातून समाजातील विषमता दूर करून समतेवर आधारित समाजव्यवस्था निर्माण करावी त्यासाठी शासनामार्फत प्रजावेळी प्रयत्न होत असताना दिसून येतात, समाज परिवर्तनासाठी शासन आर्पित विद्यापीठ महाविद्यालय शिक्षणामध्ये पुढील प्रथांचा समावेश करते.

शिक्षणाद्वारे सामाजिक परिवर्तन:

१) शिक्षणाचा उद्देश सामाजिक विकास :-

शिक्षणहे समाज परिवर्तनाचे महत्वपूर्ण साधन आहे.भारतात सामाजिक परिवर्तनासाठी, विकाससाठी सामाजिक मुल्यांचा विकास आवश्यक आहेत.त्यासाठी अभ्यासक्रमात त्याचा समावेश करणे आवश्यक आहे.

२) सामाजिक मुल्यांचा विकास :

सामाजिक मुल्यांच्या आधारावरच सामाजिक व्यवहारावर नियंत्रण ठेवले जाते व्यक्ती - व्यक्तीमध्ये समानतेची भावना, सम्यक् सद्भावना व प्रेम, एकमेकांविरुद्ध आदर, असाधारकता, निष्ठा इमानदारी, या गोष्टी समाजात असल्या शिवाय समाज जलो करू शकत नाही या गुणांचा विकास करावयाचा असलेलतर शिक्षणाच्या माध्यमातूनही मुल्य सामाजात रुजविणे सहज शक्य आहे.

३) शाळा व महाविद्यालयांना सामुदायिक व जिवनाचे केंद्र बनविणे:-

सामाजिक भावणांच्या विकासासाठी आपल्या शाळा महाविद्यालय ही सामाजिक शिक्षणाचे केंद्र बनवित त्यामुळे सामुदायिक जिवण उन्नत वनेल, यामुळे सहकार्याच्या भावनेचा, सहिष्णुतेचा विकास होईल व समाजातील ज्या दृष्ट प्रवा असत त्या नष्ट होण्यास मदत होईल.

४) समाजसेवा कार्यक्रमांना शिक्षणाचे अभिन्न अंग बनवावे :

शिक्षणात केवळ ज्ञानाअर्जनाचे साधन न मानता प्रत्यक्षकार्यकरण्याचे, व्यवहारिक ज्ञान देण्याचे साधन बनवावे. विद्यार्थ्यांना मागास वर्ग, दिन दुबळे यांची सेवा करण्यासाठी कार्यक्रमा राबव्याने जणे करून विद्यार्थ्यांमध्ये सेवाभावो वृत्ती जन्म होवू शकते परिपूर्णतेचे घटक बनतील.

५) सामुदायिक विकास कार्यात सहभागी होणे अनिवार्य करावे. :

शिक्षण संस्थांना सामुदायिक सेवा कार्यक्रमांना शिक्षणाचा अभिन्न अंग म्हणून स्विकारावे जेणे करून प्रत्येक विद्यार्थी समाज भाग होवू शकेल प्रत्येक विद्यार्थ्याला ही सेवा करणे बंधनकारक करावे ज्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या मनात सेवाभाव जागृत होवू शकत व तो पुढे घालून समाजात आपले योगदान देवू शकेल.

६) समाज शाळा व शिक्षण प्रचाली :-

भारतात कॉमनस्कूल, पब्लीक स्कूल, कॉन्व्हेंट स्कूल, गुरुकुल अशा विविध प्रकारच्या शैक्षणिक संस्था शिक्षण प्रणाली कार्यकरतले.जे समाजवादी लोकशाही मध्ये विसंगतीचे दायजक आहे.त्यामुळे वर्ग भेदाचादरो आणखी मोडीहोण्यास प्रयत्न मिळत आहे.शिक्षण आयोगामार्फत समाज शिक्षणसंस्थांची तरतुदकली आहे.

७) नवी-शिक्षणाचा प्रोत्साहन :-

कालाच्या समाजात स्त्रीयांना महत्वपूर्ण स्थान, संधी मिळत नाहीत परंतु त्या समाजांचा सर्वांगीण विकास होऊ शकत नाही.संस्थांना विकासाच्या प्रवाहात आणण्यासाठी त्यांच्या शिक्षणावर जास्त खर्च करावा लागेल शाळा महाविद्यालय, कॉलेज, अध्ययन मंडळा उद्भव करून द्यावी लागेल.

3.

औसा शहराची ऐतिहासिक ओळख व नगरपरिपदेचा इतिहास

डॉ. संजय संदिपान चव्हाण

आइआर महाविद्यालय, औसा.

प्रस्तावना :- निजामशाहीविरुद्ध आदिलशाही आणि मोगल यांच्यात इ.स. 1635 मध्ये तह झाला होता. त्या तहाच्या फरमानात औरंगाची नोंद आहे. मोगल बादशहा शहाजहान यांच्या खास आदेशाप्रमाणे खान दौरान या सरदाराने दिनांक 19 ऑक्टोबर 1636 मध्ये औसा किल्ला जिंकून घेतला होता. मराठ्यांच्या स्वातंत्र्य युद्धात तानाजी जाधव व मोगल सेनापती जुलफीकार खान यांच्यात या भागात अनेक चकमकी झाल्या होत्या. हैद्राबादच्या निजामास संस्थेकडून 1853 साली इंग्रजांनी हा भाग गहाण म्हणून घेतला होता. त्यांचा ताबा या भागावर 1861 पर्यंत होता. त्यावेळी कर्नल मेडीज टेलर हा ब्रिटिश कमीशनर म्हणून नळदुर्ग परगाण्याचा प्रमुख होता. त्याच्या ताब्यात औसा किल्ला आला होता. त्यांच्या निवासाची वास्तू आजही किल्ल्याजवळ आहे. त्याने 'सराबाग', अंगूरबाग, जामबाग इत्यादी महत्त्वाच्या बागा लावल्या होत्या. त्या आजही या शहरात प्रसिद्ध आहेत. इ.स. 1861 पासून पुढे हा भाग स्वातंत्र्य प्राप्तीपर्यंत हैद्राबादच्या निजाम राजवटीकडे राहिला.

औसा ऐतिहासिक नगर असल्याने जुन्या काळातील वास्तूचा नमुना म्हणून येथे घुमटाकार इमारती, विहिरीत विहिर, घटकोनी, चौकोनी विहिरी, सतीचा हार (कड्डा) नंगे बुवाचे भुयार इत्यादी वास्तू आहेत. नगराच्या भोवताली तट आहेत. त्या तटातच शहराच्या चार बाजूला घेरी आहेत. सध्या तट भंग अवस्थेत आहेत.

धार्मिक महत्त्व: प्राचीन काळात येथे जैन महामुनी व महानुभव पंथाचे तत्वज्ञान पीठ होती. या शिवाय नाथ संप्रदायी, लिंगायत संप्रदायी, सुफी संप्रदायाची पीठे आहेत. प्राचीन श्रीरामाचे मंदिर, जैन मंदिर व गावच्या भोवताली चारी दिशेने सात हनुमान मंदिरे आहेत.

नाथ मंदिर -चारकरी संप्रदायाची धार्मिक परंपरा या शहराला आहे. या परंपरेतील संत वीरनाथ महाराजांनी इ.स. 1848 च्या फाल्गुन महिन्यात नाथ मंदिराच्या बांधकामास सुरुवात केली होती. परंतु मंदिराचे बांधकाम मात्र संत मल्लीनाथ महाराजांनी पूर्ण केले. या मंदिरात संत आदिनाथ महाराज, संत गुरु गुंडा महाराज, सदगुरु वीरनाथ महाराज, सदगुरु मल्लीनाथ महाराज, सदगुरु दास वीरनाथ महाराज व महादुर्गाई आईसाहेबाची समाध्या आहेत. तसेच श्री. पांडुरंग, गणेश, नर्मदेतील धोंड्याचा म्हादेव, तेलाचा हनुमान व रत्ताची मूर्ती आहे.

या मंदिराचा दर्शनी भाग प्रेक्षणीय असून त्यावर सात कमानी आहेत. हे मंदिर तीन मजली आहे. आतील भागात एकूण 30 कमानी व 14 खांबे आहेत. मंदिरातील प्रत्येक कमानीवर कोरीव नक्षीदार कलेचा उत्तम नमुना कोरलेला आढळेल. मंदिराच्या दुसऱ्या मजल्यावर दोन अशी खांबे आहेत की, जी हाताने फिरवल्यास फिरतात.

औसा येथे जेष्ठ मासामध्ये मूळ पुरुषाचा उत्सव फार मोठ्या प्रमाणावर साजरा केला जातो. यासाठी महाराष्ट्रातून तसेच आंध्र व कर्नाटकामधूनही धार्मिक मोठ्या संख्येने येतात. नाथ मंदिरात अखंड विष्णू व हरिनाम स्मरण गेली 143 वर्षांपासून चालू आहे.

औसा शहराचे ऐतिहासिक पार्श्वभूमी - औसा या शहराचे हिजरी 1014 मलिकअंबर काळात 'अमरापूर' असे नाव होते. हे शहर साधारणपणे साडेसहसरी वर्षापूर्वी वसलेले आहे. औसा नगराची प्राचीन नोंद बदामीचा चालुक्य राजा विजयादित्य यांच्या बोरगाव (ताम्रपटात) उच्चोव त्वारिशत औसा काळीस असे आहे. उच्चोवहा शब्द संस्कृत शब्द असून त्याचा श्रेष्ठ अथवा प्रमुख असा अर्थ होतो. जैनसेन या आठव्या शतकातील प्राचीन काळापासून 'उच्चोव', औच्छ, असई, औसा अशी नावे रूढ झाली. असावीत यादवकालीन खोलेस्वर दरवाजा अंबाजोगाई शिलालेख (शके 1950) यांत उदगीरबरोबर ओण्याची नोंद आहे. यादव काळात 'औसा' देश या प्रशासकीय विभागाचे केंद्र म्हणूनही हे प्रसिद्ध होते.

भुईकोट किल्ला - औसा येथे भुईकोट किल्ला असून त्याचे क्षेत्रफळ 24 एकर 30 गुंटे आहे. किल्याभोवती खंदक असून ते सध्याही चांगल्या स्थितीत आहे. खंदकात अनेक विहिरी आहेत. खंदकाला लागून किल्ल्यात प्रवेश करण्यासाठी पहिला मोठा दरवाजा लागतो. त्यास लोहबंदी दरवाजा असे म्हणतात. लोहबंदी दरवाज्यातून प्रवेश केल्यानंतर प्रत्यक्ष किल्ल्यात प्रवेश करण्यासाठी किल्ल्याच्या पहिल्या तटास 'अहशमा' नावाचा दरवाजा आहे. किल्ल्यात प्रवेश करण्यास हा एकमेव दरवाजा आहे. लोहबंदी व अहशमा हे दरवाजे पूर्वाभिमुख आहेत. किल्ल्यात एकूण दोन तट आहेत. खंदकाच्या भितीपासून पहिल्या तटाच्या भितीपर्यंत साधारणपणे 180 ते 200 फूट अंतर आहे. दुसऱ्या तटाच्या अंत इशरत महल, लाल महल, पाणी महल इत्यादी अनेक महत्त्वाच्या इमारती आहेत. किल्ल्यात परिना, कटोरा व चांद यातीन महत्त्वाच्या विहिरी आहेत. बौदरथा बहमनी राज्याच्या मुख्य वजोर खाला गवान याने शके 1382 ला औसा किल्ला बांधण्यास सुरुवात केली व शके 1403 मध्ये बांधकाम पूर्ण झाले.

किल्ल्याचे राजकीय महत्त्व: शहरातील किल्ल्याचा ऐतिहासिक काळात राजकीय महत्त्व होते. या शहराला यादवपूर्व काळापासून महत्त्व होते. इ.स. 1957 मध्ये बहमनी सुलतानाने येथे आपली सत्ता स्थापन केली. किल्ला बांधून पूर्ण झाल्यानंतर त्यावर विजापूरच्या आदिलशाहाचा ताबा होता. शहाबुद्दिन म्हुमद या बहमनी सुलतानाने हा किल्ला अमर करायला बरीच यत्नात नहणून दिला होता याने स्वतःला स्वतंत्र घोषित करून बरीदशाहीची स्थापना केली. या किल्ल्यावर पुढे इ.स. 1540 मध्ये पहिला बुहसन निजामशाहा याने ताबा मिळवला होता.

जामा मशीद - औसा शहरात औरंगजेब कालीन जामा मशीद सुप्रसिद्ध आहे. ही मशीद छतापर्यंत दगडी असून त्यातील खांबे, कमानीही दगडीच आहेत. मशिदीबरोबर कांगरे व मिनार हे नक्षीदार व कोरीव आहेत. सदरील मशिदीची सेवा, देखरेख व त्यात पार पाडल्या जाणाऱ्या धार्मिक विधी इत्यादी संबंधीची व्यवस्था व देखभाल करण्यासाठी येथील किल्ल्याचे त्यावेळेसच्या सुभेदाराने श्री अब्दुल

महात्मा गांधी यांचे सत्य आणि अहिंसेविषयक विचार

डॉ. चव्हाण संजय संदिपान

(नोकप्रशासन विभाग), आझाद महाविद्यालय औसा, जि. तातूर.

संक्षिप्त गोपवारा - (Abstract)

भारताच्या स्वातंत्र्य संग्रामातील प्रमुख नेत्यांपैकी महात्मा गांधी एक महत्वपूर्ण नेते होते. ते आदर्शवादी व गुणप्रवर्तक आणि अध्यात्मवादी व मानवतावादी विचारवंत म्हणून उल्लेख करावा लागेल. धर्म आणि राजकारण यांचा मेळ घालून व्यावहारिक अध्यात्मवादी दृष्टीकोन जगाला दिला. मानवता हाच केंद्रबिंदू घालून मानव हा मुळातच चांगला आहे यावर त्यांचा अपार यशस्वी होतो. साध्य आणि साधन सुविधा हा त्यांच्या विचारांचा गाभा असून अन्यायाचा प्रतिकार सत्य अहिंसा व सत्याग्रहाच्या मार्गाने करता येतो. हे त्यांनी आपल्या विचारातून आणि कृतीतून त्याप्रमाणे बनाइव साम्राज्यवादी सत्तेचा प्रतिकार अहिंसेच्या मार्गाने करता येतो हे त्यांनी जगाला दाखवून दिले.

कीज संज्ञा (Keywords) सत्य, अहिंसा, त्याग, आधार, नैतिकता, धार्मिक मानवतावाद, उपोषण, बहिष्कार, धरणे, निर्भयता, निर्धार, बरताळ.

स्वातंत्र्य:-

मोहनदास करमचंद गांधी अर्थातच राष्ट्रपिता महात्मा गांधी या नावाने ते ओळखले जात असे. महात्मा गांधी यांचा जन्म 02 ऑक्टोबर 1869 रोजी गुजरात राज्यातील काठेवाडीमधील पोरबंदर येथे झाला. आई बडिलाच्या धार्मिक संस्काराचा प्रभाव त्यांच्यावर पडलेला होता. सन 1887 मध्ये मॅट्रीक उत्तीर्ण झाल्यानंतर ते इंग्लंडला गेले. सन 1891 मध्ये बॅरीस्टर ही पदवी मिळाल्यानंतर ते मायदेशी परत आल्यानंतर काही दिवस त्यांनी मुंबई येथे बकिली व्यवसाय केला पण त्यांना त्यात यश आले नाही. सन 1893 मध्ये बकिली व्यवसायानिमित्त ते अफ्रिकेला गेले. दक्षिण अफ्रिकेत वर्णभेद यावरून अत्याचार होत होते ते दूर करण्यासाठी त्यांनी इंडियन नॅशनल काँग्रेसची सन 1894 मध्ये स्थापना केली. अफ्रिकेत त्यांनी सन 1914 पर्यंत कार्य केले या दरम्यानच्या काळात तुळंगवाम देखील झाला होता.

सन 1915 साली भारतात परत आल्यानंतर स्वदेशीचा नारा त्यांनी भारतीयांना दिला. या कार्यावरूनच त्यांना महात्मा ही पदवी बहाल करण्यात आली. बिहार राज्यातील चंपारणातील शेतकऱ्यांवर होणारा अन्याय दूर करण्यासाठी सर्वप्रथम चळवळ सुरू केली. या चळवळीत त्यांना यश आले. त्यानंतर त्यांनी गुजरात राज्यातील खेडा जिल्ह्यातील सारा बंदी चळवळ महात्मा गांधीजींनी हाती घेतली व त्यात ही त्यांना यश मिळाले. गांधीजींनी मिळालेल्या यशामुळे व त्यांच्या अभिनव मार्गाने त्यांनी सर्व भारतीयांचे लक्ष वेधून घेतले. सन 1919 मध्ये शासनाने रौलेट ऑक्ट अधिनियम संमत केला आणि या कायद्याद्वारे सर्वसामान्य जनतेची गळपेपी केली. या कायद्याविरोधात महात्मा गांधीजींनी सत्याग्रहाची मोहीम हाती घेतली. परंतु ही मोहीम चाखू होताच गांधीजींना अटक करण्यात आली. सरकारनेही दडपशाही धोरणाचा अवलंब करून जालियानवाला बाग येथे जमलेल्या समुदायावर बेछूट गोळीबार करण्यात आला. अमानवी त्याकाळामुळे भारतात अधिकच प्रशोधन वाढला. सन 1920 मध्ये लोकमान्य टिळकांचा मृत्यू झाला. या दरम्यान काळात काँग्रेसचे नेतृत्व महात्मा गांधीजींकडे आले.

इ.स. 1921 ते 1947 हा काळ म्हणजे भारतातील गांधीयुग म्हणून ओळखला जातो. या काळामध्ये महात्मा गांधीजींनी भारत स्वातंत्र्यासाठी पोषक वातावरण निर्माण करून असहयोग, कायदेभंग, विदेशी वस्तूवर बहिष्कार टाकणे, भूमी कर न भरणे असे अनेक प्रकारचे आंदोलन या दरम्यानच्या काळात त्यांनी केली. बंग इंडिया, नवजीवन व हरिजन या वर्तमान पत्रातून स्वातंत्र्यासंबंधी जन जागृती निर्माण केली.

इ.स. 1920 नंतर असहकारीतेच्या चळवळीचा जोर धरू लागला. परंतु स्वातंत्र्याच्या दृष्टीने हा काळ उत्साहवर्धक नव्हता. पुन्हा 1928 पासून देशात आंदोलनाचे वारे वाहू लागले. भारतीयांचे प्रश्न सोडविण्यासाठी ब्रिटिश सरकारने भारतात पाठविलेल्या सायमन कमिशनवर ठिक-ठिकाणी बहिष्कार टाकण्यात आला सन 1930 साली महात्मा गांधीजींनी सविनय कायदेभंगाची चळवळ सुरू केली. मिठावरील कर सरकारने कमी करावा यासाठी तो सत्याग्रह केला गांधी आचरित करार म्हणून तो प्रसिध्द आहे.

सन 1942 चे भारत छोडो आंदोलन महत्त्वाचे होय. गांधीजींना असलेल्या विद्रोहाची कल्पना ब्रिटिशांना आली होती. या काळामध्ये गांधीजींना तुळंगवाम ठेवण्यात आले नंतर मुक्त करण्यात आले.

15 ऑगस्ट 1947 रोजी भारताला स्वातंत्र्य मिळाले. दि. 30 जानेवारी 1948 रोजी सायंकाळी 6:00 वाजता ते प्रार्थनेला जात असताना नयूराम गोडसे नावाच्या इसमाने त्यांच्यावर गोळी झाडून खून केला. परंतु महात्मा गांधीजींचे विचार आजही अजरामर राहिले आहेत.

OUR HERITAGE

ISSN (Online) : 0474-9030 Vol-68, Special Issue-5

Impact Factor (2020) - 6.8

Special Issue on "Sustainable Development Goals"

शाश्वत विकासाचे ध्येय आणि मानवी समाज

डॉ.सजय सदिपान चव्हाण

(लोकप्रशासन विभाग)

अखिल महामंडळीय अक्षा, ता.त्रि.लक्ष्मूर

Email: chavansanjay82036@gmail.com

सोपवारा (Abstract):

भविष्यामध्ये पुढील वाचवाच्ये असेल तर जगातील सर्व देशांनी एकत्र येणे आवश्यक आहे. आज जगामध्ये शाश्वत विकासाची संकल्पना सर्वमान्य झाली आहे. जगत भविष्य काळात प्राकृतिक संसाधनांचा योग्य वापर करून येणा-या पिढीला एक उज्वल भविष्य देण्यासाठी शाश्वत विकासाचा आधार समजला जातो. शाश्वत विकासाच्या प्रभावी अमलबजावणीसाठी शासन, प्रशासन व जनता या सर्वांची महत्त्वाची भूमिका आहे.

मुख्य शब्द : शाश्वत विकास, विकासाचे ध्येय, पर्यावरण, शासन, प्रशासन आणि समाज

प्रस्तावना :-

मानव हा समाजप्रिय प्राणी आहे. विकास हा मानवी समाजाचा चिरस्थायी भाव आहे. वर्तमान परिस्थितीत ही असा बदल व सुधारणा कारणे ज्यामुळे सकारात्मक दृष्टीकोन वाढीस लागणे म्हणजेच विकास होय. विकास ही एक अविरत चालणारी प्रक्रिया आहे. सतत बदल व वाढ होत राहिल्यास दिवसेंदिवस विकास होत राहिल, असा विकास हा आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक क्षेत्राशी निगडित राहिल. या सर्व क्षेत्रांमधील पुर्वीच्या परिस्थिती पेशा अधिक चांगली परिस्थिती निर्माण होणे म्हणजेच विकास होय. सन १९९० आर्थिक धोरणा नुसार विकासाचे उद्दिष्ट्ये ही बदलली आहे. या बदलत्या धोरणात ही विकास कायमचा रहावा त्यामध्ये घट होत नाही नये या उद्देशाने शाश्वत विकासावर भर देण्यात आला.

सन १९९० नंतर विकासाचे नवीन-नवीन धोरणे पुढे आली जागतिक पातळीवर विकास करीत असताना तो केवळ विद्यमान पिढीसाठीच असू नये तर तो भावी पिढीसाठी देखील उपयोगी असावा.

शाश्वत विकास म्हणजेकाय ?

शाश्वत विकास हे दोन वेगवेगळे शब्द आहेत. शाश्वत या शब्दाचा अर्थ निरकाळ, कायम स्वरूपी असा होतो. तर विकास म्हणजे आहे त्या परिस्थिती मध्ये झालेली सुधारणा म्हणजे विकास होय. शाश्वत या शब्दाचा अर्थ 'To give support for long period' असा होतो. शाश्वत विकासाच्या संदर्भात अनेकांनी वेगवेगळी मते मांडली आहेत ते खालील प्रमाणे-

लातूर जिल्ह्यातील नगर परिषदांचा पाणीपुरवठा योजना

संजय संदिपान घव्हाण

लोकप्रशासन विभाग,
आझाद महाविद्यालय,
औसा, जि. लातूर

8

Research Paper - P. A.

प्रस्तावना -

राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर आज सर्वत्र राष्ट्रांत स्थानिक स्वराज्य संस्थाद्वारे पाणीपुरवठ्याचे कार्य पार पाडली जातात. पाणीपुरवठा कार्य स्थानिक स्वराज्य संस्थेची अनिवार्य कार्य आहेत. आज नागरी भागात नगर पंचायत, नगर परिषद आणि महानगरपालिकांच्या माध्यमातून पाणीपुरवठा हे कार्य केली जाताना तर प्राचीण भागात ही जबाबदारी जिल्हा परिषद, पंचायत समिती व गावपातळीवर ग्रामपंचायतीवरून हे कार्य पार पाडली जाताना पाणी ही समस्या दिवसेंदिवस अत्यंत गुंतागुंतीची बनत चाललेली आहे. यामुळे पाणीपुरवठा व्यवस्थापनास दिवसेंदिवस महत्त्व प्राप्त होत आहे.

मानवाच्या उत्क्रांतीपासून पाण्याला अधिक महत्त्व आहे. पाणीपुरवठ्याचा इतिहास तसा खूपच जुना आहे. प्राचीन काळापासून आजलागायतपर्यंत पृथ्वीवरील लोकवस्ती ही जेथे गिण्यासाठी पाणी उपलब्ध आहे, तेथेच वसलेली आहे. हे आपणास पहावयास मिळते. निसर्ग, पाऊस, झरे, तळी, नद्या, हे भरपूर प्रमाणात पाणी उपलब्धतेचे स्रोत आहेत. अशाच ठिकाणी मानवी वस्त्या वसलेल्या आहेत. इजिप्तमध्ये नाईल नदीवर सहा हजार वर्षांपूर्वी धरण बांधून पाणीपुरवठा केल्याचा इतिहास सापडतो. तसेच इतर देशात पाणीपुरवठा पियची माहिती मिळते. उदा. बॉनेलोनियात ४०० वर्षांपूर्वी बाबिलोना ३५०० वर्षांपूर्वी, पॅरिसमध्ये ३०००, तर ग्रीस २५०० वर्षांपूर्वी, पाणीपुरवठा जलवाहिनी माध्यमातून केला आहे. रोमन, रोम, आफ्रिका व मध्य अशियात सुरुवातीस पाणी पुरवठ्यावयिची माहिती मिळते.

नवीन नवीन शहरे होऊ लागली, लोकसंख्या वाढली, औद्योगिकरणाची वाढ होऊ लागली. तशी पाण्याची गरज वाढत चालली व पाणीपुरवठा व पाण्याची शुध्दीकरण याकडे जाणीव पूर्वक लक्ष देऊ लागले. औद्योगिकक्रांती नंतर अनेक शोध लागले. यापैकीच पंपाचा शोध लागला. पंपाचा उपयोग करून जमिनीतील खोलवर असलेले पाणी उगमपाण्याची सोय झाली. त्यामुळे जमिनीतील अधिवाधिक पाणी सहज उपलब्ध होऊ लागले. नळाच्या माध्यमातून घरोघरी पाणी पोहोण्याची सोय झाली. पाण्याच्या माध्यमातून मानवी आरोग्यावर परिणाम होऊ नवे म्हणून पाण्याद्वारे रोगांचा फैलाव थांबवण्यासाठी पाणी शुध्दीकरण याकडे लक्ष पुरविले जाऊ लागले. पाण्याचे निर्जंतकीकरण केले जावू लागले व पाणीपुरवठा करण्याची जबाबदारी शासन संस्थेवर येऊन पडली. या सर्व संशोधनाचा परिणाम म्हणून

120713

DOI: 10.26907/2474-8146.2021.1461
Interlink, Research Analysis

IMPACT FACTOR
6.20

ISSN 0976-0347

Volume : 226, Part : 4, Jan. 2020 To June 2020

लातूर नगर परिषदेच्या पाणीपुरवठ्याचा प्रशासकीय अभ्यास

राज्य संविधान चळवळ
लोकप्रशासन विभाग,
आझाद महाविद्यालय,
औरंग, जि. लातूर

R

Research Paper - P.A.

लातूर शहरातील पाणीपुरवठ्याचा इतिहास ज्ञानाचा आहे. लातूर नगर परिषदेची स्थापना १९३४ मध्ये झाली आहे. १९३४ पासून आजपर्यंत पाणीपुरवठ्याच्या वितरण व्यवस्थेत विविध बदल झाले आहेत. लातूर शहरासाठी पाणीपुरवठा बाबतीत अनेक योजना आखल्या गेल्याचा योजनांचा जोडक्यात मांडणी खालील प्रमाणे केला आहे.
लातूर शहरातील पाणीपुरवठा योजना (१९३४ ते २०१०)

मूळ लातूर पाणीपुरवठा योजना (१९३४)

१९३४ मध्ये 'साई' मानकान्वयित मांजरा नदीवर उद्भवणारा ३.३२ लाख रु. खर्चाची मोठली पाणीपुरवठा योजना लातूर शहरासाठी तयार केली. या योजनेमध्ये मांजरा नदीवर ४ फुट उंचीचा बांधास बांधण्यात आला. त्याची २,७२,७०० लिटर प्रति तास साठवणूक होईल असे ठरवण्यात आले. यासाठी पाणी शुद्धीसाठी पाण्याचा होरा होता. शुद्ध केलेले पाणी साठवणूकसाठी मांजी चौकातले बांधीस लागू बांधावर हजार लिटर प्रति तास साठवणूक टाकी बांधण्यात आली. या टाकीतून पाईपलाइन्सद्वारे लातूर शहरात स्थापनात पाणी पुरवठा केला जात होता.

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर लातूर शहरासाठी पाणीपुरवठा करण्याच्या दृष्टीकोनातून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाची स्थापना करण्यात आली. या प्राधिकरणाचे लातूर शहरातील पाणी पुरवठ्याच्या मूळील योजनेतून लातूर शहरात पाणीपुरवठा केला जातो.

लातूर पाणीपुरवठा योजना टप्पा - २

१९६२ साली योजनेला शरणाची मान्यता मिळाली. २४.६२ लाख रु. या योजनेवर खर्च झाले. या पाणीपुरवठा योजनेचे उद्भवण साई येथेच होता. या योजने अंतर्गत मांजी चौक येथे १८ लाखा पेट्र साठवणूक टाकी बांधण्यात आली. १९७२ मध्ये ही योजना लातूर नगर परिषदेला हस्तांतरित करण्यात आली.

लातूर पाणीपुरवठा योजना टप्पा - २

योजनेस १९७२ मध्ये शरणाची मान्यता मिळाली १९७२ मध्ये ही योजना पूर्ण झाली. योजनेतून मांजरा नदीवर 'नागझरी' येथे बांधास बांधण्यात आला. त्याची क्षमता ३.३९ द.ल.म.मी. एवढी होती. लातूर शहराच्या पाणीपुरवठ्यामध्ये ही योजना महत्त्वाची मानली जाते.

2020

११. ग्रंथालयांचा विकास : ग्रंथपालाची भूमिका

प्र. डॉ. तोटे दादासाहेब सर्वेराव
आइएड महाविद्यालय, औसा, जि. लातूर.

सारा

ग्रंथालयाच्या विकासार्थाकरिता ग्रंथपालाची कामकाज व सेवा देण्याची मोठ्या प्रमाणात बदल झाली आहे. पत्र, नियतकालिक या ऐवजी वाचक इंटरनेट, त्यावरील डेटाबेस व डिजिटल माहितीची मागणी फारत आले. खरीप माहिती स्विकारत कोर्पोरेटच्या त्यांना याची लागत आहे. त्यामुळे ग्रंथपालाची भूमिका खूप बदलून गेली आहे. त्यांना इंटरनेट व त्या सक्ती आवश्यक असणारे ज्ञान प्राप्त करून वापरवना माहिती पूर्वापे आवश्यक बनले आहे.

प्रस्तावना

आज संपूर्ण जगात इंटरनेटचे महत्त्व खूप मोठ्या प्रमाणात वाढले आहे. कृत्रिम्यज्ञी (आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स) भारत भारताची जी ती पूर्ण व्यवस्थापन एकमेव जलद माध्यम म्हणून इंटरनेटमाडे पोहिले गेले. इंटरनेट माहिती निर्मिती, वापर व कुशल प्रार्थी या प्रकारांतून सर्वेज घडनाचे एक प्रभावशाली माध्यम बनले आहे. आज जगातील इंटरनेट वापरण्याच्या गोष्टी व अभ्यासप्रार्थी जाले आहे असे मानले जाते. इंटरनेटच्या वापरमादी गोबाईल, लॅपटॉप, सॅल्युलर, आयपॅड असा विविध साधनांचा वापर करता जाले. इंटरनेटच्या मदतीने शैक्षणिक गरज, संशोधनाची गरज, व्यवसायिक गरज, कला इत्यादी गरजा आज पूर्ण होताना दिसतात. इंटरनेटचा वापर सर्वेज जाले विद्यार्थी, सहायक व व्यवसायिक करतात दिसतात. आज विद्यार्थी व सहायक या माध्यमांवाच त्यांच्या गरजा पूर्ण होऊन सक्ता नाहीं असे मानतात. स्विकारण्यासाठी इंटरनेट हेच प्रभावी माध्यम आहे पण हाका नाही. इंटरनेट हे माध्यम आज आहे की वरदान सत्यही सर्वां होणे आवश्यक आहे. कारण सामान्यमाध्यम वेळोवेळी साकारतात नाजू आहेत वेळोवेळी नकारात्मक घाणू पण आहेत, हे प्रत्येकाच्या वापरतात आहे. आपण वापर घ्यावे आणि काय घेऊ नये वापर ही गोष्ट परिष्काराकरक ठरते.

बन्दाही, कांढरी आणि किर्नाही माहिती मिळवण्याकरता हे माध्यम उपयोगी पडत आहे. कमी खर्च, कमी श्रम, कमी वेळ घालून हे माध्यम जाले लोकप्रिय झाले आहे. विद्यार्थी, सहायक, अध्यापक यांना इंटरनेटवरील माहिती मिळवण्यासाठी व सकारात्मक परिणाम प्राप्त करण्यासाठी नेट साक्षर असणे आज काळाची गरज आहे. उपभाषकांना त्यांना ह्या अवकाशा माहितीपरिते पोहचवण्याचे काम आज प्रत्येक ग्रंथालयातील ग्रंथपालांना करावे लागत आहे. योग्य माहिती आणि योग्य वाचक यांना मंड घडवून आणणे व त्यांना माहिती साक्षर बनवणे ही महत्त्वाची भूमिका ग्रंथपालांना पार पाडायची आहे.

माहिती मिळवण्यात ग्रंथपालाची भूमिका

आज राब खूप मोठ्या प्रमाणात माहितीची निर्मिती होत आहे. यातील सर्वेज माहिती उपयोग्य असले असे नाही तरा अशा परिस्थितीत योग्य माहितीपरिते उपभाषकांना पोहचवण्याचे काम ग्रंथपालांना करावचे असते. यासाठी साधसज्ज निरिधती

2020

कोंटुंविक् हिंसाचार : भारतीय महिला
प्रा.डॉ.तोटे दादासाहेब सजेराव

ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र विभाग आझाद महाविद्यालय, औसा जि.लातूर

प्रस्तावना :-

महिलांना निम्नगोनच कम्बुकृत व पुरुषांना वरवळ्ट घेववले आह या भारतीय विचारांमूळ भारतीय संवेदय महिलांना दुष्यमत्य प्राप्त होते आम महिला उच्चशिक्षण व उच्चव्यवसायावर नोकऱ्याली करत आहोत. पुढी वऱ्याथ क्षेत्राल महिलांना विरोध करणयात आता हाता आज तिथही महिलांचा विचार केला जात आहे. आज एअरफोर्स, साधरी सुरक्षा दाय, अतराळ संशोधन व न फकर या सगळे क्षेत्रातही महिला आहोत कर्तव्य जोगमाने चलावताना दिवस घेतात. परंतु अशी दान धार उदाहरण संपूर्ण महिला बांधीय प्रार्थनाश्रय कला शक्य नाही तर बहुसंख्य महिलांच्या संदर्भात गेवडा आरण विचार करू तेव्हा आपल्या निराशा होते. छान्या अधीने विचार करता असा प्रश्न पडतो की, महिलांना मानव संपूर्ण पाहिले जाते का ? स्वतंत्र व्यक्ती म्हणून तिच्या विचार केला जाता का ? तर या प्रश्नांचे उत्तर आपणाम नाही हेच मिळाले कारण प्राचीन काळापासून नैसर्गिक फरकाचा व पौमिक उपाचा आधर घडत सामाजिक भेदभाव समाजाच्या मनात रुजवला गेला आहे स्वतंत्र अस्तित्त्व, विवहसंभवाचा उगम आणि पुरुष प्रधान संस्कृती पासून महिलांचा दर्जा हा दुष्यम होत गेला. महिलांचे कार्यक्षेत्र चुल व मूल उपयपवेतच मर्यादित करून तिचो दुर्गा शक्ती काटून तिचा दुर्गत चलावणयात आले.

पुढील काळापासून स्त्रीला अगला उरवणयाचा प्रयत्न झालेला आहत्याच्या आहत्या भूमिक घडायून दिवस घेता रामायण, महाभारत साहय्या अधीनात घड्यात मजलेचे हरण, द्वांदीचे वस्त्रहरण यासारख्या विषयांचा उल्लेख केलेला दिवस घेता. सगळे महाराजेश्या काळात राजघराण्यातील स्त्रीयांना मुध्या कुटुंबातगत अन्याय सहन करावा लागला. तर लालाय महिलांचे काय ? कोंटुंविक् हिंसाचाराचो मुरुवात स्त्रीयांना जन्म हाण्यापासूनच होत असते. आपल्याकडोत रुढी, प्रथा, परंपरा, मुन्ये व प्रभाणक पांनी तर स्त्रीयांवर अन्याय करणयासाठी परोक्ष योगदान दिले आहे खाद्याला खांचे लावून अर्वांनन करणाऱ्या स्त्रीयांचोही कोंटुंविक् सुरक्षितता धोक्यात आली आहे. स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्यानंतर काळात भारतात स्त्रीयांच्या हितासाठी अनेक बरवद करणयात आले परंतु त्यांचा प्रभाव स्त्रीयांचोही हिंसचे प्रभाव कमी करणयात फारच कमी झालेला दिवतो.

आज स्त्रीयांवर हाणाऱ्या हिंसाचाराचे मूळ कारण अजयच्या पुरुषांचो मानसिकता आहे. घात बदल जायला हवा मत महान्याचो भूमो म्हणून ज्या भारतभूमोकडे पाठया आशाळभूत नजरने पाहिले जाते त्याच भूमोले आज स्त्री एकदो असुरक्षीत रहाचो पाफेल दुर्दैवाचो गोष्ट काय असले ? दिवतो येवले १६ डिसेंबर रोजी मुलींवर झालेला बलात्कार, मुंबईतील महिला प्रेस रिपोर्टवर झालेला सामूहिक बलात्कार, दौंड तालुक्यात ५ व्या वर्गात शिक्षणाऱ्या मुलींवर झालेला बलात्कार च खुन, रत्नागरीत एक महिला मृतमद मुलींवर ६ नराधमांनी केलेला बलात्कार तसेच उत्तर प्रदेशातील हायरम घडे मुलींवर झालेला बलात्कार अशा कित्येक घटना भारतीय संस्कृतीला काळांमा फासणाऱ्या आपणाम दिवसूत येतोल.

कोंटुंविक् अन्याचाराम कारणीभूत ठरपारे घटक :-

शिक्षण : वऱ्याच कुटुंबामध्ये मुलींना शिक्षण घेण्यासाठी खूप अडचणीना सामोरे जावे लागते. शिक्षणाचा खर्च व मुलींवराले अविश्वास या दोन बाबो यासाठी कारणीभूत ठरतात. जर घराल एक मुलगा व एक मुलगी शिक्षण घेत असतेल तर मुलाच्या शिक्षणाला प्राधान्य दिले जाते. नंतर मुलींच्या शिक्षणाचा विचार केला जातो. मुलासाठी सतत उच्चशिक्षणाचे दरवाजे उघडे असतात तर मुलींना १० वी किवा १२ वी नंतर शिक्षणाचो आवड असतानाही शिक्षण बंद करणयाचो वेळ घेत. उच्चशिक्षण घडून मुलगा नाकरी लागली तर त्याचा फायदा तिच्या मामारच्या लोकांनाच होईल हा दृष्टीकोन कुटुंबाचा असतो. म्हणूनच तिचे शिक्षण बंदचवले जाते तसेच दुसरे कारण म्हणजे मुलींवराले अविश्वास हे आहे. मुलगी जर १० वी, १२ वी नंतर उच्चशिक्षणासाठी महाविद्यालयात गेली तर एखाद्या मुलाच्या प्रेमाल पडेल व त्याच्याशी लग्न करून आपल्या कुटुंबाचो इज्जत जाईल ही भितो कुटुंबाच्या मनात असते. म्हणूनही तिचे शिक्षण बंद करून तिचा घरकामाल आईला मदत करणयासाठी भाग पाडले जाते.

हंडा पध्दती व हंडावळी :-

हंडा पध्दती ही दृष्ट प्रथा भारतीय समाजात अनेक वर्गांपासून अस्तित्वात आहे. पुरुषांना हंडा देउन मुलींचे लग्न लावणयाचो ही पध्दत भारतात सर्वेथ समाजात दिवसूत येते. परिणामी लग्न करून दुसऱ्याच्या घरी गेलेल्या स्त्रीला एक वस्तू किवा

2020

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 20, Vol. 3
March 2020

Peer Reviewed
SJIF

ISSN : 2319 - 8644
Impact Factor : 7.1

महात्मा गांधीजींचे शैक्षणिक विचार

पा. डॉ. लोटे दादासाहेब सर्वेराव
आइएच मराठवाडा विश्वविद्यालय, अ.स. जि. सातारा

सार :-

भारतीय शिक्षण पध्दतीमध्ये महात्मा गांधी यांनी दिलेले योगदान हे पार मान्य आहे. मातृभाषेतील शिक्षण मोक्ष व सक्षिपे शिक्षण, स्वायत्तची शिक्षण, समाजाचे तत्त्व, मानसशास्त्रीय आधारित शिक्षण व मुल्योपेगी शिक्षण हे त्यांचे शिक्षण पध्दतींचे विचार भारत देशात शिक्षणाचायत उच्चशिक्षण व उच्च शिक्षण अर्थात शैक्षणिक विकास घडवण्यात गोलाचे ठरले आहेत. धर्म, पंथ, लिंग यानुसार भेदभाव न करता सर्वांना शिक्षणाचा अधिकार मिळवून पाहिजे हे त्यांचे विचार खुप गोलाचा धडा शिकवून जातात.

महात्मा गांधीजींचे विचार मुळाव्या शि्षातील असो ते सर्वांना सटा घेण्यासाठी आहेत. गांधीजींचे व्यक्तिमत्व हे अद्वैत होते. शिक्षण, राष्ट्रीय एकता, सामाजिक न्याय, शही, जीवन विषयक विचार धारा, मानवी मुल्यांची निर्माती, आर्थिक व राजकीय विचार या संपेच क्षेत्रात त्यांनी मंडलेले विचार आजही आपणास घेण्यात देऊन जातात. नवयुगात देखील महात्मा गांधी यांचे विचार एक नवघेरेणा, स्फुटी घेवून मानदरीत वरत आहेत. महात्मागांधी यांच्या मानसिकता भारतीय स्वातंत्र्याचा व भारतीय शिक्षणाचा इतिहास व वर्तमान पुणे होणार नाही.

महात्मा गांधींनी आपले शिक्षण विषयक विचार 5.स.1908 मध्ये 'हिंदू स्वराज्य' या ग्रंथात सविस्तर मंडले आहे. त्यांनी यथे शिक्षण, मुल्योपेगी शिक्षण, जीवन शिक्षण, नई तत्वीम या तर्गीत शिक्षण पध्दतीचा पुरस्कार केला. स्वाभिमान, स्वातंत्र्य, अम प्रतिष्ठा या विमुबेधर त्यांनी आपली योजना तयार केले होती.

1937 मध्ये यथे येथील परिषदेत गांधींनी आपले शिक्षण विषयक विचार मंडले. त्यानुसार एक योजना तयार करण्यात आली. या योजनेला मुल्योपेगी (Scheme of Basic Education) म्हणतात. ही शिक्षण योजना यथे शिक्षण योजनाय नई तत्वीम या न्यायाने परिचित आहे. या योजनेतूनच महात्मा गांधी यांचे शिक्षण विषयक विचार आपणास पहायला मिळतात. शिक्षणाचे फायदेमन सर्व पैश्या अयसंबूत देवले तर ही शिक्षण पध्दतीचा या आस्त बळ फलनार नाही म्हणून त्यांनी एक ठराव मंडला कि शिक्षणांमुळे व्यक्तिच्या संपूर्ण शारीरिक, मानसिक, योचिक, भाषिक, आर्थिक शक्तीचा समतोल व सर्वांगीत विकास साधला पाहिजे.

• महात्मा गांधींचे शिक्षणविषयक विचार

1. मातृभाषेतून शिक्षण असावे-

मुळाव्या शिक्षण देत असताना मुलांना ते त्यांच्या मातृभाषेत दिले पाहिजे त्यामुळे विषय समजणे सोपे होते. यातपांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास मातृभाषेद्वारे करता येतो मुलांत सर्जनशीलता विकसित करता येते. शिक्षण जर आपल्या मातृभाषेतून असेल तर मुलांच्या वृत्त शक्तिचा विकास होतो व शिकवण्यात येणारा विषय त्यांना सहज तहात उद् शकतो. म्हणून शिक्षण हे आपल्या मातृभाषेतच असावे.

2. मोक्ष व सक्षिपे शिक्षण असावे :-

बहुजन समाजातील गरीब मुलांमुळे शिक्षण हे सुतम होण्यासाठी यथ उर्षे 7 ते 14 वटातील मुलांमुळे शिक्षण मोक्ष देऊन ते सक्षिपे करावे. शिक्षण घेण्याचा सर्वांना समाज अधिकार आहे. जाती, धर्म,पंथ,लिंग यानुसार भेदभाव न करता सर्वांना शिक्षण देण्याची ज्यज्ज्या करण्यात यावी. अर्थिक अडचणीमुळे कोणाचेही शिक्षण खर्च नये.

3. शिक्षणात हस्तकलेचायत प्राधान्य असावे. :-

हस्तकला कौटीत शिक्षण असणे. असे मत महात्मा गांधीजींचे होते त्यांच्या मतानुसार सर्व विषय हस्तकलेच्या माध्यमातून शिकवावे. यात गांधीजींनी मुल्योपेगी असे संबोधले आहे. यामुळे मुलांच्या शि्षाशीलतेना घालना मिळून शिक्षणाचा जीवनाशी संबंध जोडला जाऊ शकते. या शिक्षणातून मानसिक शक्तिचा विकास घडवून घेवून घालना मिळते. तरीच या शिक्षण पध्दतीतून मुलांचा सामाजिक व वैयक्तिक विकास घडवण्यास मदत होते.

4. स्वायत्तची शिक्षण :-

शिक्षणाचा आर्थिक भार घटवण्यावर घटवणे यासाठी विद्यार्थी शाळेत शि्षन असताना त्यांना निरनिराळ्या वस्तु तयार करून त्या योजनेत शिकवण्यात त्यातून त्यांना कधी पैसे मिळतील. या पैशाचा उपयोग त्यांना शिकवून घेण्यास खर्च भागवण्यासाठी होईल. यामुळे शिक्षण आत्मनिर्भर होण्यास मदत होईल व आर्थिक अडचन दुर होईल यासाठी गांधीजींनी मुल्योपेगी शिक्षणात स्वायत्तचारास प्रमुख स्थान दिले होते. कागाचा आर्थिक शि्षा योजना याचाच एक भाग आज समजता येईल.

5. शिक्षणात समाजाचे तत्त्व अंगसात आणावे :-

कुटुंबाची विषय शि्षावित्ताना तो स्वतंत्र नवून त्याचा संघर्ष जीवनाशी आणि इतर विषयाशी आहे हे पटवून देणे म्हणजे समाजात होय. सामाजिक विषयाचे अध्ययन करतांना मातृभाषेतील शब्दांचे उपयोग करणे म्हणजे प्रत्यक्ष समाजात सहभा होय. समाजाचा आधार हस्तकला असल्याने स्थानिक यातवण्यात अशा विषयांची निवड योग्य ठरते.

6. मानसशास्त्रीय आधारित शिक्षण :-

मुल्योपेगी शिक्षण मानसशास्त्रीय शि्षाद्वारेच आपणित आहे. ज्या विषयांना शि्षायाचे आहे त्यांच्या शक्तीचे व मनाचे मूल्य असावे आवश्यक असते. म्हणून शिक्षण विषयांना शारीरिक शक्ती व मानसिक प्रवृत्तीचा संदर्भत दिले पाहिजे. या योजनेत शिक्षण

Challenges In Higher Education In India

Dr. Tote. Dadasaheb. S.
Azad College, Ausa, Dist. Latur

Abstract

Higher education system plays an important role for the country's overall development which includes industrial, social, economic etc. Indian higher education system is third largest in the world. The role of Indian higher educational institutes such as colleges and universities in the present time is to provide quality based education in the field of education, research etc to empower youth for self sustainability. This paper includes the key challenges that India is currently facing in higher education and also includes some initiatives taken by the government to meet those challenges.

Key Words: Higher education system, Empower, Self Sustainability

Introduction

Higher education means different things to different people. If we talk about higher education in terms of level, it means to gain higher educational qualification by the teaching-learning process in the higher educational institutes such as colleges and universities. Moreover higher education imparts knowledge, develops the student's ability and also gives him/her a wider perspective of the world around. Higher education becomes input to the growth and development of industry and also seen as an opportunity to participate in the development process of the individual through a flexible education mode.

Growth of Higher Education Sector in India

Higher Education in India

Next to China and United States India has the third largest higher education system in the world in terms of size and its diversity and largest in the world in terms of number of educational institutions. After independence Indian higher education attain a massive growth. In the Indian system, higher (tertiary) education starts after the 10+2 (i.e. ten years of primary and secondary education flowered by two years of senior secondary education). Framework of higher education in India is very complex. It includes various type of institutions like universities, colleges, institutes of national importance, polytechnics etc. Universities are also of different types like central universities which are formed by government of India, by an act of parliament which are responsible for arranging and distributing resources required by university grant commission(UGC), State universities, Deemed universities (aided and unaided) and Private Universities. India has a federal set-up and the Indian constitution places education as a concurrent responsibility of both the centre and state. While the centre co-ordinates and fixed standards in higher and technical education, school education is the responsibility of state. Under the department of higher education there are several regulatory bodies and research councils which are responsible for the higher education in India.

India has been always been a land of scholars and learners. In ancient times also, India was regarded all over the world for its universities like Taxila, Nalanda, Vikramshila and its scholars. By independence India had 20 universities, 500 colleges enrolling about 2, 30,00,000 students. Since independence India has progressed significantly in terms of higher education statistics. This number has increased to 659 Universities and 33023 colleges up to December 2011-12. Central Government and state Governments are trying to nurture talent by focusing on the number of Universities and Colleges for expansion of higher educations. There is

आधुनिक युगात ग्रंथालयीन सेवा देण्यात झालेला बदल

डॉ. तोटे दादासाहेब सर्जेराव
आझाद महाविद्यालय, औसा

प्रस्तावना :-

संपूर्ण जग आज इंटरनेट व माहिती तंत्रज्ञान या दोन गोष्टींनी व्यापून टाकले आहे. या दोन बाबी शिवाय मानवाला आयुष्य जगणे जमेल की नाही यात शंका आहे. सर्वच क्षेत्रात आज इंटरनेट व माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर केला जात आहे. ग्रंथालयही या प्रवाहात आपनास आलेले दिसून येते. पूर्वी ग्रंथ, नियतकीलीके, संदर्भग्रंथ, कथा व कादंबऱ्या यांची चर्चा होती. आज या चर्चे ऐवजी RAM, ROM, MB, GB, TB चर येऊन धांबली आहे. आज युवक ग्रंथाऐवजी टॅब, लॅपटॉप हातात घेऊन फिरत आहेत. ग्रंथालयाना Digital Library म्हटले जात आहे. त्यामुळेच प्रत्येक ग्रंथालयांना खुप मोठ्या प्रमाणात बदल घडून आनावे लागत आहेत. वाचन कक्षाऐवजी डिजीटल रुमची निर्मिती प्रत्येक ग्रंथालयामध्ये केली जात आहे. या सर्वांचा परिणाम ग्रंथालयाचा चेहऱ्यामोहरा बदलण्यासाठी झाला आहे.

उपरोक्त हा ग्रंथालयाचा दैवत आहे. त्यामुळे उपभोक्त्यांच्या आवडी निवडी व अपेक्षा पूर्ण करणे हे ग्रंथालयाचे प्रथम कर्तव्य आहे. त्यामुळे आपल्या ग्रंथालयाच्या पूर्वीच्या सेवा चालू ठेऊन नविन तंत्रज्ञान ग्रंथालयात विकसित करणे आज काळाची गरज बनली आहे. ग्रंथालयात येणारे वाचक आज फक्त ग्रंथ घेण्यासाठी येत नाही तर त्याला आता नविन माहिती डिजीटल माध्यमावर हवी आहे. तो ग्रंथालयात येतानाच स्वतःचा लॅपटॉप, टॅब, पॅनड्राईव्ह, घेऊन येतो. त्यामुळे या साधनावर त्याला हवी असलेली माहिती सॉफ्ट कॉपीमध्ये हवी आहे. यासाठी प्रत्येक ग्रंथालयाला अशा स्वरूपात माहिती देण्यासाठी तयार राहावे लागत आहे. यासाठी ग्रंथालयाकडे अशा प्रकारची सेवा देण्यासाठी डिजीटल साधनांची गरज भासत आहे. त्यासाठी ग्रंथालयात इंटरनेट कनेक्शन, वायफाय, इ-बुक, आनलाईन डेटा-बेसेस, संगणक प्रिंटर, स्कॅनर ही साधने ठेवणे आवश्यक बनले आहे. तसेच डिजीटल रुमची व्यवस्था करणे ही काळाची गरज बनली आहे. माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करून आज नविन पिढीतील उपभोक्त्यांच्या वाचन विषयक गरजा पूर्ण करणे ग्रंथालयाला सहज शक्य झाले आहे. यासाठी प्रत्येक ग्रंथालयात हे तंत्रज्ञान विकसित करणे आवश्यक आहे.

माहिती तंत्रज्ञान म्हणजेच माहिती दृक-श्राव्य माध्यमात दृश्य, ऑडिओ, व्हिडिओ, प्रतिबींब या सर्वांचा एकत्रीत उपयोग होय. या माहिती तंत्रज्ञानामुळे ग्रंथालयात कमीत कमी वेळेत जास्तीत जास्त माहिती देणे सोपे झाले आहे. तसेच या कामात त्यामुळे अचुकता आली आहे. माहिती तंत्रज्ञानाच्या मदतीने माहितीचा शोध घेणे, माहिती संग्रहीत करणे, माहितीचे संघटन करणे, माहितीवर प्रक्रिया करणे, माहिती उपभोक्त्यापर्यंत पोहचविणे व उपभोक्त्यांच्या गरजा पाहून ही प्रक्रिया पुन्हा पुन्हा करणे सहज शक्य झाले आहे. या सर्व बाबीमुळे उपभोक्ता आज माहिती तंत्रज्ञानाचा मोठ्या प्रमाणात वापर करतांना दिसत आहे. आणि म्हणूनच संपूर्ण जगात माहिती तंत्रज्ञानाने प्रगतीचे व प्रसिध्दीचे उंच शिखर गाठले आहे.

अशा प्रकारची डिजीटल सेवा पूर्विण्यासाठी आज ग्रंथालयांना खालील गोष्टीकडे लक्ष केंद्रीत करावे लागत आहे.

१. ग्रंथालय कर्मचाऱ्यांचे शिक्षण :- पूर्वी ग्रंथालयात काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना L.T.C, B.Lib किंवा M.Lib

चे शिक्षण पूर्ण केले तरी चालत होते कारण तेव्हा फक्त ग्रंथालयातील काही तांत्रिक कामे, वर्गीकरण, तालीकीकरण, निर्देशन, शिकवे मारणे, ग्रंथ चिड्ड्या धिटकवणे, ग्रंथपाकीट तयार करणे व ग्रंथ देवाण घेवाण करणे अशी काम होती. मात्र आता काळ बदलला आहे. ग्रंथलय डिजीटल लायब्ररी नावाने ओळखली जात आहेत. त्यामुळे तेथील सेवांमध्ये संपूर्ण बदल झाला आहे. संगणक व त्यावरील माहिती इंटरनेटच्या साहाय्याने देणे सुरु झाले आहे. त्यामुळे वाचकांची अशा स्वरूपातील माहितीची गरज व मागणी पुर्ण करण्यासाठी ग्रंथालयीन कर्मचाऱ्यांना संगणकाचे ज्ञान असणे व ते चालवता येणे आवश्यक आहे. यासाठी B.Lib, M.Lib बरोबरच संगणकाचे जे कोर्सेस आहेत ते पुर्ण करणे आवश्यक आहे. यासाठी ग्रंथालयीन कर्मचाऱ्यास संप्रेशन तंत्रज्ञान, संगणक तंत्रज्ञान, मल्टिमिडिया तंत्रज्ञान, ऑप्टिकल तंत्रज्ञान, बारकोड तंत्रज्ञान, नेटवर्किंग तंत्रज्ञान, दुरभाषा तंत्रज्ञान, उपग्रह तंत्रज्ञान, व मुद्रण तंत्रज्ञान या सर्व बाबी येणे व समजणे आवश्यक आहे. जेणे करून येणाऱ्या वाचकाने कोणत्याही स्वरूपात माहितीची मागणी केली तरी ती पुर्ण करणे ग्रंथालयाला शक्य होईल.

२. ग्रंथालय संगणकीकरण :- ग्रंथालयाच्या ग्रंथोपार्जन, नियतकालिक, देवघेव, संदर्भ अशा विविध विभागांमध्ये संगणकीकरण केल्यामुळे पुन्हा-पुन्हा तोच मजकुर, त्याच तपासण्या यांच्यापासून ते किचकट फाईल्स कागदपत्रे सांभाळून ठेवण्यापासून सुटका होऊ शकते. तसेच संगणकीकरणामुळे माहिती साठवण्यासाठी अत्यंत कमी जागा लागते. उपभोक्त्याला विविध प्रकारच्या ग्रंथाचा शोध घेणे सहज शक्य होते. म्हणून संगणकीकरण ग्रंथालयात आवश्यक झाले आहे.

३. उपभोक्ता प्रशिक्षण :- ग्रंथालयात इंटरनेट, संगणक, प्रिंटर हे सर्व साहित्य व संगणकाचे प्रशिक्षण पुर्ण केलेला कर्मचाऱी वर्ग भरला म्हणजे ग्रंथालयाचे काम झाले असे होत नाही तर ज्यांच्यासाठी ह्या सर्व गोष्टी केल्या आहेत त्या उपभोक्त्यांना ग्रंथालयातील संगणक व इतर सर्व गोष्टी वापरता यावयात हव्यात मात्र दुर्दैवाने असे आढळून येते की, संगणकाचे

A STUDY OF COMPILATION OF ACADEMIC INSTITUTIONS

DIRECTORY IN LATUR CITY

Garkwad Vrindavani Venkatrao

Assistant Professor

(Dept. Of Library and Information Science)

Azad Mahavidyalaya, Ausa, Dist. Latur

Abstract:

This paper deals with to compile the the directory of different academic institutions in Latur city. Here researcher consulted the list of all academic institutions issued by University & Department of Education, Zillah Parishad, Government of Maharashtra, Swami Ramanand Teerth Marathwada University Nanded

Keywords: Compilation, Academic Institutions, Directory.

Introduction :

Information is the product of human action. Information is incessantly produced by various agencies in this post industrial information age. The information should be put into proper use for socio-economic, cultural and scientific development of the country. A country which is rich in information, is rich in its socio-economic spheres. Directories are helpful in many fields. Reference librarian takes necessary help of directories to answer the queries of the readers- users. Directory as clear from its name, work for direction. There are directions in directories which are useful for research work and general information's. Such directions may be related to persons, groups of persons, branches, clubs, hotels, etc. Directories have an index of persons and institutions.

Review of Related Literature:

There is number of studies related with the previous studies and literature on directories. It includes books, journal articles, proceedings, dissertations & theses, online articles on internet etc. Not a single study was found related to the academic institution's directory; the investigator has considered various studies carried out to evaluate directories among other types and subjects too Business Directory, New York, free public Library, (1934) Directory of Directories, London; Business Pub., (1950), American Library Directory New York, Bowker, (1996), International Literary Market Places, New York; R.R. Bowker, (1967), London, Directory and International Register of Manufacturers, London; Directory Co. (1967), Times of India Directory and Yearbook; Bombay; Bennett Coleman, (1915), Indian Trade Directory, Bombay; International Trade Centre, (1936), Indian Oilseeds Directory, New Delhi; I-CAR, (1963); Tea Directory, Calcutta; Tea Board, (1966)

एकविसाव्या शतकातील भारतीय उच्च शिक्षणासमोरील आव्हाने आणि उपाययोजना

डॉ.क्षीरसागर दिलीपकुमार दगडू

राज्यशासक विभाग प्रमुख आझाद महाविद्यालय औस, जि.लातूर

प्रस्तावना :-

शिक्षणाचा मानवी जीवनामध्ये महत्त्वपूर्ण स्थान राहिले आहे. व्यक्तीचे आणि पर्यायाने मानवी सभ्यतेचा सामाजिक आर्थिक, जनसंपर्क आणि सांस्कृतिक इत्यादी सर्वोपयोग विकास घडविणारे हुकमी हत्यार म्हणजे शिक्षण होय. ज्येष्ठते विकासात व समावेशित विचाराला घेऊनच शिक्षणाच्या उद्दिष्टांमध्ये सामाजिक, आर्थिक, आध्यात्मिक, सांस्कृतिक व व्यावसायिक इत्यादी सोप्या मते प्राप्त होवनाच्या पूर्णत्व प्राप्त करून देणे हा शिक्षणाचा महत्त्वपूर्ण उद्देश असतो. डॉ.राजेंकराजी गणकुण्ठन यांच्या मते मानवी जीवनाचेच स्वार्थ, प्रत्यक्ष, विद्यमान निर्माण करणाऱ्या प्रयत्नांचे मात करून प्रतिभादेवता, परास्त्रियाने नवमानव समाज उभारण्याचे कार्य शिक्षणाच्या माध्यमातून घडते. सांघैकीची विद्ययांचे प्रचुर समर्थक असणारे दीक्षणा आर्थिकतेतून नेते नेतृत्व मंडळा यांनी शिक्षण हे सर्वाधिक शक्तिशाली शस्त्र असून त्याचा वापर वास्तव परिवर्तन घडविण्याकरिता होऊ शकतो असे म्हटलेले आहे. तिगामंद विषयता, शोधने निरंतन करण्यारसाठी शिक्षण ही एक गुर्तकली असल्याचे स्पष्ट होते.

मानवाच्या राष्ट्रीय विकासात उच्च शिक्षण महत्त्वपूर्ण भूमिका घेऊन असून भारताच्या सर्वोपयोग विकासासाठी आवश्यक असणाऱ्या ज्ञानात मनुष्यबळ निर्मितोच कार्ये उच्चशिक्षणाद्वारे होते. उच्चशिक्षणाचा विद्ययांचेच शिक्षण म्हणूनच उल्लेखले जाते. उच्च शिक्षणातच कला, योग्यता, विश्वास, विधी, पृथ्वी पर्याय्येच, वैद्यकीय, औद्योगिकनिर्माणसहय, संगणक विज्ञान इत्यादी अभ्यासात्मकतात प्रामुख्याने समावेश केला जातो.

आज २१ व्या शतकातच सर्वोपयोगीत सर्वोच्च प्रकृती आंतरजाल, प्रत्ययाचे अशा मार्गाने तंत्रज्ञानामुळे ज्ञान सांडार संपादनातून ज्ञाने ज्ञानने दिवून देते. माहिती तंत्रज्ञानामुळे संपूर्ण जग जपूळ आले असून २१ व्या शतकातच ज्ञानाचे युग म्हणून संबोधण्यात येत आहे. आज २१ व्या शतकात ज्ञान हाच शक्तीसंगत परक मानला जाऊ लागल्यामुळे उच्च शिक्षणासाठी पर्यायाने मानवाने स्थान प्राप्त झाल्याचे स्पष्ट होते. सध्या विज्ञान तंत्रज्ञानाच्या एकाविसाव्या शतकातच ज्ञान हे क्षेत्र अत्यंतव्यवस्थेची जोडले गेले आहे. २१ व्या शतकातच तंत्रज्ञानाधारीत शिक्षणाचा महत्त्व प्राप्त होऊन पारंपारिक उच्च शिक्षणाचे गरज नसल्याचे मत मांडले जात आहे. एकंदरीत आजच्या २१ व्या शतकात भारतीय शिक्षणप्रकृती एका स्थित्यंतरातून जात असल्याने भारतातील उच्च शिक्षणसमोरील आव्हानांचा अभ्यास करणाऱ्या उद्देशाने 'एकीकृतित्या शतकातील उच्च शिक्षणासमोरील आव्हाने आणि उपाययोजना'चा शिष्यवृत्त्याचे प्रस्तुत संशोधनपर लेखाची मांडणी पुढीलप्रमाणे केली आहे.

उद्दिष्ट्ये:-

१. भारतातील उच्च शिक्षणाचा आव्हाने घेणे.
२. भारतातील उच्च शिक्षणाचे समस्यांचा अभ्यास करणे.
३. भारतीय उच्च शिक्षणातील व्यस्त स्थिती सुधारण्या संदर्भात उपाययोजना सूचवणे.

मूळतक्के:-

१. २१ व्या शतकात जागतिकराष्ट्राची आव्हाने कोणत्याच भारतीय उच्च शिक्षण असमर्थ आहे.
२. भारतीय उच्च शिक्षण कुशल मनुष्यबळ विकसित करण्यार अपयशी होत आहे.
३. भारतीय उच्च शिक्षणात अजब विविध आव्हाने निर्माण झाली आहेत.
४. भारतीय उच्च शिक्षणात मानवी मूल्यांचा / नैतिक मूल्यांचा पडत होत आहे.

भारतातील उच्च शिक्षण पार्श्वभूमी :-

आधुनिक भारतीय उच्च शिक्षणाच्या प्रारंभ ब्रिटीश साम्राज्यवादच्या कालखंडात झाल्याचे स्पष्ट होते स्वातंत्र्यपूर्व काळात ब्रिटीश संसदेच्या १८६० च्या कायद्याकडे भारतीय विद्यापीठांना पदवी प्रदान करण्याचे अधिकार ब्रिटीश सरकारने दिले होते. ही भारतीय विद्यापीठे पुढे सन १८८४ च्या कायदानुसार सन्माननेच व्यक्तींना पदव्या प्रदान करू लागली होती. ब्रिटीश सरकारने सन १९०२ मध्ये भारतीय विद्यापीठे आर्थिक स्थापन केला होता या आयोगाच्या शिफारशीनुसार १९०४ मध्ये भारतीय विद्यापीठ कायदा संमत

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 28, Vol. 1
March 2020Peer Reviewed
SJIFISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

महात्मा गांधींच्या आर्थिक विचाराची आजच्या काळातील प्रस्तुतता.

डॉ. दिलीपकुमार दगडू भीरसागर

राज्यशास्त्र विभागप्रमुख, आसाद महाविद्यालय औसा, जि. नातूर.

गोष्टबारा (Abstract)

महात्मा गांधींनी त्यांच्या आर्थिक विचारात विश्वस्त संकल्पना, सर्वोदय, औद्योगिकीकरण व वांत्रिकीकरण विरोध, वर्गसमन्वय, कृषीवाधारित अर्थव्यवस्था, श्रमप्रतिष्ठा, सर्व व्यवसायांचा समान दर्जा, स्वदेशी, ग्रामोद्योग, ग्राम (खेडे) केंद्रीत अर्थव्यवस्था इत्यादींवाबत विचार मांडून अहिंसक पद्धतीने आर्थिक समता निर्मितीचा मूलमंत्र दिला. त्यांचे विज्ञानाच्या शतकातील आर्थिक विचार आज एकविभाज्य शतकात जागतिकीकरणाच्या युगातही भारत व संपूर्ण विश्वासाठी कालबाह्य न होता प्रस्तुत आहेत.

बीजसंज्ञा(Key words)

विश्वस्त संकल्पना, सर्वोदय, वर्गसमन्वय, स्वदेशी, ग्रामोद्योग, औद्योगिकीकरण व वांत्रिकीकरण, श्रमप्रतिष्ठा, ग्रामकेंद्री अर्थव्यवस्था, भांडवलवाद, साम्यवाद.

प्रस्तावना -

महात्मा गांधीजींचे राजकीय विचार 'गांधीवाद' म्हणून संबोधले जातात. अने अने तरी त्यांनी स्वतः राजकीय विचारवंत असल्याचा अथवा राजकीय तत्वज्ञान निर्मितीचा दावा केलेला नाही. गांधीवाद नावाचे कोणतेही तत्व नाही आणि माझ्या पाठीमागे कोणताही अमा पंथ चामू व्हावा अशी माझी इच्छा नाही. मी नवे तत्व किंवा सिद्धांत शोधून काढला असा दावा मला करावयाचा नाही. फक्त माझ्या दैनंदिन जीवनातील समस्यांना माझ्या स्वतःच्या पद्धतीने चिरंतन सत्य लागू करण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. त्यांनी काही उदात्त ध्येये बाळगली पण त्यांचा हा ध्येयवाद केवळ स्वप्रयत्नक स्वरूपाचा नव्हता हे स्पष्ट होते.¹

महात्मा गांधीजींच्या पूर्वी झालेल्या कोणत्याही भारतीय विचारवंतांनी गांधीजीइतका सर्वस्पर्शी विचार केल्याचे आढळत नाही. धर्म, नीती राजकारण, समाजकारण, अर्थकारण, शिक्षण, आरोग्य, कायदा, शंती काणतेही क्षेत्र असो, व्यक्तिगत आत्मशांतीपासून विश्वशांतीपर्यंत खेडेगावापासून विश्वापर्यंत प्रवृत्त आवाका गांधीविचारांने व्यापला असल्याचे दिसते. मानवावर प्रभाव टाकणाऱ्या सर्व प्रक्रियांचे सूक्ष्म निरीक्षण करून त्यांचे मूलगामी चिंतन त्यांनी केल्याचे स्पष्ट होते. मानवाचा विचार करताना कोणताही आवात विचार स्वीकारून त्यानुसार मानवी जीवनाचा अर्थ त्यांनी न लावता मानवाची प्रगती ज्या वेगवेगळ्या क्षेत्रांमधील सुयोग्य प्रक्रियांवर अवलंबून असते त्यांचा समग्र दृष्टीने मागोवा घेऊन त्या सर्व प्रक्रिया मानवाच्या मुखशांतीसाठी कशा परिणत होतील यासंबंधीचे सर्वस्पर्शी, सर्वलक्ष्यी व सर्वतिहतकारक विश्वमानवदर्शन देण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला होता.² "महात्मा गांधींच्या आर्थिक विचाराची आजच्या काळातील प्रस्तुतता" या मंशाधन लेखाची मांडणीद्वारे घेण्याचा प्रयत्न केला आहे.

उद्दिष्टे -

महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचारांचा अभ्यास पुढील उद्दिष्टांच्या अनुषंगाने केलेला आहे.

- 1) महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचारांचा अभ्यास करणे.
- 2) महात्मा गांधीजींची सर्वोदय संकल्पना अभ्यास.
- 3) महात्मा गांधीजींचे विश्वस्त संकल्पना अभ्यासणे.
- 4) महात्मा गांधीजींचे साम्यवादी व भांडवलवादी अर्थव्यवस्थाबाबतचे विचार अभ्यासणे.

गृहितके -

महात्मा गांधींच्या आर्थिक विचाराची आजच्या काळातील प्रस्तुतता अभ्यासताना पुढील गृहितके मांडली आहेत.

- 1) महात्मा गांधींचे आर्थिक विचार सत्य व अहिंसेवर आधारलेले आहेत.
- 2) महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचारात साम्यवाद व भांडवलवाद या पाश्चात्य आर्थिक विचारांना स्थान नाही.
- 3) महात्मा गांधींच्या आर्थिक विचारात सर्वोदय, विश्वस्त अशा नाविष्यपूर्ण आर्थिक संकल्पना आहेत.
- 4) महात्मा गांधींचे आर्थिक विचार आर्थिक समतेचा पुरस्कार करतात.

महात्मा गांधींच्या आर्थिक विचारातील समाविष्ट बाबी : भारतातील गांधीकालीन कमालीचे दारिद्र्य आणि बेरोजगारीच्या प्रश्नामुळे भारतीय समाजातील विषमतेचे दर्शन महात्मा गांधीजींना स्वतंत्रपूर्व काळात झाले. या दारिद्र्य

१. महाराष्ट्राचा असंतुलित प्रादेशिक विकास व वैधानिक विकास मंडळांची भूमिका

डॉ. दिलीपकुमार एगवू क्षीरसागर

राज्यशास विभाग प्रमुख, आझाद महाविद्यालय, औसा, जि. लातूर.

प्रस्तावना

मराठी भाषिक महाराष्ट्र राज्याची १ मे १९६० रोजी निर्मित झाली. अर्थात त्यापूर्वी अस्तित्वात असलेल्या द्विभाषिक मुंबई राज्याच्या निर्मितीपूर्वी म्हणजेच १ नोव्हेंबर १९५६ पूर्वी महाराष्ट्राच्या विद्यमान प्रदेशांची विभागणी तीन निरनिराळ्या राज्यांमध्ये झालेली होती. मुंबई शहरासह कोकण व पश्चिम महाराष्ट्र विभागाचा समावेश जुन्या मध्य प्रांत राज्याचा भाग होता. तर मराठवाडा विभागाचा समावेश हैद्राबाद संस्थानामध्ये होता. सन १९५६ मध्ये द्विभाषिक प्रदेश प्रथमच एका राज्यात एकत्र आणले गेले. पुढे मराठी भाषिक जनतेने संयुक्त महाराष्ट्राची चळवळ उभारली. अखेर मराठी भाषिकांच्या या मागणीला यश येऊन १ मे १९६० रोजी मराठी भाषिक जनतेचे मुंबईसह महाराष्ट्र राज्य अस्तित्वात आले.

१ मे १९६० रोजी सर्व मराठी भाषिक जनतेच्या स्वप्नातले, मुंबई, मध्य प्रांत, कर्नाटक आणि आंध्र प्रदेशांमधील मराठी भाषिकांना एकत्र आणून विकासाचे घ्येव साकारण्याची संधी देणारे महाराष्ट्र राज्य अस्तित्वात आले. यशवंतराव चव्हाण यांची नवनिर्मिती महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री म्हणून निवडल्यांनी महाराष्ट्राचे नेते आणि राज्यशासनाचे प्रतिनिधी या नात्याने मध्यप्रांत व हैद्राबाद प्रांतातून संयुक्त महाराष्ट्रात सामील झालेल्या मराठी भाषिक प्रदेशांचे स्वागत तर केलेच त्याशिवाय महाराष्ट्र विधिमंडळासमोर १९६० मध्येच एक निवेदन करून मराठवाडा आणि विदर्भातील जनतेला त्यांच्या विकासाच्या बाबतीत अग्रस्त करण्याच्या उद्देशाने १९५३ मधील नागपूर कराराशी महाराष्ट्र राज्यांची निरंतर प्रतिबद्धता व्यक्त करून सांगितले की, मराठवाडा व विदर्भ या महाराष्ट्रातील मागणस प्रदेशांच्या समतोल विकासासाठी नागपूर करारातील तरतुदींचे व अटीचे तत्पलन केले जाईलच, परंतु त्यापेक्षाही अधिक काही तरी केले जाईल असा आशावाद व्यक्त केला. परंतु यशवंतराव चव्हाणानंतर सत्तेत आलेल्या महाराष्ट्राच्या राज्यकर्त्यांना यशवंतराव चव्हाणांनी दिलेल्या आश्वासनांचा विसर पडला आणि सन १९५३ चा नागपूर करार काळकाढी झाला असे वाटू लागले. महाराष्ट्राचे तत्कालिन मुख्यमंत्री वसंतराव नाईकांनी सन १९७३ मध्ये विकास कार्याचे नियोजन नागपूर कराराप्रमाणे विभागनिहाय करण्याची पद्धत रद्द करून, जिल्हा नियोजनाची प्रक्रिया सुरू केल्यापासून या म्हणजेच वेध लागण्यास प्रारंभ झाला. एकंदरीत विदर्भ, मराठवाड्याच्या लोकांना सन १९८० च्या दशकापासून आपल्या प्रदेशांच्या, विभागांच्या विकासाकडे लक्ष दिले जात नसल्यामुळे त्यांचे विधिमंडळात आणि विधिमंडळाबाहेर चर्चा करणे आवश्यक असल्याची मागणी करण्यात येऊ लागली. महाराष्ट्र शासनाने या मागणीची दखल घेऊन महाराष्ट्राच्या मराठवाडा, विदर्भ आणि उर्वरित महाराष्ट्र या तीन विभागांमधील प्रादेशिक असमतोलाचे मूल्यमापन करून

७. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे भारतीय संविधान निर्मितीमधील योगदान

डॉ. दिलीपकुमार दगडू क्षीरसागर

राज्यशासक विभाग प्रमुख, आझाद महाविद्यालय औसा, जि. लातूर.

प्रस्तावना

भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा जगातील एक श्रेष्ठ घटनातज्ज्ञ म्हणून उल्लेख केला जातो. त्यांनी जगातील विविध राष्ट्रांच्या राज्यघटनेच्या तसेच तत्कालीन भारतीय परिस्थितीचा, ब्रिटीश कायदांचा सूक्ष्म आणि सखोल अभ्यास करून घटना समिती अंतर्गत असलेल्या मसुदा समितीचे अध्यक्ष या नात्याने अप्रतिम आणि आद्वितीय भारतीय संविधान लिहल्यामुळे तसेच भारतीय संविधान तयार २६ नोव्हेंबर १९४९ रोजी हे संविधान स्वीकृत व संमत करण्यामध्ये व पुढे २६ जानेवारी १९५० रोजी ते अंमलात आणण्यात त्यांनी जो महत्त्वपूर्ण भूमिका व योगदान दिले. त्यामुळे त्यांचा 'भारतीय संविधानाचे शिल्पकार' असा गौरवपूर्ण उल्लेख केला जातो. त्यामुळे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे भारतीय संविधान निर्मितीमधील योगदान या संशोधन मागणीची पाश्चिमात्य, संविधान सभा व संविधान मसुदा समितीची रचना, संविधान निर्मितीतील डॉ. आंबेडकरांचे योगदान व समारोप या प्रमुख या मुद्यांच्या आधारे मांडणी केलेली आहे.

संविधान म्हणजे काय ?

कोणत्याही देशाचे संविधान हा त्या देशाचा सर्वोच्च आणि मूलभूत कायदा असतो. देशाच्या सार्वभौम सत्तेचा वापर सरकारच्या विविध घटकद्वारे कशाप्रकारे केला जावा, त्याची कार्यक्षमता, अधिकार व मर्यादा कशा निश्चित कराव्या त्याचप्रमाणे सरकार आणि देशातील जनतेतील परस्परसंबंध कसे असावेत हे स्पष्टपणे निश्चित करण्याचे कार्य या मूलभूत कायद्याला अर्थात संविधान हा प्रत्येक देशाची देशांतर्गत व्यवस्था योग्य प्रकारे राखली जाण्यासाठी आणि त्याचा कारभार सुरळीतपणे सुरू राहण्यासाठी आणि त्याचा नियम आवश्यक असतात. ज्या मूलभूत नियमांमुळे देशाची अंतर्गत व्यवस्था अबाधित राखली जाऊन शासनकारभार व्यवस्थितपणे चालविण्यास मदत होते, त्या नियमांना एकत्रितपणे संविधान अर्थात राज्यघटना म्हणून संबोधण्यात येते. पृथ्वीवरील प्रत्येक देशाला संविधान असणे अपरिहार्यच असते. एखाद्या देशाची शासनप्रणाली कोणत्याही प्रकारची असो, त्याची व्यवस्था राखली जाण्यासाठी राज्यघटनेची नितांत गरज असते. त्यामुळेच जेलिक या जर्मन राज्यशास्त्रज्ञाने असे म्हटले आहे की, राज्यशास्त्रज्ञाने असे म्हटले आहे की, राज्यघटनेशिवाय राष्ट्रराज्य (देश) असू शकत नाही. राज्यघटने अभावी देशात रचना निश्चित करण्यासोबतच, शासनाच्या कायदेमंडळ, कार्यकारी मंडळ व न्यायमंडळ या तिन्ही अंगांचे अधिकार आणि परस्पर संबंध निश्चित करत असतानाच त्या देशातील जनता आणि शासन संस्थेतील परस्परसंबंध निश्चितीचेही कार्य करीत असते.^२

← 5_62736482538419657...

TEMPORARY RESEARCH IN INDIA (ISSN 2231-2137): SPECIAL ISSUE : MAY

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON EDUCATION

R. V. Suryawanshi¹, R. M. Mahindrakar² and G. D. Tinga

¹Department of Electronics, Azad Mahavidyalaya AUSA, Ta. - AUSA, Dist. Latur,

²Department of Physics, Arts, Science and Commerce College Naldurg, Ta. 1

Dist. Osmanabad, M. Y., India

The COVID-19 pandemic has affected instructional systems over the world, resulting in the closure of facilities. Governments determined to provisionally shut instructional establishments in an attempt to control the spread of COVID-19. Several countries presently implementing wide closures and are implementing various measures to protect a portion of the world's student population. College closures impact not only on students, teachers, and economic and social consequences. College closures in response to the pandemic have effect on the well-being of students, digital learning, food insecurity, and impoverishment, yet also access to services, and incapacity services. The impact was additional severe for deprived kids and their families, causing compromised nutrition, service issues, and eventual economic value to families. Efforts to control the spread of a pandemic could also be postponed by closing facilities. Influence depends on the contacts kids have with others. Closures appear effective in decreasing cases and deaths, particularly once recognized early. If used as a pandemic, they're less effective and should not have any impact in the least. The reopening of schools and colleges has resulted in enlarged infection rates. As closures tend to occur at the same time as public gathering bans, it will be troublesome to live the precise impact of school, college closings. Key words: instructional systems, college closures, interrupted learning, incapacity services, Interventions.

On the evening of twelve January 2021, or so 825 million people were affected due to college closures in response to the COVID-19 pandemic. As per United Nations World Children's Emergency Fund watching, several countries presently implementing wide closures and various measures implementing various measures. One hundred twelve countries' schools recently open(1-5), college closures within Japan etc. were found to possess with a wide variety of infected students at the time of infection; but closing colleges wasn't found to considerably ablate the entire number of infected students(6). Obligatory college closures and social distancing measures were related to a cancelling journeys, assemblies, and gatherings like education or choir categories in an exceedingly restaurant, increasing distance between desks, staggering arrival and departure times, and limiting nonessential guests, and separate health workplace location for those with flu-like symptoms. Once there is a case of transmission within the area people, various social distancing methods, external dismissals could also be thought about i.e. of rotating schedules, feeding lunch in schoolroom, and utilizing outside playgrounds that to attenuate shut contact. The use of face masks, hand sanitizer stations in school rooms to help physical distancing.

Covid-19 and Its Impact on Agriculture

R. V. Suryawanshi^a, R. M. Mahindrakar^b, G. D. Tingare^a, B. D. Ingale^a

^aDepartment of Electronics, Azad Mahavidyalaya Ausa, Ta. Ausa, Dist. Latur, M.S. India
Email: sundarvs1095@gmail.com.

^bDepartment of Physics, Arts, Science & Commerce College Naldurga, Ta. Tuljapur Dist Osmanabad

Abstract

Majority of the population in India depends upon the agriculture sector. Agriculture is the backbone of any India. It is the main sector which generates employment in our country. In the ongoing pandemic situation, the source of revenue of all the farmers and the people who are dealing in this sector are at high danger. Farmers in India were not capable of harvesting their crops because their labourers had run away back to their villages. The crops were left floppy on the farm and the productive nature of the land-living is no longer obtainable. Which leads to a lot of loss for the farmers who are totally dependent upon farm produce as a source of income. In the early months of the lockdown transport vehicles were not allowed to enter other states. The agricultural produce is short, so it produces a lot of damage in the agricultural product. The closing of restaurants and road foodstuff channels eliminates the market basics for all these agriculturists.

Keywords: Agriculture sector, Pandemic situation, Farmers in India, The land-living, Road foodstuff channels.

Introduction

India is not only affected by the pandemic but it is also affected by Cyclone Amphan and earthquakes have also disturbed the agricultural area. Indian farmers all over the country are wondering over their feet and they are thinking why Divinity is treating them in such a way. This is a very critical time for the farmer who has totally invested in this agriculture sector and whose source of income depends upon agriculture. If we take the example of , it is the biggest creator of fertilisers. It is the first nation that was infected with the Covid-19, there has been a difficult impact on farming. Due to worldwide disturbance, farmers are facing a lack of agricultural inputs. In India, the process of agriculture will be disturbed due to the kharif season. Indian farmers need many quintiles of seed for kharif and rabi season but with many obstacles this has not been acquired. The food supply chain has been achieved by the pandemic which also results in a lack of food safety between the greatest helpless segments of the population. We also observe that the migratory labourers directly affects the agricultural sector employment. Many labourers have lost jobs and due to this, the demand for food will also go down or be reduced from them. Many agricultural labourers are incapable of boosting themselves out of insufficiency and food uncertainty. Synchronized strategy comebacks are needed to give funds for farming and the maintenance and working conditions of agricultural workers. National lockdown has strictly affected livings and agriculture across rural India [1, 2]

Methodology

We have used an online method using various online sources for this work, which has mainly surveyed some important impact on agriculture. The given paper was prepared by studying the available published literature, and different government and non-government information from reports and official websites. Scientific literatures were collected through electronic means from the database of Science Direct, web of Knowledge, news paper etc. Also we use research Gate, and Google scholar for this study. From various views, this study implies the information which regards the effect of COVID-19 on agriculture [1].

Result and Discussion

Majority of India's farmers are small farmers who have less than two hectares of farm. The Rabi as well as Agri crop was ready for harvest in many fields when the COVID-19 crisis brought, this was also the time for gathering of plantation crops. At the aftershock of the lockdown, harvest of the Rabi and Agri crops has been delayed due to non-availability of labour, machinery like, harvesters, threshers, tractors etc. Transport facilities and restrictions on movement were declared at that time so farmers of unpreserved merchandise like fruits, vegetables, and flowers have been incurring losses. This was the peak flowering season when the demand was also in height. Many farmers who cultivate flowers and vegetables as a cash crop in their farming system, have gained loss in what would otherwise have been the period of peak earning from sale of flowers and vegetables. In gathering of plantation crops has been late, disturbing the cash stream of farmers. Agriculture labourers were not ready to go to work due to lack of transport. Labour work under the Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Scheme has stopped. Particularly small dairy and poultry farmers engaged in contract farming had faced a main loss with many private contract businesses rejecting to boost the yield. Family groups were between the most weak in terms of food and nutrition security. In addition to farm based activities, the collection and sale of non-timber

Application of Nanofertilizer for Sustainable Agriculture Development

Deepa S. Muske^{1*}, Manorama B. Motegaonkar², Snehal S. Deshmukh³

¹Assistant professor, College of Horticulture, Bidar, ²Assistant Professor, Azad Mahavidyalaya,
³Ph.D. Scholar, Dr. PDKV, Akola

Mail ID: muskedeepta@gmail.com

Abstract:

The increasing food demand as a result of the rising global population has prompted the large-scale use of fertilizers, pesticides, herbicides and fungicides etc. As a result of resource constraints and low use efficiency of fertilizers and high use of chemicals, the cost to the farmer is increasing dramatically. Nanotechnology offers great potential of solution to use fertilizer production with the desired chemical composition, improve the nutrient use efficiency that may reduce environmental impact, and boost the plant productivity with soil quality. Furthermore, controlled release and targeted delivery of nanoscale active ingredients can realize the potential of sustainable and precision agriculture. The present article concludes that the application of nanofertilizers for the sustainable development of agriculture. It is largely contributing to the growth and development of agricultural and horticultural crop in future. It provides the sustainability to agriculture.

Keywords: Nano, Nanofertilizer, Sustainability, Agriculture, Nanoparticles etc.

Introduction:

Fertilizers have been used for the past many years in agriculture for the benefit of farmers to have high yield. Traditional fertilizers are expensive as well as harmful to human beings and the environment. Therefore, there is a need for developing environment-friendly fertilizers having high nutrient value as well as compatibility with soil and environment. Nanotechnology plays a significant role in promoting agriculture and agricultural products. Agriculture and food industry aims for the sustainability and the protection of agricultural products, including crops for human and livestock. It helps in the manufacturing of innovative agrochemicals and novel delivery mechanisms to enhance crop production and decrease the use of chemical fertilizers and pesticides. It acts as an important tool in agriculture to improve crop growth, yield, and quality parameters with increased nutrient use efficiency, reduced wastage of fertilizers and cost of cultivation (1-3).

Nanotechnology is a field of research and innovation concerned with building 'things' - generally, materials and devices - on the scale of atoms and molecules. A nanometre is one-billionth of a metre: ten times the diameter of a hydrogen atom. The diameter of a human hair is, on average, 80,000 nanometres (4). There are lots of applications of nanotechnology as shown in fig.1.

The rapid growth in the world population has increased the demand from the agricultural sector, making researchers wary of the overuse of chemical fertilizers by farmers. Nanofertilizers have emerged as a promising alternative that ensures high crop production and soil restoration. **Nanofertilizers** are being prepared by encapsulating plant nutrients into nanomaterials, employing thin coating of nanomaterials on plant nutrients, and delivering in the form of nano-sized emulsions (5-7).

These nanostructures have shown slow degradation and controlled release of active ingredient for long time. Because of the limitation in arable lands and water resources, the development of agriculture sector is only possible by increasing resources use efficiency with minimum damage to production bed through effective use of modern technologies (8). These nano-agro-formulations increase nutrient use efficiency, reduce soil toxicity, minimize the potential negative effects associated with over dosage, and reduce the frequency of the application (9).

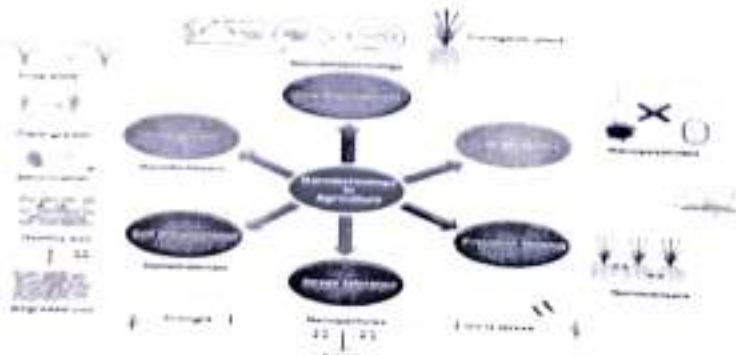

Fig. 1 Applications of nanotechnology in agriculture (24)

2021

224
55

Study on problems and Challenges of Women Empowerment in India.

Seema Sheshrao Korde¹, Nanda Sheshrao Korde²
¹Azad Mahavidyalaya, AUSA, ²Dnyanand Science College, Latur
Email: seemakordekde@rediffmail.com

Abstract:

This paper tries to analyze the standing of women in India and highlights of women and Challenges of women empowerment. These days the empowerment of women has become one in each of the foremost very important concerns of twenty 1st century. From early twenty century their standing are modified slowly and step by step. The study reveals that women of India square measure relatively disempowered which they relish somewhat inferiority than that of men in spite of the numerous efforts undertaken by government. Gender gap exists concerning access to education and employment. House deciding power and freedom of movement of women vary considerably with their age, education and employment standing. It's found that acceptance of unequal gender norms by ladies square measure still prevailing inside the society. Rural women square measure further in danger of force than that of urban women. Associate outsized gender gap exists in political participation too. The study concludes by academic degree observation that access to education and employment are only the facultative factors to empowerment, accomplishment towards the goal, however, depends for the foremost half on the angle of the parents towards gender equality.

Keywords:

Women empowerment, Education, Health, Socio-Economic women.

Introduction:

Women management suggests that unfairness of women from the vicious grips of social, economical, political, caste and gender-based discrimination. It suggests that granting women the freedom to form life selections. Women management does not imply "deifying women" rather it suggests that replacement patriarchy with parity. During this regard, there are varied sides of women empowerment, like given below:-

Human Rights or Individual rights:

A woman may be a being with senses, imagination and thoughts, she need to be able to like them freely. Individual empowerment suggests that to possess the self-assurance to articulate and assert the ability to batter and choose.

Social women empowerment:

An important side of social authorization of women is that the promotion of gender equality. Gender equality implies a society inside that woman and men get pleasure from a similar opportunities, outcomes, rights and obligations altogether spheres of life.

Educational women empowerment:

It suggests that empowering women with the knowledge, skills, and self-assurance necessary to participate wholly inside the event methodology. It suggests that making women alert to their rights and developing confidence to claim them.

Economic and activity empowerment:

It implies associate improved quality of cloth life through property livelihoods in hand and managed by ladies. It suggests that reducing their financial dependence on their male counterparts by making them an enormous a district of the Human resource.

Legal women empowerment:

It suggests the supply of an efficient legal structure that's collateral of women empowerment. It suggests that addressing the gaps between what the law Prescribes and what really happens.

Political women empowerment:

It means that the existence of a style of government professional the participation in and management by the women of the political decision-making process and in governance.

Empowering women:

To participate completely in economic life across all sectors is vital to assembling stronger economies, accomplish internationally united goals for development and sustainability, and improve the quality of life for ladies, men, families, and communities.

Objectives of the study:

आदिवासी जीवन पर कोरोना संक्रमण का प्रभाव

प्र.मजहर एम.कोतवाल

आझाद महाविद्यालय, औसा, जिला, लाहौर

mazharkotwal123@gmail.com

'आदिवासी' जैसा कि नाम से ही लग रहा है 'आदि' अर्थात् प्रारम्भ 'वासी' अर्थात् निवासी इस तरह आदिवासी का अर्थ हुआ प्रारम्भ से ही निवास करने वाले लोग | यदि आदिवासियों के अतीत पर दृष्टिगत किया जाए तो स्पष्ट होता है कि किस तरह से आदिवासियों ने आर्य - अनार्य संग्राम से बूझते हुए स्वयं के अस्तित्व और अस्मिता की रक्षा हेतु जंगल, पर्वतों में तथा प्रकृति की गोद में जाकर शरण ली | कंदमूल, जंगली फल, जंगली जानवर, जंगली साग - सब्जियाँ आदि खाकर किसी तरह गुजर - बसर कर रहे थे, तमाम तरह के कष्टों तथा समस्याओं से बूझते रहे किन्तु अपनी अस्मिता पर तनिक भी आंच नहीं आने दिए | आदिवासियों की स्थिति आज भी बहुत अच्छी नहीं है यदि कुछ अपवादों को छोड़ दिया जाए तो वे वर्तमान समय में भी इसी तरह जीवनयापन कर रहे हैं |

आदिवासी जीवन के सम्बन्ध में अरावली पत्रिका में लिखा गया है कि - " हमारे देश के सन्दर्भ में जब आदिवासियों के अतीत व वर्तमान पर गौर किया जाए तो सुदूर में आर्य अनार्य संग्राम भू-खला से गुजरते हुए आदिवासियों ने किसी तरह स्वयं के अस्तित्व व अस्मिता की रक्षा करते हुए, जंगल पर्वतों में प्रकृति की शरण में जीते रहने की शैली को अपनाए रखा | अपनी अनूठी आदिम संस्कृति की अमृणता को बचाए रखा व मानवता के मूलभूत सौंकारों को |"

आज जब सम्पूर्ण विश्व कोरोना जैसी भयंकर महामारी के दौर से गुजर रहा है भारत भी इससे अछूता नहीं है | अनेक स्तर पर उसे संघर्षों से जूझना पड़ रहा है | हर वर्ग इस महामारी की चपेट में है | ऐसे में वो वर्ग जो सदियों से हाशिए पे जीवन जीता आ रहा है, जो समाज के अन्य वर्ग से भिन्न दूर वरान जंगल तथा बौद्ध इलाकों में रह रहा है, जिसके पास न रहने को घर है, न खाने को अन्न और न ही पहनने को वस्त्र, जो जंगली फल - सब्जियाँ, घास - घूस, जंगली जानवर आदि खा कर जीवन जी रहे हैं, पतों तथा घास - घूस से अपने तन को ढक रहें हैं उनके लिए ये समय तो किसी त्रासदी से कम नहीं है | आदिवासियों के लिए तो यह सबसे पीड़ादायक स्थिति है | ऐसे में उनके सामने सबसे बड़ी समस्या रोटी की है जो सुरसा की भांति मुंह नार्ए उनके सामने आ खड़ी है |

आदिवासी समुदाय के विषय में अपनी चिंता व्यक्त करते हुए डॉ० राजू पांडेय कहते हैं कि - " जैसा कि हर आपदा में होता है समाज का जो तबका सर्वाधिक वंचित और हाशिए पर होता है वह आपदा से सर्वाधिक प्रभावित होता है और उसकी स्थिति पहले से भी कमजोर हो जाती है | आज हमारे देश में आदिवासी समुदाय के साथ बिल्कुल यही हो रहा है |" 2

आदिवासी लोग जंगलों, पहाड़ों, पठारी इलाकों और घाटियों में रहते हैं | प्रकृति के आस - पास रहने से इनको शुद्ध वातावरण मिलता है और प्रदूषण से बचे रहते हैं किन्तु सिर्फ इतने भर से यह मान लेना कि प्रकृति के नजदीक रहने से आदिवासी बीमारियों तथा महामारियों से दूर रहते हैं तो वे धारणा गलत है | सिखित न होने के कारण, स्वास्थ्य की लाभ - हानि को न जानने के कारण, साफ - सफाई के प्रति अनभिज्ञ होने के कारण, प्रकृति में कौन सी वस्तु उपयोगी है कौन सी उपयोगी नहीं है इससे अनजान होने के कारण, जंगली जानवरों, मरे जानवरों को खाने के कारण, जंगली कीड़े - मकौड़ों को खाने के कारण क्योंकि जानवरों को भी कई तरह की बीमारी होती है जिनकी जानकारी इन भोले - भाले आदिवासियों को नहीं होती है जिसके कारण वे कई तरह के रोग से ग्रसित हो जाते हैं | आदिवासियों में स्वास्थ्य सेवाओं की स्थिति बदहाल है और यहाँ पहले ही मलेरिया, टीबी जैसी घातक बीमारियाँ अपनी जड़ें जमाए हुए है | कुपोषण आदिवासी समुदाय की प्रमुख समस्या है | इस दृष्टि से कुपोषित और कमजोर आदिवासी समुदाय में कोरोना वायरस का क्याटा खतरा है | क्योंकि वहाँ स्वास्थ्य सेवाओं की स्थिति दरनीय है जिसके कारण भिकिस्ता सुविधा भी उन्हें नहीं मिल पाती है, यहाँ तक कि भिकिस्ता सुविधाओं तक उनकी पहुंच न होने के कारण बहूतों की जान तक चली जाती है |

इस विषय में आदिवासियों के सम्बन्ध में अपना मत देते हुए श्याम सुन्दर जी कहते हैं कि - " ये वो आदिवासी समूह है जिनका बाहरी दुनिया या आधुनिक कहे जाने वाली दुनिया से सम्पर्क अभी भी सीमित है | इन समूहों में जारवा, अंग, हिल, खड़िया, बिरौह, सहरिया जैसे 75 आदिवासी समूह आते हैं | मेरी नजर में कोरोनावायरस इन आदिवासियों के वजूद को ही मिटा सकता है |" 3

जो आदिवासी समुदाय शहरों में मजदूरी आदि करते हैं उनका जीवन तो और भी दूर हो गया है | जो आदिवासी पुरुष शहरों में रिकशा तथा ऑटो आदि चलाने का काम कर दो - चार पैसे कमाते थे उनका वो काम भी बंद पड़ा है क्योंकि कोरोना के डर की वजह से लोगों ने घरों से निकलना तथा रिकशा - ऑटो आदि में बैठना बंद कर दिया है यदि लोग बाहर किसी काम से निकलते हैं तो अपनी फर्सनल गाड़ी, साईकिल आदि से | सिर्फ इतना भर ही नहीं जो आदिवासी लोग शहरों में रेहड़ी - पटरी आदि का काम करते हैं, रेहड़ी पर सामान लादकर गली - मोहल्लों में घूस - घूसकर बेचते हैं, सड़कों - फुटपाथों आदि पर बाजार लगाकर चंद पैसे कमाते हैं लॉकडाउन तथा कोरोना महामारी के भयंकर परिणामों से बचाव के कारण सरकारी आदेश पर सब बंद कर दिए गए हैं जिसके कारण इन आदिवासी समुदाय का जीवन बहुत कठिनार्इपूर्ण हो गया है | हर सूत में लाचार, असहाय, गरीब, आभावग्रस्त बेचारे आदिवासियों को ही इसकी मार पड़ रही है उनको तो दो वक्क की रोटी भी नसीब नहीं हो रही है | ऐसे मुश्किल दौर में जब इन गरीब आदिवासियों को दो जून की रोटी म्यस्सर नहीं हो रही है तो ये भला मास्क, सेनिटाइजर या फिर सुरसा की अन्य वस्तुओं की व्यवस्था कैसे करें | एक तो कोरोना की मार तो दूसरी तरफ

2021

Significance and Conservation of Water

Dr. P. B. Achole

Associate Prof & Head, Dept. of Geography, Azad Mahavidyalaya Ausa, Latur

Abstract

Water is essential for human survival and well-being and important to many sectors of the economy. However, resources are irregularly distributed in space and time, and they are under pressure due to human activity. The value of useable water to future generations is hard to quantify and define and requires considerations of quantity, quality, timing, and accessibility. As well, the value of water to particular uses depends crucially on its location, quality, and timing. Its location determines its accessibility and costs. Its quality affects whether it can be used, and what treatment cost it will require. The time when it is available governs its reliability and its relative value for power, irrigation, environmental or potable uses (FAO, 1995). Moreover, many developmental economists agree that the widespread provision of water is a prerequisite for the transformation of poorer economies into modern economies. For instance, new industries can be constrained by lack of useable water. Currently, developed countries' industry uses more than 40 percent of total worldwide water withdrawals versus 10 percent in developing countries (ITF, 2003). Lack of control on pollution and consumption of water could lead to greater scarcity as developing countries pursue industrial growth. Clearly with 1.1 billion people still lacking access to safe drinking water, the allowance for such frivolous usage is inequitable. Moreover, the moral dimensions of water management intersect with the property rights issues that underlie the economic allocation of water. In addition, water has cultural and symbolic importance. It is used in religious rituals such as baptism and it acts as a source of national identities for many native peoples (Graz, 1998). As such, the value of water to people will differ across cultures.

Objective

The main objectives of the module are to introduce the origin, forms, characteristics, and utilization of water, hydraulic cycle & maintenance of water and distribution systems. Furthermore, he/she should fully understand the steady-state hydraulics, be able to choose adequate supplying schemes, to suggest a network layout, main components and pipe materials, be able to distinguish between various operational modes and finally, be able to judge technical solutions dealing with the system maintenance, rehabilitation, and expansion

- Significance of water
- Environmental significance
- Economic significance
- Necessities of water for survival
- Conservation of fresh water resources
- Economic and Environmental Significance and Conservation of water

➤ Significance of water

This natural resource is becoming scarcer in certain places, and its availability is a major social and economic concern. Currently, about a billion people around the world routinely drink unhealthy water. Most countries accepted the goal of halving by 2015 the number of people worldwide who do not have access to safe water and sanitation during the 2003 G8 Evian summit. Even if this difficult goal is met, it will still leave more than an estimated half a billion people without access to safe drinking water and over a billion without access to adequate sanitation. Poor water quality and bad sanitation are deadly; some five million deaths a year are caused by polluted drinking water. The World Health Organization estimates that safe water could prevent 1.4 million child deaths from diarrhea each year. Water, however, is not a finite resource, but rather re-circulated as potable water in precipitation in quantities many degrees of magnitude higher than human consumption. Therefore, it is the relatively small quantity of water in reserve in the earth (about 1% of our drinking water supply, which is replenished in aquifers around every 1 to 10 years), that is a non-renewable resource, and it is, rather, the distribution of potable and irrigation water which is scarce, rather than the actual amount of it that exists on the earth. In the developing world, 90% of all wastewater still goes untreated into local rivers and streams. Some 50 countries, with roughly a third of the world's population, also suffer from medium or high water stress, and 17 of these extract more water annually

हवामान बदल हे एक जागतिक आव्हान : चिकित्सक अभ्यास

प्रा. डॉ. दिलीप गोविंदराव भोगे

सहाय्यक प्राध्यापक, (भूगोल विभाग) आजाद महाविद्यालय, औसा, जि. लातूर

सारांश:

जागतिक पातळीवर विकासाच्या नावाखाली मानवाने पर्यावरणाचे प्रचंड प्रमाणात नुकसान केले आहे. गरिबी आणि अज्ञान हे पर्यावरणीय हानीचे साधीदार असून त्यातून पर्यावरणाचे प्रतिनिधीत्व करणारी संरक्षित जंगले, अभयारण्ये, वन्यप्राण्यांची निवासस्थाने नष्ट होत आहेत. परिणामी निसर्गाचा समतोल बिघडत आहे. पृथ्वीवरील वातावरणात कार्बनडाय ऑक्साईडचे प्रमाण, हरितगृह वायूचे प्रमाण वाढत आहे. तसेच तापमान, पर्जन्यमानात, वारे वाहण्याच्या पध्दतीत लक्षणीय बदल झालेला आहे. यामुळे हवामानात बदल होत आहे. जागतिक पातळीवरील हवामान बदलामुळे जगभर दुष्काळ, महापूर, चक्रीवादळे, साथीचे रोग, अस्तिज पर्जन्य अशा अनेक समस्या निर्माण होत आहेत. हवामान बदलाचे परिणाम संपूर्ण जगाला भोगावे लागत आहे. म्हणून हवामान बदल हे जगात अनेक समस्यांचे मूळ कारण बनत असल्याने संपूर्ण जगाने या आव्हानाकडे गांभीर्याने लक्ष देणे आवश्यक आहे.

प्रस्तावना:

सदरील शोध निबंधामध्ये जागतिक हवामान बदल हे एक जागतिक आव्हान याचे विश्लेषण करताना वातावरणातील वाढते घातक वायू, तापमान, पर्जन्यमान, जंगल, सजीवसृष्टी अभयारण्ये व पर्यावरणीय आपत्ती या घटकांचा आधार घेण्यात आला आहे. शास्त्र विकासासाठी जागतिक हवामानात बदल घडवून आणणाऱ्या महत्वपूर्ण घटकांचा विचार सदरील अभ्यासात करण्यात आलेला आहे. आज हवामान बदल ही जागतिक समस्या एक आव्हान बनली आहे. या आव्हानाचा मुकाबला करण्यासाठी निसर्गातील मानवी हस्तक्षेप तसेच निर्माण होणारी नैसर्गिक संकटे यांचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

उद्दिष्टे:

प्रस्तुत शोध निबंध खालील उद्दिष्टांना अनुसरून अभ्यासण्यात आलेला आहे.

- 1) जागतिक हवामान बदल अभ्यासणे.
- 2) जागतिक हवामान बदलांच्या आव्हानांचा अभ्यास करणे.
- 3) हवामान बदलांची कारणे अभ्यासणे.
- 4) हवामान बदलांच्या परिणामांचा अभ्यास करणे.
- 5) हवामान बदलासंबंधीत उपाययोजना अभ्यासणे.

माहिती संकलनाचे स्त्रोत व संशोधन पध्दती:

सदरील शोध निबंधासाठी आवश्यक असलेली माहिती संकलित करण्याचे स्त्रोत द्वितीयक स्वरूपाचे आहेत. पुस्तके, साप्ताहिके, विविध संशोधन जर्नल, हवामान तज्ञांचे अहवाल, इंटरनेट साईट, प्रशासकीय कागदपत्रे याद्वारे माहिती संकलित करण्यात आली आहे. या संकलित माहितीच्या आधारे हवामान बदल हे एक जागतिक आव्हान याचा अभ्यास करण्यात आला असून या संकलित माहितीच्या आधारे तिचे सादरीकरण करण्यात आले आहे.

विषय विवेचन:

हवामान बदल म्हणजे तापमान, पर्जन्य, हवेतील वाष्प, सूर्यप्रकाश, वायू, वाऱ्याचा वेग व दिशा या हवामानाच्या विविध घटकांच्या सरासरी प्रमाणात घडून येणारा बदल होय. म्हणजेच पृथ्वीवर वातावरणात होणाऱ्या बदलास हवामान बदल असे म्हणतात. हवामान बदलाने पृथ्वीवरील पर्जन्यमान असमतोल, तापमानात वाढ, हिमनद्यांचे बितळणे, सागरपातळी उंचावणे, पर्यावरणीय आपत्तीत वाढ, नवनवीन रोगांचा प्रादुर्भाव, त्वचारोगाचे वाढते प्रमाण, कृषि, मानव, वनस्पती व प्राणी प्रजातींवर अनिष्ट परिणाम अशी अनेक आव्हाने निर्माण केली आहेत. हवामान बदल या आव्हानांच्या मुळाशी असलेल्या कारणांची माहिती घेणे आवश्यक आहे.

वातावरणात घातक वायूंच्या प्रमाणात वाढ :

कोरोना आजारचा जगातील मानवी संसर्ग: एक चिकित्सक अभ्यास
प्रा. डॉ. दिलीप गोविंदराव भोणे

भूगोल विभाग, आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर.

प्रस्तावना :

प्रस्तुत शोध निबंधामध्ये सन 2020 मधील कोरोना आजाराला संसर्गाचे विश्लेषण करताना जगातील अतिप्रभावित राष्ट्रांचा आधार घेण्यात आलेला आहे. जगात दरवर्षी किमान एक-दोन आजार उदभवतात. सन 2019-20 मध्ये नवीन "कोरोना" हा आजार उदभवला. कोरोना या महामारीमुळे खूप मोठे नुकसान झाले. असे नुकसान टाळणे शक्य नसले तरी व्यवस्थापन करून हानी टाळता येते किंवा त्यावर मात करता येऊ शकते. कोरोना या आजाराने मात करण्यासाठी सामाजिक अंतर, मास्कचा वापर, सतत हात धुणे, सॅनिटाइझरचा वापर, सार्वजनिक ठिकाणचे निरवतुकीकरण, बांधितांचे विलगीकरण इत्यादी घटकांचा आधार घेता येतो. या आजाराने मात करण्यासाठीचे विश्लेषण या शोधनिबंधात केलेले आहे.

उद्दिष्टे :-

सदरील शोधनिबंधाचा अभ्यास खालील उद्दिष्टांना अनुसरून केलेला आहे.

- 1) कोरोना आजार निर्मिती संबंधीचा अभ्यास करणे.
- 2) जगातील कोरोनाचा फैलाव अभ्यासणे.
- 3) कोरोनामुळे होणाऱ्या नुकसानीचा अभ्यास करणे.
- 4) कोरोनाचे देशनिहाय मृत्यूप्रमाण अभ्यासणे.
- 5) कोरोनापासून बचाव करण्यासाठीचा अभ्यास करणे.

माहिती संकलनाचे स्रोत:

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी आवश्यक असलेली माहिती संकलित करण्याचे स्रोत द्वितीयक स्वरूपाचे आहेत. सांख्यिकी, वृत्तपत्रे, इंटरनेट साईट या व्दारे माहिती संकलित करण्यात आली आहे. या संकलित माहितीच्या आधारे जगातील कोरोना आजाराला संसर्गाचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

अभ्यास क्षेत्र :-

सदरील शोध निबंधासाठी जगातील कोरोना प्रभावित देश निवडण्यात आलेले आहेत. जगात एकूण 231 सार्वभौम देश असून त्यातील 202 देश कोरोना प्रभावीत आहेत. सध्या जगात 10,15,17,663 कोरोना बाधित लोक आहेत. तर जगभरातील कोरोनामुळे झालेल्या मृत्यूचे प्रमाण 21,92,399 इतके आहे.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये द्वितीयक स्रोतांद्वारे माहितीचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. चीनमध्ये डिसेंबर 2019 मध्ये कोरोना आजाराने सुरुवात झाली. तेव्हा "परदुःख शीतल" अशी जगाची स्थिती होती. परंतु पाहता पाहता जग कोरोनामय झाले. कोरोनाचा अतिसंसर्ग झाला. त्याचा फैलाव होऊन जगभरातील कोरोना मृत्यूचे प्रमाण वाढत गेले. जगात 2020 च्या कोरोना आजाराला चीनला जबाबदार धरण्यात आले. जग हैरान झाले. अस्वच्छता, स्पर्श यातून संसर्ग होणाऱ्या या आजाराने मानवजातीला सामना करावा लागत असल्याचे शासन प्रशासनाचे वेळोवेळी प्रसिध्द केलेल्या अहवालांच्या आकडेवारीद्वारे स्पष्ट होते. "कोरोना" या सार्वभौम आजाराला डब्ल्यू एच ओ ने "कोविड-19" असे नाव दिले आणि 12 मार्च 2020 रोजी कोरोनाला जागतिक महामार्ग म्हणून घोषित केले. त्यानंतर सामाजिक अंतराचे पालन, सार्वजनिक ठिकाणी मास्कचा वापर सतत हात धुणे, सॅनिटाइझरचा वापर, सार्वजनिक ठिकाणी निरवतुकीकरण, आहारात परिरक्षक घेऊन, पोलीसांनी सामाजिक अंतराचे काटेकोरपणे पालन करण्याची राईस लावून, पारिवारिकांनी बांधितांची मनापासून सेवा करून, आरोग्य कर्मचाऱ्यांनी कोरोनाचा प्रादुर्भाव वाढू नये म्हणून परोपरी जाऊन जनजागृती करून, रुग्णवाहिका चालकांनी बांधितांना हातडीने वैद्यकीय सेवा उपलब्ध होण्यासाठी जीवाचे रान करताना या सर्वांनी आपल्या जीवाची पर्वा न करता बांधितांना आजाराला बरे केले. यात अनेक कोविड योद्ध्यांचा मृत्यू झाला. परंतु ते मागे हटले नाहीत. परंतु त्यावेळी कोरोना बांधितांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत गेली. मृत्यूचे प्रमाणही वाढले.

जगात कोरोनामुळे मृत्यू झालेल्यांचा तपशील (29 जानेवारी 2021)

मृत्यु संख्या गट	मृत्यूंची संख्या	देशांची संख्या
1 ते 50000	670101	190
50001 ते 100000	457229	07
100001 ते 150000	103126	01
150001 ते 200000	309155	02

औसा तालुक्यातील महिला कामगार : एक भौगोलिक अभ्यास
प्रा. जावळे व्ही. जी.
आझाद महाविद्यालय, औसा

सारांश :

प्रस्तुत शोध निबंधात महिला कामगारांच्या तीन दशकातील (1991-2011) अभ्यास केल्यानंतर असे लक्षात येते की औसा व भादा मंडळातील 1991 - 2011 महिला कामगाराची संख्या कमी झालेली दिसून येते. किल्लारी व किनीघोट मंडळात पहिल्या दशकात महिला कामगाराची संख्या वाढली आहे. तर दुसऱ्या दशकात संख्या कमी झालेली आहे. या उलट मातोळा, वेलकुंड, लामजना मंडळात महिला कामगारांची संख्या पहिल्या दशकात (1991-2001) कमी झाली तर दुसऱ्या दशकात (2001-2011) वाढलेली आहे. मंडळनिहाय कमी जास्त झाली असली तरी एकूण महिला कामगारांच्या संख्येमध्ये तीन दशकात वाढ दिसून येते.

विषय संज्ञा :

औसा तालुक्यातील महिला कामगार

प्रस्तावना :

भारतीय अर्थव्यवस्था कृषीवर अवलंबून असून कृषी हे भारतीय अर्थव्यवस्थेचे मुलभूत पाया आहे. कृषी हे भारतीय अर्थव्यवस्थेचे महत्वपूर्ण क्षेत्र असून जीडीपी साठी सुमारे 70 % योगदान देते. 60% लोकसंख्येला शेती क्षेत्रावर रोजगार उपलब्ध होतो. कृषी क्षेत्राला उच्च प्राथमिक सुखसोयी दिल्यानंतर उत्पन्न वाढवून ग्रामिण भागाची गरीबी कमी होईल. संयुक्त राष्ट्र संघाच्या मते जागतिक स्तरावर महिला हि पुरुषांवरोबर निम्म कृषी उत्पानासाठी योग्य आहे. दिवंगत पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांनी 1988 मध्ये " आम्ही ज्यादृष्टीने पूर्तता करू शकत नाही आमची लोकसंख्या निम्म आहे. भारतीय प्रौढ लोकसंख्येपैकी जवळपास 50 % महिलांची लोकसंख्या असून त्यापैकी 77 % ग्रामिण भागातील शेती, शेतीशी निगडित उपक्रमात सहभागी असतात.

ऐतिहासिक पार्श्वभूमी :

औसा हे महाराष्ट्र राज्यातील एक ठिकाण आहे. लातूर जिल्ह्यातील एक महत्वाचे ऐतिहासिक व सांस्कृतिक केंद्र आहे. या ठिकाणी एक किल्ला आहे. चालुक्य, राष्ट्रकुट, कल्याणीचे चालुक्य, यादव व ब्राह्मणी, अहमदनगरची निजामशाही, बिरची बिदरशाही, बिजापूरची आदिलशाही, मोगल, मराठे व हैद्राबादचा निजाम या सर्वांचे औशावर राज्य होते.

भौगोलिक पार्श्वभूमी, अभ्यास क्षेत्राचे स्थान, सिमा आणि क्षेत्रफळ :

औसा तालुक्याचा अक्षवृत्तीचा विस्तार 18°0' उत्तर ते 19°25' उत्तर अक्षवृत्ता दरम्यान तर रेखावृत्तीचा विस्तार 76°15' पूर्व ते 76°45' पूर्व रेखावृत्त असा आहे. औसा तालुक्याचा सर्वसाधारण आकार त्रुपीय स्वरूपाचा असून उत्तर आणि दक्षिण कडील भाग एकमेकाला समांतर स्वरूपाचा आहे.

अभ्यासक्षेत्राचा 2011 च्या अहवालानुसार 1263 चौ.कि.मी. असून लातूर जिल्ह्याची तुलना करता 17.64% एवढे क्षेत्र औसा तालुक्याने व्यापले आहे. औसा तालुक्यात 7 मंडळे असून अभ्यास क्षेत्रात 130 एवढी गावे आहेत. 2011 च्या जनगणनेनुसार औसा तालुक्यात एकूण लोकसंख्या 2,80,240 इतकी आहे.

औसा तालुक्यातील लोकसंख्या आणि आरोग्य : एक भौगोलिक अभ्यास

प्रा. जावळे व्ही. जी.

आझाद महाविद्यालय, औसा

सारांश :

प्रस्तुत शोधनिबंधात औसा तालुक्यातील लोकसंख्या व आरोग्य याचा अभ्यास केला आहे. लोकसंख्या वाढीमुळे अल्पभुधारक, शेतमजूर, कमी उत्पादन यामुळे गरीबीचे प्रमाण अधिक आहे. याचा परिणाम आरोग्यावर झाला आहे. याचा अभ्यास या शोध निबंधात करण्यात आला आहे.

बिज संज्ञा :

औसा तालुक्यातील लोकसंख्या आणि आरोग्य

प्रस्तावना :

भारत आणखी काही वर्षात चीनला मागे टाकून, लोकसंख्यांच्या बाबतीत जगात पहिल्या स्थानावर जाईल. सर्वाधिक तरुणांचा देश म्हणून भारताला काही लाभ होणार असले, तरी वाढती लोकसंख्या ही आरोग्य विषयांचे प्रश्न सोडविण्या खेरीज ते पेलता येणार नाही. सध्याच्या जागतिक लोकसंख्येत भारताचा वाटा 18% तर चीनचा 19% आहे. कधीतरी भारत चीनला मागे टाकणार. भारतातले दरदोई उत्पादन वार्षिक 720 डॉलर असून नॉर्वे देशात ते 60000 डॉलर्स म्हणजे भारताच्या सुमारे 80 पट आहे. दक्षिण आशियात देखील मायलंड या देशात भारताच्या चौपट दरदोई उत्पन्न आहे. देशात 35% जनता दारिद्र्य रेषेखाली असून त्यांचे उत्पन्न दिवसाला 50 रु पेक्षा कमी आहे. त्यामुळे आरोग्याच्या सुखसोई फारच कमी आहेत. भारतात 28% जनता शहरामध्ये राहते, 72% जनता खेड्यामध्ये राहते त्यामुळे भारताचा विकास निर्देशांक 0.6 आहे. त्यामुळे आरोग्याच्या सुखसोई कमी आहेत.

भारतात दर हजारी मृत्यू प्रमाण 7.6 असून अरब अमीरातीत ते केवळ 1% आणि मालदीव मध्ये फक्त 3% आहे. अर्भक मृत्यूदर 57% आहे तर माता मृत्यूदर 3% आहे. एकूण मृत्यूच्या हिशोबात 53% मृत्यू हे असांसर्गीक आजारांमुळे (हृदयविकार व कर्करोग) होतात. टी.बी. क्षय रोगामुळे या तुलनेत फक्त 4% मृत्यू होतात. तसेच पक्षाघातमुळे 7% मृत्यू होतात असे दिसते.

ऐतिहासिक पार्श्वभूमी :

औसा हे महाराष्ट्र राज्यातील एक ठिकाण आहे. सातूर जिल्ह्यातील एक महत्वाचे ऐतिहासिक व सांस्कृतिक केंद्र आहे. या ठिकाणी एक किल्ला आहे. चालुक्य, राष्ट्रकुट, कल्याणीचे चालुक्य, यादव व बाहमनी, अहमदनगरची निजामशाही, बिरची विदरशाही, विजापूरची आदिलशाही, मोगल, मराठे व हैद्राबादचा निजाम या सर्वांचे औसावर राज्य होते.

भौगोलिक पार्श्वभूमी, अभ्यास क्षेत्राचे स्थान, सिमा आणि क्षेत्रफळ :

औसा तालुक्याचा अक्षवृत्तीचा विस्तार 1800' उत्तर ते 19025' उत्तर अक्षवृत्ता दरम्यान तर रेखावृत्तीय विस्तार 76015' पूर्व ते 76045' पूर्व रेखावृत्त असा आहे. औसा तालुक्याचा सर्वसाधारण आकार ट्रॅपीझ स्वरूपाचा असून उत्तर आणि दक्षिण कडील भाग एकमेकाला समांतर स्वरूपाचा आहे.

अभ्यासक्षेत्राचा 2011 च्या अहवालानुसार 1263 चौ.कि.मी. असून सातूर जिल्ह्याची तुलना करता 17.64% एवढे क्षेत्र औसा तालुक्याने व्यापले आहे. औसा तालुक्यात 7 मंडळे असून अभ्यास क्षेत्रात 130 एवढी गावे आहेत. 2011 च्या जनगणनेनुसार औसा तालुक्यात एकूण लोकसंख्या 2,80,240 इतकी आहे.

औसा तालुक्याच्या पूर्वेस निलंगा तालुका, पश्चिमेस उस्मानाबाद तालुका, दक्षिणेस लोहारा तालुका आहे आणि उत्तरेला सातूर तालुका आहे. औसा तालुक्याच्या उत्तरेला तावरजा नदी व दक्षिणेला तेरणा नदी आहे. अभ्यास क्षेत्रात एकूण 7 मंडळे असून ती औसा, किनीथोट, किल्लारी, भादा, मातोळा, बेलकुंड आणि लामजना ही आहेत.

उद्दिष्टे :

1. औसा तालुक्यातील लोकसंखेचा आरोग्यावर होणारा परिणाम अभ्यासणे.
2. तालुक्यातील आरोग्य स्थिती, कारणे, परिणामांचा अभ्यास करणे.
3. तालुक्यातील आरोग्य सुविधा व त्याची उपलब्धता अभ्यासणे.

HISTORY OF POSTAL COMMUNICATIONS DURING MEDIEVAL DECCAN

Dr. Ladaf S. K.
Department of History,
Azad Mahavidyalaya, AUSA, dist.
Latur, Maharashtra.

INTRODUCTION

Early Indian rulers were impelled by the need for a regular supply of information regarding the conduct of their officers, the daily occurrences in the country and the movement of their enemies. Postal system owes its origin to the news-letters and news-reporters, which formed an important part of the administrative machinery in the early days. The system of newsletters was based on the conception of the monarch as the embodiment of benevolent vigilance. A big empire in those days of meagre communications had to invest its local officials with considerable powers which could be misused. Therefore it was essential that an institution be devised to keep the center informed of all that was happening in the provinces and in remote places of far-flung empires. Even before the medieval period, there existed a postal system of a different type in the Deccan, and "Postal system had from time immemorial existed in India." But a new type of postal system evolved in the Deccan when it came under the suzerainty of the Delhi Sultanate. The evolution of postal communications in Medieval Deccan can be classified as follows:-

1. Under the Delhi Sultanate, 695-741 /1296 -1340.
2. under the Deccan Rulers, 741 -1137/1340-1724.
3. under the Mughals, 968-1137/1561 -172
4. Parallel Postal Systems along with those of Deccani Rulers:
 - (a) Of the Mughals, 1048-1098/1637-1687
 - (b) Of the Europeans, 907-1137/1500-1724

I. Under the Delhi Sultanates

i. Jalalu'd-din Khalji

In the Deccan, the system of news-letters and regular postal communications originated in the thirteenth century when the governor of Kara, Jalalu'd-din Khalji (nephew of Sultan Jalalu'd-din) led the expedition into the Deccan against the Yadava Ruler of Devagiri in 695/1296 and coerced him to cede Elichpur, after which he marched to Devagiri. With this expedition the foundation of regular postal communications for sending news-letters were laid in the Deccan.

2021

ISSN: 2393-6900

IMPACT FACTOR : 2.7625(UIF)

VOLUME - 7 | ISSUE - 2 | OCT - 2020

HISTORICITY RESEARCH JOURNAL

प्रसार माध्यमाचा इतिहास एक अभ्यास

डॉ. लदाफ शाफी खजामेनोदीन
इतिहास विभाग,
आजाद महाविद्यालय औसा जि. लातूर (महाराष्ट्र).

प्रस्तावना:-

'प्रसारमाध्यम' या शब्दाचे दोन विभाग पडतात जसे 'प्रसार' याचा अर्थ आपले मत दूरपर्यंत दुसऱ्याला पोचविणे तर दुसरा अर्थ असा होतो की एखादी बातमी किंवा समाचार लोकांपर्यंत पोहोचवण्याची असेल तर दुसऱ्या कडून तिसऱ्या कडे दवडी जावून त्या बातमीचा प्रसार व प्रचार करीत असे. भारतीय समाजामध्ये व्यापक प्रमाणात आधुनिकीकरणाची प्रक्रिया १९ व्या शतकाच्या प्रारंभी ब्रिटिशांच्या प्रभावात सुरु झाली. यासंदर्भात भाषिक वृत्तपत्रांनी आणि प्रारंभीच्या समाजसुधारकांनी बजावलेले कार्य अत्यंत महत्त्वाचे ठरते. प्रारंभीच्या भारतीय वृत्तपत्रांचे अर्थात प्रसार माध्यमाचे महत्त्व व कार्य समजावून घेणार नाहीत तो पर्यंत प्रसारमाध्यमांचा अर्थ समजू शकणार नाही. भारतीय समाजात रूढी परंपरा, अंधश्रद्धा आणि अज्ञान भरलेल्या या समाजाला प्रगतीचा नवा मार्ग दाखवण्याचे काम या वृत्तपत्रांच्या प्रसारमाध्यमांतून झाल्याचे दिसून येते. महाराष्ट्रातील प्रारंभीच्या काळात अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत ही विधायक कार्याचा आदर्श डोक्यासमोर ठेवला आहे. लोकमान्य टिळकांचा 'केसरी', 'मराठा', बाळशास्त्री जांभेकर यांच्या 'दर्पण' या वृत्तपत्रांच्या प्रसार माध्यमातून केवळ राजकीय दृष्टीने नव्हे तर सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक तसेच सांस्कृतिक दृष्टीने बजावलेली कामगिरी ब्रह्मणीय ठरली आहे. कारण दसाहृतवादी समाजामध्ये सांस्कृतिक राजकीय उठाव घडून आणणे हे अत्यंत कठीण व आव्हानात्मक कार्य आहे. हे सर्व मराठी वृत्तपत्रांच्या प्रसार माध्यमातून पार पडले.'

वंगाल प्रांतात ब्रिटिशांनी इंग्रजी शाळा सुरु करून शैक्षणिक क्षेत्रात परिवर्तन प्रारंभ केला. या इंग्रजी शाळेतून भारतातील एक मध्यमवर्गीय बुद्धिजीवी वर्ग निर्माण झाला त्यामुळे भारतातील सुधारणावादी कार्यास खऱ्या अर्थाने सुरुवात झाली. महाराष्ट्रातील बाळशास्त्री जांभेकर, भाऊ दाजी नाड, महाजनहरी गोपाळ, हरी देशमुख, महात्मा फुले, सावित्रीबाई फुले, विष्णुशास्त्री चिपळूणकर,

2021

भारतीय कलेचा इतिहास: एक अभ्यास

डॉ. लताफ एस.के.
इतिहास विभाग, आझाद महाविद्यालय,
औसा ता. औसा जि. लातूर .

प्रस्तावना :-

स्वताःहाला आलेले अनुभव आणि त्यातून प्राप्त झालेले ज्ञान तसेच मनातील भाव-भावना इतरापर्यंत पोहचविण्यासाठी ही प्रत्येक व्यक्तीची सहज प्रवृत्ती असते. या सहज प्रवृत्तीच्या प्रेरणेतुन जेव्हा एखादी सौंदर्यपूर्ण निर्मिती केली जाते तेव्हा त्याला कला असे म्हटले. कला निर्मितीच्या नुवाशी कलाकारांची कल्पना संवेदनाशिलता आणि भावना कोहाल्य हे घटक महत्त्वाचे असतात. १

दृक्कला आणि लक्ष्मीत कला, असे दोन प्रकार पाडले जातात. ललित कलेला आंगिक कला सुद्धा म्हणटले जाते दृक्कलेचा उगम प्रागैतिहासीक काळातच झाला हे वसावपार अनेक कलांचेही नमुने जगभरातील आरमदुर्गीन गुहामधुन प्राप्त झाले आहे. त्याच प्रमाणे लोक कला आणि अभिजितकला अशा दोन परंपरा मानल्या जातात, लोक कला ही अरमदुर्गीन काळापासुन आखंडितपणे चालत आलेली परंपरा आहे. या कलेतुन लोकांची अभिव्यक्ती उत्तफुर्तपना, समुहातील लोकांचा प्रखल सहभाग असणे, त्वच बरोबर कलाशैली ही, कला निर्मितीची व प्रत्येक कलाकारांची स्वतंत्र फळत म्हणजे शैली असते. जेव्हा एखादी फळत परंपरेचे स्वरुप धारण करते तेव्हा ती फळत विशिष्ट कलाशैली म्हणुन ओळखली जाऊ लागते. प्रत्येक संस्कृती मध्ये वेगवेगळ्या कालखंडाशी आणि प्रदेशाशी निगडून असलेल्या वैशिष्ट्यपूर्ण कला शैली विकसीत होतात. त्या शैलीच्या आधारे त्या त्या संस्कृतीमधील कलेच्या इतिहासाचा अभ्यास करता येतो. २

दृक्कलांमध्ये चित्रकला आणि शिल्पकलांचा समावेष्ट होतो. चित्रकलाही द्विविमीतीय असते. जसे निसर्गचरित्र, वस्तुचरित्र, ध्यक्तीचरित्र, वस्तुचे आरेखन इतयादी चित्रे रेखाटली जातात. त्यासाठी फिनाखंड, मिती , कागद, सुती, किंवा रेशमी, कापडांचे फलक मातीची भांडी, दगडशिल, या सारखे माध्यमांचा उपयोग केला जातो. उदा. अजिंठा लेखातील बोधीस्ताव पवणीणीची मिती धीत्रे भारतामध्ये मध्यप्रदेश, उत्तरप्रदेश, बिहार, उत्तराखंड, कर्नाटक, आंध्रप्रदेश, तेलंगाना, महाराष्ट्र इ. गुहा चित्रे असलेली स्थळे आहेत. मध्ये प्रदेशातील निम्बेटका , येथील गुहाचित्रे प्रसिध्द आहेत. मीमबेटकांचा समावेश जागातीक संस्कृतीक वारसा स्थळांमध्ये करण्यात आलेले आहे. गुहाचित्रांमध्ये मनुष्याकृती प्राणी आणि काही भौतिक आकृतींचा समावेश असतो. पुरातनगुहात शैलीची सुरुवात होईल पर्यंतच्या काळापर्यंतच्या काळापर्यंत या चित्रांची शैली त्वच विषय या मध्ये बदल होत गेलेले आढळतात. चित्रांमध्ये नवीन प्राणी आणि वनसपती याचा झालेला दिसतो. तसेच मनुष्याकृतीच्या रेखाटनाच्या फळतील आणि वापरलेल्या रंगांमध्ये सुद्धा फरक होत जातो. या चित्रांमध्ये काळा लाल, पांढरा या सारखे नैसर्गिक द्रव्यांपासुन तयार केलेले रंग वापर असतात. त्या त्या काळातील लोकांचे त्यांच्या परिसरासंबंधीचे ज्ञान आणि सृंसकृतीक स्त्रोतांचा उपयोग करुन घैण्याचे तंत्रज्ञान यांचा विकास केला होत गेला आणि यांची कल्पना चित्राद्वारे करता येऊ शकते. ४

सोमेश्वर या चातुर्क राजाने तिहीलेल्या मानसोल्लास किंवा अभिलषितार्थवित्तमणी या ग्रंथात चित्रकांची परंपराने वर्णन केले आहे. या वरुन या परंपरेच्या प्राचीनत्वाची कल्पना येते. कटपुतल्ल किंवा चित्रांच्या साहय्याने रामायण महाभारतातील कथा सांगण्याची परंपरा म्हणजे चित्रकथा परंपरा होय. प्राचीन भारतीय जाड-मळामध्ये विविध कलासंबंधी विचार मांडण्यात आलेले आहेत . त्यामध्ये विविध बार्मीक पंथांचे आगमग्रंथ पुराणे आणि वास्तुशास्त्रावरील ग्रंथ या मधुन

छत्रपती शिवाजी महाराजांनी जल व्यवस्थापन पद्धती - एक अभ्यास

Dr. Ladaf S.K

Department of History, Azad Mahavidyalaya, Ausa, dist. Latur,

Email ID: ladaf1970@gmail.com

संवाचना:

जगाच्या इतिहासात जल व्यवस्थापनाचे अत्यंत प्राचीन उल्लेख आढळतात. शेती आणि पिण्याच्या पाण्यासाठी तत्कालीन राजकार्यांनी धरणे बांधली याचे पुरावे मिळतात. प्राचीन कालखंडातील जल व्यवस्थापनाचा अभ्यास करूनच छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्वराज्यातील जल व्यवस्थापनाचा पाया घातला होता. त्यान काही उपाय करून त्यांनी नवीन पद्धत तयार केली.

किल्ल्यांवरील जल व्यवस्थापन:

महाराष्ट्राच्या डोंगरमाथ्यावर अनेक किल्ले आहेत. त्यातील काही शिलाहार, यादव तर काही शिवकालीन. त्यांनी शिवाजी महाराजांनी 'स्वराज्याची' उभारणी या दुर्गम गड किल्ल्यांच्या आश्रयानेच केली होती. त्यांनी किल्ल्यावर प्रजा व लष्करासाठी अत्यंत शिस्तबद्ध जल व्यवस्था केले होते. तसेच किल्ल्यावर राहणाऱ्यांना कधीही पाणी टंचाई भामनी नव्हती. भरतगडच्या टेकडीची छत्रपती शिवाजी महाराजांनी किल्ला बांधण्याचा दृष्टिकोनातून पाहणी केली होती. परंतु या टेकडीवर पाण्याची कमतरता असल्याचे पाहून त्यांनी या टेकडीवर किल्ला बांधण्याचे सर्वेक्षण, मार्च इ. स. १६८० मध्ये फोन्ड मावंतालाने या टेकडीवर पाण्याचा सगळ्या मापडल्यानंतर त्याने तेथे किल्ला उभारणी केली. यावरून छत्रपती शिवाजी महाराजांचे किल्ल्यांवरील पाण्यासंबंधीचे धोरण किती दक्षतेचे होते, ही स्पष्ट होते.

किल्ल्यावर वर्षभर पुरेल व प्रसंगी गडावर हल्ला झाला तरी पाणीमाठा शिवंदीना पुरत शिल्लक करावयाची याची महाराजांनी काळजी घेतली होती. पाथरघटांच्या (खडक, दगड फोडणारी जमात) कडून त्यांनी किल्ल्यावर खाणी अथवा हीद किंवा दगडांच्या उतरणीवर खोल खडे निर्माण करून पाणी सतत पाझरत राहू याची सोय करून घेतली होती. तसेच पाझरणाऱ्या जनाभेद्य खडकांची मुबलकता आढळली तर त्याला फोडून तलाव बांधून घेतले होते. महाराजांनी किल्ल्यावर पाण्याचे नियोजन कसे असावे, कसे करावे याबद्दल काही काही नियम घालून घेतले होते. हे सर्व 'आज्ञापत्रात' उपलब्ध आहेत. रामचंद्र अमात्य आज्ञापत्रात किल्ल्यांवरील देखभाली संदर्भात लिहिलेले की, 'मुतार, लोहार व पाथरघट यांना गड पाहून एकएक-दोनदोन अमात्या करून ठेवाव्या. या करीत त्यांचे कामाची हत्यांगे न्यांजवळी असो द्यावी.' गडावरील शिवंदीना कमीत-कमी वर्षभर पुरेल एवढा पाण्याचा माठा करून घेतला जात असे. किल्ल्यावर तलावाची, पाण्याची टाके बांधण्यात आली होती. त्यामुळे किल्ल्यावर कधीही पाणीटंचाई भामत नव्हती.

रायगडवरील जल व्यवस्थापन:

छत्रपती शिवाजी महाराजांनी रायगडाची पुनर्रचना करताना तेथील 'जल व्यवस्थापन' संबंधी विशेष काळजी घेतली होती. त्यामध्ये 'विहिरी, टाके, तळी, उपवने, मार्ग, स्तंभ, हत्तीशाळा आणि राजवाडे इत्यादी बांधकाम व खोदकाम छत्रपती शिवाजी महाराजांनी रायगडावर करवून घेतली. महाराजांनी रायगडावर गंगामागार तलाव, कोळीम तलाव, कुशावर्त, हत्ती, वामण टाके, वार हीद आणि हिरकणीचा तलाव बांधून घेतले होते. आणखी: वाराणे एकराचा परिमर असलेल्या या गडावर ७५ ते ७६ पाण्याचे टाके आहेत. रायगड किल्ल्यावर एकरा ३-८ तलाव असून या तलावामध्ये किल्ल्यावरील उतारावरून येणारे पाणी दगडी चराद्वारे खोदून होताना जमा विले असे. हीद भरल्या नंतर शिल्लक पाणी वाहत जावून तलाव भरत असे, अशी व्यवस्था करण्यात आली होती. या तलावात ग्यतेलाही सामावून घेतले जात होते. गडावरील पाण्याचा वापर काळजीपूर्वक करावा अशा महाराजांच्या सूचना होत्या. आजची 'रेन हार्वेस्टिंगची' पद्धती त्यांनी ३५० वर्षांपूर्वी अंमलात आणली होती.

मिधुदुर्गावरील जल व्यवस्थापन:

मिधुदुर्ग हा किल्ला प्रसिद्ध नागरी दुर्ग व गजबजलेले पर्यटन स्थळ आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी राज्याचा मिठी, गोव्याचे पोर्तुगीज, मुंबईकर इंग्रज इ. परकीय संतांना पायबंध घालण्यासाठी हा किल्ला बांधून घेतला होता. मानवण बंदरच्या किनाऱ्यापासून एक ते दोन कि. मी. अंतरावरील 'कुण्टे' घेटावर या किल्ल्याची उभारणी केली. हा किल्ला ६८ एकर परिमरात उभारलेला आहे. बाहोबाजूंनी खास पाणी असलेला किल्ल्यावर मात्र पाणी पाण्याचे तीन विहिरी आहेत. त्या विहिरींचे नावे दुधवाव, साखरवाव आणि दहीवाव होते. तसेच महाराजांनी

2021

Characteristics of Big Data

Mrs. Galkwad Vrundavani Venkatesh

Assistant Professor

Dept. of Lib. and Inf. Sci.

Azad Mahavidyalaya, AUSA, Dist. Latur.

vrundavanihondhcar@gmail.com

ABSTRACT:

In this paper researcher discussed various forms of data sets their characteristics and their information. The information referred as big data is collected from various sources like social, geospatial, internet, etc. and can even be directly provided by human. It includes data sets with sizes beyond the ability of commonly used software tools to capture, curate, manage and process data within a specific time period. In 2001, Gartner analyst Doug Laney listed the 3V's of big data that are Variety, Velocity, and Volume. The present paper gives details about the concept of big data, what are the characteristics and its importance.

KEYWORDS : Big data, Variety, Velocity, Volume, Value, Veracity, Importance of big data, Types of big datasets.

INTRODUCTION:

Today's information explosion age, very large amount of information needs to be processed to make a viable conclusion in any community or a library. Now a days information is very important thing. This information is primary data or it is referred as Big data. Without data nothing is possible. In recent year the data production sources are also enlarged noticeably, such as high end streaming devices, wireless sensor networks, wearable internet of things devices. These data generation sources generates a massive volume of data in continuous manner. Out of these the data is also collected from various sources like social, geospatial, internet, etc. Often without even thinking of as big data applications like Face book, Google+, Tweeter and LinkedIn are just of a few of the applications that use large amount of data to give us insights.

All of we know about Information Continuum that is start with data and end with wisdom.
Like-

Data → Information → Knowledge → Insight → Wisdom.

When we see the data it is divided into two major components these are Quantitative data and Qualitative data. Quantitative data is measurable and numerical, it is collected through measuring things that have a fixed reality and this data is closed ended. In the other hand the Qualitative data is descriptive, it is collected through observation, field work, focus groups, interview, recording or filming, conversations and it is always open ended.

भारतातील माओवादाचे कारणे आणि उपाययोजना

डॉ. संजय संदिपान चव्हाण
सोफ्टवेअर विभाग,
आझाद महाविद्यालय, औसा, जि.लातूर

संक्षिप्त गोष्टवारा

भारतात माओवाद किंवा नक्षलवाद यांचा उदय त्याची कारणे त्यावरील उपाययोजना यावर या लेखात प्रकाश टाकण्यात आलेला आहे. माओवादी संघटनेचा उदय त्याची कार्ये पध्दती त्यांना इतर राष्ट्रांकडून कशा पध्दतीने मदत किंवा प्रोत्साहन दिले जाते. याचाही आढावा या लेखात घेण्यात आलेला आहे. भारतात आदिवासी समाज किंवा जो समाज विकासापासून वंचित राहिल्यामुळे असा समुदाय सत्ता काबीज करण्यासाठी हा वर्ग प्रयत्नशील आहे. यासाठी देशांतर्गत आणि चळवळीच्या माध्यमातून अतिरेकी कारवाया करीत असतात व आपल्या मागण्या पदरात पाडून घेत असतो. उदा. बॉम्ब हल्ले, विमान अपहरण, लहान बालक पळविणे अश्या अनेक अतिरेकी कारवाया करीत राहणे हे त्यांचे लक्ष असते. माओवादी संघटनेने सैन्यावर देखील हल्ले करून सैनिकांचे व सर्व सामान्य लोकांचे जीव घेतला आहे. जंगला मध्ये भुसुंरुंग पेरून सैनिकांची तळ उडवून दिले आहे. म्हणजेच कोणत्याना कोणत्या कारणामुळे मानवावर हल्ले करणे व सत्ता काबीज करणे हे त्यांचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.हा उद्देश साध्य करण्यासाठी समाजात हिंसाचार घडवून आणणे हे त्यांचे लक्ष असते.

मुख्य शब्द : सत्ता, अपहरण, बॉम्ब हल्ले, शासकिय यंत्रणा, मानव अधिकार, आर्थिक व सामाजिक विपत्ता, राजकीय स्वातंत्र्य प्रसार माध्यमे, आंतरराष्ट्रीय बंधने, प्रस्तावना

महात्मा ज्योतीबा फुले यांचे शैक्षणिक विचार

डॉ. संजय संदिपान चव्हाण

(लोकप्रशासन विभाग) आझाद महाविद्यालय औसा, जि. लातूर

मो.नं. 9970920471 E-mail-chavansanjay82036@gmail.com

संक्षिप्त गोष्टवारा

महात्मा ज्योतीबा फुले हे महाराष्ट्राच्या इतिहासातील श्रेष्ठ समाजसुधारक पैकी एक अग्रगण्य समाज सुधारक होऊन गेले. आधुनिक महाराष्ट्रातील मुलगांमधील समाजपरिवर्तनाच्या चळवळीचे ते आद्य प्रवर्तक होते. 19 व्या शतकात महाराष्ट्रात जे समाज सुधारक होऊन गेले या सर्वांपेक्षा महात्मा ज्योतीबा फुले यांचे विचार व कार्य हे इतरांपेक्षा वेगळे आहे. महात्मा ज्योतीबा फुले हे एक कृतीशील समाज सुधारक होऊन गेले. त्यांनी आपले विचार प्रत्यक्षात कृतीमध्ये आणले आहेत. महात्मा ज्योतीबा फुले यांनी सत्प्रशोधक समाज स्थापना, मुलींसाठी शाळा, अस्पृश्य समस्या, केशवपना विरुद्ध मोहिम, बालहत्या प्रतिबंधक गृह, अनाथ बालकांमध्ये, स्त्री मुक्ती, विधवा पुनर्विवाह, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक व शैक्षणिक विचार या सारख्या ज्वलंत विषयांवर समाजाला जागृत करण्याचे कार्य त्यांनी केलेले आहे.

प्रस्तावना

महात्मा ज्योतीबा फुले हे 19 व्या शतकातील एक समाज सुधारक हिंदु परंपरेच्या दृष्टीकोनातून ते आपली भूमिका मांडत आणि समाज सुधारण्याचा प्रयत्न करीत असत. महात्मा ज्योतीबा फुले यांनी भारताच्या सामाजिक आंदोलनाची महाराष्ट्राला एक नवी दिशा दिली. वर्ण व्यवस्था आणि जाती व्यवस्था या शोषण व्यवस्था असून जो पर्यंत या संपूर्णपणे नामशेष होत नाहीत, तो पर्यंत एकसंध समाजाची निर्मिती होऊ शकत नाही अशी प्रखंड भूमिका मांडणारे ते पहिले भारतीय समाजसुधारक होय. म्हणूनच त्यांनी जातीय व्यवस्था निर्मुलनाची संकल्पना आणि आंदोलनाचे ते प्रणेते ठरले.

कामगार स्त्रियांचा अस्पृश्य समाजाच्या शतकानुशतके होत असलेले शोषणाचा प्रश्न, सामाजिक गुलामगिरी याला विरोध, साबकार व नोकरशाही विरुद्ध त्यांनी लढा दिला. भारतात पहिली मुलीची शाळा काढणारे महात्मा ज्योतीबा फुले हे घट्या अर्थाने स्त्री उदारक व अस्पृश्यांना शिक्षणाची दारे खुली करून दिली. परंतु अस्पृश्यांनी शिक्षण घेणे म्हणजे धर्म भ्रष्ट करणे असा समज त्या काळात होता. लोकांनी त्या काळात फार मोठा विरोध केला होता परंतु महात्मा ज्योतीबा फुले यांनी या सर्व समस्यांला समर्थपणे तोंड दिले आहे.

आपल्या आंगणातील विहिर अस्पृश्यांना खुली करून देऊन त्यांना पाण्याची सोय केली. बालविवाह, विधवा पुनर्विवाह या प्रथेला प्रखर विरोध केला.

महात्मा ज्योतीबा फुले यांचे चरित्र

महात्मा ज्योतीबा फुले यांचा जन्म दि. 11 एप्रिल 1827 मध्ये सातारा जिल्ह्यातील 'कटगून' या गावी झाला. फुले यांच्या वडीलांचे नाव गोविंदराव व आईचे नाव चिमणाबाई गोविंदराव फुले होते. त्यांचे पुर्वीचे आडनाम गोन्हे होते. महात्मा ज्योतीबा फुले यांचे आजोबा पुण्यात स्थाईक झाले होते. तत्कालीन पेशव्यांना फुले

A Study of Pollution Problem in World

Dr. Jaising Dnyandeey Salunke

Dept. of Sociology, Azad Mahavidyalaya, AUSA

Introduction:-

Pollution is the introduction of harmful materials into the environment these harmful materials are called pollutants. Pollution can be natural or created by human activity such as trash or run off produced by factories. It damages the quality of air, water, and land in our environment. The rapid growing industrialization is leading lots of environmental issues by its uncontrolled polluted emission. Other reason of pollution in India are the destruction of forest, emission of vehicles, land degradation due to use of poisonous insecticide for agriculture, shortage of natural resources, rampant burning of wood fuel and many more. Pollution is the main reason to lead lots of disease, health issues and long-term livelihood impact. Air pollution in India is serious health issues. of the most polluted cities in the world India is the world largest consumer of the fuel wood, agricultural waste and bio mass for energy purpose. Pollution is the introduction of contaminants into the natural environment that causes adverse change. Pollution can take the form of chemical substances or energy, such as noise, heat, or light. Pollutants, the components of pollution, can be either foreign substances/energies or naturally occurring contaminants. Pollution is often classed as point source or nonpoint source pollution. In 2015, pollution killed 9 million people worldwide.

Objectives:-

1. To study of pollution problem in India
2. To examine air, water, soil, pollution

Data Collection:-

In present project work primary and secondary data is highly relied upon. The primary data is the raw data collected through different sources such as observation were designed. Secondary data is collected from published and unpublished literature, socio-economic review, gazette, Central Pollution Control board and various websites.

Pollution definition:-

Pollution is the introduction of contaminants into the natural environment that cause adverse change. Pollution, also called environment pollution, Pollution of all kinds can have negative effects on the environment and wildlife and often wildlife and often impacts human health and well-being.

Types of Pollution:-

The three major types of pollution are air pollution water pollution and land pollution.

Air Pollution :-

Air pollution is the presence of substances in the atmosphere that are harmful to the health of human and other living beings, or cause damage to materials. Indoor air pollution and poor urban air quality are listed as two of the worlds worst toxic pollution problems in the 2008 Blacksmith Institute World's Worst Polluted Places report. Air pollution is the presence of substances in the atmosphere that are harmful to the health of humans and other living beings, or cause damage to the climate or to materials. There are different types of air pollutants, such as gases ammonia, carbon monoxide, sulfur dioxide, nitrous oxides, methane and chlorofluorocarbons. There are different types of air pollutants, such as gases, particle, and biological molecules. The human health effects of poor air quality are far reaching, but principally affect the body's respiratory system and the cardiovascular system. Individual reactions to air pollutants depend on the type of pollutant a person is exposed to, the degree of exposure, and the individual's health status and genetics. The burning of coal and wood, and the presence of many horses in concentrated areas made the cities the primary sources of pollution. The Industrial Revolution brought an infusion of untreated chemicals and wastes into local streams that served as the water supply.

महात्मा गांधीजीच्या धार्मिक विचाराची प्रासंगिकता

प्रा. डॉ. साळुंके जयसिंग ज्ञानदेव

समाजशास्त्र विभाग, आझार महाविद्यालय, उजैमा

सा :-

संघर्षात शोध निबंधांमध्ये सर्व धर्मांत समान असणारी आणि मानवी शिकवण देणारी सत्य, अहिंसा, दया, क्षमा, शांती ही तत्त्वे मानवताचा महा धर्म आहे. महात्मा गांधीजी प्रतीपादीत केलेला हा धर्माचा व्यापक अर्थ आधुनिक युगात नशात घेतला गेला पाहिजे. प्रस्ताविक :-

महात्मा गांधीजीने धार्मिक जरी असले तरी त्यांची धर्माबद्दलची कल्पना फार व्यापक आणि मानवतावादी होती. त्यांच्या मते केवळ इशारांनी उपामना आणि धार्मिक कर्मकांड म्हणजे धर्म वगैरे महात्मा गांधींचा नकार होता. म्हणून धार्मिक वृत्तीचे असणारे गांधीजी जिवनात कोपतेदी धार्मिक विधी अथवा कर्मकांड करत नव्हते. त्यांच्या मते, खरी धर्माची संकल्पना म्हणजे, आपल्या नैतिक कर्तव्याचे पालन करणे म्हणजेच धर्म होय. असे ते मानत धर्माबद्दल विवेचन काढता ते म्हणतात. धर्म हा आपल्या प्रत्येक कार्यात व्यापून राहिला पाहिजे. येथे धर्माचा अर्थ संप्रदाय असा होत नाही. येथे धर्माचा अर्थ विधाच्या नैतिक सुखवस्थेवर ब्रह्मा असा होतो.

धर्म म्हणजे समाज आणि व्यक्ती जीवनाचे आधारभूत तत्व होय. असे महात्मा गांधीजी मानत असत.

* संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी द्वितीयक स्रोतांचा आधार घेण्यात आला आहे. त्यामध्ये संदर्भग्रंथ, मासिके, साप्ताहिके, दैनिके, इंटरनेटचा आधार घेण्यात आला आहे. प्रस्तुत शोध निबंधाच्या मांडणीसाठी वर्णनात्मक संशोधन पध्दती वापरण्यात आली आहे.

* शोधनिबंधाचे उद्देश :-

- 1) महात्मा गांधी यांची वैयक्तिक धर्माची संकल्पना अभ्यासणे.
- 2) धर्माचे सामाजिक स्वरूप अभ्यासणे.
- 3) महात्मा गांधीजींच्या सर्वधर्म समभावाच्या संकल्पनेचा आढावा घेणे.

* संशोधनाची गृहितके :-

- 1) महात्मा गांधी यांचा धर्माकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन कर्तव्य भावनेचा होता.
- 2) धर्माचे सामाजिक व सार्वजनिक स्वरूप महात्मा गांधींना मान्य होते.

* महात्मा गांधींचे धर्म विषयक विचार :-

1) वैयक्तिक धर्म संकल्पना :-

हिंदू, मुस्लीम, शिख, ख्रिश्चन इत्यादी विविध धर्मसंप्रदाय म्हणजे एकत्र घेण्यात जाण्याचे विविध मार्ग आहेत असे महात्मा गांधीजींचे मत होते. पुढे महात्मा गांधी म्हणतात, धर्मासंबंधीच्या चिंतनानुभूती अशा निर्णयात आलो आहे की, सर्व धर्म खरे आहेत. सत्य आणि अहिंसा ही तत्त्वे सर्व धर्मांत सामाविष्ट आहेत म्हणून असे म्हणता येते की, हिंदू, मुस्लीम, शिख, ख्रिस्ती अशा सर्व धार्मिक संप्रदायांच्या पलिकडे असणारा एक वैयक्तिक धर्म आहे. हा वैयक्तिक धर्म सर्व धर्मांचा आधार आहे. हा धर्म म्हणजे सर्व धर्मांत समान असणारी व मानवतेची शिकवण देणारी सत्य, अहिंसा, दया, क्षमा व शांती ही तत्त्वे आहेत. ही तत्त्वे म्हणजे मानसाचा खरा धर्म आहे. गांधीजींचा धर्माकडे पाहण्याचा दृष्टीकोण कर्तव्य भावनेचा आहे.

2) मानवी क्रियांचा धर्म हाच आधार :-

महात्मा गांधी स्वतः धार्मिक वृत्तीचे होते पण त्यांचे स्वतःचे सामाजिक, राजकीय, आर्थिक व शैक्षणिक असे प्रत्येक कार्य धर्माद्वारे प्रभावित व प्रेरित होते. त्यांनी आपल्या आत्मकथेचे नाव सत्याचे प्रयोग असे ठेवले होते. आपल्या आत्मकथेत ते लिहतात. सार्वजनिक जीवनाची सुरुवात केल्यापासून मी जे काही काम केले किंवा जे काही बोललो, त्यामागे धार्मिक चेतना होती, धार्मिक उद्देश होता. महात्मा गांधी सगळी ईश्वरच सत्य आहे आणि सत्यच ईश्वर आहे अशी विश्वासी होती.

महात्मा गांधींच्या मते ईश्वर संपूर्ण ब्रम्हांडाचे संचालन करतो, ईश्वराच्या सतेला जर सोडून दिले तर संपूर्ण ब्रम्हांड नष्ट होईल. मनुष्याला आपले सामाजिक दायित्व व कर्तव्य पूर्ण करण्याची प्रेरणा देणाऱा धर्म आहे. धर्म हा मानवी जीवनाचा सत्य सिध्दांत आहे. सर्वांच्या हितासाठी धर्म असतो. धर्माचे सामाजिक व सार्वजनिक स्वरूप महात्मा गांधींना मान्य होते.

3) सर्व धर्म समभावाची संकल्पना :-

सनातनी हिंदू म्हणून घेतानाही महात्मा गांधींना सर्व धर्म समभावाची संकल्पना मांडू शकले. ईश्वर आस्त्या तो नाव हे गाळू शकले. कारण ब्रिटन मध्ये वास्तव्यात असताना अनेक चांगल्या ख्रिश्चनाशी संबंध आला तो इतका की गांधी ख्रिस्ती धर्म स्वीकारणारा अशी चर्चा त्या काळात सुरू झाली. दक्षिण अफ्रिकेतील संचरणात त्यांचे प्रमुख सहकारी मुस्लिम धर्मानुयायी होते. त्यांचे जवळचे सहकारी जॉन पोलीक ख्रिस्ती होते. तर पोलीकच्या पत्नी न्यू धर्मिय होत्या या तिच्याच्या जवळच्या सहवासामातून मुसल्य तर खऱ्या अर्थाने धार्मिक असेल मग त्याचा धर्म कायताही असो. त्याला त्याचा धर्म चांगला मनुष्य बनण्याची प्रेरणा देतो. याचा अनुभव गांधीजींनी घेतला होता.

TEMPERATURE DEPENDENT GAS DETECTION OF SPRAY DEPOSITED ZNO THIN FILMS

E. U. Masumdar¹ and M. A. Barote²¹Thin Film Physics Laboratory, Department of Physics, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya, L²Department of Physics, Azad College, Ausa

ABSTRACT

ZnO semiconductor thin films were prepared by cost effective chemical spray pyrolysis technique. The temperature on different gases detection properties has been studied. The ZnO film showed more selective response to LPG over Ethanol and Acetone at an operating temperature of 300 °C. The effective surface area for LPG react increased and so the response increased, which offered more efficient surface area for interaction with LPG molecules on the surface as well as inside porous structure, compared to other films.

Keywords: Spray pyrolysis; ZnO films; sensing properties; dynamic response.

INTRODUCTION

There has been a great deal of interest in zinc oxide (ZnO) semiconductor materials lately, as seen from a surge of a relevant number of publications. The interest in ZnO is fueled and fanned by its prospects in optoelectronics applications owing to its direct wide band gap (E_g -3.3 eV at 300 K). Some optoelectronic applications of ZnO overlap with that of GaN, another wide-gap semiconductor (E_g -3.4 eV at 300 K) that is widely used for production of green, blue-ultraviolet, and white light-emitting devices (LED). However, ZnO has some advantages over GaN among which are availability of fairly high quality ZnO bulk crystals and a large exciton binding energy (60 meV). ZnO also has much simpler crystal-growth technology, resulting in a potentially lower cost for ZnO-based devices [1-8]. As a direct wide-band-gap material, ZnO is attracting a lot of attention for a variety of electronic and optoelectronic applications. Advantages associated with a large band gap include higher breakdown voltages, ability to sustain large electric fields, lower noise generation, and high temperature and high-power operation. Among the tetrahedrally bonded semiconductors, ZnO has the highest piezoelectric tensor or at least one comparable to that of GaN and AlN. This property makes it a technologically important material for many applications, which require a large electromechanical coupling [9-15].

EXPERIMENTAL DETAILS

Zinc oxide films were deposited by spray pyrolysis method using an aqueous zinc nitrate solution. The Zinc oxide thin films were deposited

- By varying the concentration of sprayed solution from 0.10 to 0.75 M by changing the amount of zinc nitrate dissolved in an aqueous solution. The deposited thin films were termed as ZM1, ZM2, ZM3 and ZM4.
- By varying the spray rate as 2 ml/min, 2.5 ml/min, 3 ml/min and 4 ml/min and the deposited films were denoted as ZS1, ZS2, ZS3 and ZS4.
- By varying the substrate to nozzle distance as 30 cm, 28 cm and 2 cm and films were termed as ZD1, ZD2 and ZD3.
- By varying the substrate temperature from 425 °C to 475 °C at an interval of 25 °C and deposited films were labeled as ZT1, ZT2 and ZT3.

The solution was sprayed through a glass nozzle onto the ultrasonically cleaned glass substrates kept at various temperatures. The substrate temperature was optimized to 450 °C. The spray rate was maintained using air as a carrier gas and the spray rate of 3 ml/min was optimized. The temperature was controlled using electronic temperature controller. Hazardous fumes that evolved during the thermal decomposition of initial ingredient were expelled out. The nozzle to substrate distance was optimized as 28 cm. Here, after the deposition process completed, the films were kept on the heater at deposition temperature for 30 min in order to provide sufficient time and temperature for recrystallization.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Temperature dependent gas detection

Fig. 1 and Fig. 2 shows the histogram of gas response to different gases with operating temperature for the optimized sample for (a) 0.5 M molar concentration (ZM3), (b) spray rate of 3 ml/min (ZS3), (c) substrate to nozzle distance of 28 cm (ZD2), (d) substrate temperature at 400 °C (ZT2). The histogram revealed that the sensor offered maximum response to Ethanol (16%) at 300 °C, Acetone (27%) at 300 °C and LPG (47%) at 300 °C. The sensor selects a particular gas at a particular temperature. Thus, by setting the temperature, one can use

SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF IN
DOPED ZnO THIN FILMSE. U. Masumdar^{*} and M. A. Barote^{**}^{*}Thin Film Physics Laboratory, Department of Physics, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya - Latur-413512, Maharashtra, India.^{**}Department of Physics, Azad college, AUSA-413520, Maharashtra, India.
(barotema@yahoo.com)

ABSTRACT :

ZnO thin films were deposited on the pre-heated glass substrates by simple and cost effective spray pyrolysis technique. It is observed from XRD spectra that the preferential (101) peak intensity increases with increasing In dopant concentration. It is found that the crystallite size has increased as the dopant increased up to 4 at%. Then, as the doping concentration increased to 5 at%, reduction in the crystallite size is observed.

From SEM the film consists of grains with uniform coverage of the substrate surface and the grain size is increased from 80 nm to 150 nm as In concentration increased from 1 at% to 4 at%. The presence of Indium in the selected area EDAX analysis is confirmed.

KEYWORDS : Spray pyrolysis; In doped ZnO films; structural properties; morphological properties.

INTRODUCTION

A precise study on the properties of doped film is essential to control the doping parameters, and this is indispensable for optoelectronic device applications. Again the technique we used for film preparation is very simple viz CSP technique. It is rather easy to vary the doping concentrations in this technique and hence to adjust the properties of the films. Several reports are available on the properties of indium doped ZnO thin films. Indium was proved to be one of the best candidates for making ZnO low resistive. When ZnO is doped with group III elements, such as Al, Ga or In, it is expected that the dopants act as singly charged donors by substituting Zn. The excess carriers supplied by the impurities to the conduction band contribute to the increase of the electrical conductivity of ZnO [1-11].

Structural and electrical characterization of indium doped ZnO thin films prepared using spray pyrolysis technique were reported by Maldonado et al [1]. They used zinc acetate and indium nitrate as precursors and substrate temperature was varied from 675 to 800 K. By using indium nitrate instead of indium chloride for doping, the unintentional doping of chlorine in the film was avoided. The lowest resistivity value of 6×10^{-3} ohm cm was obtained for the sample prepared at 775 K and these films showed an average transmittance of around 85% in the visible region. Both doped and undoped films were polycrystalline with preferential orientation along (101) plane except at lower substrate temperature [< 700 K]. At those temperatures, there was significant contribution in the (002) direction [12-20].

EXPERIMENTAL DETAILS

ZnO thin films were deposited on the pre-heated glass substrates by simple and cost effective spray pyrolysis technique. The precursor used was Zinc acetate dehydrated ($Zn(C_2H_3O_2)_2 \cdot 2H_2O$). The Indium chloride was the doping source. The mixture was dissolved in methanol (75%) + double distilled water (25%). The concentration of zinc acetate was 0.5 M and the In/Zn ratio in the solution was varied from 1 at% to 5 at% in the starting solution. The prepared solution is then sprayed on the heated glass substrates which

Synthesis, Characterization of F doped ZnO Thin Films

E. U. Masumdar ^a, M. A. Barote ^{bc}

^a: Thin-Film Physics Laboratory, Department of Physics, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya - Laxmi, 413512, Maharashtra, India.

^b: Department of Physics, Azad college, Ausa-413520, Maharashtra, India (*Corr. Author)

Abstract

The F-doped ZnO films were deposited onto amorphous glass substrates using spray pyrolysis method at 450 °C substrate temperature. XRD pattern of F-doped samples showed preferential orientation along (002) plane. The 3D surface morphology and roughness analysis of FZO thin film was studied. The cluster consisting grains of average size ~ 120 nm is clearly observed.

Keywords: Spray pyrolysis; F-doped ZnO films; structural analysis.

Introduction

Doped ZnO films offer a promising alternative to indium tin oxide (ITO) as a transparent conducting front contact layer in CdTe/CdS solar cells. The substitutional doping of ZnO films with group III metals such as Al, B and Ga has been widely reported [1-3], however out-diffusion of the electrically active metal dopants during subsequent cell fabrication procedures can lead to detrimental effects on device performance. It has been shown, using reactive RF sputtering, that ZnO films can instead be doped with fluorine and maintain comparable electrical and optical properties to those of the group III doped films [4-6]. Such films should be better suited for maintaining stability in CdTe/CdS solar cells where the diffusion of F out of the layer during subsequent high temperature fabrication of CdS and CdTe layers is unlikely to cause a significant degradation in device performance [7].

A renewed interest in the study of zinc oxide thin films exists due to the simultaneous properties of low resistivity and high transmittance besides chemical stability under strong reducing environments. Despite the extensive investigations on this material, there are still some unknown points related with the effect of some dopants in the transport properties. The case of fluorine doped ZnO thin films is an example for this.

Experimental details

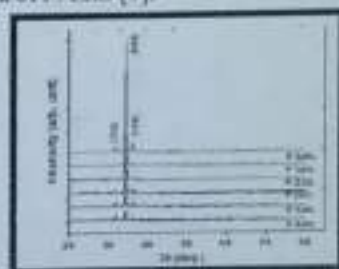
The F-doped ZnO films were deposited onto amorphous glass substrates, chemically cleaned, using spray pyrolysis method at 450 °C substrate temperature. 0.5M solution of zinc acetate dehydrate [Zn(CH₃COO)₂·2H₂O] diluted in methanol and deionized water (3:1) was used for all the films, and ammonium fluoride (NH₄F) was added to starting solution for fluorine-doping. Zinc acetate dehydrated and ammonium fluoride solutions were mixed together in different volume proportions ranging from 1 at% to 5 at% in steps of 1%. Air was used as the carrier gas, pressure at 0.2 bar. The ultrasonic nozzle to substrate distance was 28 cm and during deposition, solution flow rate was held constant at 3 ml/min.

The structural properties were studied by X-ray diffraction measurements (Rigaku-MiniFlex-II) using the CuKα radiation with λ=1.5405 Å. The average dimension of crystallites was determined by the Scherrer method from the broadening of the diffraction peaks taking into account the instrumental broadening.

Results and discussions

Structural Characterization

Fig. 1 depicts XRD pattern of F-doped samples. All samples showed preferential orientation along (002) plane. The intensity of the peak corresponding to the plane (002) reduced on fluorine incorporation. The (002) direction corresponds to the c-axis of the crystal lattice, normal to the substrate plane. A weak XRD peak corresponding to the plane (100) and (101) were also observed for 2 at%, 3 at%, 4 at% and 5 at% samples. But this peak completely vanished for the sample ZnO:F 1 at%. One can assume the substitution process of O by F species and this process could only be partial leading to the formation of a specific configuration like ZnF₂O₇ [10]. Probably this could be the reason for reduced intensity of XRD peak of F: ZnO [9].

IMPACT FACTOR: 5.7631 (UIF)

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2349-594X

VOLUME - 1 | ISSUE - 1 | MARCH - 2019

SPRAY DEPOSITED Ga DOPED ZnO THIN FILMS: SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION

E. U. Masumdar^{*} and M. A. Barote^{**}

^{*}Thin Film Physics Laboratory, Department of Physics, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya - Latur-413512, Maharashtra, India.

^{**}Department of Physics, Azad college, AUSA-413520, Maharashtra, India. (*Corr. Author)

ABSTRACT :

The ZnO:Ga thin films were deposited on preheated amorphous glass substrates using P C controlled spray pyrolysis technique. The structural properties of Ga doped ZnO thin films produced by the spray pyrolysis method at 450 °C substrate temperature are studied. The films exhibit a dominant peak at $2\theta = 34.44$ corresponding to the (002) plane of ZnO. A uniform grain growth in all the film samples is observed from the SEM micrographs.

KEYWORDS : Spray pyrolysis; Ga-doped ZnO films; structural properties; SEM.

INTRODUCTION

Ga-doped ZnO (GZO) has drawn attentions recently because it has some advantages over AZO. Whereas AZO and GZO TCOs have comparable electrical properties [1-5], Ga dopant is less reactive with oxygen compared with Al dopant meaning that it can function as better dopant within ZnO [6]. In addition, the Ga-O covalent bond length of 1.92\AA , which is smaller than that of Zn-O (1.97\AA), is expected to cause smaller deformation of ZnO lattice when Ga³⁺ ions substitute Zn²⁺ site in case of high doping concentration [6]. Concerning the use of Ga as the dopant to enhance electrical properties, it has been reported that resistivity of GZO films decreased with increasing film thickness where as the transmittance of films decreased as the film thickness increased [7]. On the practical side, increasing the thickness of the GZO TCO film would result in rising cost and reduced throughput. Further, as in the case of the AZO films, it would be possible to improve the electrical properties of GZO films by post-annealing treatment in hydrogen atmosphere [8-12].

EXPERIMENTAL DETAILS

In this investigation, the ZnO:Ga thin films were deposited on preheated amorphous glass substrates using P C controlled spray pyrolysis technique supplied by Holmark (Cochin, India). A solution of zinc acetate in a mixed solvent of 75% methanol and 25% double distilled water was used as a precursor. Compressed air was used as the carrier gas. The GZO films were deposited at optimized temperature of 450 °C by varying the gallium concentration from 1 to 5 at%. The precursor solution was atomized into the fine droplets and carried to the preheated glass substrates.

XRD (Rigaku Mini- II) was used to analyze the crystalline orientation and the crystalline plane spacing of the films. The XRD measurements were performed in a standard θ - 2θ scan using a Cu α radiation ($\lambda = 1.5406\text{\AA}$) over the range of 200 to 800. The microscopic features were observed through a scanning electron microscope (JEOL-JSM-5600).

I-V CHARACTERISTICS OF CHEMICAL BATH DEPOSITED Cd_{1-x}Mn_xS THIN FILMS

S. D. Misal, M. A. Barote*
 Shri Kumaraswami Mahavidyalaya, Aisa, Dist. Latur-413520
 *Azad Mahavidyalaya, Aisa Dist. Latur-413520

Abstract

A photoelectrochemical (PEC) solar cell with configuration Cd_{1-x}Mn_xS | 1M (NaOH-Na₂S-S) | C is formed. The photo-voltage increases with polarity negative towards the Cd_{1-x}Mn_xS electrode, showing that Cd_{1-x}Mn_xS is of n-type semiconductor. The current voltage (I-V) characteristics for n- Cd_{1-x}Mn_xS cells with varying composition (x) have been studied. The junction ideality factors under light are calculated from the slope of the plot log I against V, and have values from 1.86 to 1.53 for ITO substrates.

Keywords: PEC, Cd_{1-x}Mn_xS thin films, I-V characteristics, Junction ideality factor.

Introduction

Photoelectrochemical (PEC) cells of various designs have been used to convert solar energy into suitable forms for more efficient use [1-6]. It is an alternative to the commercially available solid state junction photovoltaic cells for the direct conversion of sunlight into electrical energy [7-8]. Photoelectrochemical (PEC) cells have been widely studied for solar as well as non-solar applications. Cadmium chalcogenides in the form of single crystals, sintered pellets and polycrystalline materials have been employed in PEC cells [9]. The efficiency and stability of PEC cells are strongly dependent on the preparation conditions of the photoelectrodes, electrolytes and on experimental conditions [10]. These cells are simple in construction and have the advantage that they can be used for both electrical and chemical energy conversions. The basic requirement of a good PEC cell is thin film photoelectrode of low resistivity and of large grain size [11]. The large grain size leads to reduction of grain boundary area of thin films with important consequences for efficient energy conversion. The low resistivity of the photoelectrode minimizes the series resistance of the PEC cell.

Experimental details

The polysulphide electrolyte solution was prepared in an aqueous medium. The basic ingredients used for the preparation of solution were as follows:

- (i) A. R. Grade Sodium sulphide (Na₂S) supplied by S. d. fine Chem. Ltd., Boisar, Mumbai.
 - (ii) A. R. Grade Sulphur powder (S) supplied by S. d. fine Chem. Ltd., Boisar, Mumbai.
 - (iii) A. R. Grade Sodium hydroxide (NaOH) supplied by S. d. fine Chem. Ltd., Boisar, Mumbai.
- One molar polysulphide electrolyte was made in double distilled water by adding appropriate amounts of sodium hydroxide and sodium sulphide at room temperature. In this solution, sulphur was added and mixture was stirred rigorously. Then mixture was filtered and stored in an air sealed bottle. The colour of the final solution was yellowish pink.

Construction of photoelectrochemical (PEC) solar cell

A photoelectrochemical solar cell was fabricated using a standard three electrode configuration with Cd_{1-x}Mn_xS thin film as an active photoanode of area 1×1 cm², graphite as counter electrode and standard calomel electrode (SCE) as a reference electrode. The redox electrolyte used was aqueous 1M polysulphide (NaOH + Na₂S + S). A 100 W tungsten filament lamp was used as a light source. To prevent heating of the cell, water lens was interposed between the lamp and the cell. The distance between the photoanode and counter electrode was kept 0.3 cm.

Results And Discussion

I-V Characteristics of Cd_{1-x}Mn_xS photoanode:

The current voltage (I-V) characteristics for n- Cd_{1-x}Mn_xS cells with varying composition (x) have been studied. When a semiconductor material is kept into the solution of a redox electrolyte, the motion of charge carriers occurs at semiconductor-electrolyte (S/E) interface generating the electric field at the interface. When this interfaces illuminated by light of photon energy greater than optical gap of semiconductor, excess charge carriers are generated that are separated at the space charge region gives rise to open circuit voltage. This voltage acts as the driving force for further flow of electrons from semiconductor to the counter electrode whereas an electrolyte captures the holes [12-16]. The current transport mechanism through the interface can be defined by Butler-Volmer relation [17] as:

$$I = I_0 \left[e^{\frac{(1-\beta)V}{nV_T}} - e^{\frac{-\beta V}{nV_T}} \right] \quad (1)$$

Structural, Morphological and Acetone Sensing Properties of Ga doped ZnO Thin Films by Spray Pyrolysis

E. U. Masumdar^a, M. A. Barote^{b*}

^a Thin Film Physics Laboratory, Department of Physics, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya - Latur-413512, Maharashtra, India.

^b Department of Physics, Azad college, Ausa-413520, Maharashtra, India. (*Corr. Author)

Abstract- The Ga doped ZnO thin films were deposited on preheated amorphous glass substrates using spray pyrolysis technique. The structural properties of Ga doped ZnO thin films produced by the spray pyrolysis method at 450 °C substrate temperature are studied. The films exhibit a dominant peak at $2\theta = 34.44$ corresponding to the (002) plane of ZnO. A uniform grain growth in all the film samples is observed from the SEM and TEM micrographs.

Keywords: Spray pyrolysis; Ga-doped ZnO films; structural properties, SEM.

1. INTRODUCTION

Ga-doped ZnO (GZO) has drawn attentions recently because it has some advantages over AZO. Whereas AZO and GZO TCOs have comparable electrical properties [1], Ga dopant is less reactive with oxygen compared with Al dopant meaning that it can function as better dopant within ZnO [2]. In addition, the Ga-O covalent bond length of 1.92\AA , which is smaller than that of Zn-O (1.97\AA), is expected to cause smaller deformation of ZnO lattice when Ga^{3+} ions substitute Zn^{2+} site in case of high doping concentration [3]. Concerning the use of Ga as the dopant to enhance electrical properties, it has been reported that resistivity of GZO films decreased with increasing film thickness where as the transmittance of films decreased as the film thickness increased [4]. On the practical side, increasing the thickness of the GZO TCO film would result in rising cost and reduced throughput. Further, as in the case of the AZO films, it would be possible to improve the electrical properties of GZO films by post-annealing treatment in hydrogen atmosphere [5-8].

2 EXPERIMENTAL DETAILS

In this investigation, the ZnO:Ga thin films were deposited on preheated amorphous glass substrates using P C controlled spray pyrolysis technique supplied by Holmark (Cochin, India). A solution of zinc acetate in a

mixed solvent of 75% methanol and 25% double distilled water was used as a precursor. Compressed air was used as the carrier gas. The GZO films were deposited at optimized temperature of 450 °C by varying the gallium concentration from 1 to 5 at%. The precursor solution was atomized into the fine droplets and carried to the preheated glass substrates.

XRD (Rigaku Mini- II) was used to analyze the crystalline orientation and the crystalline phase spacing of the films. The XRD measurements were performed in a standard θ - 2θ scan using a Cu K α radiation ($\lambda = 1.5406\text{\AA}$) over the range of 200 to 800. The microscopic features were observed through a scanning electron microscope (JEOL-JSM-5600). The acetone sensing properties is studied at 573 K.

3 RESULTS AND DISCUSSIONS

3.1 X-ray diffraction analysis

3.1 X-ray diffraction analysis

The structural properties of Ga doped ZnO thin films produced by the spray pyrolysis method at 450 °C substrate temperature were investigated by XRD and the results for all doping levels of Ga are shown in Fig. 1. The XRD patterns of these samples are in good agreement with the JCPDS standard (No. 75-0576) data of wurtzite hexagonal ZnO. As seen from Fig. 1, the films exhibit a dominant peak at $2\theta = 34.44$ corresponding to the (002) plane of ZnO. However, weaker ZnO peaks like (100), (101), (103) and (004) are also observed, suggesting that during the material depositing some grains grow with another orientation [9]. Apart from ZnO characteristic peaks, no peaks that correspond to either gallium, zinc or their complex oxide could be detected. Similar results were also obtained by T. Prasad Rao [10]. This observation suggests that the film do not have any phase segregation or secondary phase formation. Meanwhile, it was apparent that

SYNTHESIS OF Mg SUBSTITUTE NiCuZn FERRITE

B. D. Ingale
Azad College, Ausa, Latur

ABSTRACT

The ferrite composition $[Ni_{0.25-0.36x} Cu_{0.2} Zn_{0.55}] Fe_2O_4$ with values $x= 0.00, 0.05, 0.1, 0.15, 0.2, 0.25$ synthesized by auto combustion method. XRD analysis of prepared ferrite powder shows the cubic spinel structure. The resultant powder were calcined at $650^\circ C / 2hr$ and the pressed ferrite were sintered at $950^\circ C / 4hr$. The initial permeability were measured with frequency range $100Hz$ to $5MHz$. High permeability in the composition $x=0.15$ was due to better densification and lower magnetostriction constant. There is no noticeable change in the lattice parameter.

INTRODUCTION

Present day information technology plays important role in human life. The electromagnetic components are more demanded having very small size, low prize and high efficiency. The ferrites are used in various field like surface mounting technology component which is widely used in electronic things such as digital camera, Cellular phone and computer. NiCuZn ferrite is material for M.L.C.I. due to its better magnetic properties at perticular higher frequency. The Mg -Cu-Zn ferrite is magnetic material for wide applications for environmental stability. The initial permeability is high at low magnitostriction constant. The magnitostriction constant of Mg- Cu-Zn is lower than Ni-Cu-Zn [1-6]. Here expectation is that by adding the Mg, the Mg-Cu-Zn ferrite is to be prepared.

3. EXPERIMENTAL.

The analytical grade magnesium nitrate $[Mg [NO_3]_2 \cdot 6H_2O]$, zinc nitrate $[Zn [NO_3]_2 \cdot 6H_2O]$, copper nitrate $[Cu [NO_3]_2 \cdot 6H_2O]$, iron nitrate $[Fe [NO_3]_3 \cdot 9H_2O]$ and citric acid $[C_6H_8O_7 \cdot H_2O]$ were used to prepare $[Ni_{0.25-x} Mg_x Cu_{0.20} Zn_{0.55}] Fe_2O_4$ with $x=0.0, 0.05, 0.1, 0.15, 0.2, 0.25$ by autocombustion method. The metallic nitrates and citric acid were dissolved in de-ionized water and mixed in 1:3 m ratio of nitrate to citric acid. The solution was heated to transfer it in to gel. Then the dried gel burnt in self propagating combustion manner until all gel was completely burns out to form fully loose powder. The burnt precursor powder was calcined at $650^\circ C / 2hr$. The calcined powder was granulated by using PVA as binder. It is uniaxially pressed at 1.5 to 2 ton / cm^2 to form pellet and toroidal specimen. These specimens were sintered at $950^\circ C / 4hr$. In air atmosphere the sintered ferrites were characterized with respect to phase identification, crystallite size, and lattice parameter determined using X-ray diffraction with $CuK\alpha$ radiation $[\lambda = 1.5406\text{\AA}]$. Bulk density was measured by using formula, $\rho = ZM/Na^3$. For obtaining the value of permeability, the inductance was measured with L-C-Q-R meter

Table-1: Various parameters for $[Ni_{0.25-x} Mg_x Cu_{0.20} Zn_{0.55}] Fe_2O_4$ ferrite.

Sr. No.	Content x Mg	Bulk density gm/cm ³	Permeability (μ)
01	0.00	5.17	429
02	0.05	5.55	290
03	0.1	6.12	372
04	0.15	6.99	1177
05	0.2	6.48	305
06	0.25	6.66	118

RESULT AND DISCUSSION

In the present work bulk density increases with Mg addition. The lower bulk density of Ni-Cu-Zn at $x=0$ is due to the absences of Mg in the composition.

The permeability is large at $x=0.15$ composition of Mg-Cu-Zn ferrite. It is primarily attributed to increase in bulk density. It is seen that the ferrites with large bulk density, posses' higher permeability. The high initial permeability was observed at composition $x = 0.15$ [7]

The permeability can be calculated by using inductance and following formula.

$\mu = L / 0.0046 N^2 h \log_{10} [d2/d1]$ where, L-Inductance in micro hennery, d1-inner diameter, d2-outer diameter of toroid, h-height in inches.

OXALATE PRECIPITATION FOR CA IN *SONCHUS ARVENSIS* AND *PORTULACA OLERACEAE* NEGLECTED LEAFY VEGETABLES

M. B. Zade

Dept. of Chemistry,

Azad college Ausa Dist. Latur (M.S), India

(Received: 16.03.2019; Revised: 22.03.2019; Accepted: 23.03.2019)

(RESEARCH PAPER IN CHEMISTRY)

Abstract

In the vegetable class also a neglected leafy vegetable grown in the form of weed along with prominent kharif and rabbi crops is the *sonchus arvensis* vegetable locally known as "Patrachi Bhaji." It is a poor man's salad vegetable having its own characteristic taste and is believed to have medicinal values. This leafy vegetable which develops yellowish red colouration at the plucked portion is also used for making curries. This is a crop normally as weed along with main crop however it is sometimes deliberately allowed to grow because it features a prominent characteristic that is favored among certain groups. The leafy vegetable *sonchus arvensis* along with *portulaca oleraceae* which is referred as "Gareebki dal" (poor man's food) are left untouched by many workers.

Keywords: Vegetables, Calcium, gravimetric, precipitate, Ammonium Oxalate, Ash solution

Introduction

The leafy vegetables like fenugreek leaves turmeric greens and beet green contain riboflavin which is essential growth and health of eyes, skin, and nails but its deficiency leads to cracking of angles of mouth, premature wrinkles and eczema.

The vegetables such as Indian gooseberry, bitter gourd, tomatoes, leafy vegetables like spinach, cabbage and drumstick leaves in fresh condition contain vitamin 'C' in good amount which is essential for normal growth maintenance of body tissues, joints, bones, teeth and gums and for protection against infection. Its deficiency can lead to scurvy, tooth decay, bleeding of gums anemia and premature aging. The vegetables are rich sources of highly soluble minerals like calcium, phosphorous, iron, magnetism, copper and potassium which not only maintain the acid base balance of the hydrogen concentration of the body tissue but also help complete absorption of vitamins, proteins, fats and carbohydrates in the food^[1]. These minerals which are present in vegetables like potato, beans, spinach, radish, turnip and brinjal help the body to eliminate excess of liquid and salt and helpful in ailments such as oedema or swellings, kidney and heart conditions.

The mineral calcium and iron which are obtained in plenty from leafy vegetables like spinach, fenugreek leaves are the two important minerals which are especially usefully for our body. The calcium is essential for strong bones and teeth while iron which along with above vegetables also present in sufficient quantity in carrot, bitter gourd, onions and tomatoes is essential constituent of hemoglobin which helps to carry oxygen to cell in various parts of the body.

In the vegetable class also a neglected leafy vegetable grown in the form of weed along with prominent kharif and rabbi crops is the *sonchus arvensis* vegetable locally known as "Patrachi Bhaji." It is a poor man's salad vegetable having its own characteristic taste and is believed to have medicinal values. This leafy vegetable which develops yellowish red colouration at the plucked portion is also used for making curries. This is a crop normally as weed along with main crop however, it is sometimes deliberately allowed to grow because it features a prominent characteristic that is favored among certain groups. The leafy vegetable *sonchus arvensis* along with *portulaca oleraceae* which is referred as "Gareebki dal" (poor man's food) are left untouched by many workers.

In Maharashtra research work has been done on fenugreek, spinach and coriander.

After having felt the lack of scientific knowledge about the composition and nutrient profile of the above neglected vegetables found in this region and elsewhere, it is through worthwhile to study the nutritional value of some wild neglected leafy vegetables grown in this region.

With this aim in view, the present study deals with the study of nutritional value of some neglected leafy vegetables grown in Latur district.

The research work involves the determination of ash, iron and calcium in neglected leafy vegetables.

1. Experimental Technique

Procedure: 100 gm of ammonium oxalate was dissolved in a 200 mL of glass distilled water and stirred, such that the undissolved ammonium oxalate is deposited at the bottom of ammonium oxalate solution in a beaker. 0-5 gm of methyl red was dissolved in 100 mL of 95% alcohol. 50 mL of concentrated acetic acid was mixed with 200 mL of glass distilled water. 10 mL concentrated ammonia solution was mixed with 40 mL distilled water. 100 mL concentrated Sulphuric acid was added slowly with constant stirring to 400 mL of glass distilled water and cooled. An accurately weighted 0.36 gm of potassium permanganate was dissolved in a small portion of glass distilled water in a beaker then diluted up to a mark of 100 mL using glass distilled water 100 mL standard flask. A 0.01 N potassium permanganate solution was then prepared by diluting 100 mL of 0.1 N Potassium permanganate solutions to one liter in a standard flask.

A 25 ml aliquot of the obtained ash solution was taken in a 250 mL beaker to which around 25 to 50 mL distilled water and two drops of methyl orange were added. The solution was then made slightly alkaline by the addition of dilute ammonia and then slightly acidic with the help of few drops of acetic acid until the colour is faint pink. (pH 5.0) The solution was then boiled for few minutes and precipitate of calcium oxalate (CaC_2O_4) was digested by just allowing to stand at room temperature for 5 hrs. The precipitate was then filtered through a Wattman filter paper No. 42 and subsequently washed with small portions of distilled water till the filtrate is free from oxalate ion which is tested by use of very dilute acidic $\text{KMnO}_4/\text{CaCl}_2$ solution. The filtrate was also made free from chloride ion which is tested by AgNO_3 solution. The larger part of the precipitate in the filter funnel was taken into a 500 mL beaker through the hole made at the bottom of the filter funnel by glass rod using hot dilute H_2SO_4 (1:4). The filter was washed 2-3 times with small portion of hot water and washing were collected in the same beaker thereby the residual precipitate was collected together.

The contents of the beaker containing filtrate with oxalic acid was then heated to 70-80 °C and then titrated in hot condition against 0.01 M KMnO_4 solution till permanent pink colour is obtained. The filter paper in the filter funnel was then transfer to the beaker and titration was continued to obtain the same permanent pink coloured end point. The amount of calcium (mg/100g) in the fruit was then calculated by applying the formula given below.

Formula:

Calcium mg/100g = titre × 0.2 × Total volume of Ash solution × 100 / Volume taken for × Weight of Sample Taken Estimation for Ashing

Results and Discussion

The effect of Zn application on dry matter yield and uptake of N, P, K, Ca, Mg, Fe, Mn, Zn and Cu nutrients by rice plant was studied by Sahu S.K et.al at various zinc levels ranging from 0.5 mg per pot to

14. Evaluation and Estimation of Nutritional Value in Indigenous Fruit Crops

Manorama B. Motegaonkar
Assistance Professor, Azad College, Ausa.

Abstract

Fruit is an important part of human diet which fulfills the requirement of body. The total ash and calcium content of common fruits grown seasonally in latur district was determined by dry ash and EDTA titration method. The results of analysis of fruit *Vitis Vinifera* (Grapes) show 0.297% ash and 18.25 mg / 100g of calcium. The analysis data of *Syzygium camini* (Jambul) show 0.488% ash and 14.99 mg / 100g of calcium. The ash content of both *Vitis Vinifera* (Grapes) and *Syzygium camini* (Jambul) are found to be same as that of literature values. The calcium content of *Vitis Vinifera* (Grapes) is found to be slightly lower and that of *Syzygium camini* (Jambul) is found to be nearly same as compared to that of literature values.

Keywords: Minerals, Composition, fruit, Analysis of nutrient, Fe, Ca content.

Introduction

The fruit is important to keep the human being alive and also to provide energy for carrying out various activities and keep oneself healthy. There are many references to fruit in ancient literature, it is believed that fruit from the base of food of gods and are the heavenly gift given to human because of their magic properties. The fruit have good medicinal effect. Some melo husks contained appreciable amounts of carbohydrate, protein and minerals, and could be useful as feed supplement for poultry¹. Our body needs all nutrients in proper proportional by weight for maintaining good health but a single Fruit cannot provide the entire nutrient in required proportions by weight for the proper growth. Therefore, the only alternative is to select a variety of fruit in our diet that can provide all the nutrients in proper proportion by weight¹. A human being requires more than 45 different nutrients for its wellbeing. Botanically, fruits are reproductive organ. A fruit is a mature ovary of a flower. The fleshy portion of the pericarp makes up the chief edible portion of the fruit. A fruit is the edible fleshy seed bearing part of plant or tree. Fruits are favored by all due to their attractive appearance, appealing flavor and pleasing odor. Apart from their nutritive value they are also appreciated for their appetizing

Manorama B. Motegaonkar*

*Department: Department of Chemistry Organization: Azad College AUSA (413512)
Maharashtra, India

Email id: manoramamotegaonkar42@gmail.com; Mob. No. 9422973928

ABSTRACT

Chalcones are the condensation product of acetophenone in combination with aromatic aldehydes with strong base. They are having dominant role in modern co-ordination chemistry. A series of chalcone derivatives were synthesized by the process of Claisen-Schmidt condensation of substituted 3-cinnamoyl-4-hydroxy-6-methyl-2-pyrones. The synthesized compounds were characterized by IR and NMR spectral analysis. The derivatives were also used for the estimation of antimicrobial properties. From the study it was found that the synthesized compounds are efficient for further research work in pharmaceutical and agricultural industries.

KEYWORDS: 3-acetyl-6-methyl-2H-pyran-2,4-(3H) dione, Dehydroacetic acid (DHA), Chalcone, 3-cinnamoyl-4-hydroxy-6-methyl-2-pyrones, IR, ¹HNMR, Antibacterial activity, Antifungal activity

Corresponding author*Dr. Motegaonkar Manorama B.**

Department of Chemistry,

Azad College AUSA (413512)

Maharashtra, India.

E-mail: manoramamotegaonkar42@gmail.com;

Mob No - 9422973928

Importance of Biofertilizer in Global Warming

Manorama B. Motegaonkar

Department: Department of Chemistry, Institution: Azad College AUSA.

Abstract:

Global warming and temperature change (temperature change) have resulted in surprising drought, less rainfalls, very warmth, cold injury and hurricanes in several places round the world wherever such fatal tragedy had never occurred within the past decades. Establishing associate degree environmental friendly co-existing mechanism on earth is of significant importance. In recent years, agrochemicals square measure extensively applied to get higher yield. Intensive application of agrochemicals ends up in many agricultural issues and poor cropping systems. Farmers use a lot of chemical fertilizers than the suggested levels for several crops. Excessive use of chemical element chemical not solely accelerates soil activity however conjointly risks contaminating groundwater and therefore the atmosphere. The in depth analysis program on useful bacterium and fungi has resulted within the development of a good vary of bio-fertilizers, that happy the nutrient needs of crops and exaggerated the crop yield likewise.

Key words:

Bio-fertilizers, climate change, property agriculture, inorganic fertilizers, inoculants, pollution

Introduction:

Biofertilizer continues to be associate degree unclear term. It may be simply found that biofertilizers square measure known as plant extract, composted urban wastes, and numerous microorganism mixtures with unidentified constituents, and chemical chemical formulations supplemented with organic compounds. Likewise, the scientific literature incorporates a terribly open interpretation of the term biofertilizer, representing everything from manures to plant extracts.

However biofertilizer is most ordinarily remarked the utilization of soil microorganisms to increase the handiness and uptake of mineral nutrients for plants. therefore it's necessary to outline the term "biofertilizer". there's a proposal that "biofertilizer" be outlined as a substance that contains living microorganisms that colonizes the rhizosphere or the inside of the plant and promotes growth by increasing (the supply) (the handiness) (the provision) or availability of primary nutrient and/or growth stimulation to the target crop, once applied to seed, plant surfaces, or soil.

Whether the existence of a being will increase the expansion of plants by creating nutrients more accessible or replacement soil nutrients or increasing plant access to nutrient, as long because the nutrient standing of the plant has been increased by the microorganisms, the substance that was applied to the plant or soil containing the microorganisms, may be characterised as a biofertilizer. This definition separates biofertilizer from fertiliser containing organic matter.

Properties of microorganism Products:

The microorganisms used for microorganism product square measure bacterium of eubacterium, genus Pseudomonas, Lactobacillus, chemical process bacterium, element fixing bacterium, fungi of Trichoderma and yeast. Among themicrobes, the key species used for the inoculants is endospore-forming eubacterium. Usually, many species of microbes square measure employed in microorganism product with associate degree accessible amount of by-product of concerning 1-2 and/or 2-3 years. microorganism product may be solid or liquid in type. Carriers employed in solid variety of microorganism product square measure clay mineral, diatomaceous soil, and white carbon as mineral; rice, wheat bran, and discarded feed as organic matter. However, clay mineral and rice bran square measure most frequently used as carriers. Oftentimes, the consequences of carriers and/or supplements square measure understood to represent the perform of microorganism product. it's necessary to noticeably take into account the management within the use of microorganism product. In fact, farmers sometimes misunderstood this carrier impact as microorganism action.

As manifested by producers, microorganism product stimulate plant growth, decrease tomentor incidence, stimulate composting and ameliorate the soil. Among these functions, plant growth stimulation was typically the most impact. However, there square measure instances once concerning four-hundredth of the things square

valid; if so whether or not it would be invoked in the present case. The court dismissed the appeal with the following assertions :

Where obscenity and art are mixed, art must so preponderate as to throw the obscenity into a shadow or the obscenity must be so trivial and insignificant that it can have no effect and may be overlooked.

The test to adopt in India is that obscenity without a preponderating social purpose or profit cannot have the constitutional protection of free speech and expression.

The law seeks to protect not those who can protect themselves but those whose prurient minds take delight and secret sexual pleasure from erotic writings.

One of the most controversial issue is balancing the need to protect society against the potential harm that may flow from obscene material, and the need to ensure respect for freedom of expression and to preserve a free flow of information and idea. The Constitution guarantees freedom of expression but in Article 19(2) it also makes it clear that the State may impose reasonable restriction in the interest of public decency and morality. The cumulative effect of these provisions seems to sustain the legality of any act of the State which lawfully restrains the publication of obscene material and obscene representation of women in India.

Footnotes:

1 Status of Women in India, ICSSR, New Delhi, 1975, p.7.

2 AIR 2007 SC 493.

3 AIR 1965 SC 881

4 R. v. Hicklin (1868) LR 3 QB 360, 371.

5 Skanta Halder v. The State (1952) Cr.L.J.

575.

6 Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), 1993.

7 (1989) 2 SCC 574, p.586.

8 AIR 1988 SC 775.

9 AIR 1998 AP 302.

**PHYSICO-CHEMICAL ANALYSIS OF
GODAVARI RIVER WATER OF
KAIGAON (UPSTREAM OF NATH
SAGAR) FROM AURANGABAD
DISTRICT (M.S.) INDIA**

Dr.Srinivas Rao Bhupalwar

Department of Zoology,

L.B.S. College, Dharmabad, Nanded. (M. S.), India

Dr. Pathan A.V.

Department of Zoology,

Azad College, AUSA, District Latur, (M.S.), India

ABSTRACT: This study is to be carried out to assess the physico-chemical parameters with reference to seasons within the Godavari river. chemical parameters such as pH, Alkalinity and Chlorinity were carried out. As a result of the urbanization, growing population, agriculture, and increasing industrialization, the inland water bodies are confronted with the increasing water demand, as facing with extensive anthropogenic emissions of nutrients and sediments, predominantly the river and reservoirs. To resolve this problem, it is necessary to carry out water quality assessment, planning, and management, in which water quality monitoring plays an important role. This study aimed at assessing the water quality Godavari river water of Kaigaon (Upstream of Nath Sagar) From Aurangabad District (M.S.) India. Godavari river water is used for irrigation, livestock watering and fish production. This study carries using some selected physico-chemical parameters. The result of water samples shows high pH indicates the basic nature of water samples; the obtained values of

**HISTOCHEMICAL ANALYSIS OF INTESTINES OF *MASTACEMBELLUS ARMATUS*
INFECTED WITH *SENGA* SPECIES**

¹Pathan A.V. ²Shaglolu V.V. and ³Jawale C.S.

¹Department of Zoology, Azad College, AUSA, District Latur, 413520, (M.S.), India.

²Department of Zoology, D.B.F. Dayanand and College of Arts and Science, Solapur, 413002 (M.S.), India.

³Department of Zoology, H.P.T. Arts & R.Y.K. Science College, Nashik, (M.S.), India.

²(Corresponding author's E-mail: southvidhya@gmail.com)

ABSTRACT

The present study deals infection of particular parasite and particular impact on host fish species. Different histochemical reactions showed localization of different chemicals. With the Moreover, the histochemical investigations provide an insight into the nature of various physiological and pathological processes in the gastrointestinal tract occurred due to parasites. It has been observed that the different constituents are stimulated by particular parasite and particular loss in different organs of the digestive system of the fish studied. Histochemical study may provide a valuable with low cost-effective tool for the diagnosis of diseases in histopathology, parasitic investigation and for the researchers in histopathology. The present study includes the histochemical analysis of *Senga* species infected fish intestines in *Mastacembellus armatus*.

KEYWORDS: Histochemical, *Mastacembellus armatus*, *Senga* Species.

INTRODUCTION

India is the mega biodiversity country in the world. Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. In India it is estimated that about 10 million tons of fishes are required to meet the annual demand of fish proteins as compared to an actual annual production of only 3.5 million tons (Shukla and Upadhyay, 1998). The major component of fish is protein. Fish proteins have a high biological value. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish provides the world's prime source of high-quality protein, 14-16% of the animal protein consumed worldwide; over one billion people consume fish as their primary source of animal protein.

Recent studies indicate that of 750 species of freshwater fish species found in India, a large number of them are familiar only to the local population. Intestinal parasitic helminths have a serious impact on fish health, productivity, quality and quantity of meat. Fish parasitic populations are known to differ due to variation in the environment and host population (Dogial, 1961). Helminth parasites of fishes are commonly divided into three main groups; cestodes, nematodes and trematodes. Kennedy, (1975) stated that population investigation can provide data for the predication of integrated methods to achieve the regulation of numbers of harmful parasites, because it has been stated that a single method of control have little value, whereas coordinated activities ameliorate the infection.

The genus *Senga* was established by Dollfus (1934), with its type species *S. besnardi* from *Betta splendens* at Vincennes, France. *S. ophiocephalina* Tseng (1933), as *Anchistrocephalus ophiocephalina* from *Ophiocephalus argus* at Taimen. Hiware (1999) reported a new tapeworm *Senga armatusae* n.sp. from freshwater fish, *Mastacembellus armatus* at Pune (M.S.). Jadhav and Shinde (1980) reported new species, *Senga aurangabadensis* from *Mastacembellus armatus*. Johri (1956) reported the cestode *Senga lucknowensis* from *Mastacembellus armatus*. Kadam et al., reported a new cestode *Senga pathanensis* n.sp. (Cestoda: Ptychobothriidae) from *Mastacembellus armatus*.

MATERIALS AND METHOD

Preparation of slides for histochemical studies:

2019
2018
Dept

R
R

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-6343

IMPACT FACTOR - 5.70315173

VOLUME - 1 | ISSUE - 1 | MARCH - 2019

STUDIES ON POPULATION DYNAMICS OF HELMINTH PARASITE *CIRCUMONCOBOTHRIUM SP.* IN FRESHWATER FISH *MASTACEMBELUSARMATUS* FROM LATUR DISTRICT (MS) INDIA

Pathan A.V. and Korde S.S.

ABSTRACT :

The present study deals with the Population dynamics of helminth Parasite *Circumoncobothrium sp.* in freshwater fish *Mastacembelusarmatus* from Latur District (MS) India. The survey was conducted during annual cycles 2011 to 2013 from different sampling station to estimate the Population dynamics. For this study 368 freshwater fish *Mastacembelusarmatus* selected. Fish samples were collected from different localities of Latur District, Maharashtra State, namely AUSA, Nilanga, Ahemadpur, Deoni, Jalkot, Renapur, Latur, Shirur-Anantpal, Chakur and Udgir. The population dynamics shows the prevalence, mean intensity, abundance and dominance of the collected cestode *Circumoncobothrium sp.*

KEYWORDS : Population dynamics, Freshwater fish, *Mastacembelusarmatus*, *Circumoncobothrium sp.*

INTRODUCTION

India is the mega biodiversity country in the world. Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. In India it is estimated that about 10 million tons of fishes are required to meet the annual demand of fish proteins as compared to an actual annual production of only 3.5 million tons (Shukla and Upadhyay, 1998). The major component of fish is protein. Fish proteins have a high biological value. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish provides the world's prime source of high quality protein, 14-16% of the animal protein consumed worldwide; over one billion people consume fish as their primary source of animal protein.

Recent studies indicate that of 750 species of freshwater fish species found in India, a large number of them are familiar only to the local population. Intestinal parasitic helminths have a serious impact on fish health, productivity, quality and quantity of meat. Fish parasitic populations are known to differ due to variation in the environment and host population (Dogiel, 1961). Helminth parasites of fishes are commonly divided into three main groups; cestodes, nematodes and trematodes. Kennedy, (1975) stated that population investigation can provide data for the predication of integrated methods to achieve the regulation of numbers of harmful parasites, because it has been stated that a single method of control have little value, where asco-ordinated activities ameliorate the infection.

MATERIAL AND METHOD

Examination of fish for collection of parasites:

Examination of intestinal parasites was carried out by using the method described by Hassan et al., (2010). After the separating and counting the population of different helminth parasites from different freshwater fishes the parasites were preserved in separate bottles. Some of these were used for the taxonomic study.

2019

Analysis of Physico-Chemical water quality to assess environmental degradation of Malapur dam from Jalgaon district (M.S.) India

¹Sadafule HG, Pathan AV², Korde SS²

¹Department of Zoology, Mahatma Gandhi Shikshan Mandal's Art's, Science, Commerce, Chopda, Maharashtra State, India.

²Department of Zoology and Fishery science, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India
Email: Sadafule1977c@gmail.com

Manuscript details:

Available online on
<http://www.ijlsci.in>
ISSN: 2320-964X (Online)
ISSN: 2320-7817 (Print)

Cite this article as:
Sadafule Pathan AV, Korde SS (2019) Analysis of Physico-Chemical water quality to assess environmental degradation of Malapur dam from Jalgaon district (M.S.) India, *Int. J. of. Life Sciences*, Special Issue, A13: 258-262.

Copyright © Author, This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-Non-Commercial - No Derives License, which permits use and distribution in any medium, provided the original work is properly cited, the use is non-commercial and no modifications or adaptations are made.

ABSTRACT

The quality of surface water has progressively worse in many countries in the past few decades. As a result of the growing population, urbanization, agriculture, and increasing industrialization, the inland water bodies are confronted with the increasing water demand, as facing with extensive anthropogenic emissions of nutrients and sediments, predominantly the lakes and reservoirs. To resolve this problem, it is necessary to carry out water quality assessment, planning, and management, in which water quality monitoring plays an important role. This study aimed at assessing the water quality of Malapur Dam from Jalgaon District (M.S) India.

Malapur Dam used for irrigation, livestock watering and fish production. This study carries using some selected physico-chemical parameters. The result of water samples shows high pH indicates the basic nature of water samples, sulphate in the dam water was high, the phosphate content of reservoir water were found high which lead to unpleasant taste and odor. The obtained values of each parameter were compared with the standard values set by the World Health Organization (WHO). The values of each parameter were found to be within the beyond safe limits set by the WHO. Overall, the water from all the locations was found to be not safe as drinking water. However, it is also important to investigate other potential water contaminations such as chemicals and microbial and radiological materials for a longer period of time, including human body fluids, in order to assess the overall water quality of Malapur Dam.

Key words: Water Samples, Environmental Degradation, Malapur Dam.

INTRODUCTION

Water is the most important essential component for the living being. Water plays a significant role in maintaining the human health and welfare. Clean drinking water is now considered as a fundamental right of human beings. Life on the earth is never imaginable without water. Water is one of the most vital irreplaceable elements of a basic human need. It is being used for many purposes such as irrigation, water supply, industrial, drinking, propagation of fish and other aquatic systems and generation of hydro-power plants.

HISTOCHEMICAL ANALYSIS OF GASTROINTESTINAL MUCOSUBSTANCES OF FRESH WATER FISH *Mastacembelus armatus* INFECTED BY HELMINTH PARASITE *Circumonco bothrium* sp.

Laxmikant B. Dama^{1*} and Amjadkhan V. Pathan^{2**}

¹Department of Zoology, D.B.F. Dayanand College of Arts and Science, Solapur, 413002 (M.S.), India

²Department of Zoology, Azad College, Ausa-413520, (M. S.), India

*Email: southia@gmail.com; amjadkhan391@gmail.com; ORCID: 0000-0003-3157-8457

**Supporting Information

ABSTRACT: Present study was conducted to investigate the histochemical changes induced by *Circumonco bothrium* sp. in the intestine of freshwater fish *Mastacembelus armatus*. During present investigations the infection of *Circumonco bothrium* sp. in *Mastacembelus armatus* with various histochemical reactions showed localization of localization of carbohydrate, protein, lipid and glycogen. During histochemical study intestine infected by cestodes, the numbers of mucous cells those containing acidic or mixed glycoconjugates were significantly higher than those seen on sections from uninfected fish, which is a protective interaction of the host against parasitic infection. In the current study, a highly significant increase in the number of mucous cells was seen within the infected intestines of *Mastacembelus armatus* when compared to uninfected counterparts.

Keywords: *Circumonco bothrium* sp., Histochemical, Intestine, *Mastacembelus armatus*

RESEARCH ARTICLE
 P-ISSN: 2228-7701
 Received August 02, 2019
 Revised November 20, 2019

INTRODUCTION

The gastrointestinal system is primarily involved in breaking down food for absorption in to the body. It is essentially a muscular tube lined by a mucous membrane which exhibits regional variations reflecting the changing functions of the system from mouth to anus. The Alimentary canal is an organ which is involved in various important physiological functions. It is the primary site of food digestion (absorption) and nutrient uptake.

According to Srivastava (1975) and Chandra et al. (2011), most of the species of helminths in adult stage live in the alimentary canal these parasites have detrimental effects upon fish in more ways than one. Different parts of the cell are biochemically different, they take up specific stains to varying degrees. Histochemical tests are used in an attempt to identify cell and tissue components by virtue of their specific chemical reactions. The alteration in the state of cell constituent can be studied by using histochemical techniques, these techniques helps to analyze not only the localization of carbohydrate, protein, lipid and glycogen etc. but also molecular changes at cellular level. The noteworthy contributions towards the expansion and development of histochemistry are those of Lillie (1954), McManus (1948), Pearse (1968) and Bancroft and Stevens (1992). Sonune (2014). In 2012, Ghosh and Chakrabarti observed the histochemistry of the olfactory rosette of *Cyprinus carpio*.

The present study includes the Histochemical analysis of gastrointestinal mucosubstances of fresh water fish *Mastacembelus armatus* infected by helminth parasite *Circumonco bothrium* sp.

MATERIALS AND METHODS

Preparation of slides for histochemical studies:

For histochemical analysis, small fragments from the anterior, middle and posterior parts of infected intestine were used. The infected intestine and normal were cut into small pieces and were fixed in Bouin's fluid. After 48 hours, washed several times with water, dehydrated in graded series of alcohols, cleared in Cedar wood oil and xylene, blocks were made in cavity blocks by usual method. Thick sections were cut with a rotary microtome at 4-5 micron thick. After removing the wax by xylene, hydration was carried out, dehydrated, cleared in clove oil and xylene and mounted permanently in Canada balsam. Sections were stained with various histochemical staining methods. Best slides or sections were selected and observed under the microscope for histochemical study. Photographs were taken with digital camera Nikon Coolpix L24.

Methods used for histochemical tests were:

1. Periodic Acid- Schiff (PAS) (McManus, 1948)
2. Alpha-amylase-PAS (McManus, 1948)
3. Alcian blue pH 2.5 (Martoja and Martoja-Pierson, 1970)
4. Alcian blue pH 0.4 (Martoja and Martoja-Pierson, 1970)

Distribution Of Helminth Parasites In Intestines And Their Seasonal Rate Of Infestation In Freshwater Fishes From Latur District, (M.S.) India

M.N. Kolpuke * and A.V. Pathan **

*Department of Zoology, Maharashtra Mahavidyalaya, Nilanga -413521, Maharashtra, India.

**Department of Zoology, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India

Abstract

The present study deals with the seasonal prevalence of parasitic helminths in freshwater fishes from Latur District (M. S.) India. The survey was conducted during, annual cycle 2012 to 2013 from different sampling station to estimate the seasonal prevalence of parasitic helminths. For this study 876 freshwater fishes were randomly selected. Fish samples were collected from different localities of Latur District, Maharashtra State, namely AUSA, Nilanga, Ahemadpur, Deoni, Jalkot, Renapur, Latur, Shirur-Anantpal, Chakur and Udgir.

The seasonal prevalence percentage of parasitic helminths was highest during summer (29.43%), followed by winter (20.00%) and lowest during rainy (9.89%). There was considerable difference found in the seasonal prevalence. The present study is concentrated only on the prevalence of cestode and nematode. The major helminth parasites were found in the fishes include *Senga spp.*, *Procamallanus sp.*, *Circumcobotrium sp.* and *Gangesia sp.* The results of the parasitic helminth are discussed in relation to seasonal variation and found highest during summer followed by rainy and lowest during winter season.

Keywords: Survey, Freshwater fishes, Gastrointestinal helminths, Seasonal prevalence

Introduction

India is the mega biodiversity country in the world. Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. In India it is estimated that about 10 million tons of fishes are required to meet the annual demand of fish proteins as compared to an actual annual production of only 3.5 million tons (Shukla and Upadhyay, 1998). The major component of fish is protein. Fish proteins have a high biological value. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish provides the world's prime source of high quality protein, 14-16% of the animal protein consumed worldwide; over one billion people consume fish as their primary source of animal protein.

Recent studies indicate that of 750 species of freshwater fish species found in India, a large number of them are familiar only to the local population. These species are better known to the rural population due to the importance they attach to these species as a vital and affordable source of

nutrition. Intestinal parasitic helminths have a serious impact on fish health, productivity, quality and quantity of meat. Fish parasitic populations are known to differ due to variation in the environment and host population (Dogial, 1961). Helminth parasites of fishes are commonly divided into three main groups; cestodes, nematodes and trematodes. Kennedy, (1975) stated that population investigation can provide data for the predication of integrated methods to achieve the regulation of numbers of harmful parasites, because it has been stated that a single method of control have little value, where as co-ordinated activities ameliorate the infection.

Material And Method

Examination of fish for collection of parasites:

Examination of intestinal parasites was carried out by using the method described by Hassan *et al.*, (2010). After the separating and counting the population of different helminth parasites from different freshwater fishes the parasites were preserved in separate bottles. Some of these were used for the taxonomic study.

Population Dynamics Of Helminth Parasite *Procamallanus Sp.* In Freshwater Fish *Mastacembelus Armatus* From Latur District (Ms) India

A.V. Pathan * and M.N Kolpuke **

*Department of Zoology, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India.

**Department of Zoology, Maharashtra Mahavidyalaya, Nilanga -413521, Maharashtra, India.

Abstract

The present study deals with the Population dynamics of helminth Parasite *Procamallanus sp. sp.* in freshwater fish *Mastacembelus armatus* from Latur District (MS) India. The survey was conducted during, annual cycles 2011 to 2013 from different sampling station to estimate the Population dynamics. For this study 368 freshwater fish *Mastacembelus armatus* selected. Fish samples were collected from different localities of Latur District, Maharashtra State, namely AUSA, Nilanga, Ahemadpur, Deoni, Jalkot, Renapur, Latur, Shirur-Anantpal, Chakur and Udgir.

The population dynamics shows the prevalence, mean intensity, abundance and dominance of the collected cestode *Procamallanus sp.*

Keywords: Population dynamics, Freshwater fish, *Mastacembelus armatus*, *Circumoncobothrium sp*

Introduction

India is the mega biodiversity country in the world. Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. In India it is estimated that about 10 million tons of fishes are required to meet the annual demand of fish proteins as compared to an actual annual production of only 3.5 million tons (Shukla and Upadhyay, 1998). The major component of fish is protein. Fish proteins have a high biological value. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish provides the world's prime source of high quality protein, 14-16% of the animal protein consumed worldwide; over one billion people consume fish as their primary source of animal protein.

Recent studies indicate that of 750 species of freshwater fish species found in India, a large number of them are familiar only to the local population. Intestinal parasitic helminths have a serious impact on fish health, productivity, quality and quantity of meat. Fish parasitic populations are known to differ due to variation in the environment and host population (Dogial, 1961). Helminth

parasites of fishes are commonly divided into three main groups; cestodes, nematodes and trematodes. Kennedy, (1975) stated that population investigation can provide date for the predication of integrated methods to achieve the regulation of numbers of harmful parasites, because it has been stated that a single method of control have little value, where as co-ordinated activities ameliorate the infection.

Material And Method

Examination of fish for collection of parasites:

Examination of intestinal parasites was carried out by using the method described by Hassan *et al.*, (2010). After the separating and counting the population of different helminth parasites from different freshwater fishes the parasites were preserved in separate bottles. Some of these were used for the taxonomic study.

Statistical analysis employed for the population dynamics studies of helminth Parasites:

The definitions and formulae of prevalence, mean intensity and relative density given by Margolis *et al.*, (1982) and Index of infection given by Tenoza and Zejda (1974)

RESULT AND DISCUSSION

Infection of *procamallanus sp.* in *Mastacembelus armatus* during 2011-12

Study Of Physico-Chemical Water Quality Of Tawarja Dam From Latur District (M.S.) India

A.V. Pathan

Department of Zoology,

Azad college, Ausa- 413520, Maharashtra, India.

Abstract

The quality of surface water has progressively worse in many countries in the past few decades. As a result of the growing population, urbanization, agriculture, and increasing industrialization, the inland water bodies are confronted with the increasing water demand, as facing with extensive anthropogenic emissions of nutrients and sediments, predominantly the lakes and reservoirs. To resolve this problem, it is necessary to carry out water quality assessment, planning, and management, in which water quality monitoring plays an important role. This study aimed at assessing the water quality of Tawarja Dam from Latur district (MS) India.

Tawarja Dam used for irrigation, livestock watering and fish production. This study carries using some selected physico-chemical parameters.

KEYWORDS: Physico-chemical parameters, Tawarja Dam.

Introduction

Water is the most important essential component for the living being. Life on the earth is never imaginable without water. Water is one of the most vital irreplaceable elements of a basic human need. It is being used for many purposes such as irrigation, water supply, industrial, drinking, propagation of fish and other aquatic systems and generation of hydro-power plants. Water is the main source of power, energy and execute the evolution on the earth. 71% of earth surface is occupied by water (CIA, 2008), 96.5% of the world's water is marine water which is salty that is not to be directly useful for drinking, irrigation, domestic and industrial purposes. 1.7% in groundwater, 1.7% in glaciers. Less than 1% water is present in lakes, ponds, rivers, dams, etc., which is used by man for domestic, Industrial and agricultural purposes. According to an estimate about 70% of all the available water in our country is contaminated water bodies due to the discharge of effluents from industries and the domestic sewage waste.

Water pollution confronting serious problem in India as almost 70 per cent of its surface water resources and a growing percentage of its reservoirs are contaminated by biological, toxic, organic, and inorganic effluents. These resources have been rendered unhygienic for human consumption as well as for other activities, such as irrigation and industrial needs. This shows that degraded nature of water quality can contribute to water scarcity as it limits its availability for both human use and for the

ecosystem. Due to growth of increasing population, agricultural usage, and industrialization, demand for domestic water has increased many times during the last few years. Improper waste disposal industrial effluents and over exploitation of resources has affected the quality, not only of tap water but also of ground water. Water pollution has many sources. The most polluting elements are the city sewage and industrial waste discharged into the rivers. The facilities to waste water treatment are not adequate in any city in India. Presently, only about 10% of the waste water is treated; the rest is discharged as it is into our water bodies. Therefore pollutants enter groundwater, rivers, and other water bodies. The Central Pollution Control Board monitoring results obtained during 2005 indicate that organic pollution continues to be predominant in aquatic resources.

Physico-chemical Parameters:-

The availability of good quality water is an contributing characteristic for preventing diseases and improving quality of life. It is necessary to know details about different physico-chemical parameters such as temperature, acidity, hardness, pH, sulphate, chloride, DO, alkalinity used for testing of water quality. Some physical test should be performed for testing of its physical appearance such as temperature, pH, turbidity, while chemical tests should be perform for its dissolved oxygen, alkalinity, hardness and other characters.

Material And Method

Water samples were collected in previously cleaned polythene bottles. Water samples were

2019
2018
Dept. ~~Zoology~~

IMPACT FACTOR : 5.7931(UJIF)

ISSN: 2249-894X

REVIEW OF RESEARCH

VOLUME - 1 | ISSUE - 3 | MARCH - 2019

ASSESSMENT OF PHYSICO-CHEMICAL WATER QUALITY OF GHARNI RESERVOIR FROM LATUR DISTRICT (M.S.) INDIA

Korde S.S. and Pathan A.V.
Department of Zoology and Fishery science, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India.
seemakordekedare@gmail.com

ABSTRACT :

The quality of surface water has progressively worsened in many countries in the past few decades. As a result of the growing population, urbanization, agriculture, and increasing industrialization, the inland water bodies are confronted with the increasing water demand, as facing with extensive anthropogenic emissions of nutrients and sediments, predominantly the lakes and reservoirs. To resolve this problem, it is necessary to carry out water quality assessment, planning, and management, in which water quality monitoring plays an important role. This study aimed at assessing the water quality of Gharni reservoir from Latur district (MS) India. Gharni reservoir used for irrigation, livestock watering and fish production. This study carries using some selected physico-chemical parameters.

Key words: Physico-chemical parameters, Gharni reservoir.

INTRODUCTION

Water is the most important essential component for the living being. Life on the earth is never imaginable without water. Water is one of the most vital irreplaceable element of a basic human need. It is being used for many purposes such as irrigation, water supply, industrial, drinking, propagation of fish and other aquatic systems and generation of hydro-power plants. Water is the main source of power, energy and execute the evolution on the earth. 71% of earth surface is occupied by water (CIA, 2008), 96.5% of the world's water is marine water which is salty that is not to be directly useful for drinking, irrigation, domestic and industrial purposes. 1.7% in groundwater, 1.7% in glaciers. Less than 1% water is present in lakes, ponds, rivers, dams, etc., which is used by man for domestic, industrial and agricultural purposes. According to an estimate about 70% of all the available water in our country is contaminated water bodies due to the discharge of effluents from industries and the domestic sewage waste.

Water pollution confronting serious problem in India as almost 70 per cent of its surface water resources and a growing percentage of its reservoirs are contaminated by biological, toxic, organic, and inorganic effluents. These resources have been rendered unhygienic for human consumption as well as for other activities, such as irrigation and industrial needs. This shows that degraded nature of water quality can contribute to water scarcity as it limits its availability for both human use and for the ecosystem. Due to growth of increasing population, agricultural usage, and industrialization, demand for domestic water has increased many times during the last few years. Improper waste disposal industrial effluents and over exploitation of resources has affected the quality, not only of tap water but also of ground water. Water pollution has many sources. The most polluting elements are the city sewage and industrial waste discharged into the rivers. The facilities to waste water treatment are not adequate in any city in India. Presently, only about 10% of the waste water is treated; the rest is discharged as it is into our water bodies. Therefore pollutants enter groundwater, rivers, and other water bodies. The Central Pollution Control Board

2019

19

16. Advance Technologies in Fisheries and Aquaculture

Acharya K. V.

Asst. Professor Dayanand Science College, Latur, Maharashtra, India.

Dr. Korde S.

Asst. Professor Azad College, AUSA Dist. Latur Maharashtra, India.

Pethkar M.

Asst. Professor Baburao Patil College of Arts & Science, Angar. Tq. Mohol, Dist- Solapur.

Kamble K.

Dayanand Science College, Latur, Maharashtra, India.

Chavan P.

Dayanand Science College, Latur, Maharashtra, India.

Abstract

The demand for fish is ever-increasing, particularly as its health benefits continue to gain acclaim with consumers, who, overall, are becoming more interested in the nutritional advantages of their food choices. While the production of fish as a primary protein source is considerably more efficient than other protein sources by as much as six and four times respectively, on a feed conversion basis, much can still be done to improve production and efficiency in aquaculture. Aquaculture must have to move towards intensification to meet the rising demand, to contribute more effectively to the reduction of poverty and malnutrition, and to become ecologically more sustainable. New technologies will make it possible for sustainable aquaculture to become the new global standard. In order to improve the socioeconomic condition of the farmers, this expansion of aquaculture production needs to take place in a sustainable way through the applications of new farming technologies viz. Integrated fish farming, Cage and pen culture, Improved strain, Pellet feeding, FRP hatchery, Monosex culture, Genetically improved strains, Hypophysation Techniques, Eye stalk ablation, Application of Probiotics in Aquaculture, Live Fish Feed Technologies, Biotechnology, Bioremediation, Sea ranching etc.

Keywords: Advanced Technologies, Aquaculture, Fisheries, Inland, Marine

1.0 Introduction

Aquaculture, also known as aqua farming, is believed to have first begun around 4,000 years ago in China with the production of carp and is now the fastest-growing animal food

2019

	CURRENT GLOBAL REVIEWER	International Multidisciplinary Research Journal	ISSN- 2319-4434
	Impact Factor - (SJIF) - 7.139	Special Issue - 100	Dec. 2019
			Peer Reviewed

Wastes Generation and Treatment: A Case study of AUSA Municipality, AUSA, District. Latur (M.S.) India

*Korde S.S., **Korde N.S., and *Pathan A.V.,
 *Department of Zoology and Fishery science, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India
 **Department of Chemistry, Dayanand science college, Latur- 413512, Maharashtra, India

ABSTRACT

The present study was undertaken to determine the Waste is inescapable by-product of human activities. Economic development, urbanization and improved living standards in cities enhance the number and quality of solid waste. Most of the cities in India are experiencing unplanned conurbation and serious pressure of population. Information result is a vast generation of solid wastes. The number of generated solid waste primarily depends on population, economic growth, and also the potency of the recycle and employment system. Municipal Solid Waste is mostly a mixture of house and industrial refuse that is generated from the living community, it includes degradable; paper, textiles, food and vegetable waste, moderately degradable (cardboard and wood) and materials of non-degradable; animal skin, plastics, rubbers, metals, glass and electronic waste. The MSW composition in most developing countries is very degradable, primarily composed of organic fraction with high wet content. Indian cities, the municipal solid waste management system comprised solely four activities, i.e., waste generation, collection, transportation and disposal. The management of MSW goes through a important section, because of inaccessibility of appropriate facilities to treat and get rid of the larger amounts of MSW generated daily in metropolitan cities. Poor assortment and inadequate transportation area accountable for the accumulation of MSW at each part and corner. This study carried out to know solid waste management of AUSA municipality.

KEYWORDS: Municipal Solid Waste, vermicomposting, problems.

INTRODUCTION

Composition of Municipal Solid Waste

The growing population levels, flourishing economic conditions, swift urbanization and therefore the rise in community living values have greatly accelerated the municipal solid waste production rate in developing countries the composition of MSW depends on a good vary of factors such as food habits, cultural traditions, climate and financial gain, etc. varied classes of MSW are found like industrial waste, food waste, institutional waste, street waste, industrial waste, construction and demolition waste, and sanitation waste. The upper financial gain generate cities in India were found to come up with a lot of municipal solid waste per capita per day basis and their waste have higher parts of packaging materials and useful wastes, whereas just in case of developing cities, the proportion of compostable and useful wastes ar terribly low; municipal solid waste includes degradable textiles, partly degradable wood, paper, food waste, straw and yard waste, disposable healthful residues (napkins and sludge) and non-degradable materials i.e. leather, rubbers, plastics, glass, metals, ash from fuel burning like coal, briquettes or woods, dirt and electronic waste). The food wastes bears ton of wetness that contributes to the MSW to an excellent extent, reportable that in most developing countries the best share (40- 70%) of MSW consists of organic matter, that is in a position to retain a high wetness content. The C/N quantitative relation ranges between 800 and a thousand kcal/kg

Treatment and Disposal

India is facing the lacking of resources or the technical expertise necessary to deal with the disposal of Municipal Solid Waste. The two foremost pioneering mechanisms of waste disposal being adopted in India include composting (aerobic composting and vermicomposting) and waste-to-energy (WTE) these are incineration, palletisation, bio methanation. it projects for disposal of MSW are a relatively new concept in India. therefore, these have been tried and tested in developed countries with positive results, these are yet to get off the ground in India largely because of the fact that financial viability and sustainability is still being tested.

Technologies Available for Processing of Municipal Solid Waste In India

The main technological choices offered for processing/ treatment and disposal of MSW measures are composting, vermicomposting, anaerobic digestion/biomethanation, combustion, chemical change and shift, plasma shift, production of Refuse Derived Fuel (RDF), additionally referred to as palletisation and healthful landfilling/landfill gas recovery. Composting could be a technology notable in India since times old. Composting is that the decomposition of organic matter by organism in heat, moist, aerobic and anaerobic surroundings. Farmers are exploitation compost created out of junk and alternative agro-waste. The compost created out of urban mixed waste is found to be of upper nutrient price as compared to the compost created out of junk and agro-waste. Composting of MSW is, therefore, the foremost straight forward and price effective.

2019

Annals of Agri-Bio Research 25 (2) : 255-257, 2020

Ulcerative Mycosis Associated with Dermatological Diseases in Ornamental Fish Species

SEEMA S. KORDE AND AMJADKHAN V. PATHAN*

Department of Zoology and Fishery Science, Azad College, AUSA-413 520 (Maharashtra), India
*e-mail : khamamjed777@gmail.com, Mobile : 9175103399

(Received : December 3, 2019; Accepted : February 8, 2020)

ABSTRACT

The present study was conducted to investigate dermatological diseases in ornamental fishes. During present investigations, pathological chronic inflammation surrounded broad aseptate hyphae. Inflammation and hemorrhage also extended laterally under intact skin. Lymphocytes were common and eosinophilic granular cells were often associated with the fungal invasion and appeared as necrotic muscle fibers with loss of striations that were being phagocytized by macrophages. In addition to the deep ulcers described above, some fungal lesions in southern flounder were instead, flat, shallow ulcers or raised oval lesions up having diffuse to organized inflammatory foci with macrophage like cells. This study with ornamented fishes have shown that ulcerative mycosis was associated with oomycete fungi. Dermatopathies also affected other fish species in the aquariums.

Key words : Ornamental fish species, dermatological diseases, ulcers

INTRODUCTION

Fisheries play a great role for food security and are a source of income and socio-economic development in developing countries (FAO, 2016). Ornamental fishes of India are contributing about 1% of the total ornamental fish trade. Ornamental fish culture is the culture of attractive colourful fishes of various characteristics, which are reared in a confined aquatic system. Farmers and hobbyists mainly grow it. Ornamental fishes are also known as living jewels. There are more than 30,000 fish species reported around the world; of this about 800 belong to ornamental fishes. Most of the ornamental fishes survive in fresh water. They come under eight closely related families, namely, Anabantidae, Callichthyidae, Characidae, Cichlidae, Cobitidae, Cyprinodontidae, Cyprinidae and Poeciliidae. Skin diseases appear to be an increasingly common problem in ornamental fishes in Latur district. The most common disease is ulcerative mycosis. Skin lesions are concurrently reported in other commercially important ornamental fishes in India. Recurrent outbreaks of ulcerative skin diseases in this and other estuarine systems have prompted increasing public concern about their impact on the productivity of the fishery (Songe *et al.*, 2012). Oomycetes are most likely the causative agents because broad aseptate hyphae are virtually

pathognomonic for oomycetes (Blandford *et al.*, 2018). Bacteria isolated from fish have different biochemical and pathogenic characteristics. Many bacteria and their internal and external effects on reared and wild fish have been reported by many researchers. Bacterial pathogens and their antibiotic resistant genes on reared horse mackerel (*Trachurus mediterraneus*) were studied in the Black Sea in Turkey (Boran *et al.*, 2013). The fungal skin ulcers have recently affected fishes in numerous aquarium fishes of India. Deep ulcerative fungal dermatopathies have also been reported in many freshwater and brackish water aquarium fishes throughout the world (Megha and Lopez, 2019). While the relationship of these other fungal diseases to UM is uncertain, the prevalence of such problems on a worldwide scale is of main concern.

MATERIALS AND METHODS

In this investigation, the dermatopathies affecting fish species in the aquariums keeping ornamental fishes in Latur district were conducted. Samples were collected from different aquariums and brought to Laboratory (Department of Zoology and Fishery, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya, Latur) for further investigation. All fishes were alive when captured and most were necropsied on site.

17. Optimization, Growth Kinetics and Detoxification of Reactive Blue 171 Degrading Bacterium - A Green Approach

Shertate R. S.

Assistant Professor, P. G. Department of Microbiology and Research Center, Shri Shivaji Mahavidyalaya, Barshi, Dist. - Solapur, MS, India.

Abstract

The degradation and detoxification of an azo dye Reactive Blue 171 was carried out by the acclimatized *Marinobacter sp. NB-8* (Accession No. HF541878) isolated from marine environment and identified by 16s rRNA sequence analysis. The decolorization of the dye was determined by spectroscopic technique. The isolated *Marinobacter sp. NB-8* could decolorize the 1500µg/ml dye up to 92.00% in the nutrient medium within 24 hours. Slight decrease in decolorization was observed when half strength nutrient medium was used. The decolorization of the dye was studied in presence of different co-substrates *Viz.* 1% glucose, 1% yeast extract and 1% starch and found that percent decolorization was up to 92.22%, 94.00% and 92.88% respectively. The percent decolorization by cell free extract was also studied. The isolate could reduce the COD of the dye Reactive Blue 171 up to 80.78% after 24 hours. The degradation of the dye was confirmed by GC-MS analysis.

Keywords – Marine Bacteria, Reactive Blue 171, Degradation, GC-MS analysis, COD reduction

Introduction

The toxic dye effluents released by textile industries causes a great challenge to the marine life. As these dyes undergo chemical and biological changes profoundly disturbs the marine ecosystem. Their breakdown products might also be toxic to some aquatic organisms. It also greatly affects the photosynthesis of some hydrophytes by limiting light penetration, thereby deteriorating gas solubility and water quality¹. Various conventional methods are available for the treatment of wastewater containing dyes, like flocculation, adsorption, and oxidative degradation^{2,3} but these methods are highly expensive and of limited applicability. Decolorization of the synthetic dye using different microorganisms appear to be effective as it is

2019

Impact Of Freedom Struggle Movement On Characterization In The Novel Kanthapura By Raja Rao

Afsar Nawaboddin Shaikh

Assistant Professor, Azad College, Ausa, (M.S.), India

Abstract

The present study is deals with various aspects of Rao's novel Kanthapura. At the beginning, the narrative aims at providing the miserable conditions of India under the imperialistic rule. It describes the simple rustic life of a South Indian village, Kanthapura. The whirlwind of Gandhian freedom struggle reaches Kanthapura and the village enthusiastically participates in the movement. The novel describes the impact of the movement on the masses and its aftermath. Kanthapura is a novel dealing with the impact of the Gandhian freedom struggle on a remote South Indian village of that name and what happens in Kanthapura was happening all over India in those stirring years from 1919 to 1931 of the Gandhian non-violent, non-co-operation movement for the independence of the country. Gandhi does not make a personal appearance in the novel but he is constantly present in the background and at every step there are references to important events of the day such as the historic Dandi March and the breaking of the Salt Law. Hence for the better understanding of the novel it is essential to form a clear idea of the important political and social events connected with the Indian freedom struggle. Kanthapura is the story of a village with that name. It presents the Gandhian ideology of non-violence and abolition of untouchability. Like its spirit, the form and style of Kanthapura also follow the Indian tradition proved to be a turning point in the history of Indian novel in English.

Key Words- Kanthapura, impact, freedom struggle, Gandhian thoughts.

Introduction

Characters Used In Kanthapura

1. Moorthy, the Village Gandhi :

Moorthy or Moorthappa is an educated young man of Kanthapura. It is he who organizes the work of the Congress in the village and hence he is the central figure in the novel. He has nothing heroic about him nor can he be called the hero of the novel. He is an ordinary young man, with common human weaknesses. He is one of those thousands of young men who were inspired by Mahatma Gandhi to give up their studies, risk the wrath of the government and become fighters for the cause of their motherland. He is considerate and respectful is obvious from the affectionate way in which he is referred to by the people of Kanthapura. Moorthy was in college when he felt the full force of Gandhi and he walked out of it, a Gandhi - man. From the time we meet him in the beginning of the novel to the very end of the book, Moorthy is perched at the top in his ascetic strength and his capacity for action comes as a surprise in a visionary ascetic strength and in a visionary like Moorthy.

Religion is the most potent force in Kanthapura and so its action begins with religion. Before there is any mention of Gandhi or Swaraj, there is tremendous religious activity. Starting from

an invocation to "Kenchamma, Goddess" to the end of the novel, religion seems to sustain the spirits of the people of Kanthapura. The action begins with the unearthing of a half sunken linga by Moorthy and its consecration. The boys of the village hold a grand feast to celebrate the occasion. One thing leads to another. Soon they observed Sankara Jayanthi, Sankara Vijaya etc. Jayaramachar, the Harikatha man, is then invited to the village, Harikathas are held every evening and these Harikathas serve as a clock for Gandhi propaganda. The Harikatha man is arrested and taken away and so the Gandhi movement comes to the village.

One of the important planks of the Gandhian movement was the eradication of untouchability. Moorthy implements this programme and goes in the Pariah quarter from one college to another exhorting the women to take to spinning in their spare time. He is excommunicated by the Swami for this Pariah business and his aged mother dies of grief and shock at this disgrace. Still he persists in his mission but after all he is a human being, with common human weaknesses, and this Pariah business is too much even for him. He hesitates and falters and thus shows that he is made of the same common clay.

2. Ratna, the widow:

The Progressive Widow Ratna is a young widow. She became a widow when she was hardly

Depiction Of The Women Characters In Kanthapura By Raja Rao

Afsar Nawaboddin Shaikh

Assistant Professor, Azad College, AUSA, (M.S.), India

Abstract

The present study is deals with Depiction of the Women Characters in Rao's novel Kanthapura. As the purpose of the novel was to depict a mass - movement and its impact, a highly individualized characterization would have deflected attention from such a depiction. Thus the characters in the novel are not sharply and distinctly individualized. The emphasis is more on themes and ideas rather than on people. Characterization takes a secondary place in Kanthapura yet it is not without significant and fine characterization. The women characters have been skillfully delineated by Raja Rao. There is a great variety of them in the novel. At the foremost we have Rangamma. She is one of the few educated women in the village. She reads the newspapers herself and thus keeps herself and other people in Kanthapura acquainted with the day to day developments elsewhere. She knows many things of general interest. She is never be fooled by Bhatta. She helps Moorthy literally, although, she does not seem to share his belief that Pariahs and Brahmins are all equal. After meeting Sankar, Rangamma develops into a fine leader and speaker. She is able to fill the void created by the death of her father, who used to expound the Vedantic texts at Harikatha.

Key Words- Kanthapura, impact, women characters, education.

Introduction

Ratna

Next woman character who deserves attention is Ratna. She is a child widow, who has been powerfully influenced by modern ideas and who does not regard being a woman as a matter of shame and inferiority. She is much criticized for her unconventional ways but she does not care for such criticism. She chooses her own path and sticks to it with firmness and determination. She takes keen interest in the Gandhian movement and is a source of inspiration and a great help to Moorthy. When Jayaramachar, the Harikatha - man, is arrested, she conducts the Harikathas. After Rangamma's death, she reads out the newspapers and other publicity material of the Congress for the benefit of the Kanthapurians. When Moorthy is arrested, Ratna carries on his work and serves as the leader. She organizes the women volunteer corps and imparts to the Sevikas the necessary training. She displays great courage and resourcefulness in the face of the government repression and police action. She is dishonored, beaten up and sent to jail as a consequence. She suffers all patiently and unflinchingly. When Mahatma Gandhi goes to England for the Round Table Conference, reaches a settlement with the Red - man's Government and the movement is withdrawn, Ratna is disappointed like countless other freedom fighters in India. She goes

over to Bombay and through her letters we learn of her great admiration for Nehru, "the equal distributionist".

Rangamma

She is one of the few educated women in the village. She reads the newspapers herself and thus keeps herself and others acquainted with the day to day developments elsewhere. Waterfall Venkamma is jealous of her and roars and rails against her day and night. It is from her railings that we learn much about her. She is a childless widow but she has a very big home, much larger than that of Venkamma herself. Her relatives are in the city and visit her frequently. She is of a great help to Moorthy in organizing the Congress work in the village. She is a lady of enlightened views actively involved in the freedom struggle.

Achakka

Achakka, the narrator, though she is never sharply individualized, is revealed by her manner of narration and her comments on persons and events. In the novel, her function is representative and her strength lies in being anonymous. She is just one of the many women of Kanthapura, who responded to the call of Mahatma Gandhi, conveyed through Moorthy. Her faith in the Goddess Kenchamma, her respect for the local scholar Rangamma, her unquestioned affection for Moorthy and her trust in him, all these feelings, she shares with other women of the village.

26.

Gandhian Philosophy in Mulik Raj Anand's Untouchable

Inamdar M M

Asst Prof. in English, Azad Mahavidyalaya, AUSA.

Abstract : The most popularly discussed figure of Indian politics is Mahatma Gandhi. He is such a socio-political figure to whom one can not ignore. He has influenced different disciplines and various writers have him as their central themes. The pre and post independence era is totally influenced by Gandhi and his philosophy. It has a great impact on great writers of Indian languages who produced some masterpieces in all the forms of creative writing.

Introduction

Gandhiji is a multi-faceted personality. After the Buddha, he is the only Indian to attain worldwide fame. His life is the source of inspiration and strength to the people of all times. He himself is a prolific writer. *The Story of My Experiments With Truth* is his great autobiography. Gandhiji insisted on high thinking and simple living which was reflected and highlighted by the literary English authors of the time, who in their novels and short stories, portrayed the real picture of the the-then society from various sides, thereby presenting the influence of Gandhi on Indian villages and towns, letting us a scope to probe how Gandhiji's ways of developmental communication created effects on human lives bringing a sea change in their thoughts, views and living. Almost all of their novels represent events, which distinctly correspond to the examples of actual incidents, and teachings that Gandhiji in real life encoded during his visits at various places. The writers working in different languages in those days either were mostly persons who had come directly under Gandhiji's influence, many had even taken part in the freedom movements, or they were highly influenced by his ideals. Their writings were immensely burdened with Gandhian idealism, lifestyle, his teachings, and anti-colonial stands. Gandhiji was so much part and form of any literary genre of that period that he made appearance in many dramas, novels, stories and in poems. In most of the cases, the Gandhian writers, especially the novelists and short story writers, made Bapu an important, guest character or they made a local Gandhi replica and presented him in the light of Mahatma. Not only did the Indians turn Gandhiji into a veritable cult but also a flesh & blood Rama or Krishna who could change the society by his single finger touch. P. Rama Moorthy in 'Gandhi's letters to the West'

कुबेरनाथ राय के ललित निबंधों में भारतीय संस्कृति

एम. एस. मंगरुळे
हिंदी विभाग,
आझाद महाविद्यालय,
औसा, जि. लातूर

निबंध आज की लोकप्रिय विधा है। वैयक्तिक चेतना के संस्पर्श से इसमें मानवी भावनाओं की सहज अभिव्यक्ति होने कारण वह अधिक महत्वपूर्ण है। ललित निबंध आज हमारी प्रजातंत्रात्मकता, विचार स्वातंत्र्य और उदार सामाजिकता का घोषण पत्र है।

'निबंध' की परिभाषा अनेक विद्वानों ने की है। 'निबंध' यह संस्कृत शब्द है, जिसका अर्थ एकत्र बंधना या रचना होता है। एखाद विषय के बारे में क्रम से रचा हुआ मध्यम व्याप्ति का लेखन निबंध है। 'निबंध' की परिभाषा करते हुए मराठी के विचारशील निबंधकार डॉ. पु. ग. सहस्रबुध्दे जी लिखते हैं 'निबंध याने तर्कशुद्ध रीति की गई बुद्धि का आवाहन करने वाली अपने सिद्धांत साधार सप्रमाण रखनेवाली, इतिहास, अनुभूति अवलोकन की नींव पर खड़ी विचार प्रधान रचना।' निबंध विधा का क्षेत्र व्यापक होने से निबंध के अनेक प्रकार हैं। उनमें व्यक्ति व्यंजक या ललित निबंध महत्वपूर्ण है।

व्यक्ति व्यंजक या ललित निबंध :-

ललित निबंध को कई विद्वान व्यक्ति व्यंजक निबंध कहते हैं। अतः व्यक्ति व्यंजक या ललित निबंध इन दोनों शब्दों को लेकर विद्वानों में मतभेद पाया जाता है। हिंदी के निबंधकारों में डॉ. विद्या निवास मिश्र ने 'व्यक्ति व्यंजक' शब्द का प्रयोग किया है। उनका कहना है कि 'जिस निबंध को निकष या कसौटी माना जाता है उस निबंध की संज्ञा केवल एक ही उचित लगती है - व्यक्ति व्यंजक निबंध।' (2) ललित निबंध के बारे में उनकी यह धारणा है कि लालित्य स्वयं में लक्ष्य न होकर उपकरण है। चित्र का संस्कार ही लक्ष्य है। डॉ. कुबेरनाथ राय 'ललित निबंध' शब्द के प्रति आग्रह करते हैं। राय निबंध में रम्यता को आवश्यक मानते हैं। उनकी धारणा यह है कि 'व्यक्ति व्यंजक' शब्द से आत्मकथा के टुकड़े का बोध होता है। इसलिए वे व्यक्ति व्यंजक निबंध के अलावा 'ललित निबंध' शब्द का प्रयोग करते हैं। अतः जिसमें सुंदरता हो, लालित्य हो, रमणियता हो वही निबंध ललित निबंध है। इस दृष्टि से 'ललित निबंध' शब्द

असगर वजाहत की कहानियों में अल्पसंख्यांक चित्रण'

प्र. मजहर एम. कोतवाल
आज़ाद महाविद्यालय औसा

हिंदी के वर्तमान कहानीकारों में असगर वजाहत का नाम शीर्षस्थ पंक्ति में आता है। पत्रकारिता जगत से जुड़े रहकर भी जीवन को परखने की दृष्टि ने कथा को नया आवरण दिया है। सामाजिक संस्थाओं से सम्पर्क बनाये रखते हुए अल्पसंख्यांक समाज की भयावह स्थितियों को अनेक पात्रों के द्वारा जीवन्त रूप में चित्रित करने में ये सफल हुए हैं। उनकी 'मैं हिंदू हूँ' कहानी संग्रह में अल्पसंख्यांक समुदाय का बेबाक चित्रांक हुआ है। स्वातंत्रता के समय विभाजन की त्रासदी को हिंदू - मुसलमान दोनों संप्रदायों ने सहा। स्वातंत्रता के पश्चात भारत ने विशेषकर मुस्लिम समुदाय का जो छल राजनीतिक पार्टियों से हुआ, उस वेदना से आज उभरण के बजाए, दिन-ब-दिन अल्पसंख्यांक शब्द अर्थात् मायनॉरिटी समाज के नाम से चर्चित समुदाय को अवस्था ना घर को ना घाट को हो चुकी है। इसी वेदना का प्रखंडत हमें, वजाहत की कहानियों में देखने मिलता है।

'मैं हिंदू हूँ' नामक शीर्षक कहानी का प्रमुख पात्र 'सेफू' है। जो एक अनाथ, मन्दबुद्धि बालक है। जो हमेशा डरा डरा, सहमा-सा रहता है। दंगे फसाद के कारण जब कफयुं लगता है, लेकिन कफयुं समाप्त होने का नाम नहीं है। तब उस मुहल्ले के कुछ नौजवान घर की सुरक्षा करने हेतु, रात में पहरा लगता है। मुहल्ले में रात का वक्त कटते-कटता नहीं, इसलिए वे नौजवान सेफू को डरावनी कहानियाँ सुनाया करते। जिसका असर सेफू पर होता है। उन कहानियों में हिंदू द्वारा मुसलमानों को कैसे मारा-पिटा जाता है, जुल्म किया जाता है, इस्का चर्चण होता था। हिंदू के हाथ नहीं लगना चाहिए, हाथ आने पर हिंदू बहते पीटते हैं, मारते हैं, कहीं कब नहीं छोड़ते, ऐसी, काल्पनिक मन को भयाभित करनेवाली घटनाओं, प्रसंगों को वर्णित किया जाता, वेचारा सेफू का मन कौपने लगता। इसका प्रभाव ऐसा हुआ कि, मासूम सेफू को नींद हराम हो गई। वह चौख-चौखकर नींद में से उठता। उसके मन पर वह बात श्रेणी गयी थी कि, आजादी के बाद भी

हिंदुस्थान में मुसलमानों का जीवन सुरक्षित नहीं है। और इस देश में अगर जीना है, तो हिंदू कहकर ही जीना होगा। वरना वे मौत मारे जाओगे। जब शहर में कफयुं लगती है, सेफू बाहर निकलता है, तो पी.ए.सी. द्वारा जूत पीटा जाता है। उसे ऐसा मार दिया जाता है कि, वह बेहोश होने तक चौखता हुआ यही कहता रहता कि मुझे तुम लोगों ने क्यों मारा मैं हिंदू हूँ.... सेफू का इस तरह चौखना यह संकेत करता है कि, हमारे देश में आज मुसलमान सुख के साथ सो भी नहीं सक रहा है। उसके मन पर असुरक्षा की भूहल लगा दी गयी है। उसके इस हिंदुस्थान में रहना है, तो हिंदू बनकर रहना होगा और गर्व से भी और डरते हुए भी रात में भी..... जागते भी कहना होगा - मैं हिंदू हूँ। अर्थात् धर्म के नाम पर साम्प्रदायिकता को बढ़ावा देना ही है। आज मुसलमानों के बच्चे ना घर में सुरक्षित है, न अपने मदरसों में। राजनेता केवल अपनी रोटियों सेकने में लगे हैं। असामाजिक तत्व अवरोध उत्पन्न कर जीने नहीं देते। देश का विभाजन होने बाद भी मन का जोड़ टोक नहीं हुआ। दरारें जो गिरी थी, वह कम नहीं हुई, बढ़ती गई और आज वह स्थिति है कि, चतनपरस्ती के नाम पर डोंग रचा जा रहा है। मैं देशभक्त हूँ के नारे लगाकर देश में साम्प्रदायिकता का विषैला वातावरण निर्माण किया जा रहा है। अगर कोई मुसलमान कहता है कि, मैं देशभक्त मुसलमान हूँ- तो व्याप्तक दृष्टि से उसको और देखकर, उसके कहने पर शक की दृष्टि से देखा जाता है। ऐसा भेदाभेद का वातावरण राष्ट्र को कैसे महान बनाएगा? कैसे हम आज इक्कसवीं सदी में महाशक्ति बनकर अपना दायित्व सिद्ध कर पायेंगे।

इक्कसवीं सदी में हिंदू-मुस्लिम एकता को बनाये रखना है, तो अवरोधक तत्वों को हूँड कर उस पर उपाय करने होंगे। हिंदू-मुस्लिम समुदायों के बीच सौहार्द का वातावरण निर्माण करने हेतु, दो विभिन्न संस्कृतियों को जोड़ने वाली गंगा-जमुनी संस्कृति एवं सभ्यता की नींव डालनी होगी, जिस संस्कृति ने आजादी के पूर्व अंग्रेजों से लड़ते हुए अपना झण्डा लहराया था। साम्प्रदायिक शक्तियों के जहरीले विचारों एवं कर्मों को समझकर उसे पछाड़ना होगा। धर्म के नाम हो रही राजनीति और राजनीति के नाम पर हो रहा धर्म का गूँजन-दोनों को संभित करना होगा। डॉ. सुशील शर्मा कहते हैं कि, हिंदू अपनी पुरातन विश्व संस्कृति के मोहपाश में आवद्ध है, तो मुस्लिम अपनी आक्रान्ता और विजेता की छवि से मुग्ध हैं। इसी कारण आज भी हिंदू-मुस्लिम एकता को खतरा उत्पन्न हुआ है, यही खतरा कहीं देश का और एक विभाजन न कर दे। अतः आवश्यकता है, सेफू जैसे बालकों के शरीर, मन को प्रेम के फुहारों से नहलाने की। प्रेम ही एक ऐसा साधन है, जिस के कारण मनुष्य को मानवीय गुणों से अलंकृत कर

शानी के उपन्यास 'काला जल' में मुस्लिम-संस्कृति"

प्रा. मजहर एम. कोतवाल
आझाद महाविद्यालय, औसा

उन्नीसवीं शताब्दी उपन्यास साहित्य में कथाकार शानी का लोकप्रिय उपन्यास 'काला जल' विभिन्न दृष्टियों से अत्यंत उल्लेखनीय है। इस उपन्यास का प्रकाशन 1965 ई. में हुआ था। यह उपन्यास इतना ज्यादा लोकप्रिय हो गया कि, इसके अनुवाद संसार के कई भाषाओं में किए गए। इस में बस्तर जिले के मध्यमवर्गीय मुस्लिम समाज का विस्तृत वर्णन किया गया है। "गुलशेर खाँ शानी बस्तर जिले के एक मध्यमवर्गीय मुस्लिम परिवार में जन्मे पले थे, अतः उस जीवन का उन्हें प्रामाणिक और गहन अनुभव तो था ही साथ ही, रचनाकार की गहरी संवेदना और प्रतिभा भी थी।"¹

मुस्लिम परिवार के बारे में लिखित प्रामाणिक और पथार्थवादी उपन्यास है, 'काला जल'। इसमें तनिक संदेह नहीं कि, इस उपन्यास में मुस्लिम समाज एवं उसकी संस्कृति का समग्रता से चित्रित किया गया है। डॉ. पारुकान्त देसाई के शब्दों में "प्राचीण परिवेष्ट और लोकजीवन का जितना सूक्ष्म अंकन इधर किंबंतु श्रीवास्तव में मिलता है उतना ही मुस्लिम समाज के सूक्ष्म आकलन शानी के काला जल उपन्यास में मिलता है।"²

तीन पीढ़ियों की दृढ़ भरी कहानी 'काला जल' प्रामाणिक अनुभव एवं गहरी संवेदना के प्रस्तुत की गई है। देश में सबसे उपेक्षित बस्तर जिले के दो मुस्लिम मध्यमवर्गीय परिवारों की जिन्दगी में होने वाली घटनाओं का प्रामाणिक चित्रण इसमें हुआ है। 'काला जल' जिसमें अनुभव संवेदना और प्रतिकारमक शिल्प के संयोग से भारतीय जीवन का एक नया पथार्थ अपनी संपूर्णता और गहनता में उद्घाटित हो गया है। 'काला जल' निम्न मध्यमवर्गीय मुस्लिम समाज का अत्यंत प्रभाषित दस्तावेज है।³ समूचा उपन्यास स्मृतियों एवं पूर्वदीप्ति के सहारे आगे ले जाया गया है। बच्चन जब फूफों के चर्ही फातिहा बढने वाला है तो उसके सामने मृत व्यक्तियों की स्मृति चमकाने लगती है। इसके आधार पर लेखक ने उपन्यास को "अलफातिहा,

लौटती हुई लहरें, घटकाव, दिशाएँ धूमती स्वातंत्रिनी और उठराव आदि तीन अण्डों में विभाषित किया है। पहले खण्ड में करामत बेग की फातिहा से कहानी की शुरुआत होती है तथा रज्जू मियों की मृत्यु से कहानी का अंत भी होता है। दूसरे खण्ड में बच्चन या मैं एक रूप में शानी स्वयं हमारे सामने उपस्थित होते हैं, तीसरा खण्ड 'उठराव' में स्वातंत्र्योत्तर राजनीतिक एवं राष्ट्रीय स्थिति की चर्चा है, साथ ही साथ सन्तों की मौत की भी। आजादी के करीब तीस साल पहले से लेकर कहानी का आरंभ होता है। भारत में स्वाधीनता आन्दोलन का हलचल मग्न रहा था, उपन्यास के गाँव बस्तर जिले के जगदलपुर में इसका कोई असर नहीं था। जरूर बस्तर जिले में कुछ आदिवासियों ने ब्रिटिश सरकार के खिलाफ हाथ उठाया था। कथाकार गुलशेर खाँ शानी में मुस्लिम परिवारों की त्रासदी का विस्तार पूर्णक अभिव्यक्त किया है। "मध्यमवर्गीय मुस्लिम परिवारों की त्रासदी, मुस्लिम मानसिकता तथा संस्कृति का उद्घाटक बननेवाला यह अद्भुत उपन्यास है।"⁴

भारत के स्वाधीनता आन्दोलन में उपन्यास के पात्र जायदू और मोहसिन एक साथ भाग लेते हैं। स्वाधीनता के बाद अधिकांश मुसलमान पाकिस्तान चले जाते हैं और कुछ भारत में ही रहने लगे। यहाँ मोहसिन पर भी आरोप लगाया जाता है कि सभी के समान वह भी क्यों नहीं पाकिस्तान चला जाता है। इस्लाम समाज का धार्मिक रीति-रिवाज 'फातिहा' और उसके लिए जरूरी चीजें एकत्र करनेवाली छोटी फूफों से कहानी का पहला खण्ड 'अलफातिहा', लौटती हुई लहरें, शुरु होती है। "गोलाकार घ सफेद पुती धाक जमोन पर उन तमाम जहरी चीजों को फेलाव था, तो फातिहा के लिए जरूरी थी, कौच के एक गिलास में भरा अछूता पानी, छोटी कटोरी में संदल, उसमें दूधे गुलाब के फूल, सट्टेच घड़ने अंगारों काली रुदानी, कालज की पुड़िया में पिस्ता हुआ लोथान और चौथी चौथ जलती अगरबत्तियों से ठठने धानी महक...छोटी फूफों ने तामपोंनी को एक रिकारवी में दो रीटियाँ और हलथा भरकर फातिहा के लिए मंरी और सरका दी। मैं ने वह फेहरिस्त उठाई। साथ से पहले मिर्जा करामत बेग का नाम था।"⁵

शानी की कथनशैली की खासियत यह है कि, फातिहा के लिए जिन नामों का धवन छोटी फूफों करती है, फातिहा घड़ने के साथ उनकी कहानी का बधान भी वह करती रहती है। सबसे पहले फातिहा के लिए करामत बेग का नाम लिया जाता है। मिर्जा करामत बेग और बिट्टी शैतान के प्रेम और विवाह से लेकर उनकी पूरी जिन्दगी को औकी यहाँ प्रस्तुत की गई है। इस्लाम संस्कृति के न्यून एक इस्लाम

'कुळंबीण' : शेतकरणीच्या श्रमाचे चित्रण

प्रा. बीबीशा विठ्ठलराय कावळे
मराठी विभाग, आझाद महाविद्यालय, औरंगाबाद

उद्दिष्ट :

म.फुले यांच्या 'कुळंबीण' या विषयावरील अखंडातील शेतकरणीच्या श्रमाच्या चित्रणाचा शोध घेणे.

१९ व्या शतकात भारतामध्ये अनेक समाज सुधारक होऊन गेले. त्यामध्ये म.जोतीराव गोविंदराव फुले हे एक क्रांतीकारी सुधारक होते. त्यांनी सामाजिक, शैक्षणिक व साहित्य विषयक कार्य अत्यंत चांगल्या पध्दतीने केले आहे. म.फुले यांच्या काळात भारतामध्ये जातीयव्यवस्था व धर्मव्यवस्थेमुळे दारिद्र्य, विषमता निर्माण झालेली होती. स्त्री शूद्राबाबत कमालीची उदासिनता होती. शैक्षणिकदृष्ट्या सर्वत्र अज्ञान होते. शेतक-याची स्थिती बिकट होती.

म.फुले यांचे साहित्य विषयक कार्य :

म.फुले यांनी गद्य व पद्य या दोन्ही प्रकारात साहित्य लेखन केले आहे. गद्य साहित्य प्रकारात त्यांनी नाटक, निबंध व वैचारिक लेखन केले आहे. छत्रपती शिवाजीराजे भोसले यांचा पवाडा (१८६९), विद्याखात्यातील ब्राह्मण पतोजी (१८६९), अखंडादी काव्य रचना (१८८७) अशी म.फुले यांची काव्य रचना आहे.

'अखंड' लेखन :

म.फुले यांनी 'अखंड' हा एक संतकालीन अभंगासारखा पण थोडासा वेगळा काव्य रचनाप्रकार वापरला आहे.

अभंग :

'अभंग' हा संतकालीन काव्य रचना प्रकार आहे. अभंगद्वारे संतांनी आध्यात्मिक, धार्मिक व सामाजिक सुधारणा घडवून आणल्या. अभंगाचा मुख्य विषय भक्ती असा आहे. श्री विठ्ठल, पंढरपूर, संत चरित्र इ.चे वर्णन अभंगात आले आहे. अभंगाचे मोठा अभंग व लहान अभंग असे दोन प्रकार पडतात. मोठ्या अभंगाच्या एका प्रकारात चार चरण असतात. दुस-या व तिस-या चरणात यमक अलंकार असतो. पहिल्या तीन चरणात सहा अशी समान अक्षर संख्या असते. चौथा चरण चार अक्षरांचा असतो. मोठ्या अभंगाच्या दुस-या प्रकारात सहा अक्षरांचे तीन चरण असतात व तिन्ही चरणात यमक अलंकार असतो.

'अखंड' एक काव्य रचना प्रकार :

म.फुले यांच्या अखंडांत तीन चरण आहेत. पहिल्या चरणात चार, दुस-या चरणात सहा व तिस-या चरणात चार अशी अक्षर संख्या आहे. पहिल्या व दुस-या चरणात यमक आहे. अखंडांचे विषय आधुनिक आहेत.

'कुळंबीण' :

म.फुले यांनी 'कुळंबीण' या विषयावरील अखंडांची रचना इ.स.१८८७ मध्ये केलेली आहे. त्यांच्या अखंडांचे एकूण सहा विभाग आहेत. 'कुळंबीण' हा सहाव्या विभागातील दुसरा विषय आहे. 'कुळंबीण' या

साहित्य कोहिनूर : अण्णाभाऊ साठे

प्रा. बीभीशन विठ्ठलराव कांबळे
मराठी विभाग, आझाद महविद्यालय, औरंगाबाद

'प्रतिभेला रंग, रूप, वर्ण, बंध, जातपात वा लिंगभेद ह्यांची कुपणे नसतात. ती स्फुरते कुणाही मस्त्राला, अनुभूतीपूत अस्वस्थ आत्म्याला. प्रतिभेचे आजच्या औपचारिक शिक्षणावाचून तरी कुठे अडते? विश्वाच्या शाळेतील उधळ्या डोळ्यांनी पाहिलेल्या व्यवहारातून शिकलेले पाठ्य तिला भावतात, पावतात.' अशा समर्पक शब्दात मधुकर आष्टीकर यांनी अण्णा भाऊंचा आणि त्यांच्या साहित्याचा गौरव केला आहे. आणि तो अगदीच योग्य आहे. वाटेगावहून आपल्या वडिलांच्या नमवेत मुंबईला पायी चालत येणारा हा साहित्य कोहिनूर पुढे आपल्या असामान्य प्रतिभेने साहित्य विश्वात अनीकिक तेजाने तळपत राहिला.

अण्णाभाऊंनी आपल्या स्फुट लेखनाला १९४२ साली प्रारंभ केला. सुरवातीला त्यांनी किसान गीते, पोवाडे लावण्या, मजूरगीते, गण, पदे, लोकनाट्ये लिहिली. 'अण्णा भाऊंनी १९३० साली 'पानिपतचा पोवाडा' नावाचा छोटा पोवाडा लिहिला होता. मात्र आता हा पोवाडा उपलब्ध नाही'¹⁵. प्रतिभावत शाहीर असलेल्या अण्णाभाऊंच्या प्रतिभेला खरा आकार मिळाला तो माटुंगा लेबर कॅम्पमध्ये. काँ.शंकर नारायण पगारे यांनी अण्णाभाऊंची प्रतिभा नेमकी हेरली आणि त्यांना दादर कलापथकात सामील करून घेतले. इथेच त्यांनी 'प्रथम मायभूच्या चरणा' हा गण आणि 'अकलेची गोष्ट' हा वग लिहिला. पुढे संयुक्त महाराष्ट्रा चळवळीच्या निमित्ताने शाहीर अमर शेख, गळ्हाणकर आणि अण्णाभाऊ ही त्रिमूर्ती एकत्र आली आणि त्यांना या चळवळीचे सांस्कृतिक नेतृत्व केले. या समविचारी मित्रांनी 'लाल वावटा' कलापथक स्थापन केले. संयुक्त महाराष्ट्राच्या या लोकलढयातील सक्रीय सहभागानुन अण्णाभाऊंच्या प्रतिभेचे अनेक पैलू लोकांच्या समोर आले. चोर मानवतावादी लेखक मकशीम गाकी यांच्या लेखनाचा आणि मार्क्सवादी विचारप्रणालीचा अण्णा भाऊंवर मोठा प्रभाव होता. 'मार्क्सवादी साहित्य विचारातील मूळ सूत्रे अण्णा भाऊंनी घेतली आणि त्यांनी ती क्रमाने परिष्कृत करित नेली. असे आढळते. निखळ प्रचाराच्या पातळीवरून कलेच्या पातळीवर नेणारी ही परिष्कृतता हे या साहित्यविचारांमधील अण्णा भाऊंचे मौलिक योगदान ठरवे.'¹⁶

१९४२ साली बंगाल मध्ये भीषण दुष्काळ पडला. दुष्काळाची दाहकता इतकी भयानक होती की या दुष्काळात लाखो लोकांचा उपासमारीने मृत्यू झाला. या दुष्काळ पीडित जनतेला मदत करण्याच्या उद्देशाने मुंबईतील काही साम्यवादी मंडळींनी एकत्र येऊन 'इपट्टा' या संस्थेची स्थापना केली. या संस्थेच्या माध्यमातून सांस्कृतिक कार्यक्रम करून बंगाल मधील दुष्काळग्रस्तांना मदत करायची होती. या कार्यक्रमासाठी अण्णाभाऊंनी 'बंगालची हाक' नावाचा पोवाडा रचला आणि सादर केला. इथेच त्यांच्यातील अभिजात शाहिराचा जन्म झाला. पुढे त्यांनी स्तानीनग्राडचा पोवाडा, अमळनेरचे अमर हुतात्म्ये, मुंबईचा गिरणीकामगार, पंजाब दिल्लीचा दंगा असे एकूण दहा पोवाडे लिहिले. जातीयवादाची पाचंद चीड असलेले अण्णाभाऊ आपल्या पोवाड्यात म्हणतात,

'द्या फेकून जातीयतेला | करा बंद रक्तपाताला |

भारतीयांनो इधत तुमची ईपेला पडली | काढा बाहेर नौका देशाची बादळात शिरली |
धरा गावरून एकजुटीने दुभंगती दिल्ली | काढा बाहेर राष्ट्रनीका ही बादळात शिरली |

¹⁵. डॉ.गुरव बाबुराव, अण्णा भाऊ साठे :समाजविचार आणि साहित्यविवेचन, पृ.क्र.०१, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई, पहिली आवृत्ती, जाने १९९१.

¹⁶. डॉ.गुरव बाबुराव, अण्णा भाऊ साठे :समाजविचार आणि साहित्यविवेचन, पृ.क्र.५, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई, पहिली आवृत्ती, जाने १९९१.

2019

Organic Farming: Introduction

Dr. Achole Pandurang Bapurao
Head Dept Of Geography, Azad college AUSA

"Introduction to organic farming, Growth of organic farming, Comparison between organic and chemical farming"

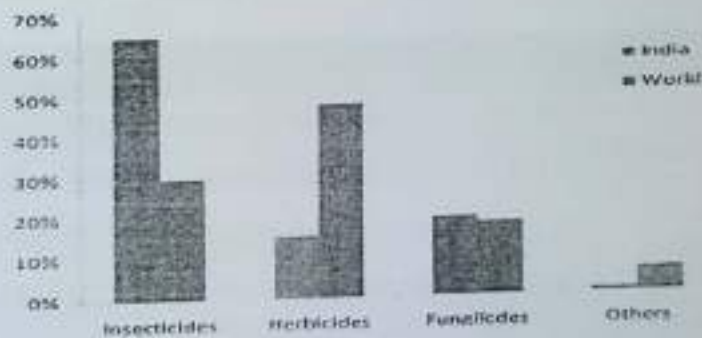
HISTORY OF FARMING

- o 10,000 years ago agriculture started.
- o Crop cultivation started with wheat, then barley, followed by some of the pulses.
- o Farming system existed along with crop and animal components.
- o Cultivation was absolutely organic and subsistence type.
- o Thereafter due to population growth it shifted to intensive type (Maximisation of output)
- o Environmental and health issues
- o Again shifting to organic agriculture.

Organic farming is an ecological production management system that promotes and enhances biodiversity, biological cycles and soil biological activity. It is based on minimal use of off-farm inputs and on management practices that restore, maintain and enhance ecological harmony.

Organic farming is a system which avoids or largely excludes the use of synthetic inputs (such as fertilizers, pesticides, hormones, feed additives etc) and to the maximum extent feasible rely upon crop rotations, crop residues, animal manures, off-farm organic waste, mineral grade rock additives and biological system of nutrient mobilization and plant protection.

Comparison of Pesticide Use in India and Worldwide

Negative Impact of Pesticides on Environment: A Geographical Study

Dr. P. B. Achole

Assistant Professor and Research Guide,
Azad College, AUSA, Dist. Latur.

Mr. B. M. Swami

Research Scholar,
S.R.T.M University, Nanded.**Introduction:**

Pest problem on environments is severe throughout the world. Different types of pests destroy about one-third of the world's total crop production. For huge population we take measure to control those pests and we do it mostly by applying toxic chemical (insecticide). Pest problems in some countries of the world are so severe that the control programmes are incorporate in their national budget. Through the pesticides give quick result they manifest a prolonged and disastrous affect on the environment in the long run. There are thousands of varieties of pest which do an enormous harm to mankind, animals, crops and property. The pests mainly cause damage to agricultural crops right from seedlings stage to the storage of the crop production.

Keyword: Pesticide, Organic, Insecticide, Environment.

Objective:

The objective of the present paper is to study and examined impact of Pesticides on Environment.

Source of Data:

The present paper is based on Secondary Source of data. The data is collected from various sources which includes both published and unpublished books, government publication and private publications.

Result and Discussion:**Types of pesticides:**

The pesticides which generally in use are broadly classified in two types these are followings.

Inorganic pesticide: these insecticides have been in use for long time. however, now days these are limited use owing to their long persistence in nature less effective Ness and effect on the non-target organisms

Organic pesticides: Organic pesticides are the latest origin, these are more effective less persistent in nature and many of them are target specific therefore these have become popular day by day. These can be classified into natural and synthetic organic pesticides.

A) Natural pesticides: These may be plants, animals or microbial origin these are various essential oils, botanical and microbial.

B) Synthetic organic pesticides: These insecticides are of modern origin quick and very effective against the pests according to their molecular constitutional they can be broadly classified in to following three types.

1. chlorinated hydrocarbons: The most common example is DDT (Dichloride Diphenyl Trichloro ethane) methoxychlor, BHC, Aldrin, Diel Drin, heptachlor, Eldrin etc. chemically these are highly stable and persistent because of this nature once applied they are not degraded in nature easily

Effects of chlorinated hydrocarbon:

i) **Effects on Animal:** A large number of birds and mammals have been reported to be killed as a consequence of application of DDT or similar compounds in the vicinity of habitat of the birds, even worms.

ii) **Effects on Soil:** 1 square metre of land harbours about 2,00,000 types different invertebrate animals. residual effect of insecticide causes the death of the most of the organisms are responsible for the fertility of the soil. With the death of the organisms the soil becomes infertile and barren the animals which live in the soil and largely responsible for the fertility of the soil include collembolan, mite, symphild, earthworms etc. in the absence of these organisms the land turns unproductive once applied, DDT, BHC etc. can stay in nature up to 10 years or even more.

iii) **Effect of Biological Magnification:** Since the chlorinated hydrocarbon are not easily degradable they get accumulated and stored in the body of the animals they are stored in various tissues, especially in fat containing tissues the amount of storage increases day by day and the process is called biological magnification when the stored amount exceeds the tolerance limit animal dies.

2. Organophosphorus Compounds: Among the organophosphorus insecticides parathion malathion etc. are quite well know. These are persistent in nature and degradable easily after application their mode of action is to attack the nerve impulse transmission the chemical inhibit the activity of choline estrage enzymes there by the allowing the continuous Flow of nerve impulse which disrupt the normal system.

3. Carbamates: These are very popular in controlling the household pest as well as agriculture pests. the well-known compounds are carbaryl, carbofuroan, propoxur, aldicarb, methiocarb etc. these are cheap and very effective insect control but they are known to cause severe ecological imbalance by killing the the wasps and honey bees.

Application of GIS in an Evaluation of Jalyukt Shivar Abhiyan in Kolhapur District

Mr. Sunil Bhosale

Research Student,
SRTM University, Nanded.
(Study Center, MBM, Latur).

Dr. P. B. Achole

Research Supervisor,
Head, Department of Geography,
Azad College Ausa, Latur.**Introduction:**

Water is one of the most important substances on earth. All plants and animals must have water to survive. If there was no water there would be no life on earth. Apart from drinking it to survive, people have many other uses for water. The Maharashtra government in India has launched a water conservation scheme named "Jalyuktshivarabhiyan" to make Maharashtra a drought-free state by 2019. The programme aims to make 5000 villages free of water scarcity every year. The key aim of JalyuktShivarAbhiyan is to establish belief in a farmer that "every drop of rainwater is owned by me and it should percolate in my land". At hence in this research project we have to examine statues of Jalyuktshivarabhiyan. According to JalyuktShivarYojana website data this scheme has been implemented 108 villages out of 1216 in Kolhapur district from last three year. This scheme is implemented 69 villages in 2015, 20 and 19 villages in 2016 and 2017 respectively. The government of Maharashtra in year 2015 spent amount 3021.57 lakhs rupees for the work of Jalyuktshivarabhiyan, 1838.19 lakhs for 2016 and 142.63 lakhs for 2017. It means that last three year government have been spent 5002.39 lakhs rupees in Kolhapur district for watershed management program under Jalyuktshivarabhiyan. The 5002.39 lakhs was spent under the Jalyuktshivarabhiyan, but the main aim of this scheme was completed? So that in this research paper to evaluate ground reality of this scheme. For the assessment of ground reality of this scheme 5 villages out of 16 in Shahuwadi tehsil have been selected for field work. The secondary data have been collocated from district agricultural office and government

website of BHUVAN and Jalyuktshivarabhiyan. The GIS, GPS tools and techniques have been used for data calculation and representation.

Study Area:

Kolhapur district is situated in the extreme southern part of Maharashtra State. It lies between 15° 43' to 17° 17' north latitudes and 73° 40' to 74° 42' east longitudes. It is surrounded by Sangli district to the north, Karnataka State to the east and south and Ratnagiri and Sindhudurg districts to the west. The Sahyadri ranges to the west and Warna River to the north form the natural boundaries. The district has an area of 7,665.00 sq. km and a population of 3876601 populations as per 2011 census data.

Kolhapur district, which is a part of Pune division, has no jurisdictional changes since 1991 census to 2011 census. According to census data in 12 tehsil there are 1216 Villages and 23 Towns recorder in 2011. This scheme is implemented 69 villages in 2015, 20 and 19 villages in 2016 and 2017 respectively. In Kolhapur district 108 villages are selected under JSA in last three year, out of these 16 highest numbers of villages within Shahuwadi tehsil. For the evaluation of JSA 4 villages are selected within in Shahuwadi tehsil in AmbhaNala watershed area. The average rainfall of JSA selected village in Kolhapur district is 1600 mm and 1250 mm rainfall in selected villages of Shahuwadi tehsil.

Objectives:

1. To examine work status of Jalyuktshivarabhiyan in study area.
2. To identify status of constructed cement bandhara in selected Village of JSA.

Hypothesis:

The use of improper watershed management techniques constructed bandharas are stored by silt instead of water.

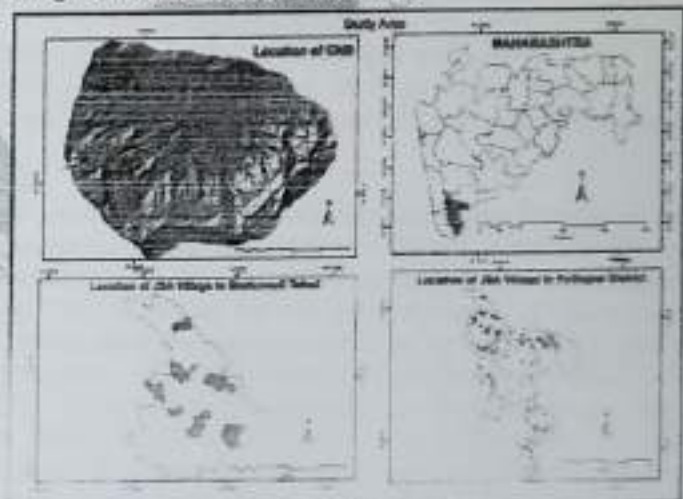

Fig. No 1

२४. साहित्य पर्यावरण

प्रा. डॉ. आचोले पी. बी.

भूगोल विभाग प्रमुख, अज्ञात महाविद्यालय, औरंगाबाद.

पृथ्वी एवं पर्यावरण

पेदा में सर्वप्रथम भूमि संस्कारवान बनाने के लिए कहा गया है। भूमि और अन्न को प्रदूषणरहित रखने के लिए मलिन अथवा विषयुक्त खाद डालकर उसे बिगाड़ने के प्रति निषेध किया गया है। यजुर्वेद में हल बैलों द्वारा खेतों को जोतकर, उत्तम अन्नों के बीज बोने का निर्देश दिया गया है। खेतों में गोबर-खाद डालें और बिठा आदि मलिन पदार्थ न डालने के लिए कहा गया है। बीजों को सुगंध आदि से उपचारित करके बोएं ताकि अन्न भी रोगरहित होकर मनुष्य की बुद्धि को बढ़ाए। यहां निर्देश दिया गया है कि खेतों को घी, मीठा, और जल आदि से संस्कारित करें। पृथ्वी पर्यावरण का महत्वपूर्ण अंग है। प्राणी जिस पर बसते हैं और जिसके आधार पर जीवन पाते हैं, वह भूमि निश्चय ही वदनीय एवं अतिशय उपयोगी है। इसीलिए पृथ्वी को माता कहकर नमन करने का संकेत वेदमंत्रों में है (अथर्ववेद, 12/1/23/2/5, ऋग्वेद, 10/18, 10/11 यजुर्वेद 9/22, 13/18, 36/13 व अथर्ववेद, 12/1/1-3, 12/1/6, 10/12, 6/21/1)। पृथ्वी के अत्यधिक महत्व का प्रतिपादन आधुनिक पर्यावरणविदों ने भी किया है। भूमि या मिट्टी सर्वाधिक मूल्यवान संसाधन हैं, क्योंकि विश्व के 71 प्रतिशत खाद्य पदार्थ मिट्टी से ही पैदा होते हैं। 2 प्रतिशत भाग में ही कृषि योग्य भूमि है, जो निम्न प्रकार है

- कृषि भूमि - भूमंडल का 2 प्रतिशत- 71 प्रतिशत खाद्य पदार्थ।
- वन भूमि- भूमंडल का 8.8 प्रतिशत- 10.4 प्रतिशत खाद्य पदार्थ।
- घास मैदान- भूमंडल का 7.2 प्रतिशत- 12 प्रतिशत खाद्य पदार्थ।
- टलदल व मरुस्थल-भूमंडल का 10.4 प्रतिशत- 3.3 प्रतिशत खाद्य पदार्थ।
- समुद्र- 71.8 प्रतिशत- 3.3 प्रतिशत खाद्य पदार्थ।

इस प्रकार हम देखते हैं कि भूमि या मिट्टी एक अतिसीमित किंतु मूल्यवान संसाधन है। खाद्य पदार्थों की समुचित उपलब्धि के लिए इस सीमित संसाधन को प्रदूषण से बचना आज की अनिवार्य आवश्यकता है।

आज पर्यावरण शब्द जिस अर्थ में प्रयुक्त हो रहा है, अब से तीन-चार दशक पूर्व उसका ऐसा कोई परिभाषिक अर्थ नहीं था। प्राचीन कौश्ल में और यहां तक कि संस्कृत हिंदी कोशों में भी यह शब्द उपलब्ध नहीं

Darwin's Theory of Evolution

Dr. Achole P.B
Head Dept Of Geography
Azad College Auas.

Summary

Darwin's theory of evolution fundamentally changed the direction of future scientific thought, though it was built on a growing body of thought that began to question prior ideas about the natural world. The core of Darwin's theory is natural selection, a process that occurs over successive generations and is defined as the differential reproduction of genotypes. Natural selection requires heritable variation in a given trait, and differential survival and reproduction associated with possession of that trait. Even though his theory is most acceptable, it also has some drawbacks.

The History of Evolution :

The theory of evolution is one of the greatest intellectual revolutions of human history, drastically changing our perception of the world and of our place in it. Charles Darwin put forth a coherent theory of evolution and amassed a great body of evidence in support of this theory. In Darwin's time, most scientists fully believed that each organism and each adaptation was the work of the creator. Linnaeus established the system of biological classification that we use today, and did so in the spirit of cataloguing God's creations.

The idea that traits are passed down from parents to offspring has been around since the ancient Greek philosophers' time. The late 1700s saw the first theories that species changed over time. Scientists like the Comte de Buffon and Charles Darwin's grandfather, Erasmus Darwin, both proposed that species changed over time, but neither man could explain how or why they changed.

John Baptiste Lamarek, a student of the Comte de Buffon, was the first to publicly state species changed over time. The first systematic presentation of evolution was put forth by the French scientist Jean Baptiste de Lamarck (1774-1829) in 1809. Lamarck described a mechanism by which he believed evolution could occur. This mechanism was known as "the inheritance of acquired characteristics."

On the other hand, part of his theory was incorrect. Lamarck proposed that acquired traits were passed down to offspring. After that, Georges Cuvier was able to prove that part of the theory incorrect, but he also had evidence that there were once living species that had evolved and gone extinct.

Cuvier believed in catastrophism, meaning these changes and extinctions in nature happened suddenly and violently. After Cuvier, James Hutton and Charles Lyell countered Cuvier's

Darwin's Theory of Evolution

Dr. Achole P.B
Head Dept Of Geography
Azad College Auas.

Summary

Darwin's theory of evolution fundamentally changed the direction of future scientific thought, though it was built on a growing body of thought that began to question prior ideas about the natural world. The core of Darwin's theory is natural selection, a process that occurs over successive generations and is defined as the differential reproduction of genotypes. Natural selection requires heritable variation in a given trait, and differential survival and reproduction associated with possession of that trait. Even though his theory is most acceptable, it also has some drawbacks.

The History of Evolution :

The theory of evolution is one of the greatest intellectual revolutions of human history, drastically changing our perception of the world and of our place in it. Charles Darwin put forth a coherent theory of evolution and amassed a great body of evidence in support of this theory. In Darwin's time, most scientists fully believed that each organism and each adaptation was the work of the creator. Linnaeus established the system of biological classification that we use today, and did so in the spirit of cataloguing God's creations.

The idea that traits are passed down from parents to offspring has been around since the ancient Greek philosophers' time. The late 1700s saw the first theories that species changed over time. Scientists like the Comte de Buffon and Charles Darwin's grandfather, Erasmus Darwin, both proposed that species changed over time, but neither man could explain how or why they changed.

John Baptiste Lamarck, a student of the Comte de Buffon, was the first to publicly state species changed over time. The first systematic presentation of evolution was put forth by the French scientist Jean Baptiste de Lamarck (1774-1829) in 1809. Lamarck described a mechanism by which he believed evolution could occur. This mechanism was known as "the inheritance of acquired characteristics."

On the other hand, part of his theory was incorrect. Lamarck proposed that acquired traits were passed down to offspring. After that, Georges Cuvier was able to prove that part of the theory incorrect, but he also had evidence that there were once living species that had evolved and gone extinct.

Cuvier believed in catastrophism, meaning these changes and extinctions in nature happened suddenly and violently. After Cuvier, James Hutton and Charles Lyell countered Cuvier's

2019

Mahatma Gandhi A Contribution To World Peace

Dr. P.B. Achole
Head of Department Geography
Azad College Ausa

Gandhi was not a superman, but a great soul or Mahatma. To become a Mahatma one has to be exceptional, incomparable, and most significantly, a soul brimming with the highest spirituality.

In the realms of consciousness, he developed unique methods to arouse the potential within. He believed in the tremendous capacity of man and the expansion of man's vision in life. Just as a yogi delves deeper and deeper into the core of his heart to realize his true nature, so did Gandhi experiment with the truths of life. His experiments, relentless and persistent, gave him results.

- Love as the greatest emotion in man.
He discovered –
- Truth as the highest consciousness in man.
He discovered –
- Ahimsa to be the noblest virtue in man.

The objectives of this paper are as following: (i) to state the problems/ crises of the modern world ; (ii) to analyse the multi-dimension of Gandhi's concepts of Non-violence and Truth; (iii) to examine Gandhi's views on state and his vision of democracy ; (iv) to present Gandhi's interpretation and contribution to the formulation of India's foreign policy and world-views ; and (v) to establish an organic relationship between Gandhian principle and world peace. The modern world is facing a multidimensional crisis; a crisis that poses challenge to each and every aspect of our life. Among the outstanding aspects of this crisis are; overmilitarization, nuclear proliferation and global reach of arms, overdevelopment and underdevelopment resulting in mal-development, a vast number of people suffering from poverty, hunger and marginalization. Added to these are environmental

Mahatma Gandhi treated his individual life in accordance with his ideas. He said "my life is my message". Therefore Gandhism is a mixture of Gandhi's concepts and practices. The basic groundship happens to be "Non-violence". He practiced and prescribed non-violence as remedy against all social evils. It is the most ancient eternal values and culture of India. He said on this account, " I have nothing new to teach you« Truth and non-violence are as old as hill." Nonviolence and Truth are two sides of a same coin. A. Non-violence Total non-violence consists in not hurting some other one's intellect, speech or action per own thought, utterance or deeds and not to deprive some one of his life." In essence, abstinence in toto from violence is non violence. In this context Gandhi clarified in an edition of young India. "..... to hurt someone, to think of some evil unto some one or to snatch one's life under anger or selfishness, is violence. In contrast, purest nonviolence is an epitome in having a tendency and presuming towards spiritual or physical benefit unto everyone without selfishness and with pure thought after cool and clear deliberations« The ultimate yardstick of violence or non-violence is the spirit behind the action." B. Non-Violence is perpetual. From beginning unto now man has been ultimately treading path of non-violence. It came into existence along with man. It is co-terminus with life. In case, it has not with man from the very beginning, there might have been self-dom by man. Besides there has been gradual enhancement in development and proximity in spite of presence of various obstacles and hurdles. (C) Non-violence and Truth both are complementary to each other. It is more appropriate to say " Truth is God," rather than saying "God is Truth". He equated God with Absolute Truth as ultimate reality , Soul is the spark of this God of Truth. It is the moral, The spiritual force, the divine spirit which regulates our body and mind. It is the voice of God, the voice of Truth within us. Both are two sides of the same coin. Both have same value. Difference consists in approach only. The derivation is that Truth stays with permanence and that Truth is permanent. Nonviolence on account of being permanently present stays to be true. Non-violence is both a means and an end in itself. (D) Non-Violence is the strongest weapon. It is not a weapon of the weak. It has no place for cowardice. It is an active force. Nonviolence is impossible without bravery / courage/ fearlessness. Doing at any cost something that one ought to do. The courage of dying without killing. Having decided upon the rightness of a situation, Gandhi would not like one to be passive spectator to evil. This is the essence of Non-Alignments which is different from neutrality. "When freedom is menaced or justice is threatened or where aggression takes place we can not and shall not be neutral." (E) Non-Violence has individual and social aspects too. It fosters co-operation and cooperative progress. Progress is difficult to achieve without co-operation. Co-operation is possible only when there is no violence. To him, regulation of mutual relations in society is through non-violence to considerable extent. He wished it to be developed on large scale. He called upon the people to

	CURRENG GLOBAL REVIEWER International Multidisciplinary Research Journal		ISSN- 2319-8648
	Impact Factor - (SJIF) - 7.135	Special Issue - 100	Dec. 2019
			Peer Reviewed

A Geographical Study Of Groundwater Distribution In Kolhapur District

*Dr. P. B. Achole

**Shri. Sunil Gunga Bhosale

*Head, Department of Geography, Azad College, AUSA.

Research Student, SRTM University, Nanded / D.K.A.S.C College Ichalkaranji.

ABSTRACT

The importance of groundwater for the existence of human society cannot be overemphasized. Groundwater is the major source of drinking water in both urban and rural Area. Besides, it is an important source of water for the agricultural and the industrial sector. The demand for water has increased over the years and this has led to water scarcity in many parts of Kolhapur district. Groundwater crisis is not the result of natural factors; it has been caused by human actions. Groundwater availability is depends on the rainfall, physiographical structure of study area. In present research paper to study tehsil wise distribution of groundwater level in Kolhapur and to find out which factors are affecting for groundwater level. For present research paper secondary data have been used which is collected from Groundwater Surveys and Development Agency, Government of Maharashtra. Kolhapur districts Carto DEM image have been user for Slope Analysis and 3D Modelling which is collected from BHUVAN web sites. The study area receives annual 1900 mm average rainfall, this distribution is also uneven because of western part of Kolhapur district receives more than 6000 mm rainfall and eastern part of tehsil receives less than 500 mm rainfall. The average annual groundwater level of study area is 3.98 mbgl (meter below ground level), pre-monsoon 5.27 mbgl and post monsoon 2.70 mbgl. In study area deep average groundwater level is found in 7.32 mbgl in Chandgad tehsil and shallow groundwater level is found 2.01 mbgl in Radhanagari tehsil. Radhanagari and Chandgad both tehsil are receive 2500 mm rainfall but depth of groundwater level is deferent. It means that only rainfall is not responsible for groundwater level.

Introduction

The importance of groundwater for the existence of human society cannot be overemphasized. Groundwater is the major source of drinking water in both urban and rural Area. Besides, it is an important source of water for the agricultural and the industrial sector. The demand for water has increased over the years and this has led to water scarcity in many parts of Kolhapur district. Groundwater crisis is not the result of natural factors; it has been caused by human actions. Groundwater availability is depends on the rainfall, physiographical structure of study area. In present research paper to study tehsil wise distribution of groundwater level in Kolhapur and to find out which factors are affecting for groundwater level. The study area receives annual 1900 mm average rainfall, this distribution is also uneven because of western part of Kolhapur district receives more than 6000 mm rainfall and eastern part of tehsil receives less than 500 mm rainfall. The average annual groundwater level of study area is 3.98 mbgl (meter below ground level), pre-monsoon 5.27 mbgl and post monsoon 2.70 mbgl. In study area deep average groundwater level is found in 7.32 mbgl in Chandgad tehsil and shallow groundwater level is found 2.01 mbgl in Radhanagari tehsil. Radhanagari and Chandgad both tehsil are receive 2500 mm rainfall but depth of groundwater level is deferent. It means that only rainfall is not responsible for groundwater level.

Objectives

1. To study Physiography of study area.
2. To delineate distribution of ground water level in Kolhapur district.
3. To examine determining factor of ground water level in study area.

DATABASE AND METHODOLOGY

In present research paper secondary data have been used which is collected from Groundwater Surveys and Development Agency, Government of Maharashtra. Kolhapur districts Carto DEM image has been user for Slope Analysis and 3D Modeling which is collected from BHUVAN web sites. In this research

Water Resources Management

Dr. Achole.P.B
 Head of Department Geography, Azad College, Asua

Introduction

Water is a key driver of economic and social development and one of the fundamental elements in sustaining the integrity of the natural environment. It is the major renewable resource amongst the various natural resources. Water being an indispensable constituent for all life supporting processes, its assessment, conservation, development and management is of great concern for all those who manage, facilitate and utilize.

Issues related to water resources development and management are not in isolation but are inter-related with other human activities. The issues involved range from those of basic human well-being (food, security and health), economic development (industry and energy) and preservation of natural ecosystems on which ultimately we all exist and sustain. The combination of lower precipitation and higher evaporation in many regions is diminishing water quantities in rivers, lakes and groundwater storage, while increased pollution is damaging ecosystems and the health, lives and livelihoods of those without access to adequate, safe drinking water and basic sanitation. The increase in frequency of occurrences of extreme events is probably firm illustration of fundamental changes that are altering water resources worldwide, including India. Therefore the conservation and optimal utilization of this scarce resource is extremely important for sustainable development. In order to meet present/ future demands for food, the world food production is to have an annual growth rate of about 3%. Present total harvested area is about 1600 million ha and FAO assessments put the world's area of potentially suitable cropland at some 3200 million ha. The water management in the coming years is likely to have profound impact on human society with regard to its quality of life and its very existence.

Water Requirements of India

Indian water resources utilization mostly dominated by agricultural sector nearly accounting to 428 km³ (around 69% of total water use) with 300 km³ from surface resources and 128 km³ from ground water resources. To meet the increased food production requirements and to achieve food security, the agriculture sector would command a quantum jump in water utilization and is expected to be in the order of 708 km³ by the year 2050. Domestic water requirements are around 25 km³ at 5% of total usage, out of which surface water contributes 7 km³ and ground water contributes 18 km³. With the significant urbanization of population, it is expected that around 54% of population would be living in urban areas by 2050, which increases the domestic demand to 90 km³. Industrial usage is in the order of 15 km³ which is likely to grow up to 103 km³ by 2050.

The total water requirements of the country are expected to be around 1450 km³ by the year 2050, which is significantly higher than the present estimate of utilizable water resources potential of 1122 km³. It is estimated that Indian ground water overdraft is of the order of 66% which places food and livelihood security at great risk and could lead to 25% reduction in India's harvest. The per capita availability of 1820 m³ (2001) is fast endangered with teeming population and likely fall to 1191 m³ by 2050 getting precariously closer to water scarce condition (FAO).

Water Resources Management

It is a fact that large part of our water resources is used in agriculture in an inefficient manner. There is urgent need to view water resources in their entirety with the quantity and being in focus. Importance should be given to the latest knowledge and techniques available particularly of aquatic ecosystems and local skills as well. Changes in land use, degradation of soil, deforestation and over extraction of ground water due to increasing population is effecting water availability.

Geography and Technology

Dr. P.B. Achole
 Head, Dept. of Geography,
 Azad College, Auss, Dist. Latur.

Abstract:

This paper discusses the importance of technological innovation to Geography, especially since the formation of an approach recognized as Evolutionary Economic Geography. The formation of this approach has roots in economics, which is the object of attention in the first section. Thus, initially discusses technological innovation from the evolution of the theme in economic thought, considering also some contributions from Milton Santos about the technical dimension. The next section is about of National Innovation Systems, a theme dear to geographers and one of the most current approaches on the importance of technological progress for nations. In the last section the Evolutionary Economic Geography is treated in detail from the theoretical foundations of the sub discipline in the consolidation process. Some contributions of the Brazilian Geography are indicated at the end of this paper.

Introduction:

The concept of innovation was proposed by Schumpeter over one hundred years ago, however, the studies dedicated to the theme have only gained strength in the last decades. This appreciation of technological innovation emerged once a linear approach, in which innovation takes place in a sequential fashion starting with scientific research, had been surmounted in favor of the adoption of a systemic perspective of the phenomenon. In this systemic approach the perspective of the National Innovation Systems stands out, with the contribution of economists who are not only inspired by Schumpeter, but also by other fields of knowledge to construct the subdiscipline known as Evolutionary Economics. This approach inspired geographers to look for a perspective that valued the territorial dimensions of innovative processes from new categories. Evolutionary Economic Geography emerged in this scenario, approaching technological innovation with hitherto unused theoretical contributions. This is the trajectory discussed in this article, which aims to contribute to the debate in Brazilian Geography regarding the importance of carrying out studies focused on the relationship between territory and innovation.

Accordingly, this article initially highlights the importance of studies of innovation in a national context of the appreciation of the theme by academics, public officials and private agents. This appreciation can be verified, for example, in various economic studies on the subject, especially those published by the Institute of Applied Economic Research (IPEA). Within the ambit of public administration, the federal government's recent industrial plans (PITCE, PDP and Brasil Maior) make clear the government's growing concern to promote the country's autonomous development based on the incorporation of technological progress by the productive sectors. This thesis is reinforced by the incorporation of the term innovation into the title of the Ministry for Science and Technology in 2011. (One possible criticism is that the plans reflect the discursive strategy of the government of the day, more than effective action in the field of scientific, technological and innovation policy.) For the national business community, despite the insufficient innovative advances when comparing Brazil to central countries, there is a consensus that technological progress is a fundamental element to reach higher levels of competitiveness. Thus, there is a broad consensus on the importance of innovation for national development and Brazilian Geography can contribute in this field with better targeted studies on the theme

Technological Innovation:

The theoretical perspective of the phenomenon of innovation has been a debate eminently positioned in the field of economic theory, but it can also be found in other scientific disciplines; in this study the emphasis is on the authors of Evolutionary Economic Geography. The first point to be emphasized about technological innovation is the importance of technical change for development. Above all there is agreement with the view that the difference in labor productivity largely explains the difference in incomes between nations. Technical progress is one of the most relevant factors, perhaps the greatest, for the increase in productivity rates. It should be taken into account that no economic theory is applied in full by governments in their policies; the theory reveals the perception of the practices underway in specific territories and times and also inspires the practice of government and businesspeople.

According to Hugo Cerqueira (2002) Evolutionary Economics emerged during a crisis in economic thinking. Thus, this approach would be one of the responses to the exhaustion of the mechanistic model would be exceeded by more systemic approaches. The difficulty in analyzing the processes of change by the previously established economic theories motivated researchers in the field to look for new categories to interpret, for example, the technological changes in the behavior of companies and consumers. The criticisms of the limitations of current economic theories are directed not only at the neoclassical approach, but also the Austrian school and Marxist approaches. In the field of economic thinking the main references for the

Geography and Technology

Dr. P.B. Achole

Head, Dept. of Geography,
Azad College, Ausa, Dist. Latur.**Abstract:**

This paper discusses the importance of technological innovation to Geography, especially since the formation of an approach recognized as Evolutionary Economic Geography. The formation of this approach has roots in economics, which is the object of attention in the first section. Thus, initially discusses technological innovation from the evolution of the theme in economic thought, considering also some contributions from Milton Santos about the technical dimension. The next section is about of National Innovation Systems, a theme dear to geographers and one of the most current approaches on the importance of technological progress for nations. In the last section the Evolutionary Economic Geography is treated in detail from the theoretical foundations of the sub discipline in the consolidation process. Some contributions of the Brazilian Geography are indicated at the end of this paper.

Introduction:

The concept of innovation was proposed by Schumpeter over one hundred years ago, however, the studies dedicated to the theme have only gained strength in the last decades. This appreciation of technological innovation emerged once a linear approach, in which innovation takes place in a sequential fashion starting with scientific research, had been surmounted in favor of the adoption of a systemic perspective of the phenomenon. In this systemic approach the perspective of the National Innovation Systems stands out, with the contribution of economists who are not only inspired by Schumpeter, but also by other fields of knowledge to construct the subdiscipline known as Evolutionary Economics. This approach inspired geographers to look for a perspective that valued the territorial dimensions of innovative processes from new categories. Evolutionary Economic Geography emerged in this scenario, approaching technological innovation with hitherto unused theoretical contributions. This is the trajectory discussed in this article, which aims to contribute to the debate in Brazilian Geography regarding the importance of carrying out studies focused on the relationship between territory and innovation.

Accordingly, this article initially highlights the importance of studies of innovation in a national context of the appreciation of the theme by academics, public officials and private agents. This appreciation can be verified, for example, in various economic studies on the subject, especially those published by the Institute of Applied Economic Research (IPEA). Within the ambit of public administration, the federal government's recent industrial plans (PITCE, PDP and Brasil Maior) make clear the government's growing concern to promote the country's autonomous development based on the incorporation of technological progress by the productive sectors. This thesis is reinforced by the incorporation of the term innovation into the title of the Ministry for Science and Technology in 2011. (One possible criticism is that the plans reflect the discursive strategy of the government of the day, more than effective action in the field of scientific, technological and innovation policy.) For the national business community, despite the insufficient innovative advances when comparing Brazil to central countries, there is a consensus that technological progress is a fundamental element to reach higher levels of competitiveness. Thus, there is a broad consensus on the importance of innovation for national development and Brazilian Geography can contribute in this field with better targeted studies on the theme

Technological Innovation:

The theoretical perspective of the phenomenon of innovation has been a debate eminently positioned in the field of economic theory, but it can also be found in other scientific disciplines; in this study the emphasis is on the authors of Evolutionary Economic Geography. The first point to be emphasized about technological innovation is the importance of technical change for development. Above all there is agreement with the view that the difference in labor productivity largely explains the difference in incomes between nations. Technical progress is one of the most relevant factors, perhaps the greatest, for the increase in productivity rates. It should be taken into account that no economic theory is applied in full by governments in their policies; the theory reveals the perception of the practices underway in specific territories and times and also inspires the practice of government and businesspeople.

According to Hugo Cerqueira (2002) Evolutionary Economics emerged during a crisis in economic thinking. Thus, this approach would be one of the responses to the exhaustion of the mechanistic model would be exceeded by more systemic approaches. The difficulty in analyzing the processes of change by the previously established economic theories motivated researchers in the field to look for new categories to interpret, for example, the technological changes in the behavior of companies and consumers. The criticisms of the limitations of current economic theories are directed not only at the neoclassical approach, but also the Austrian school and Marxist approaches. In the field of economic thinking the main references for the

महाराष्ट्र राज्यातील दुष्काळप्रवण क्षेत्र : एकचिकित्सक अभ्यास

प्रा.डॉ.दिलीप गो.भोगे,
(भूगोल विभाग), आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर

प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये २०१८ च्या महाराष्ट्र राज्यातील दुष्काळप्रवण क्षेत्राच्या अभ्यासाचे विश्लेषण करताना राज्यातील विभागनिहाय दुष्काळप्रवण जिल्हे व तालुक्यांचा आधार घेण्यात आला आहे. महाराष्ट्रात दरवर्षी किमान एक-दोन जिल्हातील हजार-पाचशे गावांमध्ये दुष्काळ असतो. दुष्काळ ही कायमस्वरूपी समस्या बनलेली आहे. दुष्काळ ही पर्यावरणातील कातावरण आणि हवामान विषयक घटकाद्वारे उद्भवणारी समस्या आहे. ही परिस्थिती मुख्यतः पर्यावरणाचे संतुलन बिघडल्यामुळे निर्माण झाली आहे. हे संतुलन पुन्हा कायम करण्यासाठी दुष्काळप्रवण क्षेत्रनिश्चितकरणे. त्यासाठी दुष्काळ सीमती स्थापन करून समितीने दिलेल्या माहितीचा आधार घेऊन शाश्वत स्वरूपाचा उपाय करण्यासंबंधीचे विश्लेषण सदर शोधनिबंधात घेतलेले आहे.

उद्दिष्टे:-

- सदरील शोधनिबंधाचा अभ्यास खालील उद्दिष्टांना अनुसरून केला आहे.
- १. महाराष्ट्रातील पर्यावरणस्थितीचा अभ्यास करणे.
- २. अवर्षणाचे रुपांतर दुष्काळात होण्याची स्थिती अभ्यासणे.
- ३. दुष्काळाची वारंवारिता अभ्यासणे.
- ४. महाराष्ट्रातील जिल्हानिहाय दुष्काळग्रस्त तालुक्यांची संख्या अभ्यासणे.
- ५. दुष्काळामुळे निर्माण होणाऱ्या दुष्परिणामांचा अभ्यास करणे.

माहिती संकलनाचे स्रोत :-

सदरील शोधनिबंधासाठी आवश्यक असलेली माहिती संकलित करण्याचे स्रोत विविध स्वरूपाचे आहेत. पुस्तके, साप्लिक, वृत्तपत्रे, विविध संशोधन नंतरनल, इंटरनेट साईट, प्रशासकीय कागदपत्रे याद्वारे माहिती संकलित करण्यात आली आहे. या संकलित माहितीच्या आधारे महाराष्ट्रातील दुष्काळग्रस्त क्षेत्राचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

अभ्यास क्षेत्र :-

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी भारतदेशातील महाराष्ट्र हे राज्य निवडण्यात आलेले आहे. या राज्याचा अक्षवृत्तीय विस्तार १५ अंश ४४ मिनीट उत्तर अक्षवृत्ती २२ अंश ६ मिनीट उत्तर अक्षवृत्त असून रेखावृत्तीय विस्तार ७२ अंश ३६ मिनीट पूर्व रेखावृत्ती ८० अंश ५४ मिनीट पूर्व रेखावृत्त दरम्यान आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या वायव्य भागात गुजरात राज्य आणि दादरा व नगर हवेली संघराज्य क्षेत्र, उत्तरेस मध्य प्रदेश, पश्चिमेस अरबी समुद्र, इशान्येस व पूर्वेस छत्तीसगढ, आग्नेयस तेलेगना राज्याच्या सीमा असून दक्षिणेस गोवा व कर्णाटक ही राज्ये आहेत. महाराष्ट्र राज्याचे क्षेत्रफळ ३०७७१३ चौ.कि.मी. असून राज्याचा अक्षांश वृत्तीय विस्तार पूर्व-पश्चिम ८६० कि.मी. असून दक्षिण उत्तर ७३० कि.मी. असा आहे. क्षेत्राच्या संबंधाने महाराष्ट्र राज्याचा भारतात तिसरा क्रमांक आहे. सध्या महाराष्ट्रात ५ प्रादेशिक विभाग, ३६ जिल्हे व ३५८ तालुके आहेत. राज्याचे वार्षिक पर्जन्यमान ७५० मि.मी. पेक्षाही कमी आहे.

संशोधन पध्दती:-

सदरील शोधनिबंधामध्ये विविध स्रोतांद्वारे मिळविलेल्या माहितीचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. महाराष्ट्रात उशिरा पाऊस सुरू होणे, पावसात दीर्घकाळ खंड पडणे, पावसाची तीव्रता अतिशय विषम असणे, पावसाळा लवकर संपणे, वार्षिक पर्जन्यमान ७५० मिमी पेक्षा कमी असणे असे अनेक प्रकार घडतात. त्यामुळे महाराष्ट्र राज्याच्या एकूण क्षेत्रफळाच्या ४० टक्के क्षेत्र अवर्षणप्रवण आहे. यास राज्यातील वृक्षतोड, कातावरणातील बदल, मोसमी वाऱ्याची अनिश्चितता ही कारणे कारणीभूत आहेत. अवर्षणाचे रुपांतर दुष्काळात होते. महाराष्ट्र राज्य स्थापनेनंतर १९५२-५३ १९५६-६६, १९७०-७३, १९८५-८७, २००१-०४ असे पाच मोठे दुष्काळ पडले.

महाराष्ट्रात सरासरी ७ ते १० वर्षांनी एक मोठा दुष्काळ पडलेला आहे. सरकारने दुष्काळी स्थितीचा विचार करण्यासाठी सुखटणकर समितीने मती. या समितीने सरकारला दिलेल्या अहवालांनुसार महाराष्ट्रातील ८७ तालुक्यांमध्ये अवर्षणप्रवण म्हणून निश्चित केले. १९८१ नंतर १९८७ मध्ये ९४ तालुके, २००१ मध्ये १४८ तालुके, २००३ मध्ये ७५ तालुके, २००९ मध्ये १५८ तालुके दुष्काळग्रस्त होते. दरवर्षी किमान एक-दोन जिल्हातील हजार-पाचशे गावांमध्ये दुष्काळ असतोच असे शासनाने वेळोवेळी प्रसिध्द केलेल्या अहवालाच्या आकडेवारीद्वारे स्पष्ट होते. महाराष्ट्र राज्याची पाच प्रादेशिक विभागात विभागणी करण्यात आलेली असून राज्यात ३६ जिल्हे आणि ३५८ तालुके आहेत.

महाराष्ट्रातील विभागनिहाय दुष्काळप्रवण तालुक्यांचा तपशील (ऑक्टोबर २०१८)

अ.क्र.	विभाग	जिल्हे	तालुके	दुष्काळी तालुके
१	विदर्भ	११	१२२	५०
२	मराठवाडा	०८	७६	४७
३	खानदेश	०५	५४	३९
४	पश्चिम महाराष्ट्र	०५	५७	३६

कोल्हापूर-सांगली जिल्हातील पर्यावरणीय आपत्ती महापूर: एक चिकित्सक अभ्यास

डॉ. भोगे दितीय गो.
(भूगोल विभाग)
आज्ञाद महाविद्यालय,
औसा जि. लातूर

प्रस्तावना :

प्रस्तुत शोधनिबंधात ऑगस्ट २०१९ मध्ये कोल्हापूर-सांगली जिल्हातील पर्यावरणीय आपत्ती महापूर याचा चिकित्सक अभ्यास भूपृष्ठरचना, अतिवृष्टी, सह्याद्री पर्वतरांगेत नद्यांचा उगम, धरणांच्या व्यवस्थापनात नसलेला समन्वय इत्यादी घटकाना अनुसरून केलेला आहे. २००५ मध्ये सांगली परिसरात पूर आला तेव्हा अलमट्टी धरणाला त्यासाठी जबाबदार धरले. परंतु त्यानंतरही महाराष्ट्र व कर्नाटक या दोन्ही राज्यांच्या सिव्जन विभागांनी योग्य पावलं उचलली नाहीत. त्यामुळे १४ वर्षांनंतरही अलमट्टीच्या बॅकवॉटरमुळे पुरिथती गंभीर बनत गेली. त्यासाठी केवळ दान सज्जतच नाही तर हवामान खातं आणि जलसंपदा विभाग यांच्यात तालमेल असणे आवश्यक आहे. हे फार मोठे आव्हान आहे. महापुरामुळे होणारे नुकसान टाळणे शक्य नसले तरी आपत्ती व्यवस्थापन करून होणारी हानी टाळता येऊ शकते. महापूर या पर्यावरणीय आपत्तीवर मात करण्यासाठीचे विरलेषण या शोधनिबंधात केलेले आहे.

उद्दिष्टे :

खालील शोधनिबंधाचा अभ्यास खालील उद्दिष्टाना अनुसरून केलेला आहे.

१. कोल्हापूर-सांगली जिल्हातील पुरिथतीचा अभ्यास करणे.
२. कोल्हापूर-सांगली जिल्हातील भूपृष्ठरचना अभ्यासणे.
३. अतिवृष्टीच्या कारणांचा शोध घेणे.
४. कोल्हापूर-सांगली क्षेत्रातील नद्यांच्या उगमाचा अभ्यास करणे.
५. धरणांच्या व्यवस्थापनात नसलेला समन्वय अभ्यासणे.
६. महापुरामुळे झालेल्या नुकसानीचा अभ्यास करणे.

माहिती संचलन :

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी आवश्यक असलेली माहिती संकलित करण्याचे स्रोत द्वितीयक स्वरूपाचे आहेत. पुस्तके, विविध वृत्तपत्रे, शासकीय व शासकीय साधने यांचे माहिती संचलित करण्यात आलेले आहे. या संकलित माहितीच्या आधारे कोल्हापूर-सांगली जिल्हातील पर्यावरणीय आपत्ती महापूर याचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

अभ्यास क्षेत्र :

खालील शोधनिबंधासाठी अभ्यासक्षेत्र म्हणून कोल्हापूर-सांगली जिल्हाचा पूर प्रदेश निवडण्यात आला आहे. २०११च्या जनगणनेनुसार कोल्हापूर जिल्हाची लोकसंख्या ३८७५००१ इतकी असून क्षेत्रफळ ७६८५ चौ.कि.मी. आहे. तर सांगली जिल्हाची लोकसंख्या २८२०५७५ असून क्षेत्रफळ ८६५३ चौ.कि.मी. आहे. कोल्हापूर जिल्हा महाराष्ट्राच्या दक्षिणेकडील शेवटचा जिल्हा असून भौगोलिकदृष्ट्या जिल्हाचे पश्चिम रांग, मध्यरांग व पूर्व रांग असे तीन विभाग मानले जातात. जिल्हात पंचगंगा, चारणा, दूधगंगा, वेदगंगा, भोगवती, दिरण्केशी व घाटप्रभा या प्रमुख नद्या आहेत. या नद्या पश्चिम घाटात उगम पाऊन पूर्वेकडे वाहतात. पंचगंगा नदी ही चारणा, कुभी, तुळशी, सरस्वती (मुक्तनदी) व भोगवती या उपनद्यांसून बनली आहे. कृष्णा नदी जिल्हाच्या पूर्वे सीमेवरून वाहते तर तिल्लारी नदी पश्चिम सीमेवरून वाहते. कोल्हापूर जिल्हा सांगली जिल्हाच्या दक्षिणेस आहे. भूचर्चानुसार सांगली जिल्हाचे पश्चिमेकडील डोंगराळ प्रदेश, कृष्णा खोऱ्यातील सुपीक, सखल मैदाने प्रदेश व पूर्वेकडील प्रदेश असे तीन प्राकृतिक विभाग पडतात. कृष्णा, चारणा, वेदळा, माण, अग्रणी व बोर या सांगली जिल्हातून वाहणा-या प्रमुख नद्या आहेत. त्यांचेही कृष्णा, चारणा व वेदळा नद्या निरिचतपणे पाऊस पडणाऱ्या

	CURRENT GLOBAL REVIEWER <small>International Multidisciplinary Research Journal</small>	ISSN- 2319-8648	
	Impact Factor - (SJIF) - 7.139	Special Issue - 100	Dec. 2019
			Peer Reviewed

The Impact Of Climate Change On Water Resources Of Latur District (M.S.) India

Dr.Hashmi Irshad Mohiuddin
Department of Geography, Azad College, Ausa, (MS), India

ABSTRACT:

Climate change is expected to increase the occurrences and intensity of current extremeweather events, greater monsoon variability and also the emergence of new disaster i.e. draught and socio-economic impacts on communities. This unprecedented increase is expected to have severe impact on the hydrological cycle, water resource for drinking water, forest and ecosystems, losses of water level food security, health and other related areas. The impact would be particularly fatal for developing countries such as India and further may reduce the chances of survival of poor, vulnerable communities, which make up most of the population of most Indian cities. The hydrological cycle is being modified quantitatively and/or qualitatively in most agricultural climatic regions and river basins of India by human activities such as land use change, water uses, cropping pattern, irrigation and drainage. The study of the availability of water resource in the context of future national requirements taking particular account of the multiplying demands for water and expected impacts of climate change and variability is critical for resource planning and sustainable development as a basis for economic and social development. This study was focused on availability of surface and ground water resources and the potential for water related developments, keeping in view the possible impacts of climate change to meet the foreseeable demand in India. It is required to develop an integrated framework for addressing the issue of water, community adaptability and disaster risk reduction.

Keywords: Impact, Climate Change, Water Resources

INTRODUCTION

Water is one of the most essential natural resource which plays a vital role in maintaining biodiversity, our health, social welfare and our economic development. Becoming greater number of warm days and decreasing numbers of cold days have been observed, with the warming trend continuing into the new millennium. Over India, the increase in the number of monsoon break days and the decline in the number of monsoon depressions are consistent with the overall decrease in seasonal mean rainfall (IPCC 2014). Ground water has been the used for the domestic water needs of more than 80% of rural and 50% of urban population, besides fulfilling the irrigation needs of around 50% of irrigated agriculture.

Droughts, intense rains and floods occur naturally and involve many factors, including geography, but climate change can exacerbate these events. For instance, temperature rise leads to greater evaporation rates and plant transpiration, which results in water loss in soil and plants. Water influenced weather calamities have huge costs in terms of economic damage, loss of life, distracted infrastructure and even if climate change's influence on these extreme weather events cannot be always be directly attributed, the influence remains. Numerous other relationships between climate change and water exist. The climate influences the demand for water as well as the supply and quality. In the rural and urban regions of India any shortfall in water supply multiplied with climate change will enhance competition for water use for a wide range of economic, social and environmental applications. Studying the potential impacts of climate change involves comparing two scenarios, one with and one without climate change. Well developing industrialization and urbanization in India are responsible for the vast increase in the demand for water. The inefficient management of the resource has led to deterioration in water quality, creating new challenges for water management and conservation.

Today, the hydrological cycle has altered in most of India's river basins due to land use change, inter-basin transfers, irrigation and drainage. Sustainable management of water has attention therefore and considerable importance in recent years. The global warming threat is real and the consequences of the climate change phenomena are many and alarming. The degree of relative seasonality of rainfall represents the degree of variability in monthly rainfall throughout the year (Walter 1967; Walsh and Lawer 1981; Livada and Asimakopoulos 2005; Adejuwon 2012). The impact of future climatic change may be felt more

कंधार किल्ल्यातील जलव्यवस्थापन

डॉ. श्रेय महाजन बांदे

इतिहास विभाग, जयप्रकाश नगर, अहमदनगर, महाराष्ट्र

प्रस्तावना :-

किल्ल्यातील लोकेशन पाणी पुरवठा होण्यासाठी विविध प्रकारचे जलव्यवस्थापन मिळवून घेणे गरजेचे होते. या जलव्यवस्थापनामध्ये आड, वा विहीर आणि बावत्यापन यांचा समावेश होतो. बाव आणि विहीर या द्वारे किल्ल्याचे जलव्यवस्थापन केले जाते. कंधारच्या किल्ल्यात आड आणि बाव असावे. कानपूरचे किल्ल्यातील लोकेशन पाणी पुरवठा केला जातो.

१) बाव :

भारताच्या जलव्यवस्थापनात बाव त्याचप्रमाणे अन्य साधन मानले जाते. बाव त्याचप्रमाणे निर्मिती करणे काळासमूह होते. बाव काढता बाव त्याचप्रमाणे निर्मिती मोठ्या प्रमाणात झाली. कुंड हा बाव त्याचप्रमाणेच आधारभूत घटक ठरतो. कुंडाचा विविध विविध पाय-वा ठेऊन एक पायंगल-सोपान ठेवले जाते. त्यानंतर दुसरा आणि तिसरा सोपान (टप्पा) ठेऊन करण्यात आलेला बाव त्याचप्रमाणे बावत्यापन मिळते. सर्वात वरच्या सोपानवर स्टांड व संरक्षक भिंतीत देखरेख ठेवण्यात येता. बावत्यापन, एकल एक-1 होत जाणारे कुंड असे बावचे स्वरूप अर्थात विधान आढळते. बावच्या आकार प्रामुख्याने चौरस आढळतो. त्याचा व बावच्या आकार बावची आढळतात. बावचे एक ते चार मुख्यप्रवेशे आढळतात. कंधार किल्ल्यात जलव्यवस्थापनासाठी बाव काढता एक बावचेच निर्माण केलेले आहे. ही बाव चौरस आकाराची असून त्यास दोन मुख्य प्रवेशे होते. त्यापैकी एक प्रवेशद्वार आज बंद केलेले आढळते बावचेच मोठेद्वार पाणी भर काढण्यात येऊन त्याचा उपयोग दैनंदिन उपयोगासाठी केला जातो आहे. ही बाव राणीमहालाच्या दक्षिणेस समोरील असून तिची खोली ६० फूट आहे. या बावचे दक्षिणेकडील प्रवेशद्वार बंद करण्यात आलेले आहे. बावचे उतरण्यासाठी पश्चिमेस प्रवेशद्वार आहे. या बावचे आजही भरपूर पाणी असून २६ पाय-वा उतरल्यानंतर आजच्याच पाण्यापरीत पोहोचता येते.

२) विहीर -

किल्ल्यात दक्षिण टावरीस लागू एक विहीर आहे. ही विहीर चौकोनी आकाराची आहे. बावप्रमाणेच विहीरीसाठी जलव्यवस्थापन मानले जाते. एक प्रवेश असलेली बावी घडणने विहीर होय. फलाच पाण्याविहीर अशीही म्हटले जाते. बावूड, अटकोची व चौरस आकाराच्या विहीरीचे विधान आहे. किल्ल्यातील विहीर ही जेव्हा किल्ला बांधण्यात आला त्याच वेळी बांधण्यात आली. ही विहीर चौकोनी आकाराची असावी. या विहीरीतील पाणी मोठेद्वारे बाहेर काढण्यात येऊन ते इतरत्र काढविले जाते आहे. विहीरीला राहट्याचे भाग्यवाचक आजही पाहण्या मिळतात. विहीरीत उतरण्यासाठी पाय-वा असतात. या पाय-वा विहीरीच्या भिंतीत मोठेद्वारे दगड बसवून केलेल्या असतात. किल्ल्यातील विहीरीचा पाय-वा मात्र बावच्या पाय-वाप्रमाणे आहेत. त्यामुळे ही विहीर बाव - विहीर अशा समिष्ट स्वरूपाची आहे. या विहीरीचे प्रवेश उतराभिमुख आहे. या विहीर-बावचे प्रवेश करण्यासाठी जमिनीतगत एक दरवाजा आहे. आज त्याची दगडी चौकट तेवढी शिल्लक आहे. चौकटीतून प्रवेश करताच बावचेत लागत पाणी असते. ते आजपर्यंत काहीच आढळलेले नाही. या बावचेत पाणी आहे. बावून त्यातील पाणी काढण्यात येते आहे. या विहीरीवर जलमहाल बांधण्यात आढळते. कंधार शहर व परिसरात चौरस, त्रिकोण आदि आकाराच्या विहीरी पाहण्यास मिळतात. इ.स.१९९५ मध्ये रत्नाचे काम चालू असताना बावद्वारा येथे चौरस आकाराची एक विहीर बावून आज बावद्वारा हे पाव किल्ल्याच्या जवळच आहे.

३) आड :

किल्ल्याच्या खंदकप्रवेशद्वारातून प्रवेश करून पुढे गेल्यास मुख्य प्रवेशद्वाराच्या समोर एक आड दृष्टीस पडतो. हा आड बावूडकार असल्याचा बांधकामासाठी दगड आणि चुन्यांचा वापर केलेला आढळतो. हा आड ७० फूट खोलीचा असून त्याचा व्यास केवळ ६ फूट आहे. आड अगदी खंदकात आहे. भाग या आडातील पाण्याचा उपयोग करणाऱ्या केल्या जाते असावा हा प्रश्न पडतो. परंतु या पाण्याचा उपयोग खंदक पाणी सोडण्यासाठीच होत होय. उन्हाळ्यात पाण्याची कमतरता धासत आहे. अशावेळी खंदकात पाणी कमी पडते. त्यामुळे या आडातील पाणी बाहेर काढण्यात येऊन खंदकात सोडले जाते आहे. या आडातील पाणी बाहेर काढण्यात येऊन खंदकात सोडले जाते आहे. या आडातील पाण्यामुळे खंदकात सतत पाणी भरून ठेवणे सोईचे होत आहे. किल्ल्यात पूर्व भागात खासमहालासमोरील बांधण्यात उन्हाळ्या बावून एक आड आहे. हा आड बावूडकार असून त्याचे बांधकाम घडविलेले दगड आणि चुन्यांचासून केले आहे. या आडाची खोली ६० फूट आहे. या आडातील पाणी नक्षत्रमहाल, किल्लेदाराचे निवासस्थान व त्याजवळील बावून पुरविले जाते आहे. किल्ल्यात पश्चिम भागात निजामी महालाच्या पश्चिमेस राणी स्नानगृहाजवळ एक आड आहे. या आडाचा सुरुवातीचा पाय फूट भाग चौकोनी आकाराचा आहे आणि त्यानंतरचा तळावरील भाग त्रिकोण आकाराचा आहे. या आडाचे पाणी पश्चिम भागातील बावून, नक्षिकेचा महाल, रंगमहाल, जनामखाना महाल आणि राणी स्नानगृहास पुरविले जाते आहे.

४) खंदकातील बाव :

किल्ल्याच्या खंदक प्रवेशद्वाराच्या पूर्वेस आणि खंदकातील आडाच्या उत्तरेस खंदकाच्या भिंतीस एक प्रवेश असलेले बाव आहे. ही बाव पश्चिमेस असून आहे. या बावचेच खोली ३० फूट आहे. या बावचेत आजही उन्हाळ्यात भरपूर पाणी असते. या बावचेतील पाणी मोठेद्वारे आजही भर काढण्यात येत आहे. बावचेत उतराभिमुख एक राहट आहे. त्याच ठिकाणी पाण्याचा एक टोपटो आहे. या बावचेतील पाण्याचा उपयोग किल्ल्याच्या उत्तर व पूर्व भागातील कोठीसाठी आणि खंदकात पाणी सोडण्यासाठी केला जातो आहे. या बावचेच्या बांधकामासाठी मोठे-मोठ्या दगडे, पडोव दगड आणि चुन्यांचा उपयोग केलेला आहे.

शिवकालीन सार्वजनिक उत्पन्नाची साधने

प्रा. डॉ. शाहजहान बशीर शेख
इतिहास विभाग प्रमुख
आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर

प्रस्तावना.

प्राचीन काळपासून प्रत्येक राजवटीचे उत्पन्नाचे मुख्य साधन म्हणून 'जमीन महसूल' याचा उल्लेख केला जातो. परंतु फक्त जमीन महसूलातून मिळणार्या उत्पन्नावर राज्याचा कारभार चालू शकत नाही तर याव्यतिरिक्त शिवकाळात व पेशवे काळातसुद्धा जमीन महसूलाशिवाय असे अनेक उत्पन्नाची साधने आस्तीत्वात असलेल्याचें दिसून येते या साधनांच्या आधारेच राज्याला मोठ्या प्रमाणात सहाय्य होते. त्यामुळेच प्रशासन चालत असताना मोठ्या प्रमाणात 'अर्थिक परजा पूर्व होत होत्या यामध्ये प्रायश्च कर व अप्रत्यक्ष कर' असे दोन प्रकार पहावयास मिळतात. ते पुढील प्रमाणे सांगता येतील.

१. जकात (Custom)

शिवकाळात समुद्रावरील बंदरातून येणार्या मालावर अतिशय कमी जकात घेत असत. आयात—निर्यात मालावर फक्त इंग्रजांच्याकडून २१/२ टक्के जकात घेतली जात असे. इ.स. १६५५ मध्ये राजपूर बखारीतील पीटर मुंडी याने इंग्रज लोक शिवाजीला संपन्न टक्के जकात देत होते असे लिहून ठेवले आहे. इंग्रज व्यापारी निर्यातकर आपल्या व विकलेल्या मालावर देत असत. कारण, अशा निर्यात व झालेल्या मालामध्ये लाकडाचा समावेश होत असे. आयातीमध्ये इंग्रजांना शिवाजीकडून काही सवलती हव्या होत्या. कारण, अशी सवलत मिळाली म्हणजे नेआण करण्यासाठी जो कर द्यावा लागतो. त्यामध्ये बचत होईल. इंग्रजांनी आदिलशाहीकडून ज्या सवलती मिळविलेल्या होत्या त्या सवलती शिवाजीकडून मिळविण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. इंग्रज व शिवाजी यांच्यामध्ये झालेल्या करयानुसार एका कलमान्वये 'जकात अधिकार्यांनी व्यापार्यांना जस देऊ नये' अशा त—हेचे कालम आहे. डॉ. फायरने मराठा जकात अधिकार्यांबद्दल कडक शब्दांत टीका केली आहे. त्यांच्या मते 'हे जकात अधिकारी सर्वसामान्य लोकांच्या हितासाठी नाहीत तर ते वैयक्तिक फायद्यासाठी काम करतात. हे अधिकारी व्यापार्यांना जवळ जवळ निमंत्रण देऊन त्यांना लुटतात असे म्हणले तरी गैर नाही. या अधिकार्यांचे धोरणच असे आहे की, मराठ्यांच्या राज्यात व्यापारसुद्धी होणे अवघड आहे. डॉ. फायरप्रमाणेच सर थॉमस रॉ. बर्निंगर व मनुची यांनी सुद्धा शिवाजीच्या जकात अधिकार्यांच्याबद्दल अनेक प्रकारच्या तक्रारी केल्या आहेत. सर्वसाधारण बंदरात माल उतरल्यानंतर त्या पालखीने आण पाहिजे त्या वेगाने होत नसे. काही लोकांनी जकात धारणामध्ये होणार्या हेळतांडीबद्दल आश्चर्य व्यक्त केले आहे.

२. ने—आण करण्यावरील कर (Transit Duty)

या करालाच रहदारी किंवा जकात असे मराठी कागदपत्रात म्हटले आहे. शिवकालात माल व जनावरे यांच्यावर एका गावातून दुसऱ्या गावात नेण्याबद्दल अतिशय नाममात्र कर आकारित असत. काही वेळा असा कर नुस्तविणार्या लोकांचा ज्या वेळी तपास घेतला जाई त्या वेळी मात्र हा कर अतिशय अन्यायकारक पध्दतीने गोळा करित असते. इंग्रज व डच कागदपत्रातून अशा प्रकारच्या या अन्यायकारक वसुलीबद्दल टीका केलेली आहे. युरोपियन लोकांनी कोणत्या ना कोणत्या मार्गाने हा कर देऊन आपल्यावर होणार्या अन्याय वाचवला, परंतु हिंदी व्यापारी मात्र अशा प्रकारच्या त्रासापासून स्वतःला वाचवू शकले नाहीत. सुप्रसिद्ध मोगल इतिहासकार खाफीखान म्हणतो की, रहदारी या करचा न्यायी व सत्त्विक घुतीच्या माणसाने शिवकार केला. कर गोळा करणारे व जमीनदार हे आपल्या परीने या करच्या वसुलीमध्ये लोकांच्यावर अन्याय करित असत. हा कर गोळा करण्यामध्ये प्रवारी व इतर शांततामय जीवन जगू इच्छिणाऱ्या लोकांचे मालमत्ता, मानसन्मान यांचा नाश होत असे. अशा रीतीने ने—आणीवरील कर ही राज्याच्या उत्पन्नातील जरी एक बाब असली तरी काही वेळा लोकांच्यावर अन्याय होत असावा असेच

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR: 5.7631(UIF)

पर्यटनाच्या दृष्टिने दुर्लक्षित लातूर जिल्ह्यातील खरोसा लेणी

प्रा. डॉ. शहाजहान शेख
इतिहास विभाग प्रमुख, आझाद महाविद्यालय, औसा.

प्रस्तावना

महाराष्ट्रात लेणी कोरण्यास इ.स. पूर्व दुसऱ्या शतकात सुरुवात झाली. लेणी म्हणजे बांधलेल्या वास्तूप्रमाणे डोंगरात खोदून काढी वास्तू तयार करण्यात आल्या. त्यांना शैलशिल्प किंवा लेणी असे म्हणतात. ही लेणी संपूर्ण महाराष्ट्रातच नव्हे तर संपूर्ण भारताच्या कला क्षेत्रात मराठवाड्याचे योगदान अगिमानास्पद आहे. कारण वेरुळ (जि. औरंगाबाद), खरोसा(जि. लातूर) शिकूर (जि.नांदेड) येथील लेणीमध्ये सुंदर शिल्पे घडवलेली आहेत. मराठवाड्यात अजिंठा, वेरुळ या प्रसिध्द लेणी आहे, त्याचबरोबर इतरही अनेक लेणी आहेत. त्यात लातूरजवळील खरोसा ही प्रमुख आहेत.

खरोसा लेणी :

प्राचीन काळातील सुसंपन्न ऐतिहासिक वारसा म्हणून खरोसा लेणीकडे पाहिले जाते. राष्ट्रकुट व चालुक्य यांच्या काळात खरोसा लेणीची निर्मिती झाली असावी, असे साधनावरून निदर्शनास येते. खरोसा लेणी ही वेरुळ व अजिंठा येथील लेणींच्या समकालीन असून या लेणीत रेगूर दगडावर लेणी कोरण्याचा प्रयत्न कारागिराकडून झाला. हा दगड ठिसूळ असल्यामुळे या ठिकाणी लेणीची निर्मिती होऊ शकली नाही.

खरोसा लेणी येथील दगड कॅगल (लाल माती/नरम दगड) म्णून ओळखला जातो. हा दगड कर्नाटक राज्यात मोठ्या प्रमाणात आढळत असून महाराष्ट्रातही बांधकामासाठी या दगडाची मोठ्या प्रमाणात मागणी वाढत आहे. म्हणूनच त्यापैकी खरोसा ही अत्यंत महत्त्वाची लेणी आहे. खरोसा लेणी ही निलंगा- लातूर रस्त्यावर निलंग्यापासून १० कि.मी. अंतरावर औसा व निलंगा तालुक्यांच्या सीमारेषेवर आहे. खरोसा लेणी ही बालाघाटाच्या डोंगर रांगेत कोरलेली आहे.

खरोसा लेणीची निर्मिती ही चालुक्य राज्याच्या काळात झालेली असावी. खरोशाच्या लेणी ज्या डोंगरात कोरलेल्या आहेत त्या डोंगराचे पूर्वीचे नाव हे चालुक्य पर्वत हे होते. चालुक्य पर्वत या स्थलनामाबाबत विद्वानांत मतभेद आहेत. चालुक्यांच्या रामवंशाच्या मूळ स्थानाच्या संदर्भात या घराण्याच्या दानपत्रात चालुक्य पर्वताचा उल्लेख आहे. त्यामुळे चालुक्य देश किंवा विषयाची नोंद या साधनात आढळते. चालुक्य आडनाव धारण करणारी अनेक घराणी आजही उमरगा-निलंगा परिसरात आढळतात. श्यामुळे चालुक्य पर्वताचा शोधही या परिसरात घ्यावा लागेल. चालुक्यांच्या ताम्रपत्रात गौरी व सप्तमातृकाचे उल्लेख आहेत. चालुक्य स्थापत्याचे आवशेष या भागात खरोसा येथील लेणीत आढळले आहेत. खरोसा लेणीत गौरी आणि सप्तमातृका आहेत. त्याच बरोबर चालुक्य वंशाचा रक्षणकर्ता कार्तिकेय व त्याचे ध्वज चिन्ह असलेली वराह द्युतांची मूर्तीही येथे आहे. त्यावरून खरोशाच्या लेणी ज्या पर्वत रांगेत आहेत त्याचे पूर्वीचे प्राचीन नाव हे चालुक्य पर्वत होते.

वि.म. कोलते यांनी निलंगा तालुक्यातील कासारशिरसी ताम्रपत्राच्या आधारे मराठवाड्यातील उरमानाबाद, लातूर व कर्नाटक बीचर जिल्ह्यांतील संलग्न प्रदेश म्हणजे चालुक्य देश असे अनुमान काढले. खरोसा ही लेणी दोन मजली असून बारा (१२) गुहा आहेत. त्या बारा गुहांची वेगवेगळी वैशिष्ट्ये आहेत. पुढील प्रमाणे ती.

शिवकालीन सार्वजनिक उत्पन्नाची साधने

प्रा. डॉ. शहाजहान बशीर शेख
इतिहास विभाग प्रमुख
आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर

प्रस्तावना.

प्राचीन काळापासून प्रत्येक राजवटीचे उत्पन्नाचे मुख्य साधन म्हणून 'जमीन महसुल' याचा उल्लेख केला जातो. परंतु फक्त जमीन महसुलातून मिळणाऱ्या उत्पन्नावर राज्याचा कारभार चालू शकत नाही तर याव्यतिरिक्त शिवकाळात व पेशवे काळातसुद्धा जमीन महसुलाशिवाय असे अनेक उत्पन्नाची साधने आस्तीत्वात असलेल्याचे दिसून येते या साधनांच्या आधारेच राज्याला मोठ्या प्रमाणात सहाय्य होते. त्यामुळेच प्रशासन चालत असताना मोठ्या प्रमाणात 'व्यक्तिगत कर' पूर्व होत होत्या यामध्ये प्रत्यक्ष कर व अप्रत्यक्ष कर' असे दोन प्रकार पहावयास मिळतात. ते पुढील प्रमाणे सांगता येतील.

१. जकात (Custom)

शिवकाळात समुद्रावरील बंदरातून येणाऱ्या मालावर अतिशय कमी जकात घेत असत. आयात-निर्यात मालावर फक्त इंग्रजांच्याकडून २१/२ टक्के जकात घेतली जात असे. इ.स. १६५५ मध्ये राजापूर बखारीतील पीटर मुंडी याने इंग्रज लोक शिवाजीला झालेल्या टक्के जकात देत होते असे लिहून ठेवले आहे. इंग्रज व्यापारी निर्यातकर आपल्या व विकलेल्या मालावर देत असत. कारण, अशा निर्यात न झालेल्या मालामध्ये लाकडाचा समावेश होत असे. आयातीमध्ये इंग्रजांना शिवाजीकडून काही सवलती हव्या होत्या. कारण, अशी सवलत मिळाली म्हणजे नेआण करण्यासाठी जो कर द्यावा लागतो. त्यामध्ये बचत होईल. इंग्रजांनी आदिलशाहीकडून ज्या सवलती मिळविलेल्या होत्या त्या सवलती शिवाजीकडून मिळविण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. इंग्रज व शिवाजी यांच्यामध्ये झालेल्या करारानुसार एका कलमान्वये 'जकात अधिकार्यांनी व्यापार्यांना जस देऊ नये' अशा त-हेचे कलम आहे. डॉ. फायरने मराठा जकात अधिकार्यांबद्दल कडक शब्दांत टीका केली आहे. त्याच्या मते 'हे जकात अधिकारी सर्वसामान्य लोकांच्या हितासाठी नाहीत तर ते वैयक्तिक फायद्यासाठी काम करतात'. हे अधिकारी व्यापार्यांना जवळ जवळ निमंत्रण देऊन त्यांना लुटतात असे म्हणले तरी गैर नाही. या अधिकार्यांचे धोरणच असे आहे की, मराठ्यांच्या राज्यात व्यापारवृद्धी होणे अवघड आहे. डॉ. फायरप्रमाणेच सर थॉमस रॉ, बर्नियर व मनुची यांनी सुद्धा शिवाजीच्या जकात अधिकार्यांच्याबद्दल अनेक प्रकारच्या तक्रारी केल्या आहेत. सर्वसाधारण: बंदरात माल उतरल्यानंतर त्या मालाची ने-आण पाहिजे त्या वेळीने होत असे. काही लोकांनी जकात धारणांमध्ये होणाऱ्या हेळतांडीबद्दल आश्चर्य व्यक्त केले आहे.

२. ने-आण करण्यावरील कर (Transit Duty)

या करालाच रहदारी किंवा जकात असे मराठी कागदपत्रात म्हटले आहे. शिवकालात माल व जनावरे यांच्यावर एका गावातून दुसऱ्या गावात नेण्याबद्दल अतिशय नाममात्र कर आकारित असत. काही वेळा असा कर चुकविणाऱ्या लोकांचा ज्या वेळी तपास पेटला जाई त्या वेळी मात्र हा कर अतिशय अन्यायकारक पध्दतीने गोळा करित असते. इंग्रज व डच वजगदपत्रांतून अशा प्रकारच्या या अन्यायकारक वसुलीबद्दल टीका केलेली आहे. युरोपियन लोकांनी कोणत्या ना कोणत्या मार्गाने हा कर देऊन आपल्यावर होणाऱ्या अन्याय वाचवला, परंतु हिंदी व्यापारी मात्र अशा प्रकारच्या त्रासापासून स्वतःला वाचवू शकले नाहीत. सुप्रसिध्द मोगल इतिहासकार खाफीखान म्हणतो की, रहदारी या करचा न्यायी व सात्विक वृत्तीच्या माणसाने धक्कर केला. कर गोळा करणारे व जमीनदार हे आपल्या परीने या करच्या वसुलीमध्ये लोकांच्यावर अन्याय करित असत. हा कर गोळा करण्यामध्ये प्रचारी व इतर शांततामय जीवन जगू इच्छिणाऱ्या लोकांनी मालगत्ता, मानसमान यांचा नाश होत असे' अशा रीतीने ने-आणीवरील कर ही राज्याच्या उत्पन्नातील जरी एक बाब असली तरी काही वेळा लोकांच्यावर अन्याय होत असावा असेच

Impact Factor – SJIF 6.293

ISSN-2349-638x

Aayushi
International Interdisciplinary
Research Journal (AIIRJ)

PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

National Seminar

Organized By

Shri.Raosaheb Ramrao Patil Mahavidyalaya, Savlaj

On

Industry, Trade and commerce in Historical Period in India

13th And 14th Dec. 2019

Chief Editor

Prin. Dr. Rajendra More

Editor

Dr. Santosh Babare

19
2019

IMPACT FACTOR : 8.7821 (JRF)

UNC APPROVED JOURNAL NO. 48814

ISSN: 2244-9943

REVIEW OF RESEARCH

VOLUME - 8 | ISSUE - 4 | JANUARY - 2019

महाराष्ट्रातील वारस वधाण्य

डॉ. लक्ष्मण एस. के.
इतिहास विभाग, आशाप नवनेरवाय,
औरंगाबा. औरंगाबा. जिल्हा, महाराष्ट्र.

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्राच्या जलव्यवस्थामागा असधारण महत्त्व असलेल्या वारस वधाण्य याच औंध्या वारसा झालेला नाही एका विशिष्ट कालखंडामध्ये मंदिराची उभारणी झाल्याकडे वारस वधाण्य प्रामुख्यात झाली हासाधने वारस वधाण्य हेवाण्ये म्हाण अशी मंदिर औंध्याने जहाव स्वाधीनिमिती मीठ्या प्रमाणत होत होती प्राचीन साहित्य अद्याप वराती वाट मय आणि आणि मुरड मराठी बोली भाषेत जलव्यवस्था आणि वधाण्य रूप रूप आहेत अगदी प्राचीन काळात निमिती वरावराय चाणी भाषण्येती किवा वधान्येती म्हाणजे विष्ण्याची चाणी काळव्यवस्थाती चाणी आणि स्वतः वराती म्हाणजे स्वान्याती आणि उपवाण्यती (साधन्या) वधाण्य साता करव्यवस्थाती विशिष्ट आकाराच्या टाक्या जोडल्यात असाय विया.

मिळव्याची निमिती होत असताना सत्ता प्रथम निमिती जलव्यवस्था मीठय वेळान आकारयक त्या ठिकाणी टाक्या मुय तयार केल्याचे दिनांतात. म्हाण्येती कृष्या मीठय वधाण्य जसा मधांय्य परिचारात वधाण्येती निमिती झाल्या लेभे प्रामुख्याने वाट म्हाण्येती आले निमितीत उपलब्ध नदीच्या काळाच्या मीठय उपवाण्य अरान पेशव्याच्या दृष्टीने जहा वैशिष्ट्यपूर्ण वाटाची निमिती सातवाहन काळाच्यातून होत असामी अन्य स्वभावतः नगरे वसायताय मीठय म्हाण्येतीत जहावयाचा मीठय वेळान विविध प्रकारचे आठ विहिरी वारस व धोरणी चाणी निमिती करव्यवस्था अली. दक्षिण मराठ्यामध्ये रामेश्वर वारसाचा जंभु विधावर जग्गीव्युपयक अनेक तीर्थ व पुढारणी चाणी निमिती झाली केवळ रामेश्वर मंदिराच्या २२ चाणी

महाराष्ट्रामध्ये जोगाव जिल्हा मुलगाच्या वेवे उलकसात पावून निमिती झालेल्या विवराच्या परिचारात अनेक वारवाची निमिती करव्यात अली. विविध राजवटीतील जंभुय स्वाने व तीर्थ मीठे उदा. विववेभार, यरळी वैजनाथ, औंधा नागव्य, सातूर तुळजातूर, कोल्हातूर असा ठिकाणी अनेक कुंड कल्लोळ, चाणी निमिती झाली व स्वाण्येतीत जहा सनुवाची वाण्येती गरज भागव्येताच्या दृष्टीने असा वस्तुची निमिती होत असतायण मुय्य चाणी विमोचक संकल्पनाही जणमानसात रुजविली गेली, कातून जोगाव, वारजाना, इंदोनी, सिधवेठराजा, पिण्ळी, इ. ठिकाणी प्रचारात वारवाची निमिती झाली. एका मीठय वारवांच्या संघर्षाम्हाती म्हाणे जोगाव परिश्रम हे एक मंदिर संकुलाची उभारणी करत वेईत. वारवांच्या संदर्भाम्हाये त्याचे पावित्र्य जणव्याच्या दृष्टीने अनेक लोक कथा रुढ प्राल्याचे विविध स्वतः म्हाण्येतीतून दिसते व वैराणीक संदर्भ ही याता दृष्टी देलात. वारस निमितीचे तंत्र आणि त्याचे अकार प्रकार या विशिष्ट प्राचीन पंथातून जल्लेख आसजतात. बी. मुदमवेच चाणी निमितीच्या 'अवराजित प्रथम'चा प्रथम 'चाणी कुपत उगा दिमये नाम' या म्हाण्येतीचे प्रकरण आहे. यात म्हाण्येती प्रथम म्हाण्येती व आत निमितीच्या प्रकारचे जल्लेख आसायत. विहिरी चाणी, हे कुप्याचे प्रकार आहेत. कुंड म्हाण्येती तीर्थवेळाच्या ठिकाणी म्हाण्येतीची वधाण्येती मीठय आकाराचे पण उभयक होत कुप्याचे दहा चाणीचे वार, कुट्याचे वार व तटगाचे वहा प्रकार या प्रथम दिने आहेत. 'महा' म्हाण्येती विहिरीच्या पाण्याच्या पाजणीवरीत जाणव्याती विहिरीत असलेला प्रथम चाणी तर कुंड म्हाण्ये

2019

ISSN 2393-6900

IMPACT FACTOR: 2.7825(IJRF)

VOLUME - 5 | ISSUE - 11 | JULY - 2019

HISTORICITY RESEARCH JOURNAL

डॉ. वॉल्टर स्विन्क व ऐतिहासिक अजिंठालेणी

डॉ. जयका एन के.
इतिहास विभाग, आशास महाविद्यालय,
औसा ता. औसा जि. लातूर

प्रस्तावना-

दिवस टप्प्यावर अजिंठालेणीच्या आवुष्यात अनेक नाट्यमय घडामोडी घडत आल्या आहेत. २० एप्रिल १८१९ रोजी कॅप्टन जॉनस्मिथ यात कर्दापुरच्या छावणीत मुहकामी अकतांगा शिखरीच्या भिंतीतले अजिंठालेणी सापडल्या अनेक काळाच्या पडदाभाट संपलेल्या ऐतिहासिक ठेका जगा सभोर आला विस्कृतीत गेलेल्या अजिंठा लेणीच्या सोदात या वर्षी २०० वर्ष पूर्ण होत आहेत. आणि २३ नोव्हेंबर रोजी अजिंठालेणी अजानुकी अजालेला एक प्रतिभावंत संशोधक पु. का. डॉ. वॉल्टर स्विन्क काळाच्या पडदाभाट गेल्यामुळे यांची दखत म्हातम रोण्यात येत आहे. गेली चांगली काळे परदेशी संशोधक भारतात वेळून भारताच्या ऐतिहासिक साध्या सोध घेत आहेत. स्वयं भारत लेणीची परतला जयत हावेई विद्यापीठाला कला इतिहासाचे शिक्षण घेत असल्या डॉ. वॉल्टर स्विन्क भारतात आले. तेव्हा अजिंठा लेणीवर काम करावे असे त्यांच्या त्याची पध्दते परंतु सोधनिष्ठासाठी लेणीच्या अन्वयगत अजिंठाच्या वेणे क्रमबद्ध होते. अजिंठामेटीत या ज्ञानेने त्यांच्यावर वेकांठी विलक्षण झाले ते आवुष्याच्या वेदतपर्यंत राहिले. साधारणतः अन्वयगत किंवा प्रवासी अजिंठाच्या चित्रकडे अधिक आकृष्ट होते नव डॉ. वॉल्टर स्विन्क यांचे मुळात डेन हे कावेपर होते. लेणी पाहतात त्यांनी त्यांच्या काळाकडे विनिर्णे बदल अरुंय्य प्रश्न निर्माण झाले होते? अर्णि त्यांचा टाय घेत त्यांनी कलेच्या अन्वयासाठी वेळ बदलिली रत प्रसतातली. म्हातेजनासाठी कला असा पारंपारीक विचार बदलून सामान करत असतात इतिहासाचे लहान मोठे रंतु कसतुन पोष्यासाठी कला असा अर्णिच पुरातत्वीय दृष्टीकोन घेऊन स्विन्क यांनी कला इतिहास साधेयणाची इमारत टापी केली. हे करताना त्यांची विस्कृतीत वेलेल्या वाकाटक, गुप्त, राजांचा समकालीन अकलेला राजांच अजिंठा लेणी निर्मितीत कला कारणीभूत ठरला आहे. डॉ. वॉल्टर स्विन्क यांनी चांगल्या पध्दतीने मांडण्याचा प्रयत्न केला. १

एक दिवस किंवा काही तासात अजिंठा लेणी पाहण्याचा डॉ. वॉल्टर स्विन्क यांचा १९५४ पासून सुरू असलेला लेण्याचा अभ्यास जखेतर गुंतागुंतीत टाकण्यात ठरेल जर पाजसाळ्यात आणि शिवाळ्यात मशिनी सकिने करदापुर विधानपुळात पुस्तकाम करुन डॉ. वॉल्टर स्विन्क यांनी लेण्याचील खोदकागाचे भासवईने पाहत असत. त्यातल्या चुका बदल करके. नेदरला असत त्यातुन जगाकडे काढत कला इतिहास अन्वयासाठी नवीन मध्य निर्माण केली हे करताना त्यांची वाकाटक काळातील भूमजे पसव्यकलाकालीन संस्कृतीक बदल टापी करुन त्यात अनेक तपशीलाचे रंग भरते. त्यामुळे एकाच लेणी जागृता किंवा राजपुजापुती या अन्वयाकाक मायादा न राहता मुख्य पुणव्ये रेतपेल अजालेले पाचव्या सवताकालीन भारताचे हास्कृतीक सातकिच घाणीक निर आचव्यसभोर डॉ. वॉल्टर स्विन्क त्यांच्यावजाची दखत अंतर राष्ट्रीय पातळीवर वेळवेळी पोताली जल असतात. नेदरलेड वेळील झिल या अंतरराष्ट्रीय प्रकाशक संस्थेने त्यांचे सातकेल कार्य सात सांडाकडे उक्ताली केले आहे. आजचा प्रकाशनाच्या मासोवर होला. हे अजिंठा हिस्टरी जेफ डेव्हलपमेन्चे विविध खड लेण्याच्या विकास विनिर्तीच्या पैतुवर विस्तृत सोदणी करतात. पहिला खंड, व एण्ड जेक व मोन्टान हुस. या अचव्य पाचव्या सातकालीन वाकाटक राजा हरिनेण्याच्या सजवजसाची कला अजिंठाच्या मध्य पटालवर डॉ. स्विन्क यांच्या सभोरपुळ आणि उभाठी होलीत अर्णि प्रकाठी सध्यात साधावत विळते. अजिंठा लेण्यासारखे सात व भौष घाणिक उचतापेच्या विनिर्ती याचीच अनुपुर्ण साजवीव पादवेजवी पातवय कला डॉ. स्विन्क यांनी सकिंल्या खंडात एका सहाकाळा प्रघाने सवताली आहे.

2019

ISSN: 2593-8900

IMPACT FACTOR: 8.7825(IJRF)

VOLUME - 5 | ISSUE - 12 | AUG - 2019

HISTORICITY RESEARCH JOURNAL

सातपुर जिल्ह्यातील किल्ला आणि औसा शहरातील दर्ग्यांचा आढावा : एक अभ्यास

डॉ. लक्ष्मण एन.के.
इतिहास विभाग, आझाद महाविद्यालय,
औसा ता. औसा जि. सातपुर.

हजरत चाके -ए- सक्का र.अ. :-

हा दर्गा औसा शहरातील इंदगाह मैदानाच्या बाजूला आहे जेथे या दर्ग्याच्या आजूबाजूला लोक वस्ती अस्तित्वात आहे. या दर्ग्याजवळ नगर परिषदीचे समग्र आहे. तसेच बाजूला लहरील अंकित आहे. या दर्ग्याला जलपागाडी अशीच संज्ञा लागले. हा दर्गा लहानसा बहुपावन वसलेला आहे. त्याच्या जवळ प्रवेश करणाऱ्याची छोटा कमाणी दरवाजा आहे. त्याला दोन छोटे मिनार आहेत. तसेच दर्ग्याच्या वरच्या बाजूला मोठे भुवट त्याच्यावर चार लहान मिनार आहेत. चाके शब्द चाकी समशी आहे. याच्याजवळ एक मस्जिद आहे. तसेच बाजूला रुबनदान आहे. व सोबती इंदगाह मैदान आहे. औसा शहरातील व ग्रामीण भागातील लोक नवरा करपासाठी सोमवार, गुरुवार, शुक्रवार यादिवशी हिंदू आणि मुस्लिम दोघेरी दर्शनासाठी येतात व तसेच शहरातील लोक त्यांचा ऊरुच किया संदल निघतात.

हजरत सायब सदात र.अ. :-

हा दर्गा औसा शहरातील वस्तीत आहे. त्याच्या आजूबाजूला लोक वस्ती आहे. त्या लोक वसितात खंडक मल्ली म्हणून ओळखतात जेथे दर्ग्याच्या सोबत औसाचा ऐतिहासिक किल्ला आहे. दर्ग्याच्या आजूबाजूला कबरदान आहे. त्याच्या जवळचा एक विहीर आहे हा दर्गा सुध्दा चौकोनी आकृतीमध्ये बांधण्यात आला असून त्याच्यावरती धुवट आहे व धुवट च्या बाजूला दोन मीनार आहेत. या धुवटाजवळ सवाधी आहे. सनोरच्या दरवाजावर गोल कमाणी सारखे कोरले आहे. यही दर्ग्याला सोमवार, गुरुवार, शुक्रवार यादिवशी मोठ्या संख्येने भादिक दर्शनाला येत असल्याचे म्हणतात जेते.

हजरत सायब लखेबु-काम र.अ. :-

हा दर्गा औसा येथील ऐतिहासिक भुईकोट किल्लाच्या बाजूला आहे. हा दर्गा चौकोनी व घटपावन बांधण्यात आलेला आहे. महत्वाची बाब म्हणजे या दर्ग्यावर कसल्याच प्रकारचे धुवट अस्तित्वात नाही. हा दर्गा साध्या आवस्तेत आहे. दर्ग्याच्या बाजूला विघेचे झाड आहे. त्याला लागून रिटा जालीचे दोन मोठे झाड आहे. त्याच्या बाजूला तटबंदी आहे या ही दर्ग्याला सोमवार, गुरुवार, शुक्रवार यादिवशी मोठ्या संख्येने भादिक दर्शनाला येत असल्याचे म्हणतात जेते.

हजरत सायब नरसंबंदी र.अ. :-

हा दर्गा औसा शहराजवळ दोन कि.मी. अंतरावर पश्चिम दिशेला आहे. या दर्ग्याला जलपागाडी यादीचक, सोमवार लख्म, महाराज मल्ली, सगोमे जावे लागते. यथेत सगळी मंदीर, मस्त पैल मंदिर, मारुती मंदिर यथेत जेथे नाला कोरवाठपाची विहीर लागते. हजरत सायब नरसंबंदी रत्नतुल्ला यांचा दर्गा उच्च चौकोनी घटपावन वसलेले आहे. ती जवळ साधारण आवस्तेत आहे. या दर्ग्याच्या जवळचा तीन कमान आहेत. दोन घटपे झाड आहेत. व विघेचे चार मोठे झाड

Available online at www.ijrf.world

2019

11. RESEARCH PAPER 11 - 2019

ISSN: 2393-6900 IMPACT FACTOR: 2.7625(IJF) VOLUME - 5 | ISSUE - 6 | APRIL - 2019

HISTORICITY RESEARCH JOURNAL

'छत्रपती शिवाजी महाराजांचे स्वराज्य हे पहिले लोकशाही राज्य'

डॉ. लयाक एस.के.
इतिहास विभाग, आझाद महाविद्यालय, औसा
ता. औसा जि. लातूर (महाराष्ट्र).

साडेतीनशे वर्षांपूर्वी छत्रपती शिवाजी महाराजांनी शेतक-वांग दि-विधाने अजिबात केला. केलाची जोडी, संघट पुरवठा करित अस्त. तसेच विंगर व्यची करे दिले जात अस्त. लसेच दुष्काळ उरलांना मदत केली जात अस्त. शिवरायांच्या राज्यात वेदा वेद केव्या जात नवता. अणि शेतक-वांचे अनिकाचे हित जोपासले जात होते. छत्रपती शिवाजीमहाराजांचा इतिहास केवळ लढायांचा इतिहास नाही तर त्यांनी शिरांग केलाची जादवं हासन व्यवस्थापनाचा काव होता. त्यांनी सर्वोत्कृष्ट कुषी शेतक आकले रचनात्मक प्रशासन, व्यवस्था निर्माण केली. पर्यटनस्थाने लाल व संवर्धन केले तसेच योग्य प्रत्यक्षपरख्यान केले महिलांचा प्रथमिक वरज्यासुन ते सुखीतेपवत शरकरुंने लस दिले. शत्रुच्या स्वीकाच्या मार्गदर्शाने आदर करताने शिवराय अणि त्यांचे स्री शौरण शरीकरण आशीकारक होते. शिवरायांच्या शिको पंतुमुळे व अणुन सामाजिक शौरणमुळे हे जगातील सर्वोच्च परिवर्तनवादी शक्यताची केवळनभान बनले. त्यांनी अतिशय प्रतिकूल परिस्थितीत तनमोवा केलेले स्वराज्य हे जगातील पहिले लोकशाही राज्य आहे. त्यांनी 17 व्या शतकामध्ये अनेक तत्तन व्यवस्थाची निर्मिती केली लसेच शिवाजी महाराजांचे राजसता ही धर्मसतेपेस शेट असल्याने त्यांनी आपल्या काळातून दाखवून दिले.

आज आपल्या देशाने स्वीकारलेली लोकशाही ही शिवरायांचे अचरफ स्वदेहीनसे वर्षांपूर्वी अजप्या राज्यसतेपुन दाखवित असलेली दिटुन येते आज आपल्या लोकशाही हासन पध्दतींमध्ये दुष्काळ प्रनर्तना मदत, शेतक-वांचा मदत शिवा आर्थिक शौर शत्रुन शेतकलस माफ शिवा अणुदान कळत ही आज 21 व्या शतकत दिशि जाते. त्याच प्रनने शिवरायांनी आमच्या प्रशासनत शिवा कार्यतून दाखवून दिले आहे. आजच्याकालता शिवरायांची कुषीशौरण, जाधारीशौरण, चलन व्यवस्थापन, जात व्यवस्थापन हे शिप सांभाडणाने मार्गदर्शक टरकारे आहे शत्रुन शिवरायांचे स्वराज्य हे पहिले लोकशाहीचे राज्य होते असे शटले तर चागे उरमार नाही.

प्रशासना
शु प्रेम प्रत्यक्षात उतरविणारा येश्यांचे प्रेशानभान असलेल मानवजवकी व लोक कल्पणकारे तरवांचा निर्पोड वजत सामाजिक विनमतेला नुनमाती देणारा स्वीधने खल्लण व गोर गरिब जनतेला शेतक-वांचा कल्पक-वांचा केवादी छत्रपती शिवाजी महाराज हाच. महाराजांनी स्वतेपचा तुळी समाची करणारासाठी त्याच अडरापणट जाहीर्या सवळांनी एकत्र करुन त्यांच्या स्वधीमाचने बीज वैन ख-वा अर्थाने स्वराज्य स्थापनेचा तडाईत सहभागी बनून प्रेताने अणि शोगर अघारीतील सामान्य जनेतेपची राष्ट्रकसोची वेला निर्माण करुन स्वराज्य स्थापन केले स्वराज्याची स्थापन शत्रुचे अखंड मारतल्या इतिहासातील शोनेरी पन आहे. शत्रुन छत्रपती शिवाजी महाराज हे भारत वशोच केवळस्वीत आहेत (1).
छत्रपती शिवाजी महाराजांनी महाराष्ट्रात केलेली स्वराज्य स्थापना ही देशाचा इतिहासातील एक महान घटन आहे. शिवाजी महारांे सद्यका, लखर, प्रशासन आश्वर अणि दुर्गे इत्यादी दुष्य शोखवं लखेर वेळात अणि ते सामाजिक आहेत. परंतु स्वराज्य स्थापने शरीकरण त्याच शरीकर स्वराज्य इतकेच न्हाण कार्य महाराजांनी लसेच न्हाण व

उदगीर महाराष्ट्रतील युद्धी संतांच्या दुर्गांच्या वास्तुशास्त्र
ऐतिहासिक अभ्यास

डॉ. सत्यक एम. के.
इतिहास विभाग, आंध्र प्रदेश महाविद्यालय, जीआर
सा. जीआर नि. सातूर (महाराष्ट्र).

संक्षेप -

उदगीर हे नाव उतासावर वसत्यमुळे गावाच्या जवळ येईपर्यंत रूपाचे दर्शन होत नाही. 1949 नंतर गावाची वाढ केली जाऊन गावीने झालेली आहे. स्वातंत्र्यपूर्वी सहायणी मुख्य वस्ती सहा येथीच्या जवळ वसलेली होती. अद्याप अस्तित्वात असलेल्या येथीकडे वारकाने परिदृश्यात उदगीरला सुध्दा वीवर, औसागावट किंवा मु-हालपूर साखळी बोहीकट्टून विळीने तट होते असे दिसते. येथी वेल किंवा येथीच्या बहेर वार बोड्या प्रमाणात वस्तीची वाढ झाल्यामुळे येथीच्या तटाचे कर्तव्य जवळीक दिसत नाहीत, परंतु ९० दरवाजा, किल्ला वेल वधार वेल किंवा निडेवन येथीच्या बाजूला पहिल्यात अगदी उदकवणे गावाच्या संसारासाठी येथीचे तट होते. (1)

याचे अर्थोप स्पष्ट दिसतात. चाकरून असे सिद्ध होते की, एके काळी हे अत्यंत महत्त्वाचे शहर असले पाहिजे. पन्नास ते सात वर्षापूर्वी महाराष्ट्राच्या बोहीकडे घनदाट वास्तुवर्षीचे झाडे होती ती गट करल्यात आली. महाराष्ट्रा उतरला एका टोकरीवर एक सुंदर डाक बंगला आहे. या बंगलाची बांधी या परिसराला अगदी लक्ष्मणपूर्वी आहे. या बंगला केवळ बांधला गेला बांधी बांधिली मिळत नाही परंतु बंगलाच्या बांधकामाकरून ही किल्ल्याला केवळ पावतीची आहे असे म्हणतात. (2)

हजरत सय्यद साहादुल्ला ऊर्फ सय्यदहमद कादरी (र.अ.)

तेथे स्टेकून वीर उदगीर ईदगाहच्या बाजूला आहे व अवतीचीपती कब्रस्तान आहे.

हजरत सय्यद साहादुल्ला ऊर्फ सय्यदहमद कादरी (र.अ.) यांच्या विद्वानविद्वानातुन किंवा त्यांच्या वसत्यवर्षीची माहिती घेतल्यावर असे दिसून येते की, ते म्हणून बुकनी नावा परिसराची संघटित आहेत. तसेच त्यांच्या वसत्यवर्षीची माहिती घेतल्यावर सोपुल आजम दस्तगीर सोब अब्दुल खादर मिलागी यांच्या वसत्याची संघटित आहे. कोकन विभागवर्षीचे बरी कसपला हे त्यांचे जन्मस्थान आहे. ते मुंबई महाराष्ट्रात आहे. तेथे त्यांचे आज्ञेबाची सत्यची (दर्जा) सत्य अस्तित्वात आहे. हजरत सय्यदहमद कादरी यांच्या आज्ञेबाचे नाव सय्यद नुरीदिन ईस्माईलसहाब कादरी हे आहे. यांच्या वार पिढी (वंश) यांचे आज्ञेबा हजरत सय्यद मिर्झा साहब कादरी बगदाद शरीफ येथून आले होते. मुंबईच्या जवळ असलेल्या नासाघनपूर जवळील कल्याणी येथे आपली जहागीर बांधिली. (3)

सय्यद राजमहमद साहब (र.अ.) -

हा दर्जा उदगीर महाराष्ट्रातील यांचे रोडच्या बाजूला आहे. येथे एक मस्जिद बांधिली आहे. त्यांच्या जन्मा दिवशी मस्जिद बांधिली आहे. या तसेच पुणे बागदवत्राचा अभय आहे व तसेच काही पुणे पुस्तानुन व बांधिली माहिती व महाराष्ट्र सातव राजमहमदच्या आज्ञे व दर्जाचा संक्षेप इतिहास खातील प्रमाणे सांगला येईल.

हे हजरत सय्यद यादसाहब (र.अ.) यांचे जवळीक आहे. आपल्या बावतील असे म्हटले जाते की, त्यांच्या बावत्य (जीन) होते. त्यांच्याच मदतीने (मिस्त्राच्या) महाराष्ट्राचे कटोरी (बाटी) एथरी विहिर कोटण्यात आली आहे. ती विहिर बांधी

2019

ISSN 2393-6900 IMPACT FACTOR : 2.7825(IJF) VOLUME - 5 | ISSUE - 7 | MARCH - 2019

HISTORICITY RESEARCH JOURNAL

ऐतिहासिक लातूर जिल्हा

डॉ. जयशंकर एस.के.
इतिहास विभाग, आजाद महाविद्यालय,
औसा जि. लातूर

सारांश -

लातूर जिल्ह्याचा इतिहास पाहतांना लातूर शहराची उत्पत्ती त्याचा सिध्दांत लातूर पर असलेल्या राष्ट्रकुट वाकाटक, यादव राजांच्या संघर्ष असल्याचे दिशून देते लातूर जिल्हा व परिसरात आर्जेक प्राचीन व साधुयुगीन मंदिरे अस्तित्वात आहेत. व त्याच बरोबर विविध साम्राज्यांची घडे इतरे खाल्खी मस्जिद अडबडतात व त्याच बरोबर वास्तुशिल्पाचा विचार केल्यास लातूर जिल्ह्यातील उदगीरचा भुईकोट किल्ला व औसगाचा सुईकोट किल्ला, निलगा येथील मिलकेश्वर मंदिर औसा उदगीर येथील जैन मंदीर लातूर येथील किशेश्वर मंदिर व संपुर्ण लातूर जिल्ह्यात सुधी पंथ व त्यांची दर्जे असा कितीतरी अनेक वास्तु शिल्पामुळे लातूर जिल्ह्याचा ऐतिहासिक महत्त्व साक्षा येत उभे आहे. असे म्हणता येईल कि लातूर जिल्हा हा पर्यटन जिल्हा म्हणुन सुद्धा महाराष्ट्र शासनाने घोषित करावे असे मला वाटते.

प्रस्तावना :

आज लातूर हे महाराष्ट्रातील एकमेव प्रान्ताने असणारे शहर असून हे नाव इ.स.नव्या शतकातून सातकातून पडलेले आहे. याची माहिती शिल्लेख तातूट व काही प्रगत साधने लातूर हा शब्द पूर्वी लतपुरा, लातपुर आणि आसा लातूर असा पाहणीने वापरला जात आहे. लसेय लातूरच्या रत्नापुर महाम्भ या शब्दात लातूरच्या व रत्नापुर व लातूर असा ही नावदलेख याचबरोबर महाराष्ट्रात सातवाहन, राष्ट्रकुट, वाकाटक, वासुदेव व यादव या घराण्यांचा ज्या बलाबल सत्ता झाला त्या सत्तायेकी वाकाटक ही सत्ता सोदता बाकी सर्वांचे अधिपत्य लातूर व लातूर परिसरात होते अशी माहिती उपलब्ध होते.

याचे प्राचिन संदर्भ कन्नड, संस्कृत व मराठी शिल्लेखातून प्राप्त होतात. हे शिल्लेख कासारगिरसी पत्तणवाडी (ता. निलगा) सुगाव शिवर ताजवंद ता. अहमदपूर इ. ठिकाणी प्राप्त झाले आहे. लातूरचे प्राचिन नाव लतपुरा असे नोंदविले आहे. संरदज लेखात लतपुर पर केवळ येथील लेख मोज येथील तानुचतात व सौंदरियात आणखी एका लेखात लातूर असाय शब्द सोडलेला आहे. या लेखात काळ इके 1008 शुक्रवार वैशाख शु. 13 प्रमाणात सेंवार इ.स. ० एप्रिल 1066 असा आहे. हा लेख विक्रमादित्य यांच्या राजवटीतील आहे. या लेखाचा मुख्य उद्देश विक्रम आदित्याचा महाराष्ट्र कुळ सक्रिय मंडलीक महाम्भत घाटीमंडक यथा लतालेर निघाली इतनायक बलाबलोची बदलाय भडगा वज वासुदेव यांनी दिलेल्या दानाची नोंद करणे हा आहे. उचरीकत आनेगाव शिल्लेखाच्या काळ इके 1180 काळयुक्त नाव संघाला मार्गशीर्ष 10 गुरुवार सन. 7 दिसेंबर 1258 असा आहे. सत्त लतलीर असे काम नाम जल्लेख आहे. यात कायूर देव्या मांडलिक रावेड येथील सामर्थीय कुळातील गोपळ देवाने स्वकिंवांच्या कल्याणार्थ केलेले एक लख होनाच्या उल्लेख असु न त्या होनाची पूर्तीता खाची म्हणुन काही गावे दान दिल्याची नोंद आहेत.

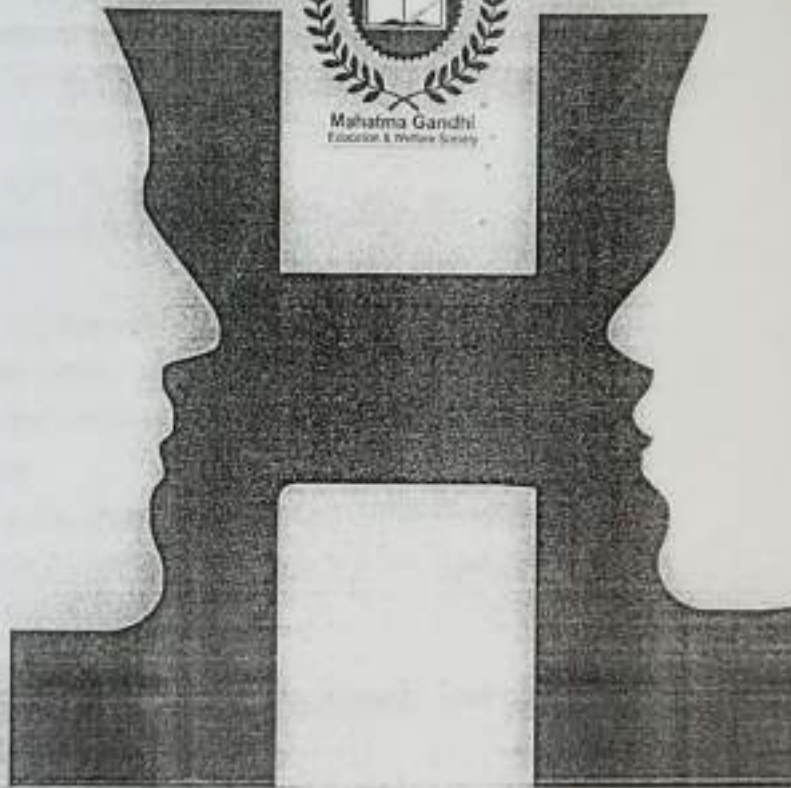
लातूरचे वीराणीक नाव रत्नापुर किवा रत्नपुर असे असते व त्याचेच पुढे लतपुरपुर असे झाले असते. लातूर हे बदायीनचा सातुजय काळात अस्तित्वात असल्याचे विक्रमादित्याच्या इ.स. 082 मधील कर्जुन (अकावदेस) वाकपटातील या

ISSN: 2454-5503

VOL. 6 | ISSUE 1 | JANUARY-FEBRUARY 2020

CHRONICLE OF HUMANITIES AND CULTURAL STUDIES

A Peer Reviewed Bimonthly International Journal

Issue Editor :

Dr. Laxman Ulgade

Associate Editor :

Dr. Nandkumar Kumbharikar

Editor in Chief

Dr Kalyan Gangarde

8

लातूर जिल्ह्यातील नगर परिषदांच्या जलनिःसारण योजना

संजय संदिपान चव्हाण

लोकप्रशासन विभाग,
 आझाद महाविद्यालय,
 औसा, जि. लातूर

Research Paper - Public Administration

प्रस्तावना

लातूर जिल्ह्यातील उदगीर, औसा, अहमदपूर व निलंगा या नगर परिषदांच्या शहरातील सांडपाणी (जलनिःस्सारण) व्यवस्थापन कशा पध्दतीने केले आहे. याचा आढावा या प्रकरणात घेण्यात येणार आहे. जलनिःसारण शहरी भागातील नागरिकांच्या दृष्टीने सांडपाणी हे महत्वाचे आहे. लोकांचे आरोग्य चांगले राहवे यादृष्टीकोनातून जलनिःसारणाची सोय शहरी भागातील प्रत्येक भागातून नाल्या किंवा गटारीच्या माध्यमातून सांडपाण्याचा निवारा व्हावा या दृष्टीने करण्यात आली आहे. जलनिःस्सारण योजना ही अत्यावश्यक सेवा शहरी भागातील नागरिकांच्या दृष्टीने महत्वाची आहे. कारण सांडपाण्यामुळे शहरी भागातील लोकांचे आरोग्य घोक्यात येत असते. सांडपाण्यामुळे अनेक साथीचे रोग निर्माण होत असतात. त्या - त्या नगरपरिषदांनी आप - आपल्या शहरातील लोकांना ज्या आवश्यक सेवा आहेत त्या देणे आवश्यक आहे, की ज्यामुळे शहरामधून लोकांचे आरोग्य चांगले राहिल व शहरी भागातील नागरिकांचे राहणीमान देखील उंचावेल या दृष्टीने या नगरपरिषदांनी अशा सेवा नागरिकांना देणे आवश्यक आहे.

सन १९९३ च्या ७४ व्या घटनादुरुस्तीनुसार जी विषय सूची देण्यात आली आहे. त्यामध्ये सांडपाणी (जलनिःस्सारण) यांची जबाबदारी या नगर परिषदांवर सोपवण्यात आली आहे. त्यामुळे लोकांना अत्यावश्यक सेवा पुरविणे या नगरपरिषदांचे आद्य कर्तव्य झाले आहे. जलनिःस्सारण कामे करणे ही अलीकडच्या काळात अत्यावश्यक झाले आहे. कारण मानवी जीवन जगत असताना मानवाला आवश्यक असणाऱ्या सुविधांची परिपुर्तता त्या त्या संस्थेने करणे आवश्यक आहे. जलनिःस्सारण याची सोय त्या - त्या भागातून सांडपाणी नाल्या व गटारीच्या माध्यमातून वाहून नेणे आवश्यक आहे असे सांडपाणी शहराबाहेर सोडणे आवश्यक आहे.

अ) लातूर नगरपरिषद (शहर)

लातूर नगरपरिषदामधील स्वच्छता विभागाद्वारे या शहरातील जलनिःस्सारणाचे कामे केले

2019

TYPES OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

GAIKWAD VRUNDAVANI VENKATRAO

Assist. Professor

Dept. of Library & Information Science

Azad Mahavidyalaya, AUSA Dist. Latur

(MS) INDIA

ABSTRACT

In this modern Information Explosion age the term Patent was known from long back. Copyright, trademarks and patents were also used in one or another form. These are all related to the Intellectual product of human mind. Hence, concept of Intellectual Property Rights covers all types of material or products that produced from the human mind. Here author intends to discuss Intellectual Property Rights (IPR) - copyrights, trademark and patent.

***Keywords:** Intellectual Property, Intellectual Property Rights, Copyright, Trademarks, Patents, What is patent, Criteria for filing a patent, Steps for patent application, Advantages of patents.*

INTRODUCTION

In this information explosion age the rapid development of knowledge, like science, biotechnology, Agricultural, Environment, pharmaceuticals, library and information science, in each & every field. In this digital age the IPR is acquiring an inseparable status & there is an urgent need to study the laws relating to these. In this digital age all have to understand the concepts of right to information & their legality in the right perspectives.

Intellectual property is the name given to legal rights which protect creative works, inventions & commercial good will's basically IPRs are designed to provide remedies against those who steal the fruits of another person's ideas of work. Recently it is done firstly in this information age, that's why the importance of IPR increases day by day. Intellectual property

GAIKWAD VRUNDAVANI VENKATRAO

1

आधुनिक माहिती तंत्रज्ञान : ग्रंथालय सेवा

पा. डॉ. मोटे दारासाहेब सनेगाव
ग्रंथालय आणि माहितीतंत्रज्ञान विभाग,
आचार्य महाविद्यालय, अहमदाबाद

इंटरनेटची सहाय्य विकासात अत्यंत महत्त्वाची भूमिका आहे. इंटरनेटच्या अद्ययावततेने महत्त्वात अर्थात शिक्षणाच्या कार्यासाठी अत्यावश्यक माहिती आणि यशस्वी शोधण्याच्या दृष्टिकोनातून महत्त्वपूर्ण संकल्पना प्रेक्षेने दिग्दर्शन देते. माहिती तंत्रज्ञानाची गरज :-

समाजाचे युग हे माहितीच्या परिघटनांचे युग आहे. दारुण प्रतिकात्मक युग म्हणून प्रयागात माहितीची उत्पत्ती घडविली जात आहे. ही निर्माण झालेली प्रबळ माहिती मागवित करून प्रसंगित करण्याची क्षमता नवीन तंत्रज्ञानामध्ये आहे.

आधुनिक ग्रंथालय अर्थात माहिती तंत्रज्ञानाच्या विस्तारवादी स्वरूपात नवीन तंत्रज्ञान हे युग यशस्वीपणे ठरते ज्यामध्ये तीन प्रमुख भाग पाडतात -

- संशोधक तंत्रज्ञान
- संशोधन तंत्रज्ञान आणि
- प्रतिक्रिया, सुस्वरूपे आणि छपाई तंत्रज्ञान यांचा समावेश :-
- संपादन
- प्राथमिक व्यवस्थापन
- तथ्यीय/करण/वर्गीकरण
- देवघेष
- दृक्-श्रव्य व्यवस्थापन
- व्यवस्थापन
- माहिती संग्रह / पुनःप्राप्ती

ग्रंथालय आणि माहिती सेवा :-

डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांच्या मते महाविद्यालयीन आणि विद्यापीठीय उच्च शिक्षणातील गुणवत्ता वाढवण्यासाठी अभ्यासक्रम केंद्रित आणि प्राथमिक पुस्तके केंद्रित शिक्षणयुद्धाच्या अवलंब केल्या पाहिजे, तसेच ग्रंथालय, विद्यापीठ आणि शिक्षकांमध्ये परस्पर संबंध क्रिया ही अतिशय बळकट असली पाहिजे.

ज्ञानाचा प्रत्यक्ष व्यवहारात वापर करणे हे माहिती सेवेच्या प्रमुख उद्देश्यपैकी एक आहे. यासाठी फक्त ज्ञानाची वेगळेपणे माहिती असून वापरणार नाही तर ज्ञान कसे दिले आणि समृद्ध केले जाते व सर्वात प्रभावी आणि परिणामकारक उपयोगासाठी प्रेरणा कशी दिली जाते ते देखील पाहिजे पाहिजे. अशा प्रकारे माहितीचा वापर हो एक मुलभूत संवाद प्रक्रिया आहे.

गुणवत्ता :-

माहिती प्रणालीची कार्यक्षमता ही प्रामुख्याने पुढील बाबींशी संबंधित आहे.

- सेवांमधील अचूकता
- पुढेची आणि गरज उपायारित सेवा
- तत्पर सेवा

वार 1-

आजच्या युगत माहिती व तंत्रज्ञानामध्ये युग युगाटोचने जात होते आहे. माहिती तंत्रज्ञानाच्या जगत ग्रंथालय / माहितीकेंद्रासाठी योग्य असे तंत्रज्ञान हे सज्जत म्हणून ठरत आहे. नवनवीन सेवांच्या माध्यमातून ग्रंथालये ही क्रांती व्यवस्थेम म्हणून बदलत आहेत. फौशल विस्तारसाठी आणि ज्ञान संवादन करण्यासाठी तंत्रज्ञान नवीन साधनांचा वापर करण्यासाठी प्रकल्प आणि माहितीतंत्रज्ञानच्या व्यावसायिकता मंडळानेच निरंतर प्रशिक्षण आणि व्यावसायिक शिक्षण दिले पाहिजे.

प्रस्तावना :-

कॉम्प्युटर साधने, इलेक्ट्रॉनिक साधने, टेलिकॉम्युनिकेशन, इतर भाषा आणि मजबूत सहयोग हे माहिती तंत्रज्ञानाचे पाच घटक आहेत.

ग्रंथालय आणि माहिती तंत्रज्ञानात, संशोधन आणि औद्योगिक उद्योगांसाठीचे महत्त्वाचे शक्तीस्थळे आहेत. तसेच माहिती कालीन संशोधन तंत्रज्ञान हे उत्पादन व सेवांची निर्मिती करते. ऑनलाईन माहिती स्रोतांमुळे शैक्षणिक संस्था आणि ग्रंथालयाद्वारा त्यांच्या विद्यार्थ्यांना देण्यात येणाऱ्या सुविधांमध्ये अनुत्पाद बदल झालेला आहे. वापरकर्त्यांना उपयोज, व्यवस्थापन, एकरूपीकरण, मूल्यमापन केल्या आणि माहिती संशोधन कधी नव्हे ते या तंत्रज्ञानामुळे सोपे झाले आहे.

गतकालातच अद्ययावत ही ज्ञानाची मंदीरे होती. मात्र अजूनच बदलत या संशोधनमध्ये अमुकय बदल झाला आहे. फक्त माहितीचा काल घेण्याची सोपे निर्माण करून नवे तर माहिती प्रसारित करून ज्ञान परस्पर संवाद निर्माण करून तो पुन्हा मिळविण्याचे साधन बनविले आहे. यामुळे संगणक, प्रिंटर, संस्था, प्रसारण आणि माहिती व तंत्रज्ञान करणाऱ्यांची सोपी वाडते. तसेच उपभोक्त्यांच्या बदलांचा अर्थ मिळवता येतो. नवनवीन तंत्रज्ञान विकसित करून सरोधक व यशस्वी संकुलातील ग्रंथालयाना ICT च्या तंत्रज्ञान व साधनांचा वापर करणे करणे परवानगं ठरत आहे.

भारतातील विद्यापीठ आणि महाविद्यालयीय ग्रंथालय विकासात यु.जी.सी.जी. ची भूमिका

डा. डॉ. सोटे दादासाहेब बाजोरकर
ग्रंथालय आणि माहितीकरण विभाग,
अहमदनगर महाविद्यालय अहमदनगर

प्रस्तावना :-

भारतस्य स्वातंत्र्यानंतर १९४८ मध्ये भारत सरकारने डॉ. राधाकृष्णन यांच्या अध्यक्षतेखाली युनिव्हर्सिटी एज्युकेशन कमिटीची स्थापना केली. या समितीने देशातील उच्चशिक्षणातील प्रगतीसाठी आठव्या अहवालामध्ये विविध सुचना प्रस्तुत केल्या. ज्यापैकी यु.जी.सी. ला युनिव्हर्सिटी ग्रेट कमिशन या नात्याने बळकटी व व्याप्ती देण्याची सुचना केली. यु.जी.सी. ची दिल्ली येथे १९५३ मध्ये स्थापना करण्यात आली. त्याचे पहिले अध्यक्ष डॉ. सी.डी. देशमुख हे होते. तत्कायच यु.जी.सी. एक स्वतंत्र संस्था म्हणून महाविद्यालय, विद्यापीठे आणि ग्रंथालयांच्या विकासासाठी महत्वाचे कार्य आनवयात करीत आहे.

यु.जी.सी.ची. चे उद्देश :-

केंद्रीय संस्था म्हणून कार्य करणे :-

भारतातील सर्व विद्यापीठाना आर्थिक सहाय्य करण्यासाठी भारत सरकारचे मध्यवर्ती / केंद्रीय संस्था म्हणून यु.जी.सी. ची स्थापना झाली.

उच्चशिक्षणासाठीचे प्रयत्न :-

भारतातील उच्च शिक्षणाच्या विकास आणि सुधारणांसाठी काम च प्रयत्न करणे हे यु.जी.सी. चे दुसरे उद्दिष्ट आहे.

दजा ठरविणे :-

निसरे महत्वाचे उद्दिष्ट म्हणजे दजा ठरविणे आणि त्याचा उपयोग भारतीय विद्यापीठांतील अध्यापन आणि संशोधनासाठी करणे. इतर जबाबदाऱ्या :-

सुरुवातीच्या काळातच यु.जी.सी. चे कार्य हे भारतातील केंद्रीय विद्यापीठाना अनुदान देण्याचेच होते. परंतु नंतर सुरुवात महाविद्यालय व विद्यापीठांसाठी देखील कार्य करण्यास सुरुवात केली व त्याची जबाबदारीसुद्धा यु.जी.सी. ने स्वीकारली. आजसुद्धा देशातील

भारतातील राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाची मानवी हक्क संरक्षणातील भूमिका

डॉ. दिलीपकुमार दगडू शोरसागर

राज्यशास्त्र विभागामुंबई, आझाद महाविद्यालय, औमानि, लातूर

मानवी हक्क संकल्पना :

जगातील सर्व राष्ट्रांतील प्रत्येक व्यक्तीला मानव या नात्याने जन्मतःच मिळणारे हक्क म्हणजे मानवी हक्क किंवा मानव अधिकार होत. मानव अधिकाराचे समर्थक असा दावा करतात की, पृथ्वीवर जन्माला येणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला मानव या नात्याने निर्गमितात. मानवी हक्क प्राप्त होतात. त्यामुळे मानवी हक्क हे मानवी व्यक्तिमत्त्वाचा अविभाज्य घटक असतात. असा परिस्थितीत मानवी हक्क मानवी जीवनापासून विभक्त केले जाऊ शकत नाहीत. सद्यकालीन आंतरराष्ट्रीय राजकारणात मानवी हक्कांच्या संरक्षणाचा जागतिक एक्झिक्यूटिव्ह विकासात होताना दिसते, तर दुसरीकडे जगातील विविध देशांमध्ये मानवी हक्क उल्लंघनाच्या घटना सातत्याने घडताना दिसतात. दुसरे महामुद्दे संश्लेष्यमानता मानवी हक्कांच्या संरक्षणासाठी 10 डिसेंबर 1948 रोजी संयुक्त राष्ट्रांच्या महासभेने मानवी हक्कांचा जागतिक जाहीरनामा घोषित करून मानवी अधिकारांची जागतिक फाउंडेशन सर्वप्रथम सर्वसमावेशक वादी तयार करण्याचा प्रयत्न केला होता. पुढे संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या कठोरने आंदोलनाची सुरुवात, जे सन 1993 मध्ये जाहीरित केलेल्या आंतरराष्ट्रीय मानवी हक्क परिषदेत महत्वाचे प्रारंभिक राष्ट्रीय मानवी हक्कांचे संरक्षण व सर्वत्र लागूचा निर्धार केला. या परिषदेच्या फलश्रुतीनुसार भारतीय संसदेने सन 1993 मध्ये मानवी हक्क संरक्षण कायदा व पुढे राष्ट्रीय व राज्य मानवी हक्क आयोगाची स्थापना केल्याचे दिसून येते. प्रस्तुत संशोधनपर लेखात राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाची रचना व मानवी हक्क संरक्षणातील या आयोगाच्या भूमिकेची माहिती केली आहे.

राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग स्थापना :

भारतातील सर्व नागरिकांच्या मानवी हक्कांच्या प्रभावी संरक्षणासाठी भारतीय संसदेने दर. 1993 मध्ये मानवी हक्क संरक्षण कायदा संमत केला. या कायद्यातील तरतुदीनुसार मानवी हक्क संरक्षणासाठी राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग, घटक राज्यस्तरावर राज्य मानवी हक्क आयोग आणि मानवी अधिकार, संरक्षणासाठी मानवी हक्क न्यायालयांची स्थापना करण्यात आली आहे. मानवी हक्कांच्या उल्लंघनाविषयीच्या तक्रारीची दखल घेणे, मानवी हक्कांना बळकटीकरणासाठी प्रोत्साहन देण्याच्या प्रयत्न उद्देशाने भारत सरकारने राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाची स्थापना 12 ऑक्टोबर 1993 रोजी केल्याचे स्पष्ट होते. या आयोगाचे मुख्यालय नवी दिल्लीत आहे. राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाची रचना पुढील प्रमाणे आहे.

राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाचे एक अध्यक्ष असतात. ज्या व्यक्तीने भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाचे सरन्यायाधीश म्हणून काम केले आहे त्यांची अध्यक्ष पदावर नियुक्ती करण्यात येते. याशिवाय आयोगावर 4 पूर्ण वेळ व 4 मानद सदस्य असतात. चार पूर्णवेळ सदस्यांमध्ये एक सर्वोच्च न्यायालयाचे विद्यमान किंवा निवृत्त न्यायाधीश, एक उच्च न्यायालयाचे विद्यमान किंवा निवृत्त मुख्य न्यायाधीश आणि दोन सदस्य मानवी हक्कांचे ज्ञान किंवा अनुभव असलेल्या व्यक्ती असतात. चार मानद सदस्यांमध्ये राष्ट्रीय अल्पसंख्यांक आयोग, राष्ट्रीय अनुसूचित जाती आयोग, राष्ट्रीय अनुसूचित जमाती आयोग व राष्ट्रीय महिला आयोगांच्या अध्यक्षांचा समावेश असतो.

अध्यक्ष व पूर्णवेळ सदस्यांची नियुक्ती :

राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाच्या अध्यक्ष व चार पूर्णवेळ सदस्यांची नेमणूक राष्ट्रपतींकडून एका उच्चस्तरीय समितीच्या शिफारशीनुसार केली जाते. या समितीचे अध्यक्ष फौजदादार असतात. तर लोकसभा सभापती, केंद्रीय मंत्रमंत्री, संसदेच्या लोकसभा व राज्यसभा या दोन्ही सभागृहांतील विरोधी पक्षनेते तसेच राज्यसभेचे उपसभापती हे सदस्य असतात. राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाच्या स्थापनेपासून आजपर्यंतच्या अध्यक्षांचे तपशील पुढील तक्त्यात दर्शविला आहे.

तक्ता : राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाचे अध्यक्ष

अ.क्र.	अध्यक्ष	कार्यकाल
01	न्या. रंगनाथ मिश्रा	12.10.1993 ते 24.11.1996
02	न्या. एम.एन. खन्ना	26.11.1996 ते 24.10.1999
03	न्या. जे.एस. वर्मा	04.11.1999 ते 17.01.2003
04	न्या. ए.एस. आनंद	17.02.2003 ते 31.10.2006
05	न्या. डॉ. शिवराज खी. पाटील (हंगामी अध्यक्ष)	01.01.2006 ते 01.04.2007
06	न्या. राजेंद्र बाबू	02.04.2007 ते 31.05.2009
07	न्या. गोविंद प्रसाद माधू (हंगामी अध्यक्ष)	01.06.2009 ते 06.06.2010
08	न्या. के.जी. बालकृष्ण	07.06.2010 ते 11.05.2015
09	न्या. एच.एल. दत्त	29.02.2016 ते आजतागायत

(आधार) www.nhrc.nic.in, राष्ट्रीय मानवी हक्क संकेतस्थ व घायाळ विनायक प्रथमावृत्ती 2018 भारतीय राज्यघटना

के. सागर पब्लिकेशन्स पृष्ठे पृ. 349

अध्यक्ष व पूर्णवेळ सदस्यांचा कार्यकाळ राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाचे अध्यक्ष व चार पूर्णवेळ सदस्यांचा कार्यकाल त्यांनी पदभार स्वीकारल्यापासून पाहू वर्षे इतक्या निर्धारित केलेला आहे. असे असले तरी या आयोगाचे अध्यक्ष व चार पूर्णवेळ सदस्यांना 5 वर्षे किंवा 70 वर्षे पूर्ण

एकविसाव्या शतकात महात्मा गांधीजींच्या सत्य व अहिंसा विचारांची प्रासंगिकता

डॉ. दिलीपकुमार दगडू क्षीरसागर

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर

प्रस्तावना :

नुकतंय सरलेले २०१९ हे वर्ष राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजींचे १५० वे जयंती वर्ष जगभर व संपूर्ण भारतामध्ये साजरे करून सभा, परिषदा, चर्चासत्रे, परिसंवादद्वारे महात्मा गांधीजींच्या मौलिक विचारांचे पुनस्मरण करण्यात आले. महात्मा गांधी नावाचे युगपुरूस भारतामध्ये विसाव्या शतकात निर्माण झाले. या युगपुरूषाने ब्रिटीशांच्या पारतंत्र्यात असलेल्या भारतासारख्या अज्ञान, अंधश्रद्धा, अशिस्त, स्वदेशी परंपरा, जाती, धर्म व वर्णव्यवस्थेच्या विळख्यात आकंठ बुडालेल्या भारतीय जनतेला एका सभ्य मानवी समाजाचा घटक होण्याकरिता अविरोध प्रकल्प केले. पराक्रमी ब्रिटीश राजवटीच्या बंड्यातून भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी अहिंसक मार्गाने लढा देऊन त्याद्वारे ब्रिटीश साम्राज्याला अहिंसामक लढ्याद्वारे नामोहरम करून महात्मा गांधीजींनी १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी स्वातंत्र्य मिळवून देण्यामध्ये मोलाचे योगदान दिल्याचे स्पष्ट होते.^१ २ ऑक्टोबर १८६९ मध्ये सध्याच्या गुजरात या राज्यातील पोरबंदर नामक गावी जन्म होऊन ३० जानेवारी १९४८ रोजी मृत्यू झालेल्या राष्ट्रपिता मोहनदास करमचंद गांधीजींचे विसाव्या शतकातील एक कृतीशील विचारवंत म्हणून केवळ भारतभरच नव्हे तर संपूर्ण जगभर अद्वितीय स्थान निर्माण झालेले आहे. त्यांच्या सर्व विचारांना 'गांधीवाद' म्हणून संबोधण्यात येते. त्यांच्या सर्व विचारांचा गांधी सत्य आणि साधनसुचिता असल्याचे स्पष्ट होते. सर्व प्रकारच्या शोषण, अन्यायाचा प्रतिकार 'सत्य' आणि 'अहिंसा' या दोन मानवी मूल्यांआधारे करता येते. हे त्यांनी स्वविचार आणि कृतीतून साधार सिद्ध केले होते. विसाव्या शतकात रशियामध्ये मार्क्सवाद जर्मनीमध्ये 'नाझीवाद' आणि इटालीमध्ये 'फॅसीझमसारख्या' व्यक्तीस्वातंत्र्याची गळचेपी करून दमनकारी राज्यसंस्थेची निर्मिती करणाऱ्या विचारप्रणाली उदयाला येत असताना याच शतकात महात्मा गांधीजींनी 'सत्य' व 'अहिंसा' या मानवी मूल्यांवर आधारित 'गांधीवाद' ही विचारप्रणाली मांडून व्यक्तीस्वातंत्र्याची नपणूक करीत असतानाच राज्यसंस्थेच्या दमनकारी सत्तेला विरोध केल्याचे दिसून येते. आज एकविसाव्या शतकात मार्क्सवाद किंवा साम्यवाद, नाझीवाद व फॅसीस्टवाद यासारख्या राजकीय विचारप्रणालींचा न्हास होत असताना महात्मा गांधीजींनी 'गांधीवाद' ही विचारसरणी संपूर्ण जगभर रुजली आहे. एकंदरीत महात्मा गांधीजींची गांधीवाद ही विचारप्रणाली संपूर्ण जगभर प्रसारीत होऊन तिचा स्वीकार करीत अनेक विचारवंतांनी या विचारप्रणालीच्या द्वारे अहिंसामक लढे उभारून सामाजिक, राजकीय, आर्थिक प्रश्नांची सोडवणूक करण्याचा प्रयत्न केला आहे.^२ त्यामुळे महात्मा गांधीजींचे 'एकविसाव्या शतकात महात्मा गांधीजींच्या 'सत्य' आणि 'अहिंसा' विचारांची प्रासंगिकता' या संशोधनपर लेखाची मांडणी पुढीलप्रमाणे केलेली आहे.

महात्मा गांधीजींचे सत्य संकल्पना :

राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजींची अशी धारणा होती की, सत्य हेच अंतिम वास्तव आहे. मानवी समाजाचे अंतिम ध्येय ईश्वरी साक्षात्कार होणे हेच असते, परंतु ईश्वर व सत्य या दोन्ही बाबी एकच असल्याचे सत्याचा शोध हाच ईश्वराचा शोध घेण्याचा उचित मार्ग असतो. त्यांच्या मते सत्य आणि अहिंसा या दोन्ही बाबी परस्परपूरक असून अविभाज्य आहेत. सत्य व अहिंसा एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. सत्य हे साध्य असून अहिंसा हे सत्यप्राप्तीचे साधन असल्याचे मत ते प्रतिपादन करतात. त्यामुळे अहिंसा हे सत्यान्वयी माणसाचे सर्वोच्च कर्तव्य असल्याचे मत मांडले आहे.^३ त्यांनी सत्य हा विचार केवळ न मांडता सत्याचा वास्तव जीवनात उपयोग केल्याचे स्पष्ट होते. त्यांनी आपल्या सत्याविषयक विचारांची मांडणी 'माझे सत्याचे प्रयोग' या ग्रंथात केल्याचे दिसते. एकंदरीत सत्य संकल्पनेला त्यांनी स्वतःच्या सार्वजनिक जीवनामध्ये महत्त्वपूर्ण स्थान दिले. सत्याला परमेश्वरासमान स्थान दिले. एवढेच नव्हे तर सत्य संकल्पनेचा प्रत्येक व्यक्तीने आपल्या जीवनात स्वीकार करण्याचा आग्रह ते करतात. त्यांनी सत्याचे पुढील दोन प्रकार विशद केले आहेत.

आवाड्यांच्या राजकारणातील प्रादेशिक पक्षांची भूमिका

डॉ. दिलीपकुमार दगडू क्षीरसागर
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
आझाद महाविद्यालय, औसा वि. लातूर

प्रस्तावना :

राजकीय पक्ष ' हा आधुनिक लोकशाही शासनाचा अविभाज्य असा घटक आहे. राजकीय पक्षांमार्फतच आजची प्रतिनिधिक लोकशाही शासनप्रणाली कार्यान्वित होते. आधुनिक राज्यव्यवस्थेत एकाधिकारशाहीपासून सुरक्षित राहण्याचा एकमात्र पयोग म्हणजे पक्षीय शासन असल्यामुळे लोकशाही शासनपध्दतीत राजकीय पक्ष अनिवार्य असल्याचे प्रतिपादन ब्रिटिश राज्यशासन हेरोल्ड लॉस्को यांनी केले आहे. तर पक्षपध्दती शिवाय प्रतिनिधिक शासन कसे असेल व कसे कार्य करेल हे कोणीही दाखवले नसल्याचे मत लॉर्ड ब्राईस व्यक्त करतात. लास्की आणि ब्राईस या राजकीय विश्लेषकांनी नेमकेपणाने आधुनिक राज्यव्यवस्थेतील राजकीय पक्षांचे महत्त्वपूर्ण स्थान अधोरेखित केल्याचे स्पष्ट होते. एकंदरित आधुनिक काळात सर्वच राजकीय व्यवस्थात राजकीय पक्षांना अनन्यसाधारण असे स्थान प्राप्त झाले असून काही विचारवंतांनी मांडलेली पक्षाविरहीत लोकशाहीची संकल्पना अव्यवहार्य असल्याचे सिद्ध झालेले आहे. " काही तत्वांवाकत एकमत असलेला आणि सामूहिक प्रयत्नांतून राष्ट्रीय हित संबंधाची नोंपारना करणारा मानवी गट म्हणजे राजकीय पक्ष होय. " अशी व्याख्या एडमंड बर्क यांनी केलेली असून मेकआयव्हर यांच्या मते " राजकीय पक्ष ही काही तत्वे किंवा धोरणांना पठिथा देण्यासाठी संघटित झालेली मानवी संघटना असते. " एकंदरित राजकीय पक्ष ही एकसमान राजकीय विचारसरणी असलेला आणि राजकीयदृष्ट्या सक्रिय असलेल्या लोकांचा संघटना असून प्राथमिक राजकीय पक्षात असंख्य पक्ष सदस्य असतात, प्रत्येक राजकीय पक्ष हा घटनात्मक मार्गाने म्हणजेच निवडणुकांच्या मार्गाने सत्ता प्राप्त करण्याचा प्रयत्न करत असतो.

भारतातील प्रादेशिक पक्ष :

भारतीय निवडणूक आयोग निवडणुकांसाठी भारतातील राजकीय पक्षांची नोंदणी करून त्यांचा लोकसभा व विधानसभा निवडणूकीय (मतदान) कामगिरीवर आधारित राष्ट्रीय पक्ष आणि प्रादेशिक पक्ष म्हणून मान्यता प्रदान करतो. सध्या भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस, भारतीय जनता पक्ष, राष्ट्रवादी काँग्रेस, भारतीय कम्युनिष्ट पक्ष, माक्सवादी कम्युनिष्ट पक्ष, बहुजन समाज पक्ष, आणि तृणमूल काँग्रेस हे सात राष्ट्रीय पक्ष आहे.

भारतात राज्यपातळीवर कामरत असणाऱ्या राजकीय पक्षांचा प्रादेशिक पक्ष म्हणून संबोधले जाते. या पक्षांचे कार्यक्षेत्र एक अथवा दोन घटकराज्यांपुरते किंवा विशिष्ट प्रदेशापुरतेच मर्यादित असते. तसेच त्यांचा प्रभाव देखील विशिष्ट भौगोलिक क्षेत्रापुरताच मर्यादित असतो. अशा राजकीय पक्षांना प्रादेशिक राजकीय पक्ष म्हणून संबोधले जाते. विशिष्ट प्रदेशाची आस्मिता व ओळख जपण्यासाठी तसेच प्रादेशिक हितसंबंधाची या प्रादेशिक पक्षांची निमित्ती झालेली असते. प्रादेशिक पक्ष हे संकुचित विचारसरणीचे असून ते केवळ प्रादेशिक हिताला राष्ट्रहितापेक्ष प्राधान्य देऊत. भारतातील सन 2009 मधील मान्यताप्राप्त प्रादेशिक प्रादेशिक पक्षांचा तपशील पुढील तक्त्यात दिलो आहे.

तक्त - भारतातील मान्यताप्राप्त प्रादेशिक पक्ष

अ.क्र.	घटक राज्य/केंद्रशासीत प्रदेश	प्रादेशिक पक्षाचे नाव
01	आंध्रप्रदेश	तेलुगू देसम (1982) तेलंगणा राष्ट्र समिती (2001)
02	अरुणाचल प्रदेश	अरुणाचल काँग्रेस
03	आसाम	आसाम गण परिषद (1985) आसाम युनायटेड डेमोक्रेटिक फ्रंट
04	बिहार	जनतादल संयुक्त (1999) लोकजनशक्ती पक्ष (2000) राष्ट्रीय जनता दल (1997)
05	गोवा	महाराष्ट्रवादी गान्धिक पक्ष (1963)
06	हरियाणा	भारतीय राष्ट्रीय लोकदल (1999)
07	जम्मू आणि काश्मीर	जम्मू आणि काश्मीर नेशनल कॉन्फरन्स (1932) जम्मू आणि काश्मीर पीपल्स डेमोक्रेटिक पक्ष (1998)

84

भारतातील भ्रष्टाचार निर्मुलनासाठीची लोकपाल संस्था

डॉ. दिलीपकुमार दगडू क्षीरसागर

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

आझाद महाविद्यालय औसा जि. लातूर

Email Id: dilipkumarkshirsagar321@gmail.com

प्रस्तावना :

भारतात प्राचीन काळापासून भ्रष्टाचार, दफ्तरदिरंगाई अस्तित्वात आहे. प्राचीन भारतीय विचारवंत कौटिल्य यांनी अर्थशास्त्र या ग्रंथामध्ये भ्रष्टाचारा संबंधी असे म्हटले आहे की, जसे पाण्यात राहणारा मासा पाणी प्राशन करतो किंवा नाही हे समजणे जसे अवघड आहे तसेच प्रशासनात राहणारा भ्रष्टाचार करतो किंवा नाही हे समजणे तेवढेच अवघड आहे. प्राचीन कालखंडात भ्रष्टाचारासाठी कडक शिक्षा असल्यामुळे भ्रष्टाचाराची तीव्रता कमी होती. परंतु भारतीय स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरच्या प्रारंभीच्या काळात सन 1960 पर्यंतच्या काळात भ्रष्टाचाराचे प्रमाण कमी होते. परंतु त्यानंतर केंद्र सरकारच्या पातळीपासून स्थानिक पातळीपर्यंत भ्रष्टाचाराची तीव्रता वाढत गेल्याने योजनांची जनतेपर्यंत चांगली अंमलबजावणी होत नव्हती. त्यामुळे शासनाविषयी लोकांच्या मनामध्ये दिवसेंदिवस उदासिन्ता वाढतच होती. ही वाढती उदासिन्ता कमी करून प्रशासनात पारदर्शकता निर्माण करून जनताभिमुख प्रशासन निर्माण करण्यासाठी राष्ट्रीय, राज्य व स्थानिक स्तरावर भ्रष्टाचारावर अंकुश ठेवण्यासाठी सक्षम अशा संस्थेची आवश्यकता भासू लागली.

जागतिक स्तरावर भ्रष्टाचारावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी सर्वप्रथम स्वीडन शासनाने सन 1809 मध्ये लोकपाल (ऑम्बुड्समन) नावाचे पदनिर्माण केले होते. त्यानंतर 20 व्या शतकामध्ये नॉर्वे, डेन्मार्क, फिनलँड, न्युझीलँड, इंग्लंड या पाश्चात्य युरोपीयन देशांमध्ये प्रशासनातील भ्रष्टाचार संपुष्टात आणण्यासाठी लोकपाल व न्यायिक संस्था स्थापना करण्यात आली. प्रशासकीय व न्यायिक कृती बाबतच्या तक्रारीची, भ्रष्टाचाराची हाताळणी करण्यासाठी, कायदेमंडळाद्वारे पारित केलेल्या कायद्याद्वारे नेमण्यात आलेल्या विशिष्ट तज्ञ लोकांचे मंडळ म्हणजेच लोकपाल संस्था होय.

भारतीय लोकपालसंस्थेची पार्श्वभूमी :

भारतातील प्रचलित राजकीय, प्रणालीच्या कार्यपध्दत लोकनिर्वाचित पदाधिकारी आणि प्रशासकीय अधिकाऱ्यांवर नियंत्रण ठेवणारी वर्तमान संस्था आणि साधने त्यामुळे भ्रष्टाचार, गैरकारभाराची प्रकरणे उत्तरोत्तर वाढत आहेत. केंद्रीय दळता आयोग, केंद्रीय गुन्हे अन्वेषण विभाग या प्रशासकीय अधिकाऱ्यांच्या व पदाधिकाऱ्यांच्या भ्रष्ट व गैरकारभाराची चौकशी करणे-या केंद्रीय यंत्रणा केंद्रसरकारच्या दबाव व प्रभावापासून मुक्तपणे काम करित नसल्यामुळे लोकपाल ही सर्वोच्च संस्था स्थापन करण्याची आवश्यकता होती. भारतीय राजकीय व्यवस्थेत 1960 च्या दशकामध्ये भ्रष्टाचारात वाढ झाल्यामुळे लोकपाल संस्थेची स्थापना करण्याच्या दृष्टीने पावले उचलण्यास सुरुवात झाली. सन 1966 मध्ये स्थापन केलेल्या प्रशासकीय सुधारणा आयोगाने केंद्रसरकारच्या स्तरावर लोकपाल आणि घटकराज्यांच्या स्तरावर लोकायुक्ताचे पद (संस्था) स्थापन करण्याची शिफारस सरकारकडे केली होती. प्रशासकीय सुधारणा आयोगाच्या शिफारशीचा आधार घेऊन प्रथमतः सन 1968 मध्ये लोकसभेत लोकपाल संस्था स्थापन करण्यासंबंधीचे विधेयक सादर केले गेले. पुढे सन 1969 मध्ये हे विधेयक लोकसभेने मंजूर केले. तथापि हे विधेयक राज्यसभेत प्रलंबित असतानाच चौथी लोकसभा विसर्जित झाल्यामुळे हे विधेयक मंजूर होऊ शकले नाही. त्यानंतर लोकपाल विधेयक 1971, 1977, 1985, 1989, 1996, 1998, 2001, 2004, 2008, 2010 आणि अलिकडे सन 2011 मांडले. दिनांक 27 डिसेंबर 2011 रोजी लोकपाल विधेयकाला लोकसभेने मंजूरी दिली. 29 डिसेंबर 2011 रोजी ते विधेयक राज्यसभेत मांडण्यात आले. मात्र 21 मे 2012 रोजी प्रस्तुत विधेयक राज्यसभेच्या उच्चस्तरीय

संयुक्त राष्ट्रसंघटना आणि मानवी अधिकार

डॉ. शंकरसागर दिलीप दगडू

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लतूर

त्यासंदर्भात माहित प्राप्त करून तो प्रकाशित आणि वितरित करण्याचे महत्वपूर्ण कार्य करते. या खेरीज भारतात एक नागरी स्वातंत्र्यासाठी लोकसंघटना (Peoples union for civil liberties PUCL) आहे. या संघटनेच्या देशभरात विविध शाखा आहेत. शेवटी संक्षेपाने असे म्हणावे लागेल की, प्रत्येक राष्ट्रांकडून कमी अधिक प्रमाणात मानवी हक्कांचे उल्लंघन होत असले तरी देखील मानवी हक्कांच्या संरक्षणार्थ विविध राष्ट्रांमार्फत शासन पुरस्कृत स्वयंसेवी संघटना कार्यरत आहेत. शिवाय सर्वात महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे आज सर्वसामान्य लोकांमध्ये आपल्या स्वताच्या हक्कांसंबंधी जागृती वाढत आहे.

संदर्भ ग्रंथ :

1. Rahul Rai, 'Human Rights', UN Initiatives, pp. १५०-१९६.
2. Sovinor, Terrorism and Human Rights, National Level Seminar, organized by: Dayanand College & Arts, Latur, १९th & २०th December २००९, pp.१-५०.
3. Indian Journal of Human Rights, Human Rights Programme University of Hyderabad, Vol.४, No. १ & २, Jan-Dec २०००, pp.२२-३७.
4. डॉ. गाबा ओमप्रकाश, 'समकालीन राजनिती - सिध्दांत', मयूर पेपरबेक्स, नोएडा, न्यू देहली, तृतीय संस्करण २००१, पृ.४३-५९.
5. डॉ. देवळणकर शैलेंद्र, 'संयुक्त राष्ट्र', आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील बदलते समिकरणे आणि संयुक्त राष्ट्रांची भूमिका, प्रतिभा प्रकाशन, पुणे, प्रथम आवृत्ती डिसेंबर २००८, पृ.११५-१५०.
6. डॉ. शिंदे ज.रा./डॉ. आमृतकर प्रशांत, 'समकालीन जागतिक राजकारणातील प्रमुख समस्या', चन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद, पृ.१०४-१२४.
7. राज्यशास्त्र, 'आपले हक्क आणि त्यांची परिपूर्ती', य.च.म.मुक्ता विद्यापीठ, नाशिक, आवृत्ती मुद्रांकन, जून २००९, पृ.३-४०.
8. डॉ. देवळणकर शैलेंद्र, 'समकालीन जागतिक राजकारण प्रमुख प्रश्न', विद्यावक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, प्रथम आवृत्ती, जून २००५, पृ. ७२-१०८.
9. प्रा. संतोष कोल्हे, 'मानवी हक्क प्रत्यक्ष भाषण', अकाशवाणी परभणी केंद्र, परभणी, दि.१० डिसेंबर २००७.

मानवी अधिकार संकल्पना :

'मानवी अधिकार' या नावावरूनच समाजातील प्रत्येक व्यक्तीला मानव या नात्याने स्वाभाविकपणे प्राप्त होणारे अधिकार म्हणजे मानवी अधिकार होत. मानवी अधिकाराचे समर्थक असे म्हणतात की, पृथ्वीवर जन्माला येणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला मानव या नात्याने काही चावीचा लाभ स्वाभाविकताच झालेला असतो. त्यामुळे मानवी अधिकार म्हणजे मानवाला जन्मापासूनच स्वाभाविकपणे प्राप्त झालेले अधिकार होत. मानवी अधिकार हे मानवी व्यक्तिमत्त्वाचा अभिन्न भाग असतात. ते मानवाच्या संपूर्ण व्यक्तिमत्त्वाशी निगडित झालेले असल्यामुळे ते मानवी जीवनापासून वेगळे केले जाऊ शकत नाहीत. सारांश मानवी अधिकार नाकारण्याचा अधिकार कोणत्याही व्यक्तीला, घटकाला, सरकारला अथवा संघटनेला नसतो.

'मानवी अधिकार' ही संकल्पना अधिक स्पष्ट करण्यासाठी मानवी अधिकाराच्या विविध व्याख्या समजावून घेणे आवश्यक ठरते.

१. रॅन्डमहाऊस विश्वकोष : मानवी अधिकार म्हणजे व्यक्तीला जन्माने प्राप्त झालेले असे अधिकार जे व्यक्तीला सन्मानाने जगण्यासाठी अत्यावश्यक आहेत.

२. डवाकिन : 'मानवी अधिकार' हे मानवाला प्राप्त होणारे अधिकार आहेत. मानवी अधिकार हे मानवाला प्राप्त होणारे अधिकार आहेत.

संयुक्त राष्ट्र संघटना आणि मानवी अधिकार :

दुसऱ्या जागतिक महायुद्धाच्या समाप्तीनंतर २४ ऑक्टोबर १९४५ रोजी जगातील ५० राष्ट्रांनी मिळून संयुक्त राष्ट्र संघटनेची विविध उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी स्थापन केली. जागतिक शांतता प्रस्थापित करण्यासह मानवी अधिकारांचे संरक्षण करण्याचेही प्रमुख उद्दिष्ट या आंतरराष्ट्रीय संघटनेच्या निर्मितीमागे होते. सन १९३९ ते १९४५ दरम्यान झालेल्या दुसऱ्या महायुद्धामध्ये मानवी अधिकारांच्या

	RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal		ISSN- 2348-7143
	Impact Factor - (SIIF) - 1.261, (CIF) - 1.432, (GIF) - 0.676	Special Issue - 113	February 2019
Environmental Awareness & Sustainable Development in Rural Area - Issues, Problems & Remedies			

भारतातील नद्यांच्या पाणीवाटपासाठीचा संघर्ष

डॉ. दिलीपकुमार दगाडू क्षीरसागर

राज्यशास्त्र विभागप्रमुख, आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर

प्रस्तावना :

भारतीय संघराज्यात आज 29 घटकराज्ये व 7 केंद्रशासित प्रदेशांचा समावेश असून या खंडप्राय देशातील विविध घटकराज्यांमध्ये नद्यांच्या पाणीवाटपाचे वाद टोकदार झालेले आहेत. नद्यांच्या पाणीवाटपाच्या मुद्द्यावरून भारतभर प्रदेशवाद फोफावल्यामुळे राष्ट्रीय एकात्मतेला गंभीर धोका निर्माण झाल्याचे वास्तव आपणास पहायला मिळते. प्रसूत " भारतातील नद्यांच्या पाणीवाटपाचा संघर्ष " या लेखात प्रामुख्याने तामिळनाडू व कर्नाटक या उभय राज्यातील कावेरी नदी पाणीवाटपाच्या वादाची संक्षिप्त मांडणी केली असून इतरही नद्यांच्या पाणीवाटपाच्या वादाची संक्षिप्त मांडणी पुढीलप्रमाणे केली आहे.

कर्नाटक - तामिळनाडूतील कावेरी नदी पाणीवाटप वाद :

कर्नाटकातील कुर्ग जिल्ह्यात उभय पावणारी कावेरी नदी कर्नाटक तामिळनाडू केरळ या तीन घटक राज्यांसह पौडोचेरी या एका केंद्रशासित प्रदेशाचा प्रवास करित बंगाल उपसागराला जाऊन मिळते. स्वातंत्र्यपूर्व काळापासून या नदीच्या पाणीवाटपासंबंधत वाद सुरू असून त्यावर तोंडगा काढण्यासाठी सन 1924 मध्ये एक लवाद नेमण्यात आला होता. या लवादाच्या निर्णयानुसार पुढील पन्नास वर्षांपासून म्हणजेच सन 1974 पर्यंत या दोन्ही राज्यांना हा निर्णय लागू राहिल असा करार करण्यात आला होता. सन 1976 मध्ये कर्नाटक, तामिळनाडू, केरळ या तीन घटकराज्यांसह पौडोचेरी या केंद्रशासित प्रदेशात पुन्हा एक करार करण्यात आला. परंतु या पाणीवाटप कराराने कोणत्याच राज्यधर्मे समाधान न झाल्याने नदी पाणीवाटपाचा वाद सुरूच राहिला. कावेरी नदी पाणीवाटप मुळावी सोडवणूक करण्यासाठी कावेरी नदी जलविवाद लवादाची स्थापना केली होती.

दिनांक 25 जून 1990 रोजी सर्वोच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार केंद्रसरकारने कर्नाटक, तामिळनाडू, केरळ व पौडोचेरी यांच्यातील कावेरी नदी पाणीवाटपासंबंधत तोंडगा काढण्यासाठी त्रिसदस्यीय लवाद मंडळाची स्थापना केली. या लवादाने 25 जून 1991 मध्ये तो अंतरिम आदेश दिला त्यातून हा पाणीवाटपाचा वाद सुटण्याऐवजी वाढतच गेल्याचे स्पष्ट होते. या लवादमंडळाने आपल्या अंतरिम निवाड्याद्वारे तामिळनाडूला झुकते माप दिल्याने डिसेंबर 1991 मध्ये कर्नाटकात हिंसाचार झाला. त्यामुळे निवाडा (लवाद) मंडळाच्या अंतरिम आदेशाच्या अंमल बनावणीसाठी सन 1997 मध्ये केंद्रशासनाने कावेरी नदी प्राधिकरण स्थापन करून प्रसंगी धरणे देखील त्याच्यात घेण्याइतके व्यापक अधिकार या प्राधिकरणाला बहाल केले. एकंदरित कर्नाटक व तामिळनाडू या उभय राज्यांना कावेरी नदी जल लवादाने सन 2007 मध्ये दिलेला आदेश मान्य नसल्यामुळे हा वाद सर्वोच्च न्यायालयात गेला. भारतीय संविधानातील कलम 262 नुसार आंतरराज्यीय नदी जलविवादाला कोणत्याही न्यायालयात आव्हान देता येत नाही. मात्र कलम 136 नुसार सर्वोच्च न्यायालयाने जल विवादविषयीची याचिका स्वीकारली दि. 17 फेब्रुवारी 2018 रोजी कर्नाटक आणि तामिळनाडूतील अनेक दशाकांपासून असलेल्या कावेरी नदी खोरे पाणी वाटपावरील खटल्याचा सर्वोच्च न्यायालयाने निकाल दिला. घटकराज्यातून एखादी नदी बाहेर म्हणून त्या नदीच्या पाण्यावर संबंधीत राज्य हक्क सांगू शकणार नाही असा निकाल दिला. तसेच पाणी वाटपाचे नियोजन करण्याकरिता स्वतंत्र यंत्रणा स्थापन करण्याचा आदेशही सर्वोच्च न्यायालयाने केंद्रशासनाला दिला आहे. सर्वोच्च न्यायालयाचा हा निकाल पुढील पंधरा वर्षांसाठी लागू राहणार आहे. सर्वोच्च न्यायालयाच्या कावेरी नदी पाणीवाटप निकालानुसार तामिळनाडूला 404.25 टीएमसी, कर्नाटकला 284.75 टीएमसी, केरळला 30 टीएमसी तर पौडोचेरीला 7 टीएमसी पाणी मिळणार आहे.

आंतरराज्यीय नदी जलविवाद व संविधान :

भारतीय संविधानाच्या कलम 262 नुसार एकापक्षा अधिक घटक राज्यातून वाहणाऱ्या नद्यांच्या पाणीवाटपासंबंधत वाद निर्माण झाल्यास या कलमाचा वापर करण्यात येतो. भारतीय संसदेला कायद्याद्वारे कोणत्याही आंतरराज्यीय नदी किंवा नदी खोऱ्यातील पाण्याचा वापर, वाटप किंवा नियंत्रण याबाबतचा कोणत्याही वादाच्या सोडवणूकीकरीता तरतुदी करण्याचा अधिकार आहे. आंतरराज्यीय नदी जलविवाद कायदा 1956 नुसार जलविवाद सोडवण्याची पध्दती नमूद केलेली असून या जलविवादाची आधीच नचेद्वारे सोडवणूक करणे व चर्चा अपयशी ठरल्यास जल न्यायाधिकरणाच्या माध्यमातून सोडवणूक करण्याची तरतूद केलेली आहे.

समारोप :

भारतातील विविध घटक राज्यातून प्रवाहित होणाऱ्या नद्यांच्या पाणीवाटपावरून सातत्याने वाद निर्माण होत आहेत. त्यामुळे देशातील प्रादेशिकवादाला महत्त्व प्राप्त होत आहे. प्रादेशिकवाद हा भारतीय राष्ट्रीय एकात्मतेला धोका उत्पन्न करित असल्याचे स्पष्ट होते. एकाच घटकराज्यातील विविध प्रादेशिक विभागातही नद्यांच्या पाणीवाटपावरून वाद उत्पन्न होत असल्याचे एकाच पक्षाच्या आधारावर अस्तित्वात आलेल्या भाषिक तत्वावरील घटकराज्यांच्या प्रादेशिक अस्मितेला धोका मिळत असल्याने नद्यांच्या पाणीवाटपाचा संघर्ष संबंधीत घटकराज्यांनी व प्रादेशिक विभागांनी सामंजस्याने चर्चा वाटकाद्वारे सोडवण्याची गरज आहे.

संदर्भ :

1. चंपानेरकर प्रदीप, प्रथमावृत्ती 26 जानेवारी 2013, असा घडना भारत, रोडन प्रकाशन पुणे
2. जाधव तुळाराम / शिरापुरकर महेश, प्रथमावृत्ती जानेवारी 2011, भारतीय राजकीय व्यवस्थेचा आकृतीबंध भारतीय राज्यघटना व घटनात्मक प्रक्रिया खंड - 1 युनिक अकॅडमी पुणे
3. राक्षे पूषण (संघ.) सकाळ वारंट अपडेट्स कॉल्युम । प्रथमावृत्ती एप्रिल 2018, सकाळ मिडीया ग्र. लि. पुणे
4. डे. लोकमत, दे. सकाळ, दे. लोकसत्ता

बालगुन्हेगारी: एक भिषण समस्या

डा. मधु.मन. पाटील
सामाजिक विभाग

संस्कृत महाविद्यालय, अहमदनगर

जागरी समाजजीवनाबरोबर सामोरा सामाजिक ही बालकामगारांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत असून ती एक समस्या बनते आहे. सध्याच्या वाढ देण्याची क्षमता शारान आणि समाजामध्ये नसल्याने ही एक उग्र समस्या भासू लागली आहे. बालगुन्हेगारी ही समस्या समाजातून घडून येताना तर कितीतरी प्रसंगी घरी परत जातात. पणच घरी येण्यानंतरही त्यांना साध्या जेवणास त्यांची पत्नीसही नसत नाहीत. त्यांना आपल्या जीवनातील घरे वाडते सापडत नाही. त्यामुळे ही एक कुटूंबातील समस्या सामाजिकरूपाने कायफारदे घडतात.

समाजामध्ये काळामध्ये उद्योगधंदे वाढले. त्यात भरती होऊ लागली. १९७० च्या सुमारास देशामध्ये औद्योगिक क्रांतीचा सुरुवातीचा प्रश्न निर्माण होऊ लागले. कामगारांच्या आर्थिक मागण्यांची पूर्तता करण्यातून भांडवलदारांवर आर्थिक भार पडू लागला. त्यामुळे उद्योग मधून भांडवलदारांनी बालकामगारांकडून काम करून घ्यायला सुरुवात केली. त्यांच्याकडूनच ही समस्या सुरु झाली. त्यामुळे त्यामुळे बालकामगारांची संख्या होऊ लागली. १९८० नंतर ही समस्या मातून समाजातून वेगळी जाऊन, समाजाने, कागालपानी या समस्येची दखल घेतली आहे.

भारतामध्ये अकरा वर्षांवरील व्यक्तीला कायद्याने रक्षण समजले जाते. तर्जात शारिरीक कष्ट, सोडवतात. सध्याच्या काळात ही संख्या अंदाजे १४ वर्षे इतकी आहे. भारतीय घटनेनुसार (२४ वा परिच्छेद) १४ वर्षांखालील मुलांना कामावर घालण्यातून बालगुन्हेगारी किंवा अन्य कष्टात कामावर ठेवता येणार नाही. इतरही अनेक कायद्यामध्ये अशाच प्रतिबंधात्मक तरतुदी आहेत. उदा. १९४६ च्या कारखाना कायद्यातील कलम ६७ नुसार १४ वर्षांखालील मुलांना कारखान्यात कामावर ठेवण्यास प्रतिबंध केला आहे. तरीही भारतात उद्योग व्यवसायाचे असे क्षेत्र वर्चस्वित असलेली जेथे मुलांना मजुरी करायला लावली जात नाही.

युनायटेड स्टेट्स नेशनल चाईल्ड लेबर कमीटीचे चेअरमन डॉ. फोर्क बालकामगारांची संख्या पुढीलप्रमाणे करताना, "बालकामगार म्हणजे मुलांनी केलेले असे कोणतेही काम की, ज्यामुळे त्यांच्या पूर्ण शारिरीक विकासात, शिमान शारीरीक पातळी गाठण्याच्या संघीमध्ये किंवा आवश्यक घनोरजनामध्ये बाधा उत्पन्न घेते."

डि. कॅमिटी ऑन चाईल्ड लेबरने केलेली व्याख्या "बाललांकसंग्रहोतील असा भाग की जो सध्यात किंवा किनायत काम करतो, त्याला बालकामगार म्हणायचे." अशी व्याख्या आपल्याला करता येईल.

बालकामगार म्हणजे मुलांनी केलेल्या कोणत्याही प्रकारच्या श्रमास बालकामगार असे म्हणतात. बालकामगार म्हणजे जणूच्या वयामध्ये मुलांचा शारिरीक विकास होत असतो. याच वयामध्ये जर चार पैसां कामाच्याची किंवा अन्य कोणत्याही कामाच्या मजुरी करावी लागत असेल तर त्याचा परिणाम त्यांच्या शारिरीक, मानसिक विकासावर होतो. त्यामुळेच समाजशास्त्र, मानसशास्त्र, शिक्षणशास्त्र, वैद्यकशास्त्र यांना बालकामगार ही मुलांच्या सर्वांगीण विकासातील बाधा वाढते.

I. अध्ययनाचे उद्देश :-

1. बालकामगारांची समस्या समजून घेणे.
2. बालकामगारांच्या समस्येची तिब्रता जाणून घेणे.
3. बालकामगार ही संकल्पना स्पष्ट करणे.

II. तपुसोध निबंधची गृहितके :-

1. निरक्षरता व दारिद्र्य हे बालकामगार समस्येचे मुख्य कारण दिसून येते.
2. कौटुंबिक कालहामुळे बालगुन्हेगारीत वाढ होत आहे.
3. कौटुंबिक व सामाजिक वातावरणाचा परिणाम बालगुन्हेगारीवर दिसून येतो.

III. तथ्यसंकलन तंत्र :-

सदर अध्ययनातील दुय्यम स्रोताद्वारे माहितीचे संकलन केले आहे. बालकामगार तसेच बालकामगार एक सामाजिक समस्या या विषयावर आधारित प्रकाशित झालेल्या विविध पुस्तकांमधून तथ्य संकलन केले आहे.

संशोधन आराखडा :-

बालकामगार व भारतीय समाजाला लागवलेला एक फलंदा आहे. प्रस्तुत शोध निबंधामध्ये वर्णनात्मक आराखडा व विश्लेषणात्मक आराखडा वापरण्यात आला आहे. व तथ्यांचे विश्लेषण करण्यात आले आहे आणि मासिके, यांमानपत्रे, चर्चासभे, इंटरनेट, दूरदर्शन इत्यादी साधनांचा वापर करण्यात आला आहे.

निष्कर्ष / उपाय :-

1. आलिंगन येवील कुलुपाच्या कारखान्यात काम करणाऱ्या ८० टक्के बालकामगारांचे आई-वडोले अशिक्षित असल्याचे आढळले.

2019

ISSN 2345-6789
Impact Factor 5.707

**AAYUSHI INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL**

PEER REVIEW & INDEXED JOURNAL

Email id : airjpramod@gmail.com

www.airjournal.com

SPECIAL ISSUE No. 51

Executive Editor

Dr. Jaisingrao Deshmukh

Principal

Ramkrishna Paramhansa Mahavidyalaya,
Osmanabad. (M. S.)

Co-Editor

Mr. D. M. Shinde

Asso. Prof. & Head, Dept. of Sociology

Mr. M. U. Ugile

Asst. Prof. Dept. of Sociology

Chief Editor

Prof. Pramod Tandale

१०. मानवअधिकार व भारतीय महिला

प्रा. डॉ. साळुंके जयसिंग ज्ञानदेव
 समाजशास्त्र विभाग, आझाद महाविद्यालय, औस, जि. लातूर.

प्रस्तावना

भारतीय समाजाचा इतिहास पाहता महिलांना पुरुषांच्या तुलनेमध्ये दुय्यम स्थान आहे. आजसुद्धा महिला स्वतःच्या अधिकारापासून वंचित असल्याचे चित्र राजकारण, समाजकारण, संस्कृती आणि धर्म या विविध घटकांमध्ये पाहावयास मिळते. १० सप्टेंबर १९४८ रोजी मानवाधिकाराची अधिकृतरीत्या विश्वव्यापी घोषणा करण्यात आली. यासाठी आंतरराष्ट्रीय संघटनेने या प्रस्तावास मान्यता दिली व संपूर्ण विश्वामध्ये होणाऱ्या मानवावरील अत्याचाराला वाचा फोडण्याचे कार्य करण्यात आले. त्याचबरोबर समाजातील महिलांना देखील समाजामध्ये विविध समस्यांना तोंड द्यावे लागते. त्यामुळे त्यांच्यासाठी देखील विशिष्ट अधिकार प्राप्त करून देण्यासाठी मानव अधिकाराचा वापर करण्यात येतो.

२० व्या शतकापासून मानव अधिकार (Human Right) ही संकल्पना जगात सर्वत्र चर्चेचा विषय बनतो आहे. कारण दुसऱ्या महायुद्धामध्ये जगात अशांतता पसरली होती. जगात शांतता निर्माण करण्याचा मुख्य उद्देश समोर ठेवून २४ ऑक्टोबर १९४५ रोजी संयुक्त राष्ट्राची स्थापना करण्यात आली. या संघटनेने शांतता व सुव्यवस्था निर्माण करण्याबरोबरच मानवी अधिकार आणि स्वातंत्र्य या तत्वावर पुरस्कार केला. मानवी अधिकाराच्या रक्षणाची पूर्ण जबाबदारी प्रत्येक राष्ट्रावर ठेवली. याचा परीणाम भारतीय राज्यघटनेतही पडला आहे. मुलभूत अधिकाराच्या रूपाने मानव अधिकाराना विशेष महत्व दिले. मुलभूत हक्काच्या कोणी आड येणार नाही याची खबरदारी घेतली मुलभूत अधिकाराच्या रक्षणासाठी न्यायालयात दाद मागण्याचे स्वातंत्र्य व्यक्तीस दिले.

गृहीतके

- १) मानव अधिकारामुळे स्त्रीयांना विविध क्षेत्रात काम करण्याची संधी मिळत आहे.
- २) स्त्रीयांवरील अन्याय अत्याचाराचे प्रमाण मानव अधिकारामुळे कमी झाले आहे.
- ३) मानव अधिकारामुळे शिक्षणापासून वंचित असलेल्या स्त्रीयांना शिक्षणाचा हक्क प्राप्त होत आहे.

उद्देश

- १) मानव अधिकार संकल्पना समजून घेणे.
- २) महिला व मानवाधिकार यांचा संबंध अभ्यासणे.

Synthesis and Characterization of ZnS thin film by Spray Pyrolysis Technique

Mr. A. D. Kanwate

Department of Physics,
Shri. Vyankatesh College, D.Raja,
Maharashtra, India

Dr. M. A. Barote

Department of Physics,
Azad college, Ausa, Maharashtra, India

Abstract:

Thin films of ZnS were prepared by spray pyrolysis. The effect of substrate temperature on structural, morphological and electrical properties of ZnS thin film were studied. From the X-ray diffraction pattern at substrate temperatures in the ranges from 425°C-500°C with difference of 25°C which shows a good crystallinity is obtained with cubic crystal structure. From surface morphology of ZnS thin film prepared at a substrate temperature 500°C is relatively more homogeneous good stoichiometry, a smooth surface. It was found from electrical properties the electrical resistivity (ρ) of the given ZnS film at substrate temperatures 425°C is $5.58 \times 10^7 \Omega \text{ cm}$, 450°C is $4.4 \times 10^7 \Omega \text{ cm}$, 475°C is $4.06 \times 10^7 \Omega \text{ cm}$, and 500°C is $2.48 \times 10^7 \Omega \text{ cm}$.

Keywords: Spray pyrolysis, structural properties, Morphological properties & electrical properties.

1. Introduction:

ZnS thin film material used for various application devices in solar cell. It was also used in LED for blue to ultra violet spectral region

due to its wide band gap 3.6-3.7eV at room temperature. ZnS thin films are extensively used in industry for various purposes such as filter, reflected film, dielectric film and photoelectric cell with adequate properties [1].

ZnS thin films have been prepared by a variety of techniques, such as molecular beam epitaxy [2], chemical bath deposition [3], thermal evaporation [4] and RF reactive sputtering [5] etc. The technique of spray pyrolysis also offers interesting possibilities for preparing ZnS thin films. Indeed, this technique for the preparation of thin films is very attractive because it is inexpensive, simple and capable of depositing optically smooth, uniform and homogeneous layers. Furthermore, because this simple coating technique involves processing in an ambient atmosphere, it is easy to incorporate it into an industrial production line [6]. With spray pyrolysis, the solution is sprayed directly onto the substrate. A stream of gas (compressed air) is used for atomization of the solution through the nozzle. The main factors in determining the final physical and chemical properties of the films are the initial solution, the nozzle pressure, and the substrate temperature, among other parameters [7].

H.H. Afifi [1] et al studied structural properties of ZnS thin film, he was found that a cubic phase structure prepared by spray pyrolysis. Evren Turan [6] studied structural, optical and electrical properties, from that study he found crystallized in a wurtzite structure, a direct band gap energy of 3.62 eV and values of the electrical conductivity and carrier concentration were about $3 \times 10^{-10} \Omega^{-1} \text{ cm}^{-1}$ and $1 \times 10^7 \text{ cm}^{-3}$, respectively. B. Elidrissi [7] et al studied structural, compositional and optical properties and he found that films of ZnS with mixture of hexagonal and cubic phases have been prepared by the spray pyrolysis method, found that relatively good film crystallinity was obtained at substrate temperature of 500°C deposition time of 35 min and spray rate of 5 ml min^{-1} and these films are also nearly stoichiometric.

Study of Ethanol sensing properties of spray deposited CdO thin films

Munde Bhaskar and Barote MA

KESM College, Manwath, Maharashtra, India

Department of Physics, Azad College, AUSA, Dist. Solapur, Maharashtra, India

Email: bhaskar@ijse.in

Manuscript Details

Available online on <http://www.ijse.in>
ISSN: 2322-0015

Editor: Dr. Arvind Chavhan

Cite this article as:

Munde Bhaskar and Barote MA. Study of Ethanol sensing properties of spray deposited CdO thin films. *Int. J. of Science & Engineering*, 2018, Special Issue A5: 16-21.

© The Author(s), 2018 Open Access

This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license, and indicate if changes were made.

ABSTRACT

The objective of this work is to study the influence of deposition temperature on morphological and ethanol sensing properties of the CdO thin films prepared by spray pyrolysis technique. These films were characterized for morphological by means of scanning electron microscopy (SEM). As deposited CdO films are polycrystalline with (111) preferential orientation. The relationship between the surface morphology and the sensing properties to ethanol sensing properties of the CdO thin films is newly established. The CdO films exhibited the maximum response of 21% at 90 °C upon exposure to 0.2 vol % IPr.

Key words: CdO films, IPr, spray pyrolysis technique.

INTRODUCTION

Metal oxides possess a broad range of electrical, chemical and physical properties that are often highly sensitive to changes in their chemical environment. Because of these properties, metal oxides have been widely studied, and most commercial sensors are based on appropriately structured and doped oxides [1]. Among the metal oxides, wide band gap semiconducting oxides such as TiO₂, ZnO and In₂O₃ have been extensively studied. Other well known sensors include Fe₂O₃ [2], SnO₂ [3], CuO-BaFe₂O₄ [4,5].

Structural, Morphological and Electrical Properties of chemical bath deposited $Cd_{1-x}Zn_xS$ Thin Film

Dhananjay Ingle^{1*}, M.A. Barote^{2*}, Ghanshyam Jadhav³

^{1,2}Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omerga, Maharashtra, India

³Department of physics, Azad College, Ansa, Maharashtra, India

Abstract: $Cd_{1-x}Zn_xS$ ($0 < x < 1$) thin films with different compositions have been deposited on amorphous glass substrates by the chemical bath deposition technique. The composition Structural, Optical, Morphological and Electrical Properties were studied. The structural properties of as deposited films were studied by using X-ray diffraction technique. XRD studies reveal that the films are crystalline with cubic and hexagonal structure. Calculated lattice parameter shows good agreement with JCPDS data card. It is observed that grain size increasing with increased Zn up to $x = 0.4$. Further, it decreases with increasing Zn. The band gap of the thin films varied from 2.45 to 3.50 eV as composition varied from $x = 0$ to $x = 1$. It was observed that changes in the small amount of Zn result in marked changes in the optical band gap of CdS. The electrical conductivity decreases with rising Zn content and rising with temperature. An effort has also been made to obtain activation energy of these films which rise with rising Zn content in CdS.

Keywords: Thin film, $Cd_{1-x}Zn_xS$ ($0 < x < 1$), CBD method, Structural properties, optical properties, morphological properties, electrical properties.

1. Introduction

In the present situation, petroleum products are insufficient to meet the vitality necessities of the world. What's more, consuming non-renewable energy sources has another hindering impact of discharge of ozone-harming substances driving to global warming. Elective renewable vitality sources, for example, sun power, wind power can be used to beat the vitality deficiency. Analysts are taking a shot at various innovations to tackle these renewable resources in a proficient way since the establishment of photovoltaic (PV) modules will give vitality less carbon footprint [1]. For a long time, silicon-based sun oriented cells dominated the market and with an increase in assembling capabilities, thin film PV cells are picking up significance [2]. Real deposition techniques, for example, sputtering[3], Metal Organic Chemical Vapor Deposition (MOCVD) [4], e-beam evaporation [5], chemical bath deposition (CBD) [6], have been attempted to produce thin film PV.

The chemical bath deposition (CBD) technique is right now drawing in considerable regard for the analyst as it doesn't require costly instrumentation like vacuum system and

other costly hardware [6]. The transmutation of sun energy into a usable shape is a plausible test to the researcher.

Group II-VI semiconductor thin films have attracted substantial attention because of their broad scope of use in the fabrication of solar cells and other optoelectronic devices[7]. Group II-VI semiconductor compound they by and large display extensive band gaps, making them prominent for short wavelength applications in optoelectronics [8].

II-VI compounds can formed ternary and quaternary compounds with an immediate primary band-gap assignment over the whole amalgam creation go and with high absorption coefficients control. $CdZnS$ ternary thin film has been broadly utilized as a great bandgap window material in hetero intersection sun oriented cells and photoconductive gadgets [9]. CdS and ZnS frame a persistent arrangement of strong arrangements, $CdZnS$. The band-gap vitality of $Cd_{1-x}Zn_xS$ can be controlled in the scope of the parallel band gap. Additionally, in heterojunction solar cells utilizing $CdTe$, $CuInSe_2$, and $CuGaSe_2$, the utilization of $CdZnS$ rather than CdS can prompt an expansion in photocurrent by giving a match in the electron affinities of the two materials[11]. In order to diminish the imperfection density, the optical and electrical properties of CdS must be improved which can be accomplished through doping. It has been accounted for before that when CdS is doped with certain cationic impurities, for example, Al, Ga, Mn, Zn, Cu, In and with certain anionic contaminations, for example, F, Cl, Br and so on., its optoelectronic properties might be improved.[10]. Films deposited by CBD technique are by and large polycrystalline in structure and their properties are impacted by the deposition procedure. [7].

In our present work, cadmium acetate, zinc acetate and thiourea mixture have been used as source materials to make thin films of $Cd_{1-x}Zn_xS$ with different composition ($x = 0.0-1.0$) using chemical bath deposition technique. In our previous work, we reported that Zn doping can improve the structural and optical properties of pure CdS which referred in reference no.[7].

The growth, structural, optical, electrical and morphological properties of these films in relation to composition 'x' are reported and discussed. Also discussed the relation between energy band gap(eV) and composition parameter(X). And discussed relation in between Grain size and composition.

Structural and optical properties of $Cd_{(1-x)}Zn_xS(x=1)/ZnS$ thin film using chemical bath deposition technique

Dhananjay Mugle^{1*}, M.A. Barote², L. S. Ravangave³, Ghanshyam Jadhav⁴

ABSTRACT

$Cd_{(1-x)}Zn_xS$ ($x=1$)/ ZnS thin films were deposited by the chemical bath deposition technique. Depositions were done on cleaned glass substrates. The composition, structural properties of deposited thin films was studied using X-ray diffraction technique. XRD studies reveal that the films are crystalline with hexagonal structure. Calculated lattice parameter shows good agreement of jcpds data card. It is observed that grain size of ZnS thin film is 18 nm. The band gap of the ZnS thin films 3.50 eV as composition $x = 1$.

Keywords: ZnS, Thin films, CBD technique, Optical Properties, Structure Properties

Zinc sulfide (ZnS) is an important II–VI semiconducting fabric with a wide direct band gap of 3.65 eV in the bulk [1-5]. This class of new resources has not only provided many unique opportunities but also exhibited novel optical and convey properties, which are potentially useful for technological applications. It has potential applications in optoelectronic devices such as blue light emitting diodes, electroluminescent devices and photovoltaic cells [1,4] and more recently as *n*-type window layer heterojunction solar cells. Zinc sulfide has found wide use as a thin film coating in the optical and microelectronic industries. Introduction Types II–VI semiconductors used as materials in light emitters of a range of wavelengths from the visible to the infra-red spectrum as well as in photo acceptance units [3-5]. Group II–VI semiconductor thin films have attracted considerable attention from the research community because of their wide use in the fabrication of solar cells and other optoelectronic devices [6-8]. In recent years, ZnS thin films have been grown by a variety of deposition techniques, such as chemical bath deposition, evaporation, and solvothermal method. Chemical bath deposition is promising because of its low cost, arbitrary substrate shapes, simplicity, and capability of large area training. CBD method is used to prepare the optimal ZnS buffer layer for CIGS solar cell, which shows a high transmittance in the visible region and very uniform below 100 nm thick. And the good heterointerfaces of the Al:ZnO/ZnO/ZnS and ZnS/CIGS/FTO structure of CIGS solar cell formed by wet processes were observed [9-12].

¹ Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omergn-413606, Maharashtra, India

² Department of physics, Azad College, AUSA-413520, Maharashtra, India

³ Department of Physics, Sant Gadge Maharaj College Loha-431708, Maharashtra, India

⁴ Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omergn-413606, Maharashtra, India

*Responding Author

Structural, Morphological and Electrical Properties of chemical bath deposited Cd_{1-x}Zn_xS Thin Film

Dhananjay mugle^{1*}, M.A. barote^{2*}, Ghanshyam Jadhav²

^{1,2}Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omerga, Maharashtra, India

²Department of physics, Azad College, Ausa, Maharashtra, India

Abstract-Cd_{1-x}Zn_xS (0 ≤ x ≤ 1) thin films with different compositions have been deposited on amorphous glass substrates by the chemical bath deposition technique. The composition Structural, Optical, Morphological and Electrical Properties were studied. The structural properties of as deposited films were studied by using X-ray diffraction technique. XRD studies reveal that the films are crystalline with cubic and hexagonal structure. Calculated lattice parameter shows good agreement with JCPDS data card. It is observed that grain size increasing with increased Zn up to x = 0.4. Further, it decreases with increasing Zn. The band gap of the thin films varied from 2.45 to 3.50 eV as composition varied from x=0 to x=1. It was observed that changes in the small amount of Zn result in marked changes in the optical band gap of CdS. The electrical conductivity decreases with rising Zn content and rising with temperature. An effort has also been made to obtain activation energy of these films which rise with rising Zn attention in CdS.

Keywords: Thin film, Cd_{1-x}Zn_xS(0≤x≤1), CBD method, Structural properties, optical properties, morphological properties, electrical properties.

1. Introduction

In the present situation, petroleum products are insufficient to meet the vitality necessities of the world. What's more, consuming non-renewable energy sources has another hindering impact of discharge of ozone-harming substances driving to global warming. Elective renewable vitality sources, for example, sun power, wind power can be used to beat the vitality deficiency. Analysts are taking a shot at various innovations to tackle these renewable resources in a proficient way since the establishment of photovoltaic (PV) modules will give vitality less carbon footprint [1]. For a long time, silicon-based sun oriented cells dominated the market and with an increase in assembling capabilities, thin film PV cells are picking up significance [2]. Real deposition techniques, for example, sputtering[3], Metal Organic Chemical Vapor Deposition (MOCVD) [4], e-beam evaporation [5], chemical bath deposition (CBD) [6], have been attempted to produce thin film PV.

The chemical bath deposition (CBD) technique is right now drawing in considerable regard for the analyst as it doesn't require costly instrumentation like vacuum system and other costly hardware [6]. The transformation of sun energy into a usable shape is a plausible test to the researcher.

Group II-VI semiconductor thin films have attracted substantial attention because of their broad range of use in the fabrication of solar cells and other optoelectronic devices[7]. Group II-VI semiconductor compound they by and large display extensive band gaps, making them prominent for short wavelength applications in optoelectronics [8].

II-VI compounds can formed ternary and quaternary compounds with an immediate primary band gap assignment over the whole amalgam creation go and with high absorption coefficients control. CdZnS ternary thin film has been broadly utilized as a great bandgap window material in hetero intersection sun oriented cells and photoconductive gadgets [9]. CdS and ZnS frame a persistent arrangement of strong arrangements, Cd Zn S. The band-gap vitality of Cd_{1-x}Zn_xS can be controlled in the scope of the parallel band gap. Additionally, in heterojunction solar cells utilizing CdTe, CuInSe₂, and CuGaSe₂, the utilization of CdZnS rather than CdS can prompt an expansion in photocurrent by giving a match in the electron affinities of the two materials[11]. In order to diminish the imperfection density, the optical and electrical properties of CdS must be improved which can be accomplished through doping. It has been accounted for before that when CdS is doped with certain cationic impurities, for example, Al, Ga, Mn, Zn, Cu, In and with certain anionic contaminations, for example, F, Cl, B and so on., its optoelectronic properties might be improved.[10]. Films deposited by CBD technique are by and large polycrystalline in structure and their properties are impacted by the deposition procedure. [7].

In our present work, cadmium acetate, zinc acetate and thiourea mixture have been used as source materials to make thin films of Cd_{1-x}Zn_xS with different composition (x = 0.0-1.0) using chemical bath deposition technique. In our previous work, we reported that Zn doping can improve the structural and optical properties of pure CdS witch refered in reference no.[7]

Study on Photoelectrochemical Properties of Ternary Doped $Cd_{1-x}Zn_xS$ thin Film Deposited by Chemical Bath Deposition

Dhananjay Mugle^{1*}, Mehraj Barote^{1,2} and Ghanshyam Jadhav^{1,3}

¹Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omurga, Tal. Omurga, Dist. Osmanabad, 413606, India

^{1,2}Department of Physics, Faculty of Science, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omurga-413606, Maharashtra, India

^{2,3}Department of Physics, Faculty of Science, Azad College, Ausa-413520, Maharashtra, India

*Corresponding author. dhananjayforv@gmail.com

ABSTRACT

The photoelectrochemical properties of $Cd_{1-x}Zn_xS$ ($x = 0, 0.2, 0.4, 0.6, 0.8,$ and 1) thin film, prepared by Chemical bath deposition technique on simple glass and fluorine doped tin oxide (FTO) coated glass substrate were studied. The X-ray diffraction (XRD) studies indicate that film was hexagonal with polycrystalline in nature. The current-voltage (I-V) curve for PEC cell of configuration n- $Cd_{1-x}Zn_xS$ /IM polysulphide//C under illumination for film deposited on FTO coated glass substrate, respectively, I-V curve characterizes the semiconductor/ electrolyte junction which acts like a diode. The interface shows a rectifying behavior with a cathodic current (direct) much greater than the anodic current (reverse), which is typical of a Schottky junction formed between an n-type semiconducting material and a metal or an electrolyte. Various PEC parameters such as the junction ideality factor under illumination, series and shunt resistances, efficiency and, fill factor have been calculated for the PEC cells formed. The efficiency and fill factor of these PEC cells are found to be increased as increasing $X=0.4$ and further, it decreases as X increases.

Keywords: Photoelectrochemical cell (PEC), Thin films, CBD technique, Structural Properties, Optical properties

Global warming, environmental contamination, and impending lack of fossil fuel sources are factors that force modern society towards an increase in the utilization of renewable sources of energy. One of the most abundant resources on the surface of the earth is sunlight. Sunlight reaches the earth in a quantity that is sufficient to supply the total global energy consumption^[1]. The use of solar energy has many advantages such as Solar energy is free and abundant. Solar energy has the low environmental impact.

2018

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly Nov. 2017-Apr. 2018
Issue X Vol IV, March. 2018

UGC Approved
Sr. No. 64310

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 2.143

Synthesis and electrical properties of Mg doped NiCuZn ferrite.

Dr. Ingale B.D.

a- Azad college, AUSA, Dist Latur

(15)

Abstract

The ferrite composition $[Ni_{0.25-x}Mg_xCu_{0.20}Zn_{0.55}]Fe_2O_4$ with values $x = 0.00, 0.05, 0.1$ were synthesized by nitrate citrate method. XRD of prepared ferrite powder shows the cubic spinel structure. The crystallite size of prepared ferrite is observed from 22.8 to 39.3 nm. The powder were calcined at $650^\circ C/2hr$ and the pressed ferrite were sintered at $950^\circ C/4hr$. The dc resistivity were measured with frequency range 100Hz to 1MHz. The dc resistivity was decreased with Mg substitution. The lattice parameter are also slightly increases from $x=0$ to 0.1 . The composition is better than the NiCuZn based material. It is useful for Multilayer chip inductor.

1. Introduction Now days

The electromagnetic components are more and urgently demanded having very small size, with low cost and high efficiency. The ferrites are used in SMDS, the M.L.C.I. is component which is widely used in electronic product such as video camera Cellular phone and computer. NiCuZn ferrite have been dominated material for M.L.C.I. due to its better magnetic properties at higher frequency. The Mg-Cu-Zn ferrite is also pertinent magnetic material for wide application of its high resistivity, and environmental stability. The magnetostriction constant of Mg-Cu-Zn is lower than NiCuZn [1-6]. Here expectation is that by adding the Mg properties of NiCuZn ferrite are improved.

2. Experimental

The analytical grade magnesium nitrate $[Mg(NO_3)_2 \cdot 6H_2O]$, zinc nitrate $[Zn(NO_3)_2 \cdot 6H_2O]$, copper nitrate $[Cu(NO_3)_2 \cdot 6H_2O]$, iron nitrate $[Fe(NO_3)_3 \cdot 9H_2O]$ and citric acid $[C_6H_8O_7 \cdot H_2O]$ were used to prepare $[Ni_{0.25-x}Mg_xCu_{0.20}Zn_{0.55}]Fe_2O_4$ with $x = 0.0, 0.05, 0.1$ by Nitrate citrate method. The metallic nitrates and citric acid were dissolved in de-ionized water and mixed in 1:3 m ratio of nitrate to citric acid. The solution was heated to transfer it in to gel. Then the dried gel burnt in self propagating combustion manner until all gel was completely burns out to form fully loose powder. The burnt precursor powder were calcined at $650^\circ C/2hr$. The calcined powder were granulated by using PVA as binder. It is uniaxially pressed at 1.5 to 2 ton / cm^2 to form pellet and toroidal specimen. These specimens were sintered at $950^\circ C/4hr$. in air atmosphere the sintered ferrites were characterized with respect to phase identification, crystallite size, and lattice parameter determined using X-ray diffraction with $CuK\alpha$ radiation [$\lambda = 1.5406\text{\AA}$]. Bulk density were measured by using formula, $dx = ZM/Na^3$. The resistivity was measured on pellet samples by applying silver electrodes on the surface.

3. Results and discussion

The XRD pattern is shown in fig. it shows that the sintered ferrite powder are in crystallite state and it is observed that it contains cubic spinel ferrite phases similar to JCPDS card No. 03-0864, there is no second phase is detected by XRD. The broad peak in XRD pattern indicates that the fine crystallite size of the ferrite particles.

Structural and optical properties of Cd(1-x) Zn_xS(x=0)/CdS thin film using chemical bath deposition technique

¹Mugle Dhananjay, ²Barote MA, ³Ravangave LS and ⁴Jadhav Ghanshyam

¹Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omerga-413606, Maharashtra, India

²Department of Physics, Azad College, Ausa-413520, Maharashtra, India

³Department of Physics, Sant Gadge Maharaj College Loha-431708, Maharashtra, India

Email: ghananjayforu@gmail.com

Manuscript Details

Available online on <http://www.irise.in>
ISSN: 2322-0015

Editor: Dr. Arvind Chavhan

Cite this article as:

Mugle Dhananjay, Barote MA, Ravangave LS and Jadhav Ghanshyam. Structural and optical properties of Cd(1-x) Zn_xS(x=0)/CdS thin film using chemical bath deposition technique. *Int. Res. Journal of Science & Engineering*, 2018, Special Issue A5: 49-52.

© The Author(s) 2018 Open Access

This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license, and indicate if changes were made.

ABSTRACT

Cd(1-x)Zn_xS (x=0)/ CdS thin films were deposited by the chemical bath deposition technique. Depositions were done on cleaned glass substrates. The compositions, structural properties of deposited thin films were studied using X-ray diffraction technique. XRD studies reveal that the films are crystalline with hexagonal structure. Calculated lattice parameter shows good agreement of jcpds data card. It is observed that grain size of CdS thin film is 18 nm. The band gap of the CdS thin films 3.50 eV as composition x = 0

Keywords: CdS, Thin films, CBD technique, Optical Properties, Structure Properties.

INTRODUCTION

II-VI compound semiconductor deposition from aqueous solution has gained attention due to the economical advantages and capability of large-area deposition [1 -2]. Cadmium sulfide (CdS) is the most studied chalcogenide with a bandgap of 2.4 eV (in bulk) [3], additionally, it was studied as the semiconductor active layer during the early development of Thin Film Transistors (TFTs) [4]. The application of CdS films as window layers in high-efficiency solar cells based on cadmium telluride (CdTe) and copper indium gallium selenide Cu (In, Ga)Se₂ (CIGS) has recently increased the interest and studies on this material [5].

Original Research Article

Application of nanoparticles in management of fusarium spp

Manorama B. Motegaonkar

Azad College Ausa-413520, Maharashtra, INDIA.
Email: manoramamotegaonkar2@gmail.com

Abstract

Nanotechnology is an interdisciplinary science which holds great potential to revolutionize the field of agriculture and plant science. Although Nano technological applications have been widely in use in electronics, cosmetics, textiles and medicine, the field of plant nanotechnology is still in the nascent stage. Nanotechnology in plant pathology is a new frontier among the various Nano technological applications in plant biology. Control of plant diseases by site-targeted delivery of Nano formulated agrochemicals, development of disease resistant plant varieties by nanomaterial-mediated genetic transformation and early detection of plant diseases and pathogens are some of the possible key applications in plant pathology. Pests, including insects, mites, nematodes and pathogens, are the major limiting factor in profitable crop production. Frequent application of pesticides has resulted in development of pest and disease resistance, accumulating residues in produce and environmental pollution. So there is a need for alternative approach as to control pests and pathogens. Application of nanotechnology in crop protection holds a significant promise in management of insects and pathogens, by controlled and targeted delivery of agrochemicals and also by providing diagnostic tools for early detection. The biological agents such as plants and microbes have emerged as cost effective and efficient candidates for the synthesis of nanoparticles by green synthesis approaches. They have advantages over conventional chemical methods which associated with eco toxicity. This review is focused on potential applications of nanomaterials in crop protection for a cleaner and greener agriculture.

Key Words: Crop protection, nanoparticles, nanotechnology, pathogens.

Address for Correspondence:

Dr. Manorama B. Motegaonkar, Azad College Ausa- 413520, Maharashtra, INDIA.
Email: manoramamotegaonkar2@gmail.com

Quick Response Code:	Website: www.statperson.com
Accessed Date: 10 March 2018	

These unique properties find its novel applications in all the fields. Nanoparticles have large surface to volume ratio, chemically alterable physical properties, and possess strong affinity to targets such as proteins (Kumar *et al.*, 2010). Through the ever growing global food demand due to changing climate, urbanization and environmental issues such as run-off and accumulation of agrochemicals, there is an increasing need to feed an estimated population growth from the 6 billion to 9 billion by 2050 (Chen and Yada, 2011). With the limited natural resources such as land, water and soil fertility, demand for food has increased tremendously. The cost of chemical fertilizers, pesticides and other production inputs has been drastically increased due to limited reserves of natural gas and petroleum (Agrios, 2005; Ditta, 2012). There are various applications of nanotechnology in agriculture it not only protect the crop from pathogens but also improve the quality parameters of the crop. In view of the potential influence of nanoscale zinc oxide (ZnO) particles on growth and development of peanut, Prasad *et al.* (2012) reported the effects of zinc oxide nanoparticles (25 nm) at 1000 ppm

INTRODUCTION

Nanotechnology is the understanding and control of matter at dimensions between approximately 1 to 100 nanometers (nm) where unique phenomena involved novel applications. A nanomaterial is one billionth of a meter. Nanoscale ranges from 1 and 100 nanometers (<http://www.nano.gov/node/241>). Nanoscale materials show unusual physical, chemical and biological properties, which are completely distinct from their bulk materials and individual molecules (Li *et al.*, 2001).

SYNTHESIS, CHARACTERIZATION AND ANTIMICROBIAL PROPERTIES OF NOVEL ISOXAZOLINE

Manorama Motegaonkar^{1*} and Suresh D. Dhage²

¹Department of Chemistry, Azad College, AUSA, Dist. Latur (M.S.) India

²Department of Chemistry, SSJES, Arts, Commerce and Science College, Gangakhed-431514, Dist. Parbhani (M.S.) India.

Article Received on
24 Jan 2018.

Revised on 14 Feb. 2018.
Accepted on 07 March 2018

DOI: 10.20974/wjpps.20184.11201

*Corresponding Author
Manorama Motegaonkar
Department of Chemistry,
Azad College, AUSA, Dist.
Latur (M.S.) India.

ABSTRACT

Chalcones were synthesized by the condensation product of acetophenone in combination with aromatic aldehydes in presence of strong base. It was found that the synthesized chalcones were having prominent role in modern coordination chemistry. The chalcone synthesized by base catalyzed condensation of 3-acetyl-6-methyl-2H-pyran-2,4-(3H) dione (DHA) with different aromatic aldehyde. These chalcones were used for synthesis of derivatives i.e. isoxazoline. The synthesized compounds were characterized by IR, ¹HNMR and mass spectral analysis. The derivatives were further used for the estimation

of its biological properties. It was found that the derivative possesses efficient antimicrobial properties. From the study it was found that the synthesized compounds are efficient for further research work.

KEYWORDS: Dehydroacetic acid (DHA), Chalcone, 3-cinnamoyl-4-hydroxy-6-methyl-2-pyrones, IR, ¹HNMR, Antibacterial activity, Antifungal activity, Isoxazoline.

INTRODUCTION

Chalcones are the special ligand molecules that used for the synthesis of complexes with desired properties. The complexes are having variations in physical, chemical and biological properties. The existence of the α , β -unsaturated ketone moiety in chalcones is a common part found in a large number of biological active compounds^[1]. Therefore, chalcone derivatives from nature or synthetic origin exhibit diverse pharmacological activities, such as antimicrobial^[2], antitumor^[3], anticancer^[4], radical scavenger^[5] and inhibitor of topoisomerase I^[6].

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly Nov. 2017-Apr. 2018
Issue X Vol II, Jan. 2018

UGC Approved
Sr. No. 64310

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 2.143

Contributions of Indian Mathematicians from Ancient Times to The Present

Badgire Sanjay Vishwanath

Department of Mathematics, Azad College, Ausa-413520, (M. S.), India

-----(12)-----

ABSTRACT

The aim of this article is to give a brief review of a few of the outstanding innovations introduced by Indian mathematics from ancient times to modern. As we shall see, there does not seem to have been a time in Indian history when mathematics was not being developed. Recent work has unearthed many manuscripts, and what were previously regarded as dormant periods in Indian mathematics are now known to have been very active. Indian mathematics has its roots in Vedic literature. Between 1000 B.C. and 1800 A.D. various treatises on mathematics were authored by Indian mathematicians in which were set forth for the first time, the concept of zero, numeral system, techniques of algebra and algorithm, square root and cube root. However, despite widely available, reliable information, there is a distinct and inequitable neglect of the contributions of the sub-continent. Even a small study of this subject leaves one with a sense of wonder at the depth and breadth of ancient Indian thought. **KEYWORDS:** Mathematics innovation, ancient, modern, India

INTRODUCTION

Mathematics In Ancient times (3000 to 600 BCE)

The Indus valley civilization is considered to have existed around 3000 BCE. Two of its most famous cities, Harappa and Mohenjo-Daro, provide evidence that construction of buildings followed a standardized measurement which was decimal in nature. Here, we see mathematical ideas developed for the purpose of construction. This civilization had an advanced brick-making technology (having invented the kiln). Bricks were used in the construction of buildings and embankments for flood control. The study of astronomy is considered to be even older, and there must have been mathematical theories on which it was based. Even in later times, we find that astronomy motivated considerable mathematical development, especially in the field of trigonometry. The Shulba Sutras introduce the concept of irrational numbers, numbers that are not the ratio of two whole numbers. For example, the square root of 2 is one such number. The sutras give a way of approximating the square root of number using rational numbers through a recursive procedure which in modern language would be a "series expansion".

Jain Mathematics (600 BCE to 500 CE)

This is a topic that scholars have started studying only recently. Knowledge of this period of mathematical history is still fragmentary, and it is a fertile area for future scholarly studies. Just as Vedic philosophy and theology stimulated the development of certain aspects of mathematics, so too did the rise of Jainism. Jain cosmology led to ideas of the infinite. This in turn, led to the development of the notion of orders of infinity as a mathematical concept. By orders of infinity, we mean a theory by which one set could be deemed to be 'more infinite' than another. In modern language, this corresponds to the notion of cardinality. For a finite set, its cardinality is the number of elements it contains. However, we need a more sophisticated notion to measure the size of an infinite set. In Europe, it was not until Cantors work in the nineteenth century that a proper concept of cardinality was established.

Solution of Partial Integro-Differential Equations Involving Mixed Partial Derivatives by Laplace Substitution Method

S. S. Handberg^{1*}, B. D. Karande², S. V. Badgire³

¹Department of Mathematics, Malabar Borewaha Mahavidyalaya, Latha-413 512, Maharashtra, India

²Department of Mathematics, Maharashtra Udayan Mahavidyalaya, Udayan, Maharashtra, India

³Department of Mathematics, Azad Mahavidyalaya, AUSA, Maharashtra, India

*Corresponding author: ssthandb@gmail.com

Received October 01, 2018; Revised December 01, 2018; Accepted December 19, 2018

Abstract This paper studies the Laplace substitution method for nonlinear partial integro-differential equations involving mixed partial derivatives and further applications of same method for coupled nonlinear partial integro-differential equations involving mixed partial derivatives.

Keywords: Laplace substitution method, partial integro-differential equations, mixed derivatives

Cite This Article: B. D. Karande, S. S. Handberg, and S. V. Badgire, "Solution of Partial Integro-Differential Equations Involving Mixed Partial Derivatives by Laplace Substitution Method," *American Journal of Applied Mathematics and Statistics*, Vol. 6, no. 6 (2018): 33-40. doi: 10.12691/ajams-6-6-9.

1. Introduction

The study of integro-differential equations started in the fifties with the works of Corson, Bhattacharya, and Rao, among others. Due to the relation with stochastic processes, they studied Doobler problems of the form

$$\begin{cases} Lu = g(x) \text{ in } \Omega \\ u = 0 \text{ on } \mathbb{R}^n \setminus \Omega \end{cases} \quad (1.1)$$

where L is the infinitesimal generator of some stochastic process in the simplest case L would be the fractional Laplacian. In 1959, the continuity up to the boundary of solutions was established, and also some spectral properties of such operators [1]. For the fractional Laplacian the asymptotic distribution of eigenvalues was obtained, as well as some comparison results between the Green's function in a domain and the fundamental solution in the entire space [2]. Later, sharp decay estimates for the heat kernel of the fractional Laplacian in the whole \mathbb{R}^n were proved [3] and an explicit formula for the solution of

$$\begin{cases} (\Delta)^s u = f \text{ in } B_1 \\ u = 0 \text{ in } \mathbb{R}^n \setminus B_1 \end{cases} \quad (1.2)$$

was found [4,4]. Moreover, Green's function and the Poisson kernel for the fractional Laplacian in the unit ball B_1 were also explicitly computed by Gettoos [6] and Riesz [7] respectively.

Integro-differential equations arise naturally in the study of exclusive processes with jumps, and more precisely of Levy processes. This type of processes, well studied in

Probability, is of particular interest in Finance, Physics, or Ecology. Moreover, integro-differential equations appear naturally also in other contexts such as image processing, Fluid Mechanics, and Geometry.

To a great extent, the study of integro-differential equations is motivated by real world applications. Indeed, there are many situations in which a nonlocal equation gives a significantly better model than a PDE, as explained next.

Integro-differential equations appear also in Ecology. Indeed, optimal search theory predicts that predators should adopt search strategies based on long jumps where prey is sparse and distributed irregularly. Brownian motion being more efficient only for locating abundant prey, see [8,9,10].

The partial integro-differential equation is a part of integro-differential equation. The number of mathematicians has been work successfully on the methods for solving partial integro-differential equations. But yet the due to one work on partial integro-differential equations involving mixed partial derivatives.

In this paper we have concentrated on the nonlinear partial integro-differential equations involving mixed partial derivatives and develop a solution method for nonlinear partial integro-differential equations, namely LSM. In section 2, we have given the description of LSM for nonlinear partial integro-differential equation and in section 3, we have solved two nonlinear partial integro-differential equations by using LSM finally in the last section 4 we have given the conclusion of this paper.

2. Method of Solution

In this section, we have given the description of Laplace substitution method [11,12,13] for nonlinear

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly

Issue X Vol IV Sept. 2018

UGC Approved

Br. No. 64310

ISSN : 2319 - 8048

Impact Factor : 2.143

Srinivasa Ramanujan's Contributions in Modern Mathematics

Badgire Sanjay Vishwanath

Department of Mathematics, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

----- (15) -----

ABSTRACT

The aim of this article is to give a brief review of Srinivasa Ramanujan. The Indian govt. celebrated 132nd anniversary of the great Mathematician of Indian soil Srinivasa Ramanujan on 22 December in the year 2019. Without any formal education and extreme poverty conditions, he emerged as one of great mathematician of India. His mathematical ideas transformed and reshaped 20th century mathematics and their ideas are inspiration for 21 century mathematicians. His excellence can be realized from the fact that he discovered some results which are supposed to be true but have not been proved till date. His foresightedness was so scintillating that he gave those ideas in Mathematics that no one can imagine to invent them.

KEYWORDS: Mathematics innovation, ancient, modern, India

INTRODUCTION

Ramanujan, one of the elegant Mathematician of India was born in Erode on 22nd December 1887. Erode is a small village (in that time), 400 Km away from Tamil Nadu's present capital Chennai. His father was a clerk in Kumbakonam. At the age of five, Srinivasa Ramanujan made his first appearance in school as a student. It was only a matter of time before it came to be known that he had extraordinary talent. He showed flashes of brilliance which were not to be seen in any ordinary kid at that age. He completed his primary education in a couple of years and then went to Town High School for further studies. He showed extraordinary liking for mathematics. When he was yet in school, he mathematically calculated the approximate length of earth's equator. He very clearly knew the values of the square root of two and the pie value. At the age of 16, he got scholarship. But his love only for mathematics cost him the scholarship as he neglected and failed in other subjects. His loss of scholarship was a great blow to him. He could not afford to study on his own. He had to find work and leave studies for good. He found a job of an accounts clerk in the office of the Madras Port Trust. He demonstrated unusual mathematical skill at school, winning accolades and awards. By 17, he had conducted his own mathematical research on Bernoulli numbers and the Euler-Mascheroni constant. He discovered theorems of his own and rediscovered Euler's identity independently. He sent a set of 120 theorems to Professor Hardy of Cambridge. As a result he invited Ramanujan to England. He independently compiled nearly 3900 results (mostly identities and equations). Nearly all his claims have now been proved correct. Ramanujan showed that any big number can be written as sum of not more than four prime numbers. He showed that how to divide the number into two or more squares or cubes.

Despite being rejected two times, his work was recognized by both G. H. Hardy and J. E. Littlewood and he went to England in 1914. In 1916, he was awarded with a degree of B.Sc. (later named Ph.D.) by Cambridge University for his work on highly composite number. In 1916, when he was at his best while working with his colleagues Hardy & Littlewood, he met with health problems. He was hospitalized in Cambridge and was diagnosed with T.B. and vitamin deficiency. After two years struggle, in 1919, he showed some recovery and he decided to return back to India. However, the improvement was temporary and after his arrival at Bombay, his health deteriorated again and finally he passed away on 26th April, 1920. His main contributions in mathematics lie in the field of Analysis, Infinite Series, Number Theory & Game Theory. His geniusness was that he discovered his own theorems. Due to his great achievements in the field of Mathematics, Indian govt. decided to celebrate his birthday 22nd December as Mathematics Day. ISTE, New Delhi and NBHM, Mumbai have taken initiative to hold Mathematical competition for students as well as teachers of colleges on

2018

HISTOPATHOLOGICAL EFFECTS OF CESTODE PARASITE, *CIRCUMONCOBOTHRIUM* SP. IN INTESTINE OF FRESH WATER FISH, *MASTACEMBELUS ARMATUS*

Pathan Anjath Khan Vajidkhan

Department of Zoology and Fishery Science, Azad College, Ausa, District Latur, India.
e-mail khananjed777@gmail.com

(Accepted 4 August 2018)

ABSTRACT : Present study was conducted to investigate the occurrence and pathological changes induced by *Circumoncobothrium* sp. in the intestine of freshwater fish, *Mastacembelus armatus*. The histopathology of the fish tissues shows different pathological conditions. There was destruction of all intestinal layers and loss of its architectural morphology, destruction of lamina propria, sub-mucosa and vacuolation of muscle layer, cystic growth, which produces ulcerative lesion, atrophy and necrosis.

Key words : Histopathology, intestine, *Mastacembelus armatus*, *Circumoncobothrium* sp.

INTRODUCTION

Healthy fish may be infected with pathogenic helminth parasites and do not show clinical sign of being diseased. Therefore, histopathological study can be of great significance as it is the microscopic examination of tissue in order to study the appearance of diseases therefore histopathology is the study of tissue damage. Many abnormal conditions may be encountered in intestine of fish infected with helminth parasites. The gastrointestinal system is primarily involved in breaking down food for absorption in to the body. It is essentially a muscular tube lined by a mucous membrane which exhibits regional variations reflecting the changing functions of the system from mouth to anus. It is essential to study the normal as well as infected morphology and histological structure. Srivastava (1975) stated that most species of helminths in adult stage live in the alimentary canal these, parasites have detrimental effects upon fish in more ways than one.

Fish diseases constitute one of the most important problems and challenges confronting fish culturists. In India, there have been reports of helminth parasite infections in freshwater fishes from a few localities. Hall and Bellwood (1995) stated that, the histological analysis of the digestive system is recognised a good indicator of the nutritional status of fish.

MATERIALS AND METHODS

Examination of fish for collection of parasites

Examination of intestinal parasites was carried out by using the method described by Hassan *et al* (2010).

After the separating and counting the population of different helminth parasites from different freshwater fishes the parasites were preserved in separate bottles. Some of these were used for the taxonomic study.

Identification of parasites

All the recovered gastrointestinal helminth parasites were sorted out into their various groups (cestodes, trematodes, nematodes and acanthocephala). The parasites were preserved and fixed in 70% alcohol. The parasite samples were transferred to vials, thoroughly sealed and labelled with code names.

Fixation of cestodes

Collected cestodes were first relaxed and then fixed in hot 4% formalin and stained using Harris haematoxylin. Stained parasites were washed in distilled water, dehydrated in ascending grades of alcohol, cleared in xylene, mounted in D.P.X. Nematodes were fixed in hot 10% Glycerol and cleared in lacto phenol. The identification is made with the help of "Systema Helminthum" by Yamaguti (1959).

Preparation of slides of histopathological studies

The infected tissues of *Wallago attu* were taken out and fixed in alcoholic Bouin's fluid for 24 hours. After the complete removal of picric acid, the tissue was dehydrated, clarified with xylene and processed for preparation of paraffin wax blocks. The tissue was then cut at 4-5 μ m thickness by rotatory microtome and stained routinely with haematoxylin and eosin (H-E) for histopathological examination (Lillie and Harold, 1954).

HISTOPATHOLOGICAL EFFECTS OF CESTODE PARASITE, *GANGESIA* SP. IN INTESTINE OF FRESH WATER FISH, *WALLAGO ATTU*

Pathan Amjat Khan Vajidkhan

Department of Zoology and Fishery Science, Azad College, Ausa, Latur - 413 520, India.

e-mail : khamamjed777@gmail.com

(Accepted 26 July 2018)

ABSTRACT : Present study was conducted to investigate the occurrence and pathological changes induced by *Gangesia* sp. in the intestine of freshwater fish, *Wallago attu*. The histopathology of the fish tissues shows different pathological conditions. There was broken intestinal villi and disappeared leaving flattened surface, ulcerative lesions surrounded by inflammatory cells, infiltration of cellular organization into fibers and necrosis.

Key words : Histopathology, intestine, *Wallago attu*, *Gangesia* sp.

INTRODUCTION

Histopathology is the microscopic study of tissues affected by disease. Healthy fish may be infected with pathogenic helminth parasites and do not show clinical sign of being diseased. Therefore, histopathological study can be of great significance as it is the microscopic examination of tissue in order to study the appearance of diseases therefore histopathology is the study of tissue damage. Tissue damage could be harmful due to physical pressure exerted by the parasites or may be caused by the cytotoxin secreted or excreted by the helminth parasites which may sometimes lead to hypersensitivity reactions. Many abnormal conditions may be encountered in intestine of fish infected with helminth parasites. The gastrointestinal system is primarily involved in breaking down food for absorption in to the body. It is essentially a muscular tube lined by a mucous membrane which exhibits regional variations reflecting the changing functions of the system from mouth to anus. It is essential to study the normal as well as infected morphology and histological structure. Srivastava (1975) stated that most species of helminths in adult stage live in the alimentary canal these, parasites have detrimental effects upon fish in more ways than one.

Fish diseases constitute one of the most important problems and challenges confronting fish culturists. In India, there have been reports of helminth parasite infections in freshwater fishes from a few localities. Hall and Bellwood, (1995) stated that, the histological analysis of the digestive system is recognised a good indicator of the nutritional status of fish.

MATERIALS AND METHODS

Examination of fish for collection of parasites

Examination of intestinal parasites was carried out by using the method described by Hussan *et al* (2010). After the separating and counting the population of different helminth parasites from different freshwater fishes the parasites were preserved in separate bottles. Some of these were used for the taxonomic study.

Identification of parasites

All the recovered gastrointestinal helminth parasites were sorted out into their various groups (cestodes, trematodes, nematodes and acanthocephala). The parasites were preserved and fixed in 70% alcohol. The parasite samples were transferred to vials, thoroughly sealed and labelled with code names.

Fixation of cestodes

Collected cestodes were first relaxed and then fixed in hot 4% formalin and stained using Harris haematoxylin. Stained parasites were washed in distilled water, dehydrated in ascending grades of alcohol, cleared in xylene, mounted in D.P.X. Nematodes were fixed in hot 10% Glycerol and cleared in lacto phenol. The identification is made with the help of "Systema Helminthum" by Yamaguti (1959).

Preparation of slides of histopathological studies

The infected tissues of *Wallago attu* were taken out and fixed in alcoholic Bouin's fluid for 24 hours. After the complete removal of picric acid, the tissue was dehydrated, clarified with xylene and processed for

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly

Issue X Vol IV Sept. 2018

UGC Approved

Sr. No. 64310

ISSN : 2319 - 8648

Impact Factor : 2.143

Histology And Mucin Histochemistry Of The Gastrointestinal Region Of Freshwater Fish *Mastacembelus Armatus*

¹Pathan A.V., ²Rankhamb S.V.

¹Department of Zoology, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

²Department of Zoology, Late Ramesh Warpujkar ACS College, Sonpeth 413520, (M. S.), India

-----(13)-----

ABSTRACT:

Present study was conducted to investigate the histology and characteristics of mucins secreted by epithelial mucous cells of the digestive tract in the intestine of freshwater fish *Mastacembelus armatus* were investigated using light microscope. During histochemical study intestine the digestive tract was divided into a pharynx, oesophagus, J-shaped stomach (with a cardiac, fundic and pyloric part) and intestine, composed of anterior intestine, middle intestine and posterior intestine, which consisted of a mucosa (epithelial layer), lamina propria-submucosa, muscularis and serosa. A large number of isolated longitudinal striated muscular bundles were present in the lamina propria-submucosa of pharynx. Goblet cells were observed throughout the digestive tract, except in the stomach. The epithelial mucous cells contained neutral or other two mixtures of acid and neutral mucins, the first being the most common. The neutral mucin was the only type of mucins in the stomach, anterior intestine and middle intestine. The results of this study will be helpful for understanding the digestive physiology and diagnosing some gastrointestinal diseases in *Mastacembelus armatus*.

Keywords: Histochemical, Intestine, *Mastacembelus armatus*

INTRODUCTION

The histology of fish digestive tract has been described for numerous species. Generally, the basic histological structures are similar: wall of the digestive tract of many fish is composed of mucosa, submucosa, muscularis and serosa (Diaz *et al.*, 2006). Results in previous studies have indicated that some small differences of histological structures among fish digestive tracts are related to feeding habits, food, age, body shape and weight (Gordon and Hecht, 2002). Most of the earlier researchers have reported *Mastacembelus armatus* as a carnivorous fish except Mookerjee *et al.* (1947) who have documented its herbivorous feeding habit. Khan (1934) has reported its preference for eggs and fry of other fishes. Serajuddin and Mustafa (1994) have documented insects, shrimps and fish, as the mostly preferred food items for this fish species.

Along with the general histological structures of digestive tract, mucin histochemistry of digestive tract has also been studied in different fish species. The mucin layer of wall of digestive tract has various functions, such as lubrication, digestion, absorption, control infectious diseases and colonization of the harmful or opportunistic micro-organisms.

MATERIALS AND METHODS

Preparation of slides for histochemical studies: For histochemical analysis, small fragments from the anterior, middle and posterior parts of infected intestine were used. The infected intestine and normal were cut into small pieces and were fixed in Bouin's fluid. After 48 hours, washed several times with water, dehydrated in graded series of alcohols,

2018

MICROBIAL DETOXIFICATION OF A HARMFUL TEXTILE AZO DYE- A COST EFFECTIVE AND ECO-FRIENDLY APPROACH

¹Rubina Shertate, ²Prakash Thorat and ³Amarja Bhosale

¹Department of Microbiology, Azad Mahavidyalaya, AUSA- 413520
Dist.- Latur, (MS, India)

²P.G. Department of Microbiology and Research Center, Shri Shivaji Mahavidyalaya,
Barshi - 413411, Dist. - Solapur, (MS, India)

³Department of Microbiology, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Sub-
campus, Osmanabad, (MS, India)

E-mail ID - rubinamicro13@gmail.com, prakash_micro1@yahoo.co.in,
Swatib22@gmail.com

Ph. No. - +91 8888086696, +91 9822516726, +91 9404274944

Fax No. - +91 2184 222382

ABSTRACT

Discharge of dyes in natural marine water causes severe environmental problems because they are toxic to aquatic life and damage the aesthetic nature of the environment. Reductive cleavage of azo bond, leading to the formation of aromatic amines, is the initial reaction during the bacterial metabolism of azo dyes. An isolate capable of degrading the textile azo dye Acid Yellow 25 was isolated from soil. On the basis of biochemical and phylogenetic analysis based on 16S rRNA gene sequence, the isolate AY-7 was identified as *Marinobacter litoralis* AY-7 (Accession No. HE965634). Detoxification of Acid Yellow 25 was carried out using the acclimatized *Marinobacter litoralis* AY-7 isolated from soil. The bacterium was able to effectively decolorize the azo dye in a wide range of NaCl concentrations (8.0%) in 24 hours. The isolate was able to decolorize the dye up to 94.00% in nutrient medium, 93.11% in half strength nutrient medium and averagely up to 95.07% in presence of different co-substrates. The isolate reduced the COD of the dye up to 85.00%. The degradation of the dye was confirmed by the GC-MS analysis which was found that this culture degraded Acid Yellow 25 to the products having molecular weights. These findings show that *Marinobacter litoralis* AY-7 could be effective for the treatment of dye-containing industrial effluents containing high concentrations of salt.

Keywords: Marine bacteria, azo dye, degradation, GC-MS, COD reduction

INTRODUCTION

Microorganism, as bioremediation agents in the treatment of waste water containing textile dyes (Ramaldho, *et al.*, 2004). Bioremediation is a process in which the natural capacity of microbes is enhanced to degrade toxic chemicals and waste (Senan and Abraham, 2004). Several reports are available indicating that a variety of microbes have been involved in the bioremediation and biodegradation of dyes, which includes some bacteria such as, *Pseudomonas* sp SUK 1 (Kalyani *et al.*, 2008a, b), *Exiguobacterium* sp RD 3 (Dhanve *et al.*, 2008); *Penicillium ochrocloron* (Shedbalkar *et al.*, 2008); yeasts: *Saccharomyces cerevisiae* (Jadhav *et al.*, 2007). Azo dyes were found to be difficult to degrade because of their complicated structure (Kim and Shoda, 1999). Most of the textile manufacturers are located on the river banks and coastal areas because of low cost transportation and available source of water. They also release waste water in river. The waste water generated from the textile processing industries contains high amounts

2015

~~DEPT~~ ~~EM~~ ~~RESEARCH~~MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318UGC Approved
Sr.No. 62759

Vidyawarta®

March 2018
Special Issue

0107

Women's empowerment in India: miles to go

Shertate Rubina and Pathan Mahebob Khan¹

Azad Mahavidyalaya, AUSA-413520

Mahatma Gandhi Mahavidyalaya, Ahmedpur-, Dist-Latur, 413515¹

Abstract

Even as celebrating the International Women's Day on March 8, 2017, United Nations Secretary-General Antonio Guterres said that "The truth is that east and west, north and south, everywhere, we even now have a male-dominated society", and emphasised the necessitate to protect women's rights as human rights and empower girls and women. It has been 71 years seeing as India won its independence from British Empire but still today; it can be found that India's progress towards establishing an equitable civilization has been inadequate and slow. Women, in Indian society, are conventionally expected to incarcerate themselves to domestic environs and play an unreceptive role as Mothers, wives, daughters-in-law and daughters. Empowering poor women and promoting sustainable livelihoods for them in 10 traditional sectors (dairying, agriculture, small animal husbandry, handlooms, fisheries, khadi and village industries, handicrafts, sericulture and social forestry) through mobilizing them into consistent and active groups and improvement their skills. It center on the understanding the incremental incomes of the beneficiaries, commercial competencies of the beneficiaries, sustainability of activities during post-programme phase, enabling role played by implementing agencies and chief constraints in the process of implementation. Support, Capacity building and the involvement in the economic activity has helped women to gain respect and undoubtedly, with time in the post-independence period the status of the women has changed a lot in India, but the change has not been in accordance with the rights enshrined for them in Constitution. However, from the time a girl is born, she starts facing violence and discrimination cutting across religious, caste, rural, urban, divides. It is a great pity that in our nation where women are adored as SHAKTI, they are still facing all the atrocities like torture, gang-rape, molestation, acid attacks, oppressions, dowry deaths, domestic violence, sexual harassment and kidnapping, etc. There has also been found the increased role of "Women as a Group" in solving community problems by their 'SHRAMDAN'. These efforts necessitate to be maintained and reinforced and should aim at placing women at the center of the project activities. Women comprise half of the world's population and consequently half of its potential; however, today gender inequality continues everywhere in the world and depreciates social development. Women have every right to be treated equally with the men in every sphere of life. The most blessed book of modern India, the Constitution of India, guarantees women a host of freedoms like freedom to move about, speak, live with poise anywhere, enter any place, work in whatsoever profession they want to, think what they want to and freedom of choice and opportunities. Now, the question arises: how far is that true? Are females free today? Can women move around where and when they want to? Is there gender fairness in society or does there still exist gender inequality? What

15

BASICS OF INTELLECTUAL PROPERTIES

M. M. Inamdar
Dept. of English,
Azad College,
Ausa, Dist. Latur

Research Paper - English

We live in the Globalised world. The sphere of human knowledge is unbelievably enhanced. We have so many liberties and rights. Along with other rights, intellectual property (IP) rights are often overlooked or disregarded simply because they are intangible. Yet, IP rights are essential to the workings of our society, and upholding them means greater freedom to invent, create, and advance. Intellectual property refers to creations of the mind: inventions; literary and artistic works; and symbols, names and images used in commerce. Intellectual property is divided into two categories: Industrial Property includes patents for inventions, trademarks, industrial designs and geographical indications. Copyright covers literary works (such as novels, poems and plays), films, music, artistic works (e.g., drawings, paintings, photographs and sculptures) and architectural design. Rights related to copyright include those of performing artists in their performances, producers of phonograms in their recordings, and broadcasters in their radio and television programs.

What are intellectual property rights?

Intellectual property rights are like any other property right. They allow creators, or owners, of patents, trademarks or copyrighted works to benefit from their own work

बहुभाषिक समाज से संबंधित विभिन्न वर्गों के स्वार्थों में सामंजस्य स्थापित करने का एक आधार-अनुवाद है।

अनुवाद सामान्य तौर पर एक भाषा से दूसरी भाषा में किया गया कार्य याने एक स्रोत भाषा से दूसरी लक्ष्यभाषा में किया गया कार्य अनुवाद कहलाता है। परंतु जितना यह कहने के लिए आसान स्वप्ता है उतना ही यह कठिन कार्य है। एक भाषा के कथ्य को दूसरी भाषा में ले जाना यानि उस भाषा (स्रोत भाषा) के सभी भाषिक पक्ष को ले जाना होता है। भाषिक पक्ष में भाषा की संरचना से लेकर उसके सामाजिक, सांस्कृतिक और परिवेशगत विशिष्टताओं को भी ले जाना होता है। अनुवाद के लिए महज मूलभाषा और लक्ष्यभाषा की अच्छी जानकारी ही पर्याप्त ही नहीं होती है क्योंकि प्रत्येक भाषा की शैलीगत भिन्नता के कारण स्रोत भाषा और लक्ष्यभाषा के बीच एक खाई सी उत्पन्न हो जाती है। इस संदर्भ में मराठी के प्रसिद्ध नाटककार मामा बरेकर जी ने कहा था कि - "लेखक होना आसान है किन्तु अनुवादक होना अत्यंत कठिन है।", क्योंकि प्रत्येक भाषा की अपनी विशिष्टताएँ होती हैं। अनुवादक को दो भाषाओं का गहरा अध्ययन, अनुवाद-विषय तथा अनुवाद-प्रक्रिया, शैलियाँ आदि का अद्ययावत ज्ञान आदि गुणों से संपन्न व्यक्तित्व का घनी अनुवादक ही इन विशिष्टताओं को आत्मसात् कर अनुवाद कार्य को सफल बना सकता है।

अनुवाद शब्द की व्युत्पत्ति कद धातु में अनु उपसर्ग जोड़कर हुई है, जिसका शाब्दिक अर्थ है - पुनः, कथन या किसी के कहने के बाद कहना अर्थात् एक भाषा में किसी के द्वारा कही गई बात का किसी दूसरी भाषा में पुनः कथन। अनुवाद शब्द के पर्यायवाची शब्द के रूप में अनुवचन, दुहराना, आवृत्ति, ज्ञात को कहना, भाषान्तर, उल्था, तर्जुमा आदि शब्द प्रयुक्त होते हैं। अनुवाद के लिए अंग्रेजी में Translation शब्द का प्रयोग किया जाता है। इस शब्द की व्युत्पत्ति लैटिन शब्द Trans और lation शब्दों के योग से हुई है। Trans का अर्थ है - पार और lation का अर्थ है ले जाने की क्रिया। अतः Translation का अर्थ हुआ एक भाषा से दूसरी भाषा तक जाना।

अनुवाद जैसे विषय पर चर्चा की जाए और अनुवाद सिद्धांत की चर्चा न हो यह संभव नहीं। अनुवाद की प्रक्रिया में अनुवाद सिद्धांत की भूमिका महत्वपूर्ण होती है। श्री भोतानाथ तिवारी ने अनुवाद की परिभाषा के विषय में अपने विचार प्रगट करते हुए लिखा है कि - "भाषा ध्वनात्मक प्रतीकों की व्यवस्था है और अनुवाद इन्हीं प्रतीकों का प्रतिस्थापन अर्थात् एक भाषा के प्रतीकों के स्थान पर दूसरी भाषा के निकटतम (व्यवस्था और व्यवस्था) समतुल्य और सहज प्रतीकों का प्रयोग है।", भारत की बहुभाषिक स्थिति ने ही अनुवाद जैसे विषय को बहुमुखी व बहुआयामी बनाया है।

रुबड़े

रुबड़े

के सामाजिक एवं
विशाल उद्योग की
वर्धन है। भारत की
भारत की प्रादेशिक,
व्यापकता को
व्यवस्था की प्रक्रिया
की भारतीय समाज
तक है कि भारतीय
तक से स्वीकार कर
ले कर मूल स्वभाषा
में भारतीय शक्तिमान
के एवं वैश्विकता व
राज्य को कदाचित्त
एक भिन्न भाषा भाषी
संज्ञित हुए हैं। इन

वैश्विकरण के परिप्रेक्ष में हिंदी का महत्व

एम. एस. मंगरुळे
हिंदी विभाग,
आज़ाद महाविद्यालय,
औरंगा, जि. लातूर

Research Paper - Hindi

हिंदी भारत की प्रमुख भाषा रही है। भारत देश को ठीक तरह से समझने के लिए हिंदी का परिपूर्ण ज्ञान आवश्यक है। ठीक यही बात विश्व मन को स्पर्श कर रही है। इसी कारण विश्व मन हिंदी की ओर आकर्षित हो रहा है। दूसरी बात यह है कि जनसंचार माध्यम हिंदी का व्यापक प्रचार-प्रसार कर रहे हैं। इतना ही नहीं बल्कि हिंदी भाषा की विशेषताएँ एवं उपयोगिता भी सिद्ध कर रहा है। इस कारण हिंदी का वैश्वीक क्षितिज बढ़ रहा है। अंततः इतना अवश्य कहा जा सकता है कि हिंदी एक सशक्त जनभाषा होने के कारण हजारों सालों से इस देश में यह बोली और सम्पन्नी जाने वाली भाषा रही है। भाषा बिना किसी साहित्य तथा लिपि के भी हो सकती है। हिंदी मात्र राजभाषीय एवं साहित्यिक रूप के कारण चरणीय नहीं है, अपितु यह जनता के बड़े हिस्से द्वारा सहजतापूर्वक प्राकृतिक रूप से यतुणीय होने के कारण राष्ट्रभाषा है। किसी भी समय में साहित्यकारों, राज कर्मचारियों और धार्मिक नेताओं की संख्या बहुत कम होती है। जब कि जनता का बड़ा हिस्सा मजदूरों, किसानों, व्यापारियों तथा गृहिणियों से मिल कर बनता है, उनकी भाषा हिंदी ही रही है।

वर्तमान वैश्वीकरण के परिप्रेक्ष्य में हिंदी को नई दिशा मिल गई है। आर्थिक उदारकरण और वैश्वीकरण के युग में हिंदी में परिवर्तन आया है। आज दुनिया ने इक्कीसवीं शती में प्रवेश किया है। यह एक ऐसी शती है जिसमें वैश्वीकरण की प्रक्रिया के कारण दुनिया तीव्र स्वरूप में बदल रही है। क्योंकि सूचना और तकनीकी प्रगति के कारण आज दुनिया में प्रौद्योगिकी क्रांति का परिणाम दिखाई दे रहा है। इस प्रौद्योगिकी क्रांति ने दुनिया की सभी भाषाओं के मूल रूप को परिवर्तित किया है। इस कारण हिंदी को अब अपनी उपयोगिता सिद्ध करनी ही होगी। बाजारीकरण के इस दौर में हिंदी को सभी दृष्टियों से अपनी 'वृष्टिलिटी' दिखानी ही पड़ेगी। हिंदी का यह परम् सौभाग्य है कि बाजारवाद की विविध प्रायोजित शक्तियों आज उसके साथ हैं। इस कारण आहिस्ते-आहिस्ते हिंदी ग्लोबल बनती जा रही है। विदेशों में हिंदी चैनलों की बढ़ती माँग और बी.बी.सी. के विदेशी श्रोताओं की बढ़ती संख्या इस बात को

देश-विभाजन की त्रासदी

डा. मजहर एम. बोलकान

हिंदी विभाग, आज़ाद महाविद्यालय, लतूर, त्रि. राजूर,

----- (17) -----

अंग्रेजों को लखी दामता के पश्चात् भारत आजाद तो हुआ लेकिन आजादी में जितनी खुशी प्रदान की उसमें ज्यादा जख्म ही दिए। अंग्रेजों की नीति 'फूट डालो और राज करो' का ही परिणाम था कि आजादी के तुरंत बाद धार्मिक आधार पर भारत का विभाजन हुआ। देश-विभाजन के साथ ही साम्प्रदायिक उन्माद चरम पर पहुँचा, जिसमें जान और माल के नुकसान के साथ ही परम्परागत मानवीय मूल्य भी चकनाचूर हुए। "भारत-विभाजन एक ऐसी घटना है जिसने अनेक अमानवीय कुकृत्यों को जन्म दिया, जिसने बड़े व्यापक स्तर पर नर-संहार किया, मानवीय संबंधों और मूल्यों को तोड़ा और लाखों लोगों को अपने-अपने घरों से निर्वासित कर अजनबी-असुरक्षित रास्तों पर फेंक दिया और सबसे दारुण दृश्य तो यह था कि लोगों के सामने उनकी बहु-घंटियों को इज्जत लूटी जाती थी, परिवार के लोगों को एक दूसरे के सामने कत्ल किया जाता था और लोग सारी दारुण पीड़ा लिये मूक खड़े रहते थे।"¹ विभाजन की इस पीड़ा को हिन्दी साहित्यकारों ने अत्यंत मार्मिक ढंग से वाणी दी है। विशेष रूप से कहानीकारों ने इस स्थिति का अत्यन्त निर्भयता, कठोरता और तटस्थता से अंकन किया है।

अज्ञेय एक सिद्धहस्त कहानीकार है, इन्होंने भारत-विभाजन और उससे जुड़ी हुई मनःस्थितियों पर आधारित कहानियाँ लिखी हैं। इन कहानियों में आहत मानवीय संबंधना और मानव मूल्यों का अपग्रह दिखाई देता है। भारत-विभाजन की पृष्ठभूमि पर अज्ञेय की कुल पाँच कहानियाँ मिलती हैं- १. 'लेटर बक्स', २. 'शरणदाता', '३. 'मुस्लिम-मुस्लिम भाई-भाई', ४. 'रमन्ने तत्र देवता', और ५. 'बदला'। इनमें से 'रमन्ने तत्र देवता' कहानी में विभाजन पूर्व साम्प्रदायिकता का चित्रण हुआ है। इसमें सनातनी संकुचित वृत्ति पर कठोर व्यंग्य है। १९४६ के अगस्त में मुस्लिम लीग के आदेश पर कोलकाता में 'हायरेक्ट अवेजन' हुआ, जिसमें हजारों हिन्दुओं का कत्ल किया गया था। कहानी का पात्र विश्वनसिंह जो कि साधु स्वभाव वाला सिक्ख व्यक्ति है, हिन्दु-मुस्लिम दंगों को देख खंचेन हो जाता है। 'हायरेक्ट अवेजन' के दिन वह धरमतल्ले के पास एक अकेली और धबराई हुई बंगाली हिन्दु औरत की मदद करता है। दहशत से युक्त परिस्थिति में विश्वनसिंह उस स्त्री को धैर्य देने हुए अपने घर ले जाता है और गुरुद्वारे में अपनी छतन के पास रखता है। दूसरे दिन स्थिति घूट ज्ञान्त होने पर वह उस स्त्री को उसके घर छोड़ने जाता है तब उस स्त्री का पति उस स्त्री को अपमान से इनकार कर देता है। विपरित परिस्थितियों में पैसे होने की वजह से पत्नी एक रत्न किताबें पढ़ाए की पनाह में क्या स्त्री कि पति को उसकी कोई वास्ता ही नहीं रही। पति के इस स्वभाव से वह स्त्री खोस हो जाती है। विश्वन सिंह उसके पति को बतानी समझ जाने की कोशिश करता है धरन्त वह मानने के लिए तैयार नहीं होता। सनातनी हिन्दु पुरुष की मनोवृत्ति ही अज्ञेय है। विश्वनसिंह उस स्त्री को वापिस ले आता है और दूसरे दिन सजासज सिक्खों को लेकर उसके पति के घर फिर जाता है। उसे हरा-धमकाकर उस स्त्री को घर में रख लेने के लिए भतवूर कर देता है। अगर विश्वनसिंह उस घर बन प्रयोग की धनकी न देता तो उस स्त्री का क्या होता? विश्वनसिंह के पास इसका तीखा उत्तर है- जो वास्तव में भारतीय साम्प्रदायिकता के जहर की स्पष्ट बर देता है। अपनी पत्नी को दू दुत्कारना यह एक पुरुष का निर्णय नहीं। यह एक भयानक प्रवृत्ति ही है। कहानी का शीर्षक ही व्यंग्यात्मक है। एक ओर इस देश में यह कहा जाता है

Hyderabad Karnatak me Jadid Urdu Afsana Nigari ka Tahqeeqi Mutaliya

حیدرآباد کرناٹک میں جدید اردو افسانہ نگاری کا تحقیقی مطالعہ

Dr. Sardar Pasha
Principal & Head
Azad College, AUSA

علاقہ حیدرآباد کرناٹک میں گلبرگہ گوہر کلمی مقام حاصل ہے۔ سیاسی اعتبار سے بھی اور معاشی اعتبار سے بھی اور ساتھ ہی علم و ادب کا گہوارہ بھی رہا ہے اور آج بھی اس کی یہی کیفیت سلطنت کے دار الحکومت گلبرگہ سے بیدر منتقل ہونے کے بعد ان شہر کی علمی و ادبی فضا پر پھر سے زوال آ گیا۔ اور یہ زوال دو صدی نہیں بلکہ پورے چھ صدیوں تک اس شہر پر جہالت اور لامرکزیت کے مہیب سائے منڈلاتے رہے۔ اہل آصف جاہی کے ساتویں فرماں رواں کے علم کھتری نے یہاں کی علمی فضا کو دوبارہ بھکی سی روشنی دکھائی۔ چھ صدیوں بعد اس مہیب اندھیرے میں علم و ادب کی روشنی سے شہر کی رونق میں اضافہ ہونے لگا۔ ۱۹۳۸ء کے بعد عہد آصف جاہی کے تین عمارتیں بیدر گلبرگہ اور راجپور جو ریاست میسور میں ضم کر دیے گئے تھے ۱۹۵۶ء کی فیصلہ کن کمیٹی کی رپورٹ کے مطابق ہندوستانی ریاستوں کی تقابلی لسانی بنیادوں پر عمل پر آئی۔ لہذا گلبرگہ۔ بیدر اور راجپور ریاست میسور کے حصے میں آئے کیوں کہ یہاں کلمی زبان بولی جاتی ہے۔ پھر ریاست میسور کو ریاست کرناٹک کا نام دیا گیا اور صحیح معنوں میں گلبرگہ کی علمی و ادبی پہلے ایک جو بھی حسن شکل دہنی اور فیروز شاہ کے زمانے تک ایک دنیا کو مشہور کر رہی تھی ریاست کی لسانی تقسیم کی وجہ سے گلبرگہ کو وہی علمی اور ادبی شرف حاصل ہو گیا۔ صدیوں بعد گلبرگہ، بیدر اور راجپور شعر و ادب کے میدان میں ٹک کر لگے پڑنے پر اپنے آپ کو منوانے میں کامیاب ہوئے۔

سر سید کی تعلیمی تحریک یا پھر شمالی ہند کی نئے اس عمارت پر کوئی اثر مرتب نہیں کیا۔ لہذا ترقی پسند تحریک کے اثرات یہاں کے شعر و ادب پر بہت زیادہ ہونے لگے۔ روایتی شعر اور نثر اپنی پہچان سے زندہ تھی ترقی پسند تحریک نے ہر مقصد نثر، نظم کو بھی جنم دیا جس کا نتیجہ یہ نکلا کہ گلبرگہ میں بہت سے نثر نگار جن کا تعلق راست لسانی نگاری سے تھا ترقی پسند تحریک کے ذریعہ افسانہ نگاروں میں مشغول ہوئے۔

۱۹۶۰ء میں ترقی پسند تحریک کو زوال آ گیا اس آثار میں جدیدیت کے نام سے افسانہ میں علامت نگاری اور ایہام کو جگہ ملنے لگی۔ جدیدیت کی تحریک اصل فرانس کے ادیبوں اور شاعروں کی تحریک تھی۔ اس تحریک نے اپنی ذمہ داریوں سے عہدہ دہر آہونے کے بہانے "فرانز کوثر تیوی اور ایسی ایسی عمارتیں اور ایہام کو روانہ دیا جو عام نگاری کی سمجھ سے باہر تھے۔ ہندوستان میں بھی اس قدم کی افسانہ

Mujtaba Husain Ki Khaka Niqari ka Tanqidi Jayza

Dr Sardar Pasha
Principal & Head
Azad College, AUSA Dist. Latur

ازاد کالج سردار پاشا، اوسا ڈسٹریکٹ لٹور

خاکہ نگاری شخصیت کی ملامتی کا نام ہے۔ اسے انگریزی میں "اسکیچ" Sketch کہتے ہیں۔ نثری دیگر اصناف ازاد اور انٹائیپ کی طرح خاکہ نگاری بھی ازاد اور ایک مخصوص صنف ہے۔ خاکہ نگاری یا اسکیچ ایک حد تک صنف حزان سے تعلق رکھتی ہیں۔ لیکن یہ صنف حزان خط پابندیوں سے بھی محروم نہیں ہوتا، بلکہ خاکہ نگاری میں انسانی قوت مشاہدہ، احساس، تاجربہ اور تصور سے متاثر ہوتا ہے۔ یہی وہ صلاحیتیں ہیں جن کی بنیاد پر کسی شخصیت کی سر قلمی شکل اور کامیاب ہو سکتی ہے۔ کسی نے خاکہ نگاری کے فن کو پیچیدہ قرار دیا ہے۔ "اسکیچ صاف اور وسیع حوزہ قلم طرز ہیں۔ کہ بعض اصناف قلمی اعمار سے بظاہر تو بہت سادہ نظر آتی ہیں لیکن حقیقت میں بہت پیچیدہ ہوتی ہیں خاکہ نگاری بھی ایسی ہی صنف ہے۔ اس کو اشاروں کا آرت بھی کہا گیا ہے۔"

نثری دوسری اصناف ناول، ازاد اور انٹائیپ کی طرح خاکہ نگاری بھی ایک فن ہے صابر و امید کا کہنا ہے کہ جس طرح سے علم میں فنون کے فن کو پیچیدہ کہا جاتا ہے اسی طرح سے نثر میں خاکہ نگاری کو پیچیدہ مانتے ہیں۔ خاکہ نگار بھی ہوتا ہے طویل بھی ہو سکتا ہے۔ طویل خاکہ میں تمام پہلو ہمارے سامنے آ جاتیں گے۔ مختصر سے خاکے میں تمام چیزیں کو سمجھنا اور باہر کو آواز سے میں بند کرنا ہے۔ اس لئے اس فن کو پیچیدہ قرار دیا گیا ہے۔

ازاد کا مطلب انہم نے اس نثری صنف کا مقابلہ فنون سے کیا ہے جس میں ایجاز، اختصار کے ساتھ تمام امور پر روشنی ڈالی جاتی ہے۔ وہ لگتے ہیں "خاکہ نگاری بہت مشکل اور نثری فن ہے اسے اگر نثر میں فنون کا فن کہا جائے تو نکتہ ہوگا۔ جس طرح فنون میں طویل مطالب بیان کرنے پڑتے ہیں۔ لیکر اسی طرح سے خاکے میں مختصر الفاظ میں پوری شخصیت پر روشنی ڈالنی پڑتی ہے۔"

خاکہ نگاری ہمارے مہدی کی ایک مقبول ترین صنف ہے۔ ازاد میں خاکہ نگاری کی روایت بہت پرانی نہیں بلکہ برہمنی خاکوں کا جو سرمایہ ہے اس کی قدر و قیمت مسلم ہے۔ مہار اور تعداد دونوں کے لحاظ سے یہ صنف ہمارے ادب کی ترقی یافتہ اصناف میں شمار کی جاسکتی ہے۔ اس کے ابتدائی نقوش پرانے تذکروں میں ملتے ہیں تذکروں میں میر تقی میر کا "کلمات اشعار" قابل تامل ہے۔ اس تذکرے میں میر نے تمام شعراء کی ایسی قیمتی تصویریں بنائی ہیں کہ وہ ہمارے سامنے چلنے پھرتے نظر آتے ہیں۔ میر کے بعد انشا، راشد، خاں، انشا نے "ذرا بے لطافت" میں نثر لکھی۔ بی. نون، مجاز، ایل، مرزا، صدیق، الدین، اصلہانی اور علامہ الطرکان کے کرداروں کو پیش کیا ہے۔ یہ سر قلم خاکہ نگاری کے فن سے قریب محسوس ہوتے ہیں۔ لیکن انشا کی یہ تصویریں عمل طور پر خاکہ نگاری کے ذمے میں نہیں آسکتیں۔ انشا راشد خاں انشا کے بعد محمود غزنوی اور گل رحمان میں کہیں کہیں خاکوں کی جھلک نظر آتی ہے۔ اس کے بعد محمد حسین آزاد کا نام آتا ہے۔

محمد حسین آزاد پہلے تذکرہ نگار ہیں جنہوں نے شاعر کا طبع، عادات و اطوار، نظریات، عقائد، ان کی خوبیوں اور خامیوں کو اس طرح پیش کیا کہ ہمارے سامنے شاعری پوری شخصیت کا عکاس ہو جاتا ہے۔ لیکن آزاد کو ہم خاکہ نگار نہیں کہہ سکتے۔ خاکہ میں جانہ ادبی سے نہیں بلکہ غیر جانہ ادبی سے کام لینا چاہئے۔ لیکن محمد حسین آزاد نے آب حیات میں بعض فنون کو اہم قرار دیا ہے اور بعض کے ساتھ انسانی کی ہے۔ محمد حسین آزاد کی قوت تخلیق بہت بلند ہے۔ بہت عرق، ریزی سے کام لیا ہے۔ اس کے تذکرے میں محمد بکھو ناک کی جھلکیاں ملتی ہیں، ہم انہیں باہل یا خاکہ نگاری کے ذمے میں نہیں رکھا جاسکتا آب حیات کے علاوہ آزاد کی مشہور تصنیف "ذرا بارگاہی" میں محمد بکھو ناک کی جھلکیاں نظر آتی ہیں اس میں ہم کو مسائل، عادات، طبع نگاری، اور کردار کے اچھے نمونے مل سکتے ہیں۔ آزاد کے بعد فرحت اللہ بیگ کا نام آتا ہے۔ ازاد اب میں سر قلم نگاری یا خاکہ نگاری کی سب سے پہلے ہاتھ دھو کر فرحت اللہ بیگ کے مضمون "ذرا بارگاہی کہانی" محمد میر کی زبانی میں لکھائی ہے۔

فرحت اللہ بیگ نے اپنے استاد کی شخصیت کا جو خاکہ پیش کیا ہے وہ اس طرح ہے

"خدا بھلا کرے مولوی عبدالحق کا انہوں نے مجھے اس اگر کر سے لکھا، اول کی باتوں کو اول رقم کرنے پر آمادہ کر دیا۔ اب جو کچھ کانوں سے سنا اور آنکھوں سے دیکھا انہوں نے وہاں لکھوا کر لکھا اور فریادوں کو لکھنا اور لکھنا، جہاں مولوی صاحب مرحوم کی خوبیاں، کمالات، گواہیاں ان کی گزارشوں کی بھی ظاہر کر دیں گا کہ ان مرحوم کی اصلی اور حقیقی جان کی تصویر چینی جانے"

فرحت اللہ بیگ نے تخلیق ادبی کہانی لکھ کر اپنی شاعری کا فن لکھ دیا اور پڑھنے والے کو اس کا دل چاہے کہ اسے مولوی عبدالحق نے، وہاں کا خاکہ لکھ کر خاکہ نگاری کی صنف کو آواز دیا۔ مولوی عبدالحق نے خود لکھا "میں ہوں"۔

HIERARCHICAL DISTRIBUTION OF RURAL SETTLEMENT IN KOLHAPUR DISTRICT: A GEOSPATIAL ANALYSIS

Shri. Sunil G. Bhosale

KBP College Dhanu-SRTM University, Nanded

Dr. P.B.Achale

Azad Mahavidyalaya, AUSA, Later

Abstract

The Indian settlement system is typically a village system. The village community has been essentially an agrarian community the economic organization based on the local soil, animal and plant world and their simple utilization at direct subsistence level. Here an attempt has been made to understand the settlement system and its evolution in the present context. The most conspicuous physiographic features of Kolhapur district, which have not only influenced the availability of various natural resources within the region the region but also influenced the economic and demographic patterns as seen today. Here an attempt has been made to study the spatial distribution of settlement on the basis of population. According to the 2011 census there are 110 inhabited villages in the Kolhapur District having a population of 2543992. The rural settlements of the region have been categorized according population size in seven groups from less than 200 persons to more than 10,000 persons. Present study is mainly based on secondary data which is collected from the District Census Handbook of Kolhapur District 2001 to 2011. Statistical methods and GIS technique have been applied to measure settlement pattern in study area.

Key Words: Settlement system, Population size class, inhabited villages

INTRODUCTION

Rural landscape in India is dominated by the villages and the primary activities carried out by the inhabitants of these villages. Over 5.9 lakh villages are spread all over the country (Kishor, 2007, P p 415). According to Bhatia, "India is per excellence, a country of villages". Agriculture is the most important of all the primary activities carried out by villagers. Thus villages are per excellence characteristic of agricultural landscape of the rural India. Settlement of the countryside is the matrix of the human society. Rural settlement is the only element in human geography where we may really search and try to locate the genesis of settlement geography. In this way rural settlements are the topographic expression of the grouping and arrangement of two fundamental elements of human geography, houses and highways.

There are a series of variables which affect settlement types - such as water, the way all these agglomerations are distributed, etc. These parameters are both physical and cultural and lead to compact or dispersed settlements according to the relative influence of ecological and sociological forces. Historically, settlement patterns have evolved since the appearance of man on the surface of the earth. The earliest settlements were in a place where the food is readily available and where he had to do minimum efforts to gain his food. The way that was dominated by human with the passage of time he started interacting with nature and as a result the settlement has come up with highly complex settlement systems.

OBJECTIVES

- To study the hierarchical distribution of rural settlement based on Population Size class in Kolhapur district.
To study impact of physiographic variables on hierarchical distribution of rural settlement in Kolhapur District.

9. A Study of Potential Sites for Watershed Management of Ambira Nullaha: A Geospatial Analysis

Dr. P. B. Achole

Head, Department of Geography, Azad College, Amsa, Latur.

Shri. Sunil G. Bhosale

Assistant Professor, Shri Shiv Shahu Mahavidyalay Sarud.

Abstract

Water is one of the most important substances on earth. All plants and animals must have water to survive. If there was no water there would be no life on earth. Apart from drinking it to survive, people have many other uses for water. The Maharashtra government in India has launched a water conservation scheme named "Jalyukt Shivar Abhiya" to make Maharashtra a drought-free state by 2019. The programme aims to make 5000 villages free of water scarcity every year. The key aim of Jalyukta Shivar Abhiyan is to establish belief in a farmer that "every drop of rainwater is owned by me and it should percolate in my land". At hence in this research project we have to suggest potential sites in Ambira nullaha for watershed management. Ambira Nullaha is a small Stream of Kadvi River. It lies between 16 49 48" to 16 53 56" North latitude and 73 58 59" to 74 02 50" East longitude. The catchment area of Ambira Nullaha receives 3000 mm to 4000 mm rainfall. In this area there are 14 Grampanchayat and catchment area of Ambira Nullaha is 63.658 sq.km. The out of total catchment area only 44.24 sq.km. under net sown area and in this net sown area only 4 percent area under Irrigation.

In present study some measures have been adopted to recharge the ground water resources. Hence it is planned to take such geographical measures which will direct this extra runoff to ground water storage. The most significant feature of the work is that if such technologies are developed and adopted at larger scale in rural areas, it will prevent thousands of villages of the country from water supply by tankers. Geographic information system (GIS) an essential tool for watershed planning and management tasks. For the GIS mapping drainage network, topography, flow path of water are to be easily locate. In the Ambira Nullaha some measures have been adopted to recharge the ground water resources, but it has been found that these measures don't work with full capacity in some cases. In the Ambira Nullaha watershed

A Geographical Study of Population Density in Kolhapur District

Dr. P. B. Achale

Assistant Professor and Research Guide, Anad college, Ansa Dist, Latur

Mr. B. M. Swami

Research Scholar S.R.T.M. U. Nanded / Assistant professor Walachand college of arts and science Solapur

Abstract:

Population geography is sub branch of human geography. Density is a major characteristics of population, its play important role in population distribution, growth as well as strain on basic facilities. In the present study an attempt has been made to analyse of population density of Kolhapur district according an 2001 & 2011 census view of comparatively. The present study is based on secondary data; secondary data has been collected by district census handbook of Kolhapur district. The aim of the present paper is to study and analysed spatial variation of population density in Kolhapur district. The highest density rate of Kolhapur district in tehsil karveer at 1649 according to 2001 census and 1887 according to 2011 census, lowest density rate in Biwada tehsil according to 2001 census. This tehsil has been surrounded by hilly region hence backward for economic development as well as transportation and medical facilities. Other side some tehsil are good developed condition and satisfactory remarked in market centres, irrigation system, industrial, and education availability of adequate quantity.

Keywords: Population, Density, Growth

Introduction:

Population is effective resources of nation it's indicates social, economic & cultural improvement characteristics. population geography is a branch of Human Geography. Population play significant and effective role in nation development. Population topic always dynamic that's why the resource availability and utilization pattern are closely associated with socio-economic and socio- cultural development. These characteristics are mainly depending upon physical and cultural environment of the region. Population density is the number of persons inhabited per square kilometre of the area. Population growth is directly dependent on population density the population density has continuously changed in space and time with migration and varying rates of population growth. Comparatively demographic study has been included the factors of population density, pattern, composition these characteristics is significant for understanding for planning at the local and regional level.

Objective:

The objective of the present paper is to study and analysed spatial variation of population density in Kolhapur district.

Database and Methodology:

Present paper is based on secondary data, secondary data has been collected in various sources which includes published and unpublished books, district census handbook of Solapur district in 2001 and 2011, socio-economic review of Solapur district. Collected data is processed and presented in the form of tabular and graphical method.

भोगलकालीन स्त्रियांची सामाजिकस्थिती : एक अभ्यास

पा.डॉ. महाजतन गेंड

इंग्लिश विभाग, पुणे
आझद महाराष्ट्रविद्यापीठ, अहमदनगर

प्रस्तावना :

भारतात प्राचीन कालखंडात स्त्रियांना समाजातच मानाचे स्थान होते. स्त्रिया शिक्षणाबरोबरच धार्मिक कार्यात महभाग घेत असत. राजकारणात स्त्रिया सक्रीय असल्याचे दिग्गूण घेत. गृहीणी म्हणून तिा महत्त्वाचे स्थान होते. पुर्वील काळात माच ती ठराविक चौकटीत पुरफटत गेली. मलीमारुख्या विकृत चालीरितीने तिच्या स्थानावर गदा आणली. पुढे परीकरांची आक्रमणे आपल्या देशावर होऊन लागल्यावर तिला १. 'श्रीआड जावे लागले तरांचे चालीरितीमांमारुख्या अन्यायकारी प्रथा समाजात रुढ झाल्यामुळे तिला तगणे अधिक कठीण झाले.

भोगलकालखंडात स्त्रियांना समाजातच प्राचीन वज्रवृद्धाप्रमाणे प्रोत्थ नव्हती. भोगल बादशहा त्याच प्रमाणेसदर पांचे विलासी जीवन जगत असत. पडदापडती आणि चालीरितीत घामुळेसंपूर्ण समागाचे एक अधिष्ठ अण बसले. मुस्लीम स्त्रियांच्या राहण्याच्या पध्दतीचा परिणामांहु स्त्रियावरही झाला. मुस्लीम राहण्याच्या भितीने स्त्रियांना बाहेर पडणे अवघड झाले. चालीरितीत करणा येत नसल्यामुळेसती जाण्याची संकश अधिक वाढली.

भोगलकाळातील मुस्लिम समाजातील स्त्रियांची स्थिती :

भोगल काळात स्त्रिया अंगी कितीही उच्च दर्जा व भोगल गूण असले तरी पुण्यापेक्षा तिला नेहमीच दुय्यम स्थान असावे अशी मुस्लिम समागात जमसमजत होती. सर्वसामान्य स्त्रियांचे जीवन साधारणपणे पुरावलेची 'कष्टदाक' व कष्टावण हाताहुद स्त्रियापेक्षा मुस्लिम स्त्रियांची परिस्थिती चांगली होती. पुण्याच्या तुलनेतच त्यांचा स्थानेच, गुणसोयी, मानसस्थान हा कमी प्रमाणाने झळत होती. स्त्रियाणि पुण्याचे समाजातही संकष भूत नव्हते. फथम व उच्च वर्गातील स्त्रियात समान आणि कुर्यातच घडताच होते. पडदापडती व बागल्लेच्याची पध्दती घामुळेस्थिती अधिकच झळतयवले. हाती साधारणपणे मुस्लिम स्त्रिया पांगर, वेळी घडणातसमागेन घडणु व संकष हा धारण घेयवत असत. मुस्लिम समागात मुस्लिम स्त्रियापेक्षा इरॉकी वल्लत व संकष हा धारण घेत घडताच वाघर करत. अल्लत पध्दतक समागातच घडताच.

स्त्रिया समागातच घडताच. हा समागातच घडताच. हा समागातच घडताच.

भोगलकालीन भोगलकाळात समागातच प्राचीन वज्रवृद्धाप्रमाणे प्रोत्थ नव्हती. भोगल बादशहा त्याच प्रमाणेसदर पांचे विलासी जीवन जगत असत. पडदापडती आणि चालीरितीत घामुळेसंपूर्ण समागाचे एक अधिष्ठ अण बसले. मुस्लीम स्त्रियांच्या राहण्याच्या पध्दतीचा परिणामांहु स्त्रियावरही झाला. मुस्लीम राहण्याच्या भितीने स्त्रियांना बाहेर पडणे अवघड झाले. चालीरितीत करणा येत नसल्यामुळेसती जाण्याची संकश अधिक वाढली. भोगलकाळात स्त्रिया अंगी कितीही उच्च दर्जा व भोगल गूण असले तरी पुण्यापेक्षा तिला नेहमीच दुय्यम स्थान असावे अशी मुस्लिम समागात जमसमजत होती. सर्वसामान्य स्त्रियांचे जीवन साधारणपणे पुरावलेची 'कष्टदाक' व कष्टावण हाताहुद स्त्रियापेक्षा मुस्लिम स्त्रियांची परिस्थिती चांगली होती. पुण्याच्या तुलनेतच त्यांचा स्थानेच, गुणसोयी, मानसस्थान हा कमी प्रमाणाने झळत होती. स्त्रियाणि पुण्याचे समाजातही संकष भूत नव्हते. फथम व उच्च वर्गातील स्त्रियात समान आणि कुर्यातच घडताच होते. पडदापडती व बागल्लेच्याची पध्दती घामुळेस्थिती अधिकच झळतयवले. हाती साधारणपणे मुस्लिम स्त्रिया पांगर, वेळी घडणातसमागेन घडणु व संकष हा धारण घेयवत असत. मुस्लिम समागात मुस्लिम स्त्रियापेक्षा इरॉकी वल्लत व संकष हा धारण घेत घडताच वाघर करत. अल्लत पध्दतक समागातच घडताच.

शिवात पध्दती :

भोगलकाळात स्त्रिया अंगी कितीही उच्च दर्जा व भोगल गूण असले तरी पुण्यापेक्षा तिला नेहमीच दुय्यम स्थान असावे अशी मुस्लिम समागात जमसमजत होती. सर्वसामान्य स्त्रियांचे जीवन साधारणपणे पुरावलेची 'कष्टदाक' व कष्टावण हाताहुद स्त्रियापेक्षा मुस्लिम स्त्रियांची परिस्थिती चांगली होती. पुण्याच्या तुलनेतच त्यांचा स्थानेच, गुणसोयी, मानसस्थान हा कमी प्रमाणाने झळत होती. स्त्रियाणि पुण्याचे समाजातही संकष भूत नव्हते. फथम व उच्च वर्गातील स्त्रियात समान आणि कुर्यातच घडताच होते. पडदापडती व बागल्लेच्याची पध्दती घामुळेस्थिती अधिकच झळतयवले. हाती साधारणपणे मुस्लिम स्त्रिया पांगर, वेळी घडणातसमागेन घडणु व संकष हा धारण घेयवत असत. मुस्लिम समागात मुस्लिम स्त्रियापेक्षा इरॉकी वल्लत व संकष हा धारण घेत घडताच वाघर करत. अल्लत पध्दतक समागातच घडताच.

Contemporary History and Research Methodology

हैद्राबाद स्वातंत्र्यसंग्रामात औसा तालुक्याचे योगदान

डॉ. शहाजहान शेख

इतिहास विभाग प्रमुख,

आझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर

(मो. ९८५०५६८५५०)

प्रस्तावना :

भारताच्या स्वातंत्र्य लढ्याचे एक सोनेरी पान म्हणूनच हैद्राबाद मुक्तीसंग्रामाकडे पाहिले जाते. खरतर हैद्राबादचा मुक्तीलढा हा राष्ट्रीय इतिहासाचा एक भाग आहे. स्वातंत्र्याचे मुल्यरक्षण करण्यासाठी व शोषणास पूर्णविराम देण्यासाठी हा इतिहास प्रेरक ठरण्यास आहे. हैद्राबादचा स्वातंत्र्य संग्राम हा देशाच्या व देशातील इतर भागांच्या स्वातंत्र्य संग्रामासारखा मर्यादीत आघाडीवरचा लढा नव्हता. त्यावेळेसच्या त्रिभाषिक विभागात या लढ्याने लोकलढ्याचे व्यापक स्वरूप धारण केले होते. कोणत्याही इतिहासाला कलाटणी देणारी चळवळ वेळा लोकां चळवळ होते तेव्हास त्या देशाच्या इतिहासाला नवे वळण प्राप्त होते. हैद्राबादचा लढा हा मर्यादीत आघाडीवरचा लढा नव्हता तर एकाच वेळी अनेक आघाड्यांवर पेटलेला तो मुलमूल व्यापक संघर्ष होता. हैद्राबाद मुक्ती लढ्याच्या अभ्यासाचे अनेक पैलू दुर्लक्षित राहिले आहेत. शहरातील लढ्याप्रमाणेच गावागावातून या लढ्याचे स्वरूप कसे होते? मराठवाड्यातील विविध तानुके आणि गावे त्यात कसे महत्वाची झाले होते? तळगाळातील लोकांनी देशातील मुक्तीलढ्यात आपले योगदान कसे व कोणत्या पध्दतीने दिले होते? हे बाबकाईने अभ्यासनाची गरज आहे.

मराठवाडा हा हैद्राबाद मुक्तीलढ्यात त्याग, समर्पण व संघर्ष पर्वत सदैव पुढे होता. मराठवाड्याच्या खांडावरच क्रांतीची पताका होती. मराठवाड्याने लोकजागृतीत आणि पुढे सशस्त्र आंदोलनातही या लढ्याची रामांचक व तेवढीच तेजस्वी बाजू अभ्यासताना त्या सत्याची पुन्हा प्रचिती येते. हैद्राबाद मुक्तीलढ्यात संपूर्ण मराठवाडा अग्रभागी होता आणि त्यात उस्मानाबाद जिल्हाने महत्त्वपूर्ण योगदान दिल्याचे दिसून येते. हैद्राबाद मुक्तीसंग्रामाचे सेनानी आणि हैद्राबाद स्टेट काँग्रेसचे पहिले अध्यक्ष प. स्वामी रामानंद तीर्थ यांच्या व्यक्तीमत्त्वाची वळणघडण होण्याची प्रक्रिया तुळजापूर तालुक्यातील हिप्परगा (नारसोबाचे) इथे घडली. हैद्राबाद मुक्तीलढ्यातील पहिल्या व दुसऱ्या नेहृत्वाची कांही मराठी धार्मिक पट्टा असलेल्या मराठवाडा विभागातून उदयास आली आहे.

हैद्राबाद स्वातंत्र्य संग्रामात उस्मानाबाद जिल्हा सर्वाधिक सक्रिय होता. समाजाच्या सर्व थरातील मंडळी जावेळी कांही ना कांही करण्यासाठी घडपडत होती. उस्मानाबाद जिल्ह्यात व्यंकटेश बापूजी जोशी (कॅप्टन जोशी) विश्वभरराव हदाळकर, उपरण्याचे नाना माहेब चिचोलीकर, तात्याराव मोरे, नारायणराव लोहारेकर, सातूरचे डॉ. निळकंठराव कुलकर्णी, अहमदपूरचे माणिकराव पागे, निवृत्ती रेड्डी हे प्रमुख कार्यकर्ते होते. त्यांच्याखेरीज पूर्णवेळी कार्यकर्त्यांची बरीच मोठी संख्या होती. राणवेद्राव दिवाण, बाबूराव कानडे, श्रीनिवास अहंकारी, शेधान वाघमारे, देवीसिंह चौहान, कालिदासराव देशपांडे यांच्यासारखे पूर्णवेळ संघटक संपूर्ण जिल्ह्यात चळवळ आघाडीवर ठेवण्याची पराकाष्ठा करीत होते. १९८६ मध्ये लातूरच्या महाराष्ट्र परिषदेच्या वेळी फुलचंद गांधी महाराष्ट्र परिषदेत व काँग्रेसच्या राजकारणात आले.

औसा-लोहारा पश्चिमांत हिप्परगा नावाच्या एका ओढ्याशा खेड्यात एका विलक्षण प्रयोगाची मुसवत आली. निझाम सरकारच्या उर्दू माध्यमाच्या शिक्षणाला कटाखून काढी राष्ट्रीय पुनोच्चा तरुणांनी या खेड्यात, राष्ट्रीय शाळा सुरू करण्याचे पाडम केले होते. १९२१ च्या विद्ययादशमीला या शाळेची स्थापना झाली. लोहारांचे अनेकदा कुलकर्णी व त्यांचे वधू व्यंकटराव कुलकर्णी या शाळेचे मर्यादापक होते. स्वामी रामानंद तीर्थ व प. बाबामाहेब परंजपे हे अध्यापक म्हणून तेथे आले. या दोघांनी नंतर संपूर्ण हैद्राबाद राज्यात मुक्ती संग्रामासाठी म्हणून हजारो तरुणांना उभे करून दाखविले. हैद्राबाद मुक्ती संग्रामाची ठिणगी उस्मानाबाद जिल्ह्यातील हिप्परगा या गावी घडली.

१) देवीसिंह चौहान : उस्मानाबाद जिल्ह्याचा १९२२ पर्यंत अविभाज्य पटक असलेल्या औसा तालुक्याने हैद्राबाद मुक्ती संग्रामाच्या विविध आघाड्यांवर आपला विशेष ठसा निर्याप केल्याचे दिसून येते. हैद्राबाद मुक्ती संग्राम मराठवाड्यातील त्या स्वातंत्र्यवीरानी अज्ञानात केला अशा अग्रगण्य स्वातंत्र्य सैनिकांमध्ये श्री. देवीसिंह चौहान (गुरुजी) यांचे स्थान बदल्योलाचे मानले जाते. श्री. देवीसिंह चौहान यांचा जन्म मराठवाड्यातील गावाच्या नातू विद्यापील औसा तालुक्यात भौने नागरासोपा या गावात २ मार्च १९०९ मध्ये झाला. देवीसिंहनी आपले लढानेपण नागरासोपाच्या माळगनाकर गुंे राखीत राखीत अत्यंत पात्रपुर्ण कुतूबने घालविले. त्यांनी आई अचिकाबाई हिला उपट्टीवाडी म्हणून मधोपले जात अग. १९३१ मध्ये हिप्परगाच्या शाळेतून ते मॅट्रीकची परीक्षा उत्तीर्ण केली. तेव्हा ते मुंबई विद्यापीठातून गुणानुक्रमे सर्व तृतीय होते. पुढे त्यांनी मुंबई विद्यापीठातून बी.ए. अनिमं ही परीक्षा उत्तीर्ण केली. स्वामी रामानंद तीर्थ व प. बाबामाहेब परंजपे यांच्या मल्लयामुळे श्री. देवीसिंहानी वकिलीच्या व्यवसायावर पाणी सोडले व भागत विद्यालय उगवण येथे मुध्यायापक पद स्वीकारले. हिप्परगाच्या शाळेत शिक्षण असताना प. स्वामी रामानंद तीर्थच्या माणिकरावपुत्र देवीसिंहामध्ये देशभक्ती, त्या. अभ्यासकुती, परिश्रमशौलता, निर्भयता इत्यादी गुणांचा विकास घडून आला. स्टेट काँग्रेसच्या लढ्यात श्री. देवीसिंहानी स्वामीजींच्या प्रणमलेन आले. पुढे १९४७ मध्ये हैद्राबाद स्टेट काँग्रेसने व्यापक आंदोलन पुकारले. तेव्हा गुरुजींनी स्टेट काँग्रेस सत्याग्रहात सक्रिय सहभाग घेतला. स्वातंत्र्य लढ्यातील सक्रीय सहभागामुळेच गुरुजींना २७ ऑगस्ट १९४७ पासून तुंगवाम भागाचा लागला.

२) संदेशाग्र खानपारई : औसा तालुक्यातील त्या वेदावानी स्वातंत्र्य सैनिक म्हणून श्री. खानपारई मुंबई याचा उल्लेख करताना म्हणून त्यांच्या जन्म औसा तालुक्यात झालेला अग. १९२२ मध्ये झाला. १९४७ मध्ये खानपारई यांचे लढ्यात भाग घेणे सुरु झाले. त्यांनी तृतीय वर्षात त्यांचा प. स्वामी रामानंद तीर्थ व प. बाबामाहेब परंजपे यांच्या मल्लयामुळे श्री. देवीसिंहानी वकिलीच्या व्यवसायावर पाणी सोडले व भागत विद्यालय उगवण येथे मुध्यायापक पद स्वीकारले. हिप्परगाच्या शाळेत शिक्षण असताना प. स्वामी रामानंद तीर्थच्या माणिकरावपुत्र देवीसिंहामध्ये देशभक्ती, त्या. अभ्यासकुती, परिश्रमशौलता, निर्भयता इत्यादी गुणांचा विकास घडून आला. स्टेट काँग्रेसच्या लढ्यात श्री. देवीसिंहानी स्वामीजींच्या प्रणमलेन आले. पुढे १९४७ मध्ये हैद्राबाद स्टेट काँग्रेसने व्यापक आंदोलन पुकारले. तेव्हा गुरुजींनी स्टेट काँग्रेस सत्याग्रहात सक्रिय सहभाग घेतला. स्वातंत्र्य लढ्यातील सक्रीय सहभागामुळेच गुरुजींना २७ ऑगस्ट १९४७ पासून तुंगवाम भागाचा लागला.

THE HISTORY OF ADIL SHAHI KINGDOM OF BIJAPUR

Dr. Ladaf Shafie Khajamainuddin
Dept. of History, Azad Mahavidyalaya AUSA, Dist. Latur, Maharashtra.

(1) Yusuf Adil Khan (1489-1510)

Yusuf Adil Khan, by carving out a new State of his own from the Bijapur province of the tottering Bahmani Empire, established a new line of the Adil Shahi Sultans with Bijapur as its capital. The new dynasty ruled over the part of Deccan for nearly two hundred years, from 1489 to 1686 when it was finally absorbed in the Mughal Empire by Aurangzeb. The history of Bijapur is a record of almost continuous struggle for existence with both the external as well as internal forces. A possible continuity of faith and interest and dynastic-matrimonial alliances among the Deccan Sultans were powerless to curb their ambition of territorial aggrandizement. The Adil Shahi Sultans tried to acquire the hegemony of the Deccan, and this goal obviously clashed with that of the Nizam Shahis of Ahmadnagar and the Qutb Shahis of Golconda. Factionalism was the major internal disruptive force which the Adil Shahis had inherited from the Bahmanis. Since it was a multi-national and multi-racial state, three factious-Afaqis, Dakhnis and Habashis played a major role in shaping the destiny of the Adil Shahi dynasty and eventually continuous party strife proved fatal for the kingdom. The alteration of Sunni and Shahi doctrines with the change of ruler too had its repercussions on the nobles, who were the virtual pillars of the kingdom.¹

After the assumption of autonomous rule by Yusuf Adil Khan the first hostility against him was initiated by the Bahmani Prime Minister Qasim Barid. He did not like the independent authority exercised by Yusuf at Bijapur. Qasim wished to curb the power of Yusuf and his own authority over Bijapur. He induced Vijaynagar to join with him in attacking Yusuf's territory. The same time he approached Bahadur Gilani, who was the thanadar and virtual ruler of Goa and Konkan, to invade Yusuf's territory. The Vijaynagar forces marched to Raichur doab and attacked Raichur and Mudgal, while Bahadur occupied Janakhandi. Through shrewd diplomacy Yusuf made peace with Vijaynagar and then concentrated on Qasim. In an action Yusuf emerged victorious.²

Since then the major part of the Yusuf's reign was spent in warding off the territorial encroachment of neighbouring rulers. In 1510 he came in clash with the Portuguese at Goa, who captured that fort from the Bijapuris. But, later in the same year, Yusuf recovered it. Thus by his able statesmanship and diplomacy Yusuf weathered the initial storms with fortitude and laid a solid foundation of the new dynasty and the Kingdom.³

After a reign of twenty two years Yusuf died in 1510. At the time of his death the Bijapur state extended from Dabul in the north-west to Goa in the south. The rivers Bhima and Krishna formed the northern and southern boundaries, while on the east the boundary reached at the confluence of the two rivers, near Raichur.⁴

ऐतेहासीक पर्यटनाचा बीड जिल्हा

प्र. डॉ. लदाफ शाफी खाजागीनोदीन
इतिहास विभाग , आझाद महाविद्यालय, औरा , जि. लातूर .

प्रस्तावना :-

बीड जिल्हा म्हणजे गिराट संस्कृतीचा गाहेरधरम आहे. या जिल्हाच्या इतिहासा वरील काळापासून ज्ञात आहे. वेद आणि पुराणात त्याचा उल्लेख 'अरगावा' असा केलेला असून पाठ्य काळात त्याला चंपावती असे संबोधले जात असात. उज्जैनच्या राजांची साडेसाती त्याच ठिकाणी रांपली ; त्यावेळी बीडला 'तामसिगावूर' या नावाने ओळखत जाई असे म्हनि महात्म्यागण्ये वर्णन केले आहे. अथ चातुर्व्य राष्ट्रकुट, आणि दादवांनी त्यावर राज्य केले फारशी भाषेत 'भीर' या शब्दाचा वाणी असा झेतो त्याचा अपभ्रंश होऊन बीड हे काय गोगल काळात वट झाले.

महाराष्ट्र राज्याच्या औरंगाबाद महसुल विभागागण्ये केन्द्रस्थानी असलेला बीड जिल्हा हा उत्तर अक्षांश 18.3 १ 19.3 अक्षांशागण्ये आणि 74.5 ते 76.5 पूर्व रेखांशागण्ये वसलेला आहे. पुढे सोलापूर या राष्ट्रीय महामार्ग क्र 211 हा बीड शहर असून बीड जिल्हाच्या उत्तरेत औरंगाबाद आणि जातला हे जिल्हे वायव्य पश्चिम आणि पूर्वेत म्हणू अहमदनगर जिल्हा दक्षिणेस चाचुस अहमदनगर जिल्हा आणि उस्मानाबाद व आगणीस पूर्व आणि इस्लामपूर तालुके परगणी हे जिल्हे आहेत बीड शहराला रेल्वे जोडलेली नाही मात्र बीड जिल्ह्यातील परळी हे रेल्वे स्थानक आहे ते या बीड पासून 80 कि.मी. अंतरावर आहे. मुंबई पासून रस्ता मार्गे बीडचे अंतर 401 कि.मी. आहे. जिल्हाचे प्रमुख पर्यटनाविषयी माहिती खालील प्रमाणे आहे.

परळी वैजीनाथ :- वैद्यनाथ ज्योतिर्लिंग :-

परळी म्हणजे परळी. असून कलचुगावत परळी किंवा परळी या नावाने हे स्थान ओळखले जाते. तर कलचुगावत परळीचे वैजयंती क्षेत्र, द्वापर, युगात मजरेखा, किंवा क्रांतीपुरांशेत्र या नावाने ओळखले जाते. द्वापर युगात खरोखर संत्र तिथ्य करताना भारकराचायांनी कलचुगावतील परळी नावाचा वापर केला आहे. या ग्रंथाच्या मानीकेतील किंवा पणाल म्हटले आहे की, पंचात्र व गुजरातेतही वैद्यनाथाची मंदीरे आहेत मात्र शिवपुराणांच्या ग्रंथभुतान उपभागात खीण (पिठन) मंगारखेडशा परळीचा उल्लेख आहे. त्यामुळे ज्योतिर्लिंगाच्या स्थान निश्चितीस मदत झाली. तर गुड ज्योतिर्लिंग खोतातही परल्हा वैजनाथ हा उल्लेख सापडतो, परळी ही प्राचीन नगरी आहे. यांचे सुमळ पुरावे सापडलात किंवा राष्ट्रकुटांच्या काळात या नगरीला मोठे महत्त्व होते. राष्ट्रकुट राजा तिरारा रुट याचा परळीत सापडलेला रुट राष्ट्रकुटांतील परळीचे महत्त्व अधोरेखित करतात. परळी वैजीनाथ येथे उपलब्ध झालेला या राष्ट्रकुट अर्धेन रुट अनेक अर्थांने उल्लेखनीय ठरतो.

भारतातील स्वतंत्रपु वारा ज्योतीर्लिंगाचेही वैद्यनाथ हे ज्योतिर्लिंग परळी शहरात आहे. हे मंदीर देवविष्णू वादबांधका श्रीकारणाधिप हेमाद्री यांनी बांधले. या मंदिराच्या अवशेषांचेही फक्त मंदी सुस्थितीत राहिलेला होत पुं पुण्यस्तोक अहिल्यादेवी होळकरांनी मंदिराचा जोषोडार केला मुंबी घटकाच्या दिवशी वैजनाथांच्या खेडेत पुं उभारण्याचा संकारम असतो. श्रावण महिन्यात येथे लक्ष्मिदेव पालतो दसऱ्याच्या दिवशी देवाची पालवीवून शिवजु (पुं)

2018

ISSN: 2393-6900

IMPACT FACTOR: 2.7625 (ISI)

VOLUME - 5 | ISSUE - 2 | OCTOBER - 2018

HISTORICITY RESEARCH JOURNAL

दुरदर्शी महागानव डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

डॉ. लताक शशी खान्नामोदीन

इतिहास विभाग, आझाद महाविद्यालय, औसा ता. औसा जि. लातूर

सामंजस्यः

भारतीय राज्यघटनेचे कित्येक मूल्ये आपण डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना ओळखतो त्यांनीह आपले संपूर्ण जिवन समाजसुधारणेच्या उजवीकडील बाजूने घेतले होते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना उच्च शिक्षण घेण्यासाठी त्यांना अनेक हजेरे रुपये सहाय्य करायच्या लागल्या होत्या. आपल्याला जी असत झाले ती इतरांना होऊ नये त्यासाठी त्यांनी आपुन्यनर प्रयत्न केले डॉ. आंबेडकर दलित संघित आणि असह्यतेमुळे अन्वय्य प्रसन्न झालेल्या चळवळीसाठी संघर्ष करणारे एकमेव महापुरुष होते. त्यांची बरोबरी करणारा इतिहासत दुरारा कोणीही आढळुन येत नाही. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे दुरदर्शी नेह होते. दलित संघीत आणि महिलतांच्या प्याय विकुल देण्यासाठी त्यांनी संघर्षत 'हिंदू कोड बिल' सोडले भारतातील एकी मुक्ती अजोडणच्या दृष्टीने या विलासि विशेष महत्त्व आहे. त्याच बरोबर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे अधिक विषयांचे पर्ये अन्वय्यक होते. संघर्षी कारणा विषयांचे त्यांनी संघा सजोत अन्वय्यत केला होता. 'सोव्हेम ऑफ रवी' हा प्रथ त्यांनी लिहिला होता.त्यावर त्यांना ब्रिटिश विद्यापीठाची पी.एच.डी. प्रदान केली होती. या प्रसंगामध्ये त्यांनी भारतीय चालवणार मुलभूत कित्तन केले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आधुनिक विचार तराणी, अंगीकरक असताना आपल्या हजारी घेतलेले कार्य पूर्ण करणयासाठी ते सघीक परिश्रम घेत असत. कोणत्याही विषयाचा ते सजोत अन्वय्यत करित असे. ते बौध्द धर्माचा विचार करणयामुची त्यांनी बौध्द चढ-नघाच सजोत अन्वय्यत केला व त्यावर अधारित मुद बौध्द हिज धम्म हा ग्रंथ लिहिला. बौध्द धर्मियांसाठी हा सघीक महत्त्वाच ग्रंथ मानला जातो. त्यांनी आपल्या अनुयाया सट्टेच ज्ञान संघादन करत रहावे असा सल्ला दिला तरीच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर बौध्द धर्माची दिला घेवून त्यांचा कथितोक्त आत्मविश्वास विकुल दिला.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे दारकर्मिणतात निवेदन :-

डॉ. राजेध प्रसाद यांनी कळविले होते. अतांचा निर्गत घेण्यासाठी डॉ. राजेध प्रसाद यांनी आपल्या अधिकारात दार कर्मिणन नेमले होते. याचकन डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा मुज हेतु बाय होता हे त्काल वेत. 8 नोव्हेंबर 1948 रोजी दार कर्मिणन मुबई येथे आते.त्यावेळी अनेक संस्था व व्यक्तींनी कर्मिणनला निवेदन दिले. त्याच प्रयाचे डॉ. आंबेडकरांनी ही दार कर्मिणनता निवेदन दिले. त्यानमध्ये महत्त्वाची बाय कळवे होती. माबावर आंतरधमक संघर्षीवर टाकला वेगळ नाही. धारताच्या पूर्ण संघाच झोताची घटना माबावर आंतरधमकेच्या संघानुसार झालेली आहे.मुबई नदत आणि सज्जत या घट्याची पूर्ण घटना माबावर आंतरधमकेच्या संघावर करणयात बाबी अजी कळकळीची संघर्षी केली आहे. अते डॉ. आंबेडकरांनी सांगितले त्याच बरोबर डॉ. आंबेडकर हे भारताचे कायदे मंत्री होते. त्यांनी दार कर्मिणनता दिलेल्या निवेदनत माबावर आंतरधमकेच्या संघात एक वेगळा मुद नाडला निवेदनत डॉ. आंबेडकर म्हणतात, "मुजरादच्या काही बायत अन्वय्यत प्रभाव आहे. तर कोही मागत पटेत बाय प्रभाव आहे. आणि हे दोन्ही जघती एक हीन्याची सज्जत आहे.अने अन्वय्यत इतर जघतीपर मात्र त्याचे दटपण आत्मविश्वास सज्जत नाही."

13.

स्त्री कल्याण कार्यक्रमान्तर महिला सबलीकरण

डॉ. प्रा. मधुकर कुमारी पत्राचार
संस्कृत प्रज्ञापीठ विद्यापीठ, अजयपुर, अजयपुर, अजयपुर, अजयपुर

प्रस्तावना - सध्याच्या जगात स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर. स्त्रींच्या कल्याणक अजयपुर.

सुशासन एक पारदर्शक शासन

डॉ. चंद्राण संजय संदिपान

लोकप्रशासन विभाग

आजाद महाविद्यालय औमा जि. लातूर

प्रस्तावना

२१ व्या शतकात खाजगीकरण, उदारोकरण आणि जागतिकीकरण ही संकल्पना उदयास आली. या संकल्पनेतून जागतिकीकरणाच्या संदर्भात सुशासन (Good Governance) हे प्रशासन, नागरी समाज, नव व्यवस्थापन या संकल्पनेवर प्रामुख्याने विशेष घडां होत आहे. प्रत्येक व्यक्तीला आर्थिक स्वातंत्र्य असणे. व्यक्तीच्या वयांमध्ये कर्मोत - कर्मा हस्तक्षेप व्हावा ही उदारोकरणाची भूमिकाही सुशासन निर्मितोला सहाय्यभूत ठरली आहे. शासनाच्या उत्कृष्ट धोरण निर्मितोमध्ये आणि त्याच्या अंमलबजावणीत सुशासनाचे प्रतिबिंब दिसून येते. जागतिकीकरण, उदारोकरण आणि खाजगीकरण या आधारावर लोक कल्याणकारी राज्यातील शासकीय व्यवस्थेमध्ये सुशासन (Good Governance) हे दिसून येते.

सन १९९० ला 'सुशासन' या संकल्पनेवर विशेष घडां होण्यास सुरुवात झाली. प्रामुख्याने जागतिक बँकेने आपल्या अहवालात १९८९ ला 'शासन' Governance असा सर्व प्रथम शब्दप्रयोग केला आहे. सन- १९९२ मध्ये जागतिक बँकेने 'Governance and Development' नावाचा नों अहवाल प्रसिध्द केला. त्या अहवालात सुशासन संबंधी विस्तृत घडां करण्यात आली आहे.

- १) सरकारचे स्वरूप कासे असावे ?
- २) देशातील सामाजिक आणि आर्थिक व्यवस्थानात सतंता उपयोग कशा प्रकारे केला जातो.
- ३) शासनामध्ये कुठपर्यंत अचानक काय करणयाचो क्षमता आहे.

वर्गाने यांचा विचार केल्यास सुशासनाचे स्वरूप कासे असावे हे लक्षात येत. प्राज्ञाने काळाप्रमाणे ते आधुनिक काळापर्यंत विचार केल्यास शासन व प्रशासकीय यंत्रणा हे समाजातील नये घटकवडा विकास साधण्यासाठी काही प्रमाणात अपयशवी ठरल्या असल्या तरीही वास्तविक सुशासन संकल्पना प्राज्ञाने राज्यव्यवस्थेत दिसून येते. कौटिल्याने आपल्या अर्थशास्त्र या ग्रंथात 'यथा राजा तथा प्रजा' हे तत्व सांगितले आहे. म्हणजे राजाने तेंड करावे जे जनतेला पाहिजे असेल तेंड करावे कौटिल्याच्या 'आदर्श राजा' प्लेटोचे 'आदर्श राज्य' महात्मा गांधी यांचे 'ग्रामस्वराज्य व रामराज्य' त्याप्रमाणे नयप्रकाश नारायण यांचे संपुर्ण प्रयोगी अशा सर्वेच्छ ग्रंथांमधून त्या-त्या काळातील शासनावरही प्रभाव असल्याचे दिसून येते.

आधुनिक काळातील लोकशाही शासनपध्दतीचा विचार केल्यास 'लोककल्याणकारी योजना' राबविणे व सार्वजनिक हित साध्य करणे हाच शासनाचा मुख्य उद्देश आहे. सार्वजनिक हित साध्य करण्यासाठी अनेक लोक कल्याणकारी योजनांची अंमलबजावणी करणे यासाठी प्रशासकीय यंत्रणा निर्माण करून व प्रशासकीय यंत्रणेतील कामगार्यांची 'बहुजन हिताय व बहुजन सुखाय' या म्हणोप्रमाणे सर्वसामान्य जनतेची सेवा करणे हे अर्पित असेल. प्राज्ञाने काळ ते आधुनिक काळाप्रमाणे प्रशासन आणि नागरशाही अस्तित्वात असल्याचे दिसून येते म्हणजे त्या-त्या काळात गव्हर्नंस (Governance) अस्तित्वात दिसून येतात.

आर्थिक सहयोग विकास संघटना (OECD Organization of Economic Co-Operation Development) या संघटनेत ३८ देशांचा समावेश करण्यात आला आहे. या संघटनेी विकसनशील देशांना सहाय्य करण्यासाठी तीन अटी घातल्या आहेत. त्या खालील प्रमाणे

- १) विकासामध्ये सर्वांना सहभागी करून घेणे
- २) मानवी हक्कांचे रक्षण करणे
- ३) लोकशाही पध्दती.

वर्गाने नव्याच्या आधार (OECD) या संघटनेत सुशासनाचे एक आदर्श जगाचे मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

सुशासनाचा अर्थ :-

- १) सुशासन म्हणजे पारदर्शक शासन असा या संकल्पनेचा साधन भाषा व सरळ अर्थ निघतो. म्हणजेच शासन होय.
- २) त्याच्या आधारेच शासन म्हणजे 'सुशासन' हाय असा अर्थ पडतो सांगितला आहे.

DIRECTORIES AS A READY REFERENCE TOOL OF INFORMATION

Galkwad Vrundavani Venkatrao
Assistant Professor (Library & Inf. Science)
Azad Mahavidyalaya, AUSA, Dist. Latur

Abstract:

Present age is information technology age. In this information explosion age directories are very important reference tool. There are two major categories of reference materials are general & subject. General sources include all subjects & present overviews off topics. Reference materials focused on specific subjects can provide more in – depth coverage.

Directories are required day to day because information lime experts, peoples, organization, addresses, phone numbers, fax, e-mail etc. is needed by different people such as Lecturers, Engineers, Researchers, Students, Doctors, Technologists, Business Managers, Industrialists, Advocate etc. Directory fulfills the information requirement of everybody, that's why directories are published in very larger number in the world, that one can find them in an average

Here researcher try to discuss such kind of directories.

Keywords : Information, Reference, Directory, Types of Directory etc.

1.1 Introduction :

The history of directories goes back to the eighteenth century, it has French history that time the body of five directors forming the executive power of France from 1795 to 1799, When only town and country directories were

available. They were a familiar part of the public libraries collection, but gradually, particularly since world war – II they have disappeared. A directory means serving to direct, or directing, or directive.

Education relating there are several national and international institutions. Commercial business and public institutions, social, economic and cultural institutions. These institutions are serving the society for their lifestyle, employment, production, profession, vocational and other day – to – day activities in the welfare of man to provide necessary knowledge & facilities. This type of information related to such institutions, such as their names, addresses, locations, telephone number, work & activities, nature, field of work & research etc. have needs to the common man & users.

Directory is a list of persons or organizations. Systematically arranged, usually in alphabetical or classified order giving address, applications, etc. for individuals, & officers, function's & similar data for organization.

Directory is a secondary source of information. It was either compiled or extracted from primary sources of information. Directory provides information about technological, social, economical, political, cultural, scientific, developmental, institutional etc. as per demand or needs of common peoples or users.

Information is needed by different people such as lecturers, technologists, industrials, engineers, business managers, industrialists, advocate, doctor, researchers, students etc. Information fulfills the requirement of everybody. Directories are helpful in many fields. Also reference librarian takes necessary help of directories to answer the queries of the readers / users.

1.2 Origin of the term Directory :

The word directory is from late middle English period i.e 1400-50, In Medieval Latin period it comes from directorium, noun is used as directorial. In French pertaining to the style

Mrs. Galkwad Vrundavani Venkatrao

Assistant Prof. in, Library and Information Science, Azad Mahavidyalaya, Ausa, Dist. Latur

Abstract

The creation of green Libraries is approaching a tipping point, generating a Green Library movement which is comprised of librarians, libraries, cities, college & university campuses committed to greening libraries & reducing their environmental impact. Constructing a Green Library building using a performance standard is a way some libraries are choosing to become green & sustainable.

This paper discusses about the Green Libraries Ecological sustainability. This paper subsequently discusses how to build a new green Library a check list of being sustainable building.

Keywords: Green Library, sustainability

Introduction

Father of Indian Library science Dr S.R.Ranganathan clearly said that in the 5th law of library science i.e. "Library is a growing organism" yes it is true in each & every aspects of libraries for eg. Books, furniture staff, reader & building also etc. Traditionally libraries are establishing in buildings, were more security is concern for library resources & as well as users.

Ecological sustainability which can often be an undervalued aspect for the marketing strategy of the library, Enthusiastic library users are calling on libraries not just to provide regular services but to communicate clear green identity. Libraries as gateways for knowledge and particularly responsible not only for disseminating the ideas of sustainability but also for leading by example and thus serving as exemplars. Ecological sustainability could be part of the marketing strategy of the library as a socially responsible body. Bringing environmental awareness to libraries does not necessarily require huge financial effort or a big budget. Activities in this field can be developed in co-operation with unpaid partners like NGO's friends of the library groups, school projects, library suppliers and library users. There is a wide range of ways to promote the idea of the Green library. Use of recycled materials, virtual user services

27.

स्त्रीवाद : अर्थ, विकास व प्रकार

होरसागर दिलीपकुमार दगडू

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, आझाद मराठवाड्यालय, सोमा जि. लातूर

प्रस्तावना : प्रसंगानुसार मराठीतूनही 'स्त्रीवाद अर्थ, विकास व प्रकार', या शिर्षकाखाली कल्पनेची आहे. स्त्रीवाद हा एक विचारप्रणाली असून स्त्री स्वातंत्र्याचा उदयान करणारा एक राजकीय दृष्टीकोण आहे. स्त्रीवाद हा एक पश्चिमात्य संकल्पना मानली जाते. ऐतिहासिक कालक्रमामध्ये स्त्रियांना दुय्यमत्व का व कास प्राप्त झाले, याची कारणसोमोसा करून स्त्रीवादी विचारमार्गाचा माभावूच होय. कवळ स्त्री पुरुष समतापेक्षित मानवी समाजाची निर्मिती करणे नव्हे तर संपूर्णपणे शासनाविरोधक स्त्री हे स्त्रीवादाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे. स्त्रीवादाची मूल्यज्ञान पाश्चात्य राष्ट्रामध्ये १९ व्या शतकाच्या अखेरीस व विस्ताराने शतकाच्या प्रारंभी झाल्याचे स्पष्ट होते.

स्त्रीवाद - अर्थ : Feminism (फेमिनिझम) हा मूळ स्वीटन भाषेतून शब्द असून Feminia या शब्दाचा अर्थ women असा आहे. Having a quality of females-स्त्रियांचे गुण या अर्थाने १८९० च्या दशकामध्ये womanism या शब्दाखाली feminism हा शब्द प्रथमच वापरण्यात आल्याचे दिसून येते. अशाप्रकारे feminism हा शब्द स्त्री-पुरुष लैंगिक समानतेचा सिध्दान्त आणि स्त्रियांच्या हक्कांची चळवळ या अर्थाने उपयोगात आणला जाऊ लागला. पहिले रॉबेर्ट यानो २७ एप्रिल १८९५ एका नियतकालिकामध्ये शब्द परिभाषित करतांना प्रथमतः हा शब्द वापरल्यानंतर तो सर्वत्र प्रसंगित व प्रचलित झाल्याचे स्पष्ट होते. एकंदरीत विंगंधे न मानता स्त्री पुरुष समतेवर विचारात उतरणारा या अर्थाने हा शब्द उपयोगात आणला जाऊ लागला.

ॲम बाटमूर यानो त्याच्या 'द रिक्विररी ऑफ मॉडर्निटी वॉट' या सन १९८३ मध्ये लिहिलेल्या ग्रंथात म्हणतात की, स्त्रीवाद हा विषय भास कवळ स्त्रीचा व कवळीचा विषय बनलेला आहे. वर्कॉलगाच्या शतकाच्या प्रारंभी चाललेल्या फ्युरियर या पाश्चात्य तत्ववेत्त्याने स्त्रीवाद हा शब्द स्त्री मताधिकार या अर्थाने वापरला. स्त्रियांना समानाधिकार मिळाने दली आणि स्वातंत्र्य हो स्त्रीवादाची मूलतत्त्वे आहेत. स्त्रीवाद स्त्री - पुरुष साम्यातून लैंगिक विषमतेस एक नैसर्गिक वास्तविकता स्वरूपात पाहता. त्याच्या दृष्टीने स्त्री-पुरुष यांच्यातील परस्पर शारीरिक गरजे समानावस्थापित व राजकीय मुद्दा आहे. शारीरिकदृष्ट्या शक्तीशाली पुरुष स्वतःला बाध आणि सांस्कृतिक चाबतीत गुलाम स्वबलात. सृष्टीसंध झाल्यास नव्हे तर हाईन पाहता येते, स्त्रियांचे दुय्यमत्व आणि त्यासाठी करावया लागणाऱ्या सोप्यांचे विस्तारण म्हणजे स्त्रीवाद होय. स्त्रीवाद स्त्रियांच्या शासनाविरोधक अत्याचाराविरुद्ध समानता, वृत्त्यात आणि कामाच्या ठिकाणी जागृती निर्माण करता आणि ही परिस्थिती बदलण्यासाठी स्त्री पुरुषांनी जाणीवपूर्वक विचार आणि कृती करणे म्हणजे स्त्रीवाद होय. एकंदरीत स्त्रियांना समान राजकीय, आर्थिक आणि सामाजिक अधिकार मिळवून देण्याचे उद्दिष्ट ठेवणाऱ्या सर्व प्रयत्नांना व चळवळींना साधारणपणे स्त्रीवाद म्हणून संबोधण्यात येते.

स्त्रीवादाचा विकास : स्त्रीवादाचा विकास पुढील तसेच टप्प्यात झाल्याचे स्पष्ट होत.

अ) पहिला टप्पा (लाट) (१८३० ते १९२०) : स्त्रीवादाचा पहिला टप्पा (लाट) इ.स. १८३० ते १९२० या कालखंडातून असून अमेरिकेतून माहिलेना प्रौढ मताधिकार प्राप्त करून देण्यासाठी जी चळवळ उभी राहिली तीच स्त्रीवादाचा पहिला टप्पा म्हणून ओळखला जातो. स्त्री मताधिकार चळवळीसंदर्भात हा पहिला टप्पा विशेषतः ओळखला जातो. ब्रिटीश पारलम्यंतून १७७६ मध्ये स्वतंत्र होऊन सन १७८९ मध्ये अध्यक्षीय लोकशाही शासनरुद्धी स्त्रीवादातल्या अमेरिकेतील माहिलेना सन १९२० पर्यंत प्रौढ मताधिकार दिलेला नव्हता, त्यामुळे अमेरिकेतील राष्ट्रपत्यांच्या काळी हाऊस या कार्यलयसमोर तसेच पोलच्या नेतृत्वाखाली अमेरिकन स्त्रियांना प्रौढ मताधिकार देण्याच्या मागणीसाठी नेशनल वूमन्स सघटनेच्या सदस्यांनी अमेरिकन सरकारचा निषेध केला. परिणामी वृद्ध सन १९२० मध्ये अमेरिकन स्त्रियांना प्रौढ मताधिकार प्राप्त झाल्याचे दिसून येते. एकंदरीत या कालखंडात पाश्चात्य राष्ट्रांमध्ये स्त्रियांच्या मताधिकाराची मागणी होऊन अनेक पाश्चात्य देशांमध्ये स्त्रियांना मताधिकार प्राप्त झाला. या पहिल्या टप्प्यात कुन्स्टोन ब्रॉट यांच्या 'द व्हिडिंक्शन ऑफ गॅट ऑफ वूमन्' (१८६९) या ग्रंथाने पाश्चात्य राष्ट्रांत स्त्रीवादाच्या दृष्टीकोनातून विचार करण्याचे मार्गमरुता उदयाला आली.

ब) दुसरा टप्पा (सन १९१०-१९७०) : स्त्रीवादाचा दुसरा टप्पा (लाट) सन १९६० ते १९७० या कालखंडात झाला असे मानले जाते. स्त्रीवादाचा हा दुसरा टप्पा विविध विषयांवर विस्तृतपणे धर देणारा होता. काम (रोजगार) ठिकाणी स्त्रियांची सुरक्षितता, घननासदरुपे स्त्रियांना स्वतंत्रताधिकार अधिकार, स्त्रियांची मानहानी व शोषण करणाऱ्या स्त्री, प्रवा व परंपरा इत्यादींना प्रतिबंध करणारे कायदे, जीवनाच्या विविध क्षणामध्ये स्त्री मिळवण्यासाठी कायदे, स्त्रियांची स्थिती सुधारण्यासाठी विविध कायद्यांची आवश्यकता इत्यादी घटककार या दुसऱ्या टप्प्यात धर टप्प्यात आल्याचे स्पष्ट होते. या टप्प्यात मिर्मान द बुझा, शुर्नामव फायरस्टोन, बर्तो अबद्रुक, सुमान बोयर्नामन्, मेरीबेली, अर्जेन इत्यादी, ऑट्टो ह्युब विन, मार्लेन थच, बिटी फ्रिडमन, फ्रेड मिलेट, रुग्विन मोर्गेन, शीला रोब्योम इत्यादी स्त्रीवादी स्त्रीवादीना मातृपुत्र सांगताने टप्प्याचे दिसून येते.

स्त्रीवादाचा दुसऱ्या टप्प्यात प्रारंभ सन १९६३ मध्ये बिटी फ्रिडमन यांच्या The feminine mystique या प्रकाशित झालेल्या ग्रंथाच्या पासून झाल्याचे स्पष्ट होते. हा स्त्रीवादाचा टप्पा जहाल टप्पा म्हणून ओळखण्यात येतो. तसेच सैद्धांतिक दृष्ट्या हा स्त्रीवाद नव - मार्क्सवाद आणि मताधिकारवादाचा माग मानला जातो. अर्जुनार भास्करेल (The subjection of women - १९७०) आणि मुत्तांमव फायरस्टोन (The

५. नक्षलवादाचा आदिवासीच्या आर्थिक जीवनावरील प्रभाव

डॉ. साबुंके जयसिंग झारदेव

सहाय्यक प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग, आझाद महाविद्यालय औसा, जि. लातूर.

प्रस्तावना

भारतासमोर ज्या अनेक समस्या निर्माण झाल्या आहेत. त्यापैकी दहशतवाद, नक्षलवाद ही प्रमुख समस्या आहे. ज्यामुळे भारताची अंतर्गत सुरक्षा व्यवस्था कोलमडली असून भारतात अराजकता निर्माण झाली आहे. त्यापैकी दहशतवाद ही संपूर्ण जगासठी डोकुदुखी ठरली आहे. दहशतवादा प्रमाणेच नक्षलवाद ही सद्यस्थितीत सुरक्षेच्या दृष्टीने मोठे आव्हान बनले आहे. समाजात जसे परिवर्तन होत आहे. तसे नक्षलवादाचे स्वरूप व्यापक रूप घारण करत आहे. अलोकडौल काळात नक्षलवादी कारवाया मोठा प्रमाणात होताना दिसून येत आहेत. तो एक भारतीय अर्थकारण, राजकारण व समाजकारणात एक चर्चेचा विषय ठरला आहे. स्वातंत्र्यानंतर भारतीय समाजासमोर ज्या विविध समस्या निर्माण झाल्या. त्यामध्ये सर्वात महत्त्वाची समस्या म्हणजे नक्षलवाद होय. नक्षलवादी चळवळ नाव पडण्याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे याची सुरुवात पश्चिम बंगालमधील मिलीगुडी जिल्ह्यातील नक्षलवादी या गावातून झाली. हि चळवळ अशा ठिकाणी विकसित झाली जेथे जनता मुळ, बेरोजगारी, शोषण, स्त्रीवावरील अत्याचार व विविध प्रकारच्या कराची वसुली यासारख्या त्रासांनी त्रासलेली होती. तेथील स्थानिक आदिवासींना या नक्षलवादी चळवळीमुळे आपल्या समस्या संपतून असे वाटले पण समस्यात आणखीन भरच पडत गेली.

संशोधन पध्दती

संबंधीत विषयाच्या अभ्यासारांमध्ये संशोधकाने दुय्यम तथ्य संकलनाचा आधार घेतला आहे. ज्यामध्ये पुस्तके, ग्रंथ, लेख, साप्ताहिके, मासिके, वृत्तपत्रे इ. चा उपयोग केला आहे.

शोधनिबंधाचे उद्देश

- १) नक्षली चळवळीचा अभ्यास करणे.
- २) नक्षली चळवळीचा आदिवासीच्या आर्थिक जीवनावरील परिणामाचा अभ्यास करणे.

गृहीतके

- १) नक्षली चळवळ प्रस्थापीतांच्या शोषणातून उदयास आलेली आहे.
- २) नक्षलवादी आदिवासींना आर्थिक प्रलोभणे दाखवतात.
- ३) राजकीय व सार्वजनिक भ्रष्टाचारी नक्षलवादाचा उदय झाला.

मानवाधिकार आणि आदिवासी समुदाय

पा. डॉ. माळुके जयशंकर जाधव

सहायक प्राध्यापक,
साहयन पदवी महाविद्यालय, अहमदाबाद

आदिवासी म्हणजे आदिम वनवासी समाज असल्यास असलेल्या मूल निवासी होय. आदिवासी समुदायाला खेड्यां तर बांधी सर्व समूह बाहेरून येऊन येथे वास्तव्यास राहिले. मग त्यांना खेड्यां द्वारे वर्ग झाली. अग्रणीय आरक्षण तर घेऊन आले की, मूलनिवासी असलेले आदिवासी सर्वांत जास्त शक्तीशाली, भूमीहीन, शोषण, दलील आणि मर्यादा आहेत. आधुनिक विकासवाच्या आवस्थेमध्ये सर्वांत जास्त बळी आदिवासींचे गेले. तसेच सत्ता प्रशासनापासून दूर, शासण आणि भ्रष्टाचाराचे शिकार सर्वांत जास्त आदिवासी समाज झाला.

● शोधनिबंधाचा उद्देश :-

- १) इंग्रज कालीन आदिवासी स्थितीचा आढावा घेणे.
- २) आदिवासीवरील होत असलेले अन्याय अत्याचाराचा शोध घेणे.
- ३) मानवाधिकार आणि आदिवासी समाज याची शहणीशह्य करणे.

गृहितके :-

- १) आदिवासी समाज आज विकासवापासून वंचित आहे.
- २) आदिवासी समाजावर अन्याय अत्याचार होत आहेत.
- ३) आदिवासीसाम्राज्या घटनात्मक नसूनदेखील उपयोग होत नाही.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत शोधनिबंध निव्वन्यायाने दृश्य साधुता आकार घेण्यात आला आहे. त्यात संदर्भ ग्रंथ, चरंगानुसारीत

● सर्वांशित लेख, मासिके, इन्टरनेटचा आकार घेण्यात आला आहे. प्रस्तुत शोध निव्वन्याय मांडणीसाठी चरंगानुसारीत संशोधन पध्दती वापरण्यात आलेली आहे.

मानवाधिकार आणि आदिवासी समाजाचे फेनु :-

आदिवासी समाजावर मानवाधिकार आणि आदिवासी समाजावर अत्याचार होत आहेत. अनेक ठिकाणी त्यांच्यासाठी मार्गाने आदिवासी समाजावर अत्याचार होत आहेत. त्यांच्या अत्याचारांवर सरकारने उपाययोजना घेतली आहे. आदिवासी समाजावर अत्याचार होत आहेत. त्यांच्या अत्याचारांवर सरकारने उपाययोजना घेतली आहे.

१) इंग्रज शासन आदिवासी समाजावर :-

इंग्रज शासन आदिवासी समाजावर अत्याचार करत होते. त्यांच्या अत्याचारांवर सरकारने उपाययोजना घेतली आहे. आदिवासी समाजावर अत्याचार होत आहेत. त्यांच्या अत्याचारांवर सरकारने उपाययोजना घेतली आहे.

2017

Structural and optical properties of $Cd_{(1-x)}Zn_xS(x=1)/ZnS$ thin film using chemical bath deposition technique

Dhananjay mugle^{1*}, M.A. Barote^{2*}, L. S. Ravangave³, Ghanshyam Jadhav⁴,

^{1,4}Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Omerga-413606, Maharashtra, India

²Department of physics, Azad College, AUSA-413520, Maharashtra, India

³Department of Physics, Sant Gadge Maharej College Loha-431708, Maharashtra, India

Abstract: $Cd_{(1-x)}Zn_xS$ ($x = 1$)/ ZnS thin films were deposited by the chemical bath deposition technique. Depositions were done on cleaned glass substrates. The composition, structural properties of deposited thin films was studied using X-ray diffraction technique. XRD studies reveal that the films are crystalline with hexagonal structure. Calculated lattice parameter shows good agreement of jcpds data card. It is observed that grain size of ZnS thin film is 18 nm. The band gap of the ZnS thin films 3.50 eV as composition $x = 1$.

Keywords: ZnS , Thin films, CBD technique, Optical Properties, Structure Properties

I. INTRODUCTION

Zinc sulfide (ZnS) is an important II-VI semiconducting material with a wide direct band gap of 3.65 eV in the bulk [1-5]. This class of new materials has not only provided many unique opportunities but also exhibited novel optical and transport properties, which are potentially useful for technological applications. It has potential applications in optoelectronic devices such as blue light emitting diodes, electroluminescent devices and photovoltaic cells [1,4] and more recently as *n*-type window layer heterojunction solar cells. Zinc sulfide has found wide use as a thin film coating in the optical and microelectronic industries. Introduction Types II-VI semiconductors used as materials in light emitters of a range of wavelengths from the visible to the infra-red spectrum as well as in photo acceptance units [3-5]. Group II-VI semiconductor thin films have attracted considerable attention from the research community because of their wide use in the fabrication of solar cells and other optoelectronic devices [6-8].

In recent years, ZnS thin films have been grown by a variety of deposition techniques, such as chemical bath deposition, evaporation, and solvothermal method. Chemical bath deposition is promising because of its low cost, arbitrary substrate shapes, simplicity, and capability of large area preparation. CBD method is used to prepare the optimal ZnS buffer layer

Acetone sensing properties of In doped ZnO Thin Films

E. U. Masumdar ^a, M. A. Barote ^{b*}

a: Thin Film Physics Laboratory, Department of Physics, Rajarshi Shahu Mahavidyalaya -
 Latur-413512, Maharashtra, India.

b: Department of Physics, Azad college, AUSA-413520, Maharashtra, India. (*Corr. Author)

Abstract

In doped ZnO (IZO) semiconductor thin films were prepared by cost effective chemical spray pyrolysis technique. The effect of In doping (1 at% to 5 at %) on the acetone gas sensing properties were studied. the In:ZnO sensors shows different responses for different nanostructures. The acetone gas response is higher at an optimum operating temperature of the film and it is lower on either side of operating temperature. The response and recovery times of the In:ZnO films were enhanced significantly compared to those reported for ZnO films. The response of 4% In doped ZnO film to acetone is certainly better than that others.

Keywords: Spray pyrolysis; In-doped ZnO films; acetone sensing properties; response time.

Introduction

Zinc oxide (ZnO) is a promising material for gas sensor applications because of its chemical sensitivity to volatile and other radical gases, its high chemical stability, suitability to doping, non-toxicity, abundance in nature and low cost. This material has been exploited for gas sensors in the form of single crystals, sintered pellets, thick and thin films, etc. [1-5]. However, thin films are more suitable for such sensors because the gas-sensing properties are related to the material surface where the gases are adsorbed and the surface reactions occur. This reaction modifies the concentration of charge carriers in the material, giving rise to a change in its electrical resistance, which is used for the purpose of gas detection [6]. Recently, In or Al doped zinc oxide (IZO or AZO) films [7-8] have been considered as possible alternatives to ITO films because ZnO thin films are more stable against hydrogen plasma, more abundant, and less expensive in comparison with the ITO films.

Experimental details

In this investigation, the ZnO:In thin films were deposited on preheated amorphous glass substrates using P C controlled spray pyrolysis technique supplied by Holmark (Cochin, India). A solution of zinc acetate in a mixed solvent of 75% methanol and 25% double distilled water

Clay Research, Vol. 36, No. 1, pp. 28-32 (2017)

Study on the Structural and Optical Properties of Chemically Deposited $Cd_{(1-x)}Zn_xS$ thin Films Using Chemical Bath Deposition Technique

DIHANANJAY MUGLE^{1*}, M.A. BAROTE², L. S. RAVANGAVE³ AND GHANSHYAM JADHAV¹

¹Department of Physics, Shri Chhatrapati Shivaji College, Onarga-413606, Maharashtra, India

²Department of Physics, Azad College, AUSA-413520, Maharashtra, India

³Department of Physics, Sant Gadge Mahavej College Loha-411708, Maharashtra, India

Abstract— $Cd_{(1-x)}Zn_xS$ ($x = 0, 0.2, 0.4, 0.6, 0.8,$ and 1) thin films were deposited by the chemical bath deposition technique. Thin films were deposited on cleaned glass slide. The structural properties of deposited films were studied by using X-ray diffraction technique. XRD studies revealed that the films were crystalline with cubic and hexagonal structure. Calculated lattice parameter showed good agreement with published data card. It was observed that grain size increased with increase in Zn up to $x = 0.4$. Further it decreased with increasing Zn. The band gap of the thin films varied from 2.45 to 3.50 eV as x varied from 0.0 to 1.0. It was observed that changes of the small amount of Zn resulted in marked changes in the optical band gap of CdS.

Key words : Thin film, $Cd_{(1-x)}Zn_xS$, CBD method, Structural properties, optical properties.

Introduction

Group II–VI semiconductor thin films have attracted considerable attention because of their broad range of use in the fabrication of solar cells and other optoelectronic devices (Ashokkumar & Muthukumaram, 2014). The conversion of solar energy into a usable form is a probable challenge to the researchers. Group II–VI compounds can form ternary and quaternary alloys with a direct primary band gap task over the entire alloy composition range and with high absorption coefficients power (Jubory 2012). CdZnS ternary thin films have been extensively used as a great bandgap window fabric in hetero junction solar cells and photoconductive devices (Jubory, 2012, Chu *et al.*, 1991). CdZnS thin films have been prepared by various techniques which include chemical bath deposition, evaporation, spray pyrolysis and metallo organic chemical vapour deposition. Among these techniques, chemical bath deposition (CBD) is

the most good-looking because of its useful features over other deposition techniques because it is simple, gives high quality films at low temperatures, requires slow evaporation temperatures and easily coats very large surfaces. (Mosiori *et al.*, 2014). The chemical bath deposition (CBD) technique is at the moment attracting substantial attention to the researcher as it does not need expensive instrumentation like vacuum system and other expensive equipment (Pawar *et al.*, 2011). The starting chemicals are normally available and contemptible. With CBD method, a large number of substrates can be covered in a single run with a good design.

Films prepared by this technique are generally polycrystalline in structure and their properties are influenced by the deposition process (Ashok kumar and Muthukumaram, 2014, Raviprakash *et al.*, 2010).

There are reports (Jubory, 2012) of studying

*Corresponding Author Email : dhananjayforit@gmail.com.

X-ray studies of Thickness-dependent $Cd_{0.825}Pb_{0.175}S$ Thin Films

M. A. Barote

Department of Physics, Azad College, AUSA-413520, Maharashtra, India.

Abstract

The X-ray diffraction (XRD) patterns of the films show that the material deposited is polycrystalline in nature. For CdS hexagonal phase average values are $a = 4.1124\text{\AA}$ and $c = 6.7092\text{\AA}$ and for cubic CdS it is $a = 5.8139\text{\AA}$. The average lattice constant for cubic PbS structure is found to be $a = 5.9362\text{\AA}$.

Keywords: Chemical bath, $Cd_{0.825}Pb_{0.175}S$ Thin Films, lattice constant, polycrystalline.

Introduction

It is well known that material properties are susceptible both to the deposition technique and preparative parameters. The film thickness is one of the important parameter, which influences material properties and can be controlled to obtain desired properties suitable for the application. Consequently, the material can be tailored in terms of the structure, grain size, resistivity and band gap energy [1-4]

Generally, the thickness of the thin film material should be approximately equal to the wavelength of light corresponding to the band gap of material for getting maximum absorption of light without any recombination. As a general approximation, the thickness of the film material should not be too large, because there will be a loss of photo generated carriers with their annihilation and cause loss of the current and in turn decreases the efficiency [5-9]. On the other hand, it should not be too small, because there would be incomplete absorption of the incident photons by the material resulting in lower conversion efficiency. Thus these discussions permit for an optimum photoelectrode thickness that is necessary for maximum conversion of incident photons. An important criterion for achieving high conversion efficiency from a PEC solar cell is to have a photoelectrode material with large crystallite size, preferably in a hexagonal crystallite phase [10-16].

Experimental details

The $Cd_{0.825}Pb_{0.175}S$ thin films of different thicknesses were deposited onto the amorphous glass substrates by using the deposition procedure mentioned elsewhere [17]. The electrode thickness was increased by repeating the number of depositions. Each time the layers were exposed to the fresh quantities of reactants. The layer surface was cleaned after every successive deposition by

1

333/321 16-17 2017

Preparation of MnS thin films by chemical bath deposition and effect of bath temperature on their optical properties

Sonavane DK¹, Jare SK¹, Suryawanshi RV², Kathare RV³, Bulakhe RN⁴

¹P.G. Department of Electronic Science, New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar - 414007, India.
²Department of Electronic Science, Azad mahavidyalaya, AUSA, Latur-413520, India.
³Karmaveer Mamasahab Jagdale Mahavidyalaya, Washi, Osmanabad, 413503, India.
⁴School of Chemical Engineering, Yeungnam University, Gyeongsan, Gyeongbuk, 712-749, Republic of Korea

Manuscript Details

Available online on <http://www.irise.in>
ISSN: 2322-0015

Editor: Dr. Arvind Chavhan

Cite this article as:

Sonavane DK, Jare SK, Suryawanshi RV, Kathare RV, Bulakhe RN. Preparation of MnS thin films by chemical bath deposition and effect of bath temperature on their optical properties, *Int. Res. Journal of Science & Engineering*, December 2017; Special Issue A1 : 91-94

© The Author(s). 2017 Open Access
This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license, and indicate if changes were made.

ABSTRACT

MnS thin films were deposited onto glass substrates by chemical bath deposition at different temperatures (40°C and 70°C). The deposition parameters such as deposition time, pH and concentrations of solution were optimized. The films were prepared from the mixture as the solution of manganous acetate tetrahydrate as a manganese ion source, thiourea as a sulphur ion source and triethanolamine (TEA) as a complexing agent. The MnS thin films were characterized by optical absorption spectroscopy and band gap energy were determined. The band gap energy is found to be in the range of 2.81-3.1eV.

Keywords: Optical properties, CBD method, Band gap, Thin films, Chemical synthesis.

INTRODUCTION

During the past few decades manganese chalcogenides (MnS, MnTe, MnSe etc.) have given much interest concerning their structural, chemical and physical properties [1-3]. Depending upon the deposition conditions, the structural, electrical and optical properties of these materials can be controlled in many ways [4]. The deposition of DMS materials in the thin films form has been the subject of intense research over the past few decades due to application in a variety of fields such as photoconductors, solar selective coatings, solar cells, antireflection coatings and optical mass

Structural properties of chemically deposited $Cu_{1-x}In_xSe_2$ thin films

R. V. Suryawanshi

Azad Mahavidyalaya Ausa, Ta. Ausa, Dist. Latur- 413520, M.S., India

*Email: rangrao@gmail.com.

Mobile: 8421834701

Abstract:

Nanocrystalline thin films of $Cu_{1-x}In_xSe_2$ were deposited by chemical spray pyrolysis technique. The deposition conditions were optimized as: deposition temperature = $400^\circ C$, spray rate = $5 ml/min$, air pressure = $1.2 kg/m^2$ and nozzle to substrate distance = $30 cm$. The as deposited thin films were studied for structure properties. The surface morphology of the different layers was viewed through a scanning electron microscope. The electrical studies show that the films are semiconducting with electrical conductivity increasing upto $x = 0.4$ and thereafter decreasing. The structural and optical properties of these films were investigated by using X-ray diffraction (XRD) and UV-Vis spectrophotometer. Energy dispersive analysis by X-ray (EDAX) shows that films are stoichiometric with same composition both initially and finally. The results are confirmed with FTIR which is in consonance with our reports.

Keywords: $Cu_{1-x}In_xSe_2$, Thin films, spray pyrolysis and structural properties.

1. Introduction

Ternary chalcopyrite semiconductors ($CuInSe_2$) and ($CuInS_2$) have been the subject of intensive investigation owing to their applications in many optoelectronic devices [1-3]. These materials are relatively much investigated for solar cell and similar optronic applications. Efficiencies of the order of 10%-14% [4,5] have been reported, especially with $CuInSe_2$ based PV-cells. It is therefore believed that films with the chalcopyrite structure are favorable for solar cell applications [6,7]. The solar cells made of $CuInSe_2$ (CIS) and $Cu(In, Ga)Se_2$ (CIGS) are assuming increasingly interest because of their materials characteristics. The long term stability, $CuInSe_2$ exhibits an energy gap (direct) of 0.85 eV to 1.56 eV and an optical absorption coefficient of $1.5 \times 10^3 cm^{-1}$, which makes it ideal for high efficiency device applications [7-9]. We aimed to prepare CIS thin films using our spray pyrolysis technique (designed indigenously and automated)[10,11] to design the process equipment as well as to establish the experimental / deposition conditions to yield stoichiometric deposits. Chemical spray pyrolysis (CSP) is a promising method for fabrication of large area $CuInSe_2$ films at low cost. Moreover, films with

2017

RESEARCH ARENA

ISSN 2320-6263

Vol 5, Issue 7, Oct 2017, pp. 90-101

Paper received: 01 Sep 2016.

Paper accepted: 9 Sep 2017.

© VISHWABHARATI Research Centre

Structural And Optical Properties Of Spray Deposited CdO Thin Films: Effect Of Substrate Temperature

Tingare G. D.

Abstract:

The objective of this work is to study the influence of deposition temperature on structural, surface morphological and optical properties of the CdO thin films prepared by spray pyrolysis technique. These films were characterized for the structural, morphological, optical and electrical properties by means of X-ray diffraction (XRD), scanning electron microscope (SEM), and optical properties. As deposited CdO films are polycrystalline with (111) preferential orientation. The information on crystallite size, microstrain and dislocation density is obtained from the full width-at half-maximum (FWHM) of the diffraction peaks. Texture coefficient and lattice constant have been calculated. The surface morphology of the films has been analyzed. The optical band gap value decreased from 2.46 to 2.38 eV with increasing the substrate temperatures.

Keywords: Thin films; X-ray diffraction; Cadmium oxide; spray pyrolysis; Optical properties

Tingare G. D.: Paper received: 01 Sep 2016, Accepted: 09 Sep 2017

Introduction:

Transparent conducting metal oxide semiconductor materials have attracted much attention owing to their potential applications in flat panel display, smart windows, light emitting diodes, heat reflectors, electronic, photovoltaic devices and solar cells [1-4]. Its high electrical conductivity and high optical transmittance in the visible region of the solar spectrum along with a moderate refractive index make it useful for various applications such as transparent electrodes, photoresistors, photodiodes, gas sensors, etc. [5-6]. CdO is an n-type semiconductor with a rock-salt crystal structure (FCC) and possesses a direct band gap of 2.2 eV [7]. Besides, the CdO will be attractive in the field of optoelectronic devices by making heterostructures with ZnO which has band gap energy of 3.3 eV. CdO thin films have been prepared by various techniques such as sol-gel, DC magnetron sputtering, radio-frequency sputtering, spray pyrolysis, pulsed laser deposition, molecular beam epitaxy, and chemical bath deposition [8-14].

Further, among these methods, the spray pyrolysis is unique and cost effective compared to other methods requiring high vacuum environment. It is one-step method operating at atmospheric pressure with very short production time [15]. This can be used to tune the band gap of materials. Due to these economical and flexible experimental conditions, spray pyrolysis has been employed to deposit CdO thin films and to study various properties of the films. The crystalline structure and optical properties of the films were studied as a function of the substrate temperature (Ts) from 250 to 450 °C

Experimental Details:

All the chemical reagents used in the experiments were obtained from commercial sources as guaranteed-grade reagents and used without further purification. The amorphous glass substrates supplied by Blue Star Mumbai, were used to deposit the CdO thin films. Before the deposition of CdO thin films, glass slides were cleaned with detergent and distilled water, then boiled in chromic acid (0.5% Cr₂O₃ solution) for 15 min, washed with 2% NaOH solution

2017

THEMATICS®
PUBLICATIONS PVT LTD
www.thematicsjournal.com

BIO CHEMICAL SCIENCE

ISSN 2230-8474

Vol 7, Issue 2, April 2017.

pp. 120-127.

<http://www.thematicsjournals.org/ResAre>

©THEMATICS Publications Pvt Ltd

LPG SENSING PROPERTIES OF SPRAY DEPOSITED CDO:F THIN FILMS

Tingare G. D.

Abstract:

The aim of the present work is to study the liquefied petroleum gas sensing properties of the Fluorine doped CdO (1% & 2%) thin films prepared by spray pyrolysis technique. These films were characterized for morphological by means of scanning electron microscopy (SEM). As deposited CdO films are polycrystalline with (111) preferential orientation. The relationship between the surface morphology and the sensing properties to liquid petroleum gas (LPG) of the CdO:F films has been established. The CdO:F films showed the maximum response of 24% at 300 °C upon exposure to 0.2 vol.% LPG.

Keywords: Thin films; Cadmium oxide; spray pyrolysis; LPG sensing

Tingare G. D.: Dept. of Electronics, Azad College, Ausa, Lalur (MS) India.

Introduction:

Non-stoichiometric cadmium oxide CdO thin films has a wide range of applications in optoelectronics like transparent conducting oxide (TCO), solar cells, smart windows, optical communications, flat panel display, photo-transistors, as well as other type of applications like IR heat mirror, gas sensors, etc. [1-4]. These applications are based on its unique properties. From optical side, it is a transparent in visible and NIR spectral regions with a direct bandgap of 2.2-2.7 eV [1,5-8]. From electrical side, it has n-type semiconducting behaviour with relatively low electrical resistivity (10⁻²-10⁻⁴ cm) due to its native defects of oxygen vacancies and cadmium interstitials. From structural side, it crystallizes in a cubic structure of Fm $\bar{3}$ m space group of 6-coordination [9]. The opto electrical properties of CdO is usually controlled by doping with different metallic ions like In, Sn, Al, Sc, Y, Ti, etc., which improves its electrical conduction and increases its optical bandgap [1,10-14]. Furthermore, it is possible to dope CdO with magnetic ions like Fe [15] in order to combine some magnetic properties with its normal optoelectronic properties for different applications.

CdO thin films have been prepared by various techniques such as sol-gel, DC magnetron sputtering, radio-frequency sputtering, spray pyrolysis, pulsed laser deposition, chemical vapor deposition, and chemical bath deposition [8-14].

Further, among these methods, the spray pyrolysis is unique and cost effective compared to other methods requiring high vacuum environment. It is one step method operating at atmospheric pressure with very short production time [15]. This can be used to tune the band gap of materials. Due to these economical and flexible experimental conditions, spray pyrolysis has been employed to deposit CdO:F thin films and to study various properties of the films. The LPG sensing properties of these CdO:F thin films have been studied.

Experimental Details:

All the chemical reagents used in the experiments were obtained from commercial sources as guaranteed-grade reagents

ISSN (Online) : 2318-8753
ISSN (Print) : 2317-6718

International Journal of Innovative Research in Science,
Engineering and Technology
(An ISO 3297: 2007 Certified Organization)

Website: www.ijirset.com

Vol 6, Issue 6, June 2017

Determination of Calcium Content in Rare Fruits Eugenia jambolina and Cordia Sebestina

M. B. Zade

Assistant Professor, Dept. of Chemistry, Aasa College Aasa Dist. Latour (M.S), India.

ABSTRACT: The calcium content of rare fruits grown in later Dist. was determined by gravimetric estimation. The random samples of rare fruits selected are weighted and analyzed. The resulting oxalate precipitate is digested, filtered, washed, dried and ignited to definite temperature to constant weight. The present work is carried out for Eugenia Jambolina and cordia sebestina rare fruits seasonally grown in Later Dist.

KEYWORDS: Calcium, fruits, gravimetric, precipitate, KMnO₄, Ash, Eugenia jambolina and Cordia sebestina.

I. INTRODUCTION

The fruits with one or the other vitamin content exert a tonic effect in body when eaten in the fresh raw and ripe state instead of in processed form. The mineral calcium is essential for strong bone and teeth. It is present in sufficient quantity in carrot, bitter melon, onion and tomato. All the three nutrients fats, proteins and carbohydrates contribute to energy requirements thereby undergo oxidation by combining with oxygen to produce energy, 34 KJ per gram in case of fats, 16-20 KJ per gram in case of proteins and 16 KJ per gram in case of carbohydrates upon complete combustion. On the other hand (sugar) carbohydrates which are readily soluble in water are the best sources of energy as their energy may be rapidly transported by the blood. The foods included under sugars are jaggery, honey, cane sugar, invert sugar etc. are the concentrated sources of carbohydrates particularly sucrose, glucose and fructose. The fruits are excellent source of vitamins and enzymes and are easily digested causing a cleansing effect on the blood and digestive track. The intake of fruits or fruit juice causes dehydration. The minerals potassium, magnesium and sodium content of fruits are responsible for diuretic effect of these foods. The fruits alkalize the fluids, promote intestinal elimination keep the body free from toxic waste creeping in the blood from overloaded and sluggish intestinal track.

The important function of calcium is ossification of bones. Nearly 99% of calcium in the body is present in the skeleton. About 850-950 gms of calcium is present in an average healthy man. Calcium and vitamin D deficiency results in rickets and osteomalacia among children and adult respectively. In osteoporosis serum calcium level is normal but body store is reduced. Osteoporosis causes because of calcium deficiency. In this condition nervous changes occurs and impairment of memory takes place. Depression, irritation, loss of hair and nails, roughness of the skin etc. are the symptoms of these conditions. Calcium is absorbed maximum from milk and milk products because of the presence of tyrosine and lactose in it. Ragi is the cheapest source of calcium, therefore it is known as poor man's milk.

II. EXPERIMENTAL TECHNIQUE

Procedure: 100 gm of ammonium oxalate was dissolved in a 200 mL of glass distilled water and stirred, such that the undissolved ammonium oxalate is deposited at the bottom of ammonium oxalate solution in a beaker. 0-5 gm of methyl red was dissolved in 100 mL of 95% alcohol. 50 mL of concentrated acetic acid was mixed with 200 mL of glass

Colorimetric Method for Iron Content in Eugenia Jambolina and cordia sebastina Rare Fruits

M. B. Zade

Dupt. of Chemistry Azad college AUSA Dist. Latur (M.S), India

ABSTRACT

The iron content in fruits in present study was determined by converting the iron to ferric form using Jones reagent solution of potassium dichromate (K2Cr2O7) in presence of 10% ascorbic acid solution (ASD) in presence of 10% hydroxyacetic acid (HAA) complex having formula FeSO4. The concentration (mg) in presence of 100g of fruit is determined colorimetrically by measuring the absorbance of the complex at 480 nm using a spectrophotometer. The present work is carried out in the laboratory of the author.

KEYWORDS: Rare fruits, Iron, Thiocyanate complex and Colorimetric

1. Introduction

Our body needs all the nutrients in proper proportion for maintaining good health but a single food cannot provide all the nutrients in required proportions for the proper growth. Therefore our diet should contain all the nutrients in adequate quantity and in proper proportions by weight, according to our body needs such that diet becomes balanced this makes necessity of planning the diet and balanced diet. The balanced diet is one which contains different types of foods in such quantities and proportions that the need for all nutrients are adequately met and a small extra provision is made for extra nutrients as margin of safety. In other words a good adequate diet is known as balanced diet. A balanced diet which is needed to sustain good health yields daily nutrients in proper amounts and proportions required by body. However the nutritional requirements of individual may vary according to age, sex, physical activities and other physiological conditions. In India started the nutritional advisory committee of the Indian Council of Medical Research in an apex body which recommends nutritional requirements for formulating balanced diet for various age groups. The balanced diet must supply enough food to the body for deriving energy.

As per the Indian Council of Medical Research (ICMR) recommendation (1988), The foods are classified on the basis of care in planning balanced diet into five food groups:

- Food Group 1: Cereals, Roots and Tubers.
 - Food Group 2: Pulses, Nuts and Oilseeds.
 - Food Group 3: Milk, Meat and their products.
 - Food Group 4: Fruits and vegetables.
 - Food Group 5: Fats and oils, Sugars and Jaggery etc.
- The each of the above food group contain the same nutrient.

The fruits such as apple, banana, custard apple, pineapple, mango, grapes, melons, etc. along with ample quantity of water are rich source of vitamins, minerals, pectin and pectans and contain reasonable amount of carbohydrates. Fruits are also rich source of organic acids and contain other constituents such as cellulose, pectic fiber, gums, tannins, colouring matter and volatile oils. Fruits are also source of proteins and fats.

Because of mineral rich content, the fruits apricots, dates, raisins and custard apple with rich calcium and iron help produce strong bones and good blood.

As a remedy for constipation, the fruit with fibrous matter i.e. cellulose, sugar and organic acids have a laxative effect there by the help in smooth passage of food in the digestive tract and easy bowel movement.

Iron is a compound of the complex protein hemoglobin, a haemoprotein component of red blood cells. It is the pigment of red

blood cells. Of the 3 to 5 gms. of iron present in our body more than half of it is present in hemoglobin. The rest of it is stored in the liver, spleen, bone marrow and muscles. In the muscle it is present in the form of myoglobin. Iron is also present in some enzymes like cytochromes, catalase and peroxidase.

The most important function of iron is to form a constituent of hemoglobin which takes part in transportation of oxygen from the lungs to the tissues. This oxygen is used by the body for the process of metabolism. In its deficiency, the oxygen carrying capacity of the blood is reduced. In red muscles myoglobin, a pigment substance, is formed with the participation of iron. This also has the same oxygen transporting function like the hemoglobin. During strenuous activity this muscle is involved. In our body there are certain cytochrome protein pigments which act as essential component. They act as respiratory enzymes. Certain enzymes also contain iron in them. Anemia is condition where the hemoglobin level is lowered in the blood. Shortage of iron in the diet is the most common cause of anemia. Iron, fat acid, proteins, vitamin B12, copper, cobalt, vitamin C and phosphorus are the nutrients required for erythropoiesis. Fat acid deficiency produces megaloblastic anemia. Liver, kidney, heart, brain, meat, eggs and fish are the best sources of iron. Dried beans, legumes and fruits, nuts, green leafy vegetables, whole cereals, branched grains and molasses are good sources, while is poor source of iron.

Taking into account these aspects, the researchers working in this field have not given much attention to the nutritional value of rare fruits and neglected vegetables grown in Maharashtra.

There are certain rare and neglected fruits and vegetables such as cordia sebestina, Jamun which are found in Maharashtra and other neighboring states are also found naturally in Latur and neighboring districts. There is not much literature related to the chemical composition, nutritional value, toxic value, and medicinal values of these rare fruits.

A unique fruit rarely found in this region having property similar to bamboo and only familiar in rural areas of Latur is known as 'Shetwa'. This fruit of around 1.0 to 1.5 cm. diameter with hard and rough seed at the centre has slightly sweet sticky fleshy mass around the seed. It is having orange cream colour in ripened condition. It is a fruit routinely consumed by cattle feeder boys and farmers without having any side effects.

2. Materials and Methods:

2.1 Preparation of reagents:

For the determination of iron in fruit and vegetable colorimetrically, the required reagent are prepared as follow:

1. Concentrated H2SO4: The C.P Grade and iron free concentrated H2SO4 was used.

Yayın No: 11/2011

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
EDİTÖR YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Ormanlık Alanların Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımına İlişkin

Ormanlık Alanların Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımına İlişkin

Yayın No:

11/2011

Yayın Tarihi:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

Yayın Yeri:

DIAGNOSIS OF DISEASES USING DIFFERENT APPROACHES TO IMPROVE PRODUCTIVITY.

Deepa N. Muske¹, Motegaonkar M. B.^{2*}

¹ PhD scholar, ² Assistant professor,

Biotechnology center, Dr. Panjabrao Deshmukh Krishi Vidyapeeth, Akola - 444104. ² Assistant professor, Azad College, AUSA MH India

Mail Id.: * muskedeepa@gmail.com

Abstract:

Important agricultural crops are threatened by a wide variety of plant diseases and pests. These can damage crops, lower fruit and vegetable quality and wipe out entire harvests losses. About 42% of the world's total agricultural crop is destroyed yearly because of attack of multiples of diseases and pests. Farmers often must contend with more than one pest or disease and new pesticide-resistant pathogenic strains attacking the same crop.

However, crop losses can be minimized, and specific treatments can be tailored to combat specific pathogens if plant diseases are correctly diagnosed and identified early. These need-based treatments also translate to economic and environmental gains. So, in this article the available disease diagnosis methods were mentioned and concluded how early diagnosis not only helps in the management of disease but also contribute to the increased productivity.

So the present work was designed to standardize the diagnosis methods for a devastating citrus disease i.e. *Phytophthora*.

Key words: Molecular, Immunological, ELISA, PCR.

Introduction

The traditional method of identifying plant pathogens is through visual examination. This is often possible only after major damage has already been done to the crop, so treatments will be of limited or no use. To save plants from irreparable damage by pathogens, farmers have to be able to identify an infection even before it becomes visible. Sometimes because of pseudo nature of pathogen or pest there are chances of having wrong diagnosis and it leads to loss of money on inappropriate management practices.

Advances in molecular biology, plant pathology, and biotechnology have made the development of such kits possible. These kits are designed to detect plant diseases early, either by identifying the presence of the pathogen in the plant (by testing for the presence of pathogen DNA) or the molecules (proteins) produced by either the pathogen or the plant during infection. These techniques require minimal processing time and are more accurate in identifying pathogens. And while some require laboratory equipment and training, other procedures can be performed on site by a person with no special training.

So far, diagnostic kits have been designed to detect diseases in crops such as rice, potatoes, papaya, tomatoes, and banana. Similar kits are also increasingly important for identifying genetically modified organisms (GMOs) in shipments of conventional crops.

DNA-Based Diagnostic Kits

DNA diagnostic kits are based on the ability of single stranded nucleic acids to bind to other single stranded nucleic acids that are complementary in sequence means hybridization property.

The tool used in DNA diagnostic kits is the Polymerase Chain Reaction (PCR). There are 3 steps involved in PCR. The DNA is first unwound, and its strands separated by high temperatures. As the temperature is lowered, short, single-stranded DNA sequences called primers are free to bind to the DNA

SYNTHESIS OF HETEROCYCLIC COMPOUNDS AND ESTIMATION ITS BIOLOGICAL PROPERTIES

Manorama B. Motegaonkar^{1*}, Suresh D. Dhage²

^{1*} Assistant Professor, Department: Department of Chemistry Azad College AUSA.

² Assistant Professor, Department of Chemistry SSJES, Arts, Commerce and Science College,
Gangakhed-431514

E-mail: manoramamotegaonkar42@gmail.com

Abstract

Chalcones were synthesized by the condensation product of acetophenone in combination with aromatic aldehydes in presence of strong base. It was found that the synthesized chalcones were having prominent role in modern coordination chemistry. The chalcone synthesized by base catalyzed condensation of 3-acetyl-6-methyl-2H-pyran-2,4-(3H) dione (DHA) with different aromatic aldehyde. These chalcones were used for synthesis of derivatives i.e. flavones. The synthesized compounds were characterized by IR, ¹HNMR and mass spectral analysis. The derivatives were further used for the estimation of its biological properties. It was found that the derivative possesses efficient antimicrobial properties. From the study it was found that the synthesized compounds are efficient for further research work.

Keywords: chalcone, flavone, IR, HNMR, Mass Spectroscopy, Biological Properties

Introduction:

Flavanones are important naturally occurring organic compounds possessing a wide range of biological activities [1] used in the treatment of various diseases [2]. Different methods are used for the synthesis of flavones, includes Allan-Robinson synthesis [3], synthesis from chalcones [4] and via intramolecular Wittig reaction [5]. The most common method used involves Baker-Venkattram arrangement. In this method 2-hydroxy acetophenone are converted to benzoyl ester, which in presence of base (pyridine/KOH) form 1,3 diketones. The diketones are further cyclized under strong acidic condition to afford the flavones [6]. In recent development of such dehydrative cyclization it includes the use of Amberlyst15 [7], CoIII(sulphate)OH [8], FeCl₃ [9], Br₂-CHCl₃ [10], EtOH/HCl [11], clay [12], NaOAc/AcOH [13] and H₂SO₄ under microwave irradiation [14]. Prenylated flavanone is a unique class of naturally occurring flavonoids characterized by the presence of a prenylated side chain in the flavonoid skeleton. It was reported that one phenolic group and certain degree of lipophilicity are required for the activity of the flavonoids [10]. Substitution of the flavonoid ring system with prenyl groups would increase their lipophilicity and consequently enhance their interaction with cellular membranes [15]. 4',5,7-Trihydroxy-3'-prenylflavanone (1) has been isolated for the first time in 1989 from the chloroform extract of the stem bark of *Erythrina eriotricha* [16]. The chemical and pharmaceutical industries are always under the pressure to find out environmental friendly organic reaction methodologies. Microwave irradiation is used for a variety of organic reactions due to their use in a rapid and cleaner synthesis of organic compounds [17,18].

Flavones are a class of flavonoid based on the backbone of 2-phenyl chromene-4-one, (2-phenyl-1-benzopyrone-4-one). They are polyphenolic compound which constitute one of the most

Existence of Locally Attractive Solutions for a Fractional Order Nonlinear Quadratic Differential Equation

B. D. Karande, S. V. Baidgire and S. S. Yachawad
Department of Mathematics
Maharashtra Udaygiri Mahavidyalaya, Udger-413517, Maharashtra, INDIA
Azad Mahavidyalaya, Ausa-413520, Maharashtra, INDIA
E-mail: bdkarande@rediffmail.com

Abstract: In this Paper, we discuss the existence the Solution for Fractional Order Nonlinear Quadratic Differential Equation with Initial Value Condition in Banach Algebras. Moreover; we show that solutions of this equation are locally attractive. Our main tool is a Fixed Point Theorem. The existence theorems for extremal Solutions are also proved under Certain Monotonicity Conditions. Our results are illustrated by an example.

Keywords: Fractional Order Quadratic Differential Equation, Fixed Point Theorem, Locally Attractive and Extremal Solutions, Banach Space.

AMS Subject Classification: 34K10, 34A12, 46B50.

1. Introduction:

Fractional differential equations arise in many engineering and scientific disciplines as the mathematical modelling of systems and processes in the fields of physics, chemistry, aerodynamics, electrodynamics of complex medium etc. involves derivatives of fractional order [1,5,10]. Recently, many authors have studied fractional Order differential equations from two aspects, one is the theoretical aspects of existence and uniqueness of solutions, the other is the analytic and numerical methods for finding solutions. Fractional differential equations also serve as an excellent tool for the description of hereditary properties of various materials and processes. In consequence, the subject of fractional differential equations is gaining more and more attention. For some recent development on the topic, see [7, 11] and the references therein.

We consider the following Fractional Order Nonlinear Quadratic Differential Equation (FNQDE) with Initial Conditions:

$$\left. \begin{aligned} \mathfrak{D}^{\lambda} \left[\frac{x(t)}{f(t,x(t))} \right] + \lambda \left[\frac{x(t)}{f(t,x(t))} \right] &= g(t, x(t)), t \in \mathbb{R}_+ \\ x(t_0) &= x_0 \in \mathbb{R} \\ f(t_0, x(t_0)) &= f(t_0, x_0) \in \mathbb{R} \end{aligned} \right\} \quad (1.1)$$

for $\lambda > 0 \in \mathbb{R}$, $t \in (0,1)$

where $f: \mathbb{R}_+ \times \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R} - \{0\}$ and $g: \mathbb{R}_+ \times \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ are continuous functions.

Increasing Student's Understanding Of Mathematical Concept Using Cooperative Learning And Self Efficacy

Badgire Sanjay Vishwanath

Department of Mathematics, Azad College, AUSA-413520, (M. S.), India

(22)

ABSTRACT

Modern life demands the requirement to have good mathematical knowledge. Mathematics is important for life and supports all-round personal development. Mathematics significantly influences pupils' and students' education both in a special branch (mathematical knowledge) and in terms of moral education. The aims of this investigation was to identify the impact of cooperative learning model of type numbered learners together (NLT) and self-efficacy (SE) towards the understanding of mathematical concepts of State Junior High school students. This research uses experimental methods, namely by giving different treatment types on two groups of students. The analysis used in this study Based on data analysis, we can conclude that there are: an influence of the cooperative learning model of type NLT towards student's mastery of mathematical concepts, an influence of SE towards student's mastery of mathematical concepts, and an influence of the interaction between cooperative learning model of type NLT and SE towards student's understanding of mathematical concepts. This study can be beneficial for further research to improve students' mastery of mathematical concepts.

KEYWORDS: Cooperative Learning, Mathematical Concepts, Self-Efficacy

INTRODUCTION

In India many colleges and universities still use conventional learning models because the teachers do not require special preparation which is very comfortable and it is the teachers who are usually active, so that the pupils remain passive learning. However, in accordance with the demands of the universities curriculum learning model that is required is to be a model of student-centered learning. Learning activity in the curriculum of UGC and state universities uses a scientific approach or scientific process-based learning so that there is a change from conventional learning models to interactive learning models. Therefore, there need a learning model to overcome these problems.

This study uses a cooperative learning model of type numbered heads together and a learning model of cooperative learning as the control class associated with self-efficacy in Azad college, AUSA, District Latur. Self-efficacy is students' beliefs about their capabilities to complete a task successfully and student's goal orientation (i.e. students' reasons for doing a task (Al-baddareen, Ghaith, and Akour 2015), and it should be noted that self-efficacy variable can be correlated to other variables (Markazi, *et al.*, 2011). Self-efficacy (SE) is a confidence of learners in doing something. Learners obtain information to

**POPULATION DYNAMICS OF HELMINTH PARASITE *GANGESIA SP.* IN FRESHWATER FISH
WALLAGO ATTU FROM LATUR DISTRICT (MS) INDIA**

*Pathan A.V., **Dama L. B[®], and **Mushan L. C.

*Department of Zoology, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India.

**Department of Zoology, D. B. F. Dayanand College of Arts and Science, Solapur -413002, Maharashtra, India.

[®](Corresponding Author: Email: southraj@gmail.com)

ABSTRACT

The present study deals with the Population dynamics of helminth Parasite *Procamallanus sp.* sp. in freshwater fish *Mastacembelus armatus* from Latur District (MS) India. The survey was conducted during annual cycles 2011 to 2013 from different sampling station to estimate the Population dynamics. For this study 368 freshwater fish *Mastacembelus armatus* selected. Fish samples were collected from different localities of Latur District, Maharashtra State, namely AUSA, Nilanga, Ahmedpur, Deoni, Jalkot, Renapur, Latur, Shirur-Anantpal, Chakur and Udgir. The population dynamics shows the prevalence, mean intensity, abundance and dominance of the collected cestode *Procamallanus sp.*

KEYWORDS: *Circumcinctobothrium sp.*, *Mastacembelus armatus*, Population dynamics, Freshwater fish,

INTRODUCTION

India is the mega biodiversity country in the world. Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. In India it is estimated that about 10 million tons of fishes are required to meet the annual demand of fish proteins as compared to an actual annual production of only 3.5 million tons (Shukla and Upadhyay, 1998). The major component of fish is protein. Fish proteins have a high biological value. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish provides the world's prime source of high quality protein, 14-16% of the animal protein consumed worldwide, over one billion people consume fish as their primary source of animal protein.

Recent studies indicate that of 750 species of freshwater fish species found in India, a large number of them are familiar only to the local population. Intestinal parasitic helminths have a serious impact on fish health, productivity, quality and quantity of meat. Fish parasitic populations are known to differ due to variation in the environment and host population (Dogal, 1961). Helminth parasites of fishes are commonly divided into three main groups; cestodes, nematodes and trematodes. Kennedy, (1975) stated that population investigation can provide data for the predication of integrated methods to achieve the regulation of numbers of harmful parasites, because it has been stated that a single method of control have little value, where as co-ordinated activities ameliorate the infection.

MATERIAL AND METHOD**Examination of fish for collection of parasites:**

Examination of intestinal parasites was carried out by using the method described by Hassan *et al.* (2010). After the separating and counting the population of different helminth parasites from different freshwater fishes the parasites were preserved in separate bottles. Some of these were used for the taxonomic study.

Statistical analysis employed for the population dynamics studies of helminth Parasites:

The definitions and formulae of prevalence, mean intensity and relative density given by Margolis *et al.*, (1982) and index of infection given by Tenora and Zejda (1974)

RESULT AND DISCUSSION

The results are shown in Table 1, 2 and Figures 1 and 2

Infection of *Gangesia sp.* in *Wallago attu* during 2011-12

Average month wise variations in the Prevalence, Mean Intensity and Relative Density of *Gangesia sp.* in *Wallago attu* were as follows

During observation of population dynamics of *Gangesia sp.* a total 180 fishes of *Wallago attu*, out of which 90 males and 90 females were examined. Among them 21 males and 21 females found infected, resulting in maximum 50.0 %

**POPULATION DYNAMICS OF HELMINTH PARASITE
PROCAMALLANUS SP. IN FRESHWATER FISH *MASTACEMBELUS
ARMATUS* FROM LATUR DISTRICT (MS) INDIA**

Pathan A.V.

Department of Zoology, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India

(Email: khannmjed777@gmail.com)

ABSTRACT

The present study deals with the Population dynamics of helminth Parasite *Procamallanus sp.* in freshwater fish *Mastacembelus armatus* from Latur District (MS) India. The survey was conducted during, annual cycles 2011 to 2013 from different sampling station to estimate the Population dynamics. For this study 368 freshwater fish *Mastacembelus armatus* selected. Fish samples were collected from different localities of Latur District, Maharashtra State, namely AUSA, Nilanga, Ahemadpur, Deoni, Jalkot, Renapur, Latur, Shirur-Auantpal, Chakur and Udgir. The population dynamics shows the prevalence, mean intensity, abundance and dominance of the collected cestode *Procamallanus sp.*

KEYWORDS: Population dynamics, Freshwater fish, *Mastacembelus armatus*, *Circumoncobothrium sp.*

INTRODUCTION

India is the mega biodiversity country in the world. Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. In India it is estimated that about 10 million tons of fishes are required to meet the annual demand of fish proteins as compared to an actual annual production of only 3.5 million tons (Shukla and Upadhyay, 1998). The major component of fish is protein. Fish proteins have a high biological value. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish provides the world's prime source of high quality protein, 14-16% of the animal protein consumed worldwide, over one billion people consume fish as their primary source of animal protein.

Recent studies indicate that of 750 species of freshwater fish species found in India, a large number of them are familiar only to the local population. Intestinal parasitic helminths have a serious impact on fish health, productivity, quality and quantity of meat. Fish parasitic populations are known to differ due to variation in the environment and host population (Dogiel, 1961). Helminth parasites of fishes are commonly divided into three main groups; cestodes, nematodes and trematodes. Kennedy (1975) stated that population investigation can provide data for the predication of integrated methods to achieve the regulation of numbers of harmful parasites, because it has been stated that a single method of control have little value, where as co-ordinated activities ameliorate the infection.

MATERIAL AND METHOD

Examination of fish for collection of parasites:

MODERN TRENDS IN CHEMICAL & BIOLOGICAL SCIENCE

STUDIES ON THE SEASONAL PREVALENCE OF GASTROINTESTINAL
HELMINTH PARASITIC INFECTION IN FRESHWATER FISHES FROM LATUR
DISTRICT, (M.S.) INDIA

Dama L.B.* Pathan A.V.**

*Department of Zoology, DHE Dayanand College of Arts and Science, Solapur, (M.S.), India.

**Department of Zoology and Fishery Science, Azad College, AUSA, District Latur (M.S.), India

ABSTRACT

The present study deals with the seasonal prevalence of parasitic helminths in freshwater fishes from Latur District (M.S.) India. The survey was conducted during annual cycle 2011 to 2012 from different sampling station to estimate the seasonal prevalence of parasitic helminths. For this study 876 freshwater fishes were randomly selected. Fish samples were collected from different localities of Latur District, Maharashtra State, namely AUSA, Nijanga, Ahemadpur, Deon, Jalkot, Renapur, Latur, Shirur-Anantpal, Chakur and Udgir. The seasonal prevalence percentage of parasitic helminths was highest during summer (25.50%), followed by winter (18.64%) and lowest during rainy (8.13%). There was considerable difference found in the seasonal prevalence. The present study is concentrated only on the prevalence of cestode and nematode. The major helminths parasites were found in the fishes include *Senga* spp., *Procamallanus* sp., *Circumcobotrium* sp. and *Gangestia* sp. The results of the parasitic helminth are discussed in relation to seasonal variation and found highest during summer followed by rainy and lowest during winter season.

KEYWORDS: Survey, Freshwater fishes, Gastrointestinal helminths, Seasonal prevalence

INTRODUCTION

India is the mega biodiversity country in the world. Fish are the most important inhabitants of the aquatic ecosystem mainly marine and fresh water and provides the human population cheap and easily digestible proteins. In India it is estimated that about 10 million tons of fishes are required to meet the annual demand of fish proteins as compared to an actual annual production of only 3.5 million tons (Shukla and Upadhyay, 1998). The major component of fish is protein. Fish proteins have a high biological value. It also contains variable quantities of calcium, phosphate, fat and other nutrient important for human health and growth. Fish provides the world's prime source of high quality protein, 14-16% of the animal protein consumed worldwide; over one billion people consume fish as their primary source of animal protein. Recent studies indicate that of 750 species of freshwater fish species found in India, a large number of them are familiar only to the local population. These species are better known to the rural population due to the importance they attach to these species as a vital and affordable source of nutrition. Intestinal parasitic helminths have a serious impact on fish health, productivity, quality and quantity of meat. Fish parasitic populations are known to differ due to variation in the environment and host population (Dogial, 1961). Helminth parasites of fishes are commonly divided into three main groups; cestodes, nematodes and trematodes. Kennedy, (1975) stated that population investigation can provide data for the predication of integrated methods to achieve the regulation of numbers of harmful parasites, because it has been stated that a single method of control have little value, where as co-ordinated activities ameliorate the infection.

LOCALIZATION OF CHEMICAL CONSTITUENTS OF GASTROINTESTINAL TISSUES OF FRESHWATER FISH *MASTACEMBELUS ARMATUS* INDUCED BY CESTODE PARASITE: *SENGA* SP.

A. V. Pathan

Department of Zoology, Azad College, AUSA - 413 520, India.
e-mail: khamamjed777@gmail.com

(Accepted 31 March 2017)

ABSTRACT : Present study was conducted to investigate the histochemical changes induced by *Senga* sp. in the intestine of freshwater fish *Mastacembelus armatus*. During present investigations the infection of *Senga* sp in *Mastacembelus armatus* with different histochemical reactions showed localization of different chemicals. During histochemical study intestine infected by cestodes, the numbers of mucous cells those containing acidic or mixed glycoconjugates were significantly higher than those seen on sections from uninfected fish, which is a protective interaction of the host against parasitic infection. In the current study, a highly significant increase in the number of mucous cells was seen within the infected intestines of *Mastacembelus armatus* when compared to uninfected counterparts.

Key words : Histochemical, Intestine, *Mastacembelus armatus*, *Senga* sp.

INTRODUCTION

The gastrointestinal system is primarily involved in breaking down food for absorption in to the body. It is essentially a muscular tube lined by a mucous membrane, which exhibits regional variations reflecting the changing functions of the system from mouth to anus. The Alimentary canal is an organ which is involved in various important physiological functions. It is the primary site of food digestion (absorption) and nutrient uptake. Therefore, heat consumption fishes are divided in to herbivorous, carnivorous and omnivorous. The histopathology and histochemistry of the mucous layer have been studied in some fishes *Mastacembelus armatus*. *Mastacembelus armatus* is a species of fish found in India, Bangladesh, Pakistan, Nepal and Shrilanka. In India, it is popularly known as Bam.

The purpose of this study is to describe the histological feature of intestine of *Mastacembelus armatus* and also in order to understand the digestive tract comparison with other infected fishes by helminth parasites. This study reveals the general histochemical distribution of mucosubstances in the digestive tract of fish *Mastacembelus armatus*. It also reports the existence of some histological peculiarities related to cell type, distribution and provides morphological as well as functional aspects of the digestive tract of *Mastacembelus armatus*. Srivastava (1975) stated that most species of helminths in adult stage live in the alimentary canal these, parasites have detrimental effects upon fish in more ways than one.

Different parts of the cell are biochemically different, they take up specific stains to varying degrees. Histochemical tests are used in an attempt to identify cell and tissue components by virtue of their specific chemical reactions. The alteration in the state of cell constituent can be studied by using histochemical techniques, these techniques helps to analyze not only the localization of carbohydrate, protein, lipid and glycogen etc. but also molecular changes at cellular level. The noteworthy contributions towards the expansion and development of histochemistry are those of Lillie (1954), McManus (1948), Pearse (1968) and Bancroft and Stevens (1992).

MATERIALS AND METHODS

Preparation of slides of histopathological and histochemical studies

For histopathological investigations, small fragments from the anterior, middle and posterior parts of infected intestine were used. Methods used for histopathological and histochemical tests for gastrointestinal parts of infected fishes were shown in Table 1.

For histological analysis the infected intestine and normal were cut into small pieces and were fixed in Bouin's fluid. After 48 hours, washed several times with water, dehydrated in graded series of alcohols, cleared in Cedar wood oil and xylene, blocks were made in cavity blocks by usual method. Thick sections were cut with a rotary microtome at 7 μ m. After removing the wax by xylene, hydration was carried out, dehydrated, cleared in

Research Article
DCSI 16: 129 - 134 (2017)
January 2017
Online: www.jdcsl.in/

Histo-Pathological Effect of Senga Species In Intestine of Piscian Host *Mastacembelus armatus*

Dama L. B.* and Pathan A.V.**

*Department of Zoology, D. B. F. Dayanand College of Arts and Science,
Solapur -413002, Maharashtra, India.

**Department of Zoology, Azad college, AUSA- 413520, Maharashtra, India.
*E-Mail- southraj@gmail.com

ABSTRACT:

Present study was conducted to investigate the occurrence and pathological changes induced by Senga sp. in the intestine of freshwater fish *Mastacembelus armatus*. During observation of population dynamics of Senga sp. a total 182 fishes of *Mastacembelus armatus*, out of which 92 females and 90 males were examined. Among them 20 females and 13 males found infected, resulting in maximum 28.57 % prevalence of infection in males and 42.86 % prevalence of infection in females for year 2011-12.

Parasites were found attached to the submucosal layer of intestine with scolex and diagnostically characterized by excess mucus secretion which resulted in severe degeneration and necrosis in mucosal, submucosal, serosa layer and muscular layers. Histo-pathological examination of infected intestine of *Mastacembelus armatus* revealed ruptured serosa layer, vacuolization in tunica muscularis and lamina propria, shortened, fused and irregular shaped villous processes.

KEYWORDS: Histology, Intestine, *Mastacembelus armatus*, Senga sp.

Introduction

Fish health management is the concept of proactively regulating the host, pathogen and environment to maximize the optimal condition for sustained growth and health. In order to get better nutrition from fishes, they must be free from diseases and mishandling. Fish diseases may be due to parasitic or non-parasitic causes. Among the parasites that infect freshwater fishes, helminths form the most diversified group. Parasitic diseases of fishes are very common all over the world. Globally the parasites (defined broadly as

infectious agents of diseases) are responsible for 19% of human mortality (World Health Organization, 2004)

The helminths exhibit highly diverse ecological inter-relationship and the most complicated host relationship. Endoparasitic helminths, with indirect life cycles, involve one or more hosts. Fishes are one of such hosts that act as either definitive or intermediate host in the life cycle of many helminth parasites.

Parasitic infestation tends to decrease the growth rate resulting in stunting of the fish. The damage caused by helminths to their

ICHTHYOPHTHIRIASIS IN ORNAMENTAL FISHES

Seema S. Korde

Department of Fishery Science,

Azad Mahavidyalaya, AUSA,

Dist, Latur(MS) India-413520

Email ID:- seemakordeckdare@gmail.com

Shembekar V. S.

Department of Zoology & Fishery Science

Rajarshi Shahu Mahavidyalaya, Latur

India - 413512

Email ID:- vshembekar@rediffmail.com

ABSTRACT:- The present work reports on the Ichthyophthiriasis. Goldfish developed only a typical mild clinical signs upon contact with the infected Angel fish. This might raise a concern about the variation of exposure of the two species to the infective agent, theront, in the water, infection dose and the method of infection used in the experimental infection.

KEYWORDS:- Ichthyophthiriasis, Gold fish, Angel fish.

Introduction:- Commonly known as "Ich", the white spot disease (Ichthyophthiriasis), can infect almost all freshwater fish and ornamental fishes. (Ventura and Paperna, 1985) in aquarium fish species it widely spread and cause heavy mortality amount in delicate ornamental fishes. Also it can be detected from at least one species of amphibian (Gleeson, 1999). The disease is recognized as one of the most pathogenic diseases of fish caused by eukaryote parasites resulting in significant economic losses in the affected cultured fish species as well as in aquarium fishes (Matthews, 1994). Ich is caused by a hymenostomatid ciliate, *Ichthyophthirius multifiliis* [Fouquet, 1876]. The parasite is commonly distributed, occurring in tropical, subtropical and temperate regions, and extending north to the Arctic Circle (Matthews, 1994). It causes severe epizootics among different fish species in aquaria, hatcheries, and ponds, as well as in wild fish populations (Ezz El-Dien *et al.*, 1998; Thilakaratne, *et al.*, 2003; Kim *et al.*, 2002).

Materials and Methods:- A total of 20 fish; 5 angel fish (*Pterophyllum scalare*), 5 oscar (*Asdrionatus ocellatus*) and 10-Goldfish (*Carrasius auratus*) were collected from the different aquariums from Latur district. Two days later, Angel fish (*Pterophyllum scalare*) started showing itching behaviors, hemorrhagic patches, fin rot, fish have clamped fins and white spots all over the fish body. 5 of the angel fish died after 10 days after eruption of the clinical

2

A Comparative study of the Autobiographies of Jawaharlal Nehru and Nirad C. Chaudhuri

Dr. Syed Nisar Karim
Head Dept. of English,
Azad College,
Ausa, Dist. Latur (MS) India

Research Paper - English

ABSTRACT

An autobiography is an account of a person's life written by that person. On the other hand, a biography is an account of a person's life written by someone else. Self-realization is the necessary tool for writing an autobiography. Great personalities all over the world tried to reveal themselves before the world. The autobiographies of Jawaharlal Nehru and Nirad C. Chaudhuri differ from the conventional autobiographies. Here an attempt is made to focus on the autobiographies of Jawarlal Nehru and Chaudhuri through comparative approach.

Autobiography is one of the popular genres in English literature. It is an account of a person's life by him-or herself. The word autobiography is made up from three Greek words: *autos* ('self'), *bios* ('life') and *graphein* ('to write'). So, an autobiography is an account of a person's life written by that person. On the other hand, a biography is an account of a person's life written by someone else. The term was first used by Southey in 1809. In Dr. Johnson's opinion no man was better qualified to write his life than himself, but this is debatable. Autobiography is nothing but the life experience of the person who

Importance of Places in Malgudi Town in the Novels of R.K. Narayan

Afsar Nawaboddin Shaikh
Assistant Professor,
Azad College, Ausa, (MS), India

Abstract

The present study deals with study of R. K. Narayan's novels in the context of the family relationships. The family relationship in depend upon time, situation, circumstances and the temperament of the characters and are sometimes happy or at other unpleasant, but show the vivacity and vitality of full blooded life. the humour of situation and character represent the higher forms of humour. R. K. Narayan depicts with equal ease both the genders male and female. If varieties of male characters please him with their peculiarities, his female characters are never inferior to any.

Introduction

R. K. Narayan has been much loved by his modern readers than any other writers. He deserves both praise and appraisal in larger and more discerning terms than he seems to have received so far, for he has produced a sizeable body of novels and collections of short stories. He also presents various shades of humour from gentle irony to parody. This comic vision, which is his strength, also makes his art limited. Narayan is not the novelist who conceives the whole novel in advance. But he weaves his incidents and so presents his plot before us, that under the magic influence of his imagination it becomes highly interesting and captures the attention of the readers.

Importance of Fictional Town Malgudi and Its Places

Malgudi is the fictional setting of R.K. Narayan's novels and stories. This place has comparable standard to the other writers of English Literature. It is compared to 'boarder countries' of Sir Walter Scott, 'Lake District' of William Wordsworth, 'The Wessex' of Thomas Hardy, or 'five Towns' of Arnold Bennet. Malgudi is an imaginary South Indian town round which Narayan has woven the complex pattern of the lives of his characters. The readers are taken to this imaginary land to laugh, sympathise, and share the vicissitudes of its inhabitants. This imaginary setting came to Narayan's mind instantly:

I remember waking up with the name Malgudi on

Vijayadashami ,the day on which the goddess of learning is

Celebrated..... Malgudi was an shaking discovery for me,

Social Values and Family Relationships In The R.K. Narayan S Fictional World

Afsar Nawaboddin Shaikh

Assistant Professor,

Azad College, AUSA, (MS), India

Abstract

The present study deals with study of R. K. Narayan's novels in the context of the family relationships. Narayan is popularly known as the novelist of Malipudi. This association between the writer and his locale has grown over the years into a sort of identity-mark and a generic term defining and determining his range and milieu. The family relationship in depend upon time, situation, circumstances and the temperament of the characters and are sometimes happy or at other unpleasant, but show the vivacity and vitality of full blooded life. The humour of situation and character represent the higher forms of humour. R. K. Narayan depicts with equal ease both the genders male and female. If varieties of male characters please him with their peculiarities, his female characters are never inferior to any. There are husband-wife & father-son relationship, parental love and lack of communication between the old and the young generation.

Introduction

R. K. Narayan's world is the typical Indian world of the "Young romantic lover" who is out of place and therefore cannot survive in the rigid custom-bound traditional, conventions, superstitions and age-old rituals. Match-making is an elaborate procedure with its set pattern. A marriage proposal to be sent by the bride's family, the approval, the match making meetings, the fixing of the match and the elaborate arrangements for the wedding are these stages. A Bachelor of Arts makes a steady progress to be associated with the image of the romantic lover. The "romantic lover" proves to be a backbone of the rational approach. In order to safeguard memories of "the eternal values of human life" the network of human relationships is integrated with the artistic fabric in the fictional world of R. K. Narayan.

"The Bachelor of Arts" is a novel in which a college student turns a lover, then a wandering ascetic and finally a loving and caring husband. The college student is set in a house of considerate but custom-bound parent with a younger brother. All the members of this core family and the extended family are intimates attached due to mutual trust, understanding and respect. The college life and is surrounded by friends like the debating union secretary Natesan, his close companion Ramu, his poet friend Mohan and the revolutionary Veeraswami and his teachers are Prof Gujapathi of English and Prof Raghavachar of History. Principal Brown is ready to preside over any function as the occasion demands. In the life of Chandran the graduate enters the romantic phase. He is

Social Values and Family Relationships In The R.K. Narayan S Fictional World

Afzar Nawabuddin Shaikh

Assistant Professor

Acad College Awa (MCA India)

Abstract

The present study deals with study of R. K. Narayan's novels in the context of the family relationships. Narayan is popularly known as the novelist of Mysore. This association between the writer and his locale has grown over the years into a sort of identity mark and a generic term defining and determining his range and milieu. The family relationship is shaped over time, situation, circumstances and the temperament of the characters and are sometimes happy or at other unpleasant, but show the vitality and vitality of full blooded life. The humour of situation and character unveils the higher forms of humour. R. K. Narayan depicts with equal ease both the genders male and female. If varieties of male characters please him with their peculiarities, his female characters are never inferior to any. There are husband-wife & father-son relationships, parental love and lack of communication between the old and the young generation.

Introduction

R. K. Narayan's world is the typical Indian world of the "Young romantic lover" who is out of place and therefore cannot survive in the rigid custom bound traditional, conventions, superstitions and age old rituals. Match making is an elaborate procedure with its set pattern. A marriage proposal to be sent by the bride's family, the approval, the match making meetings, the fixing of the match and the elaborate arrangements for the wedding are these stages. A Bachelor of Arts makes a steady progress to be associated with the image of the romantic lover. The "romantic lover" proves to be a backbone of the rational approach. In order to safeguard memories of "the eternal values of human life". The network of human relationships is integrated with the artistic fabric in the fictional world of R. K. Narayan.

"The Bachelor of Arts" is a novel in which a college student turns a lover, then a wandering ascetic, and finally a loving and caring husband. The college student is set in a house of considerate but custom bound parent with a younger brother. All the members of this core family and the extended family are intimates attached due to mutual trust, understanding and respect. The college life and is surrounded by friends like the debating union secretary Natesan, his close companion Ramu, his poet friend Mohan and the revolutionary Veeraswami and his teachers are Prof Gajapathi of English and Prof Raghavachar of History. Principal Brown is ready to preside over any function as the occasion demands. In the life of Chandran the graduate enters the romantic phase. He is

2017

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly	Nov. 2017-Apr. 2018	UGC Approved	ISSN : 2319 - 8648
Issue X Vol IV,	March. 2018	Sr. No. 64310	Impact Factor : 2.143

R. K. Narayan's The Vendor Of Sweets: Humorous And Comic Approach

Shahkh Afsar Nawaboddin
Assistant Professor, Azad College, Ausa, (MS), India

(2)

ABSTRACT

R.K. Narayan (1906 to 2001) occupies a distinctive place by virtue of his wide range of subjects, impressive narrative technique, sparkling wit and humour and imaginative richness of all the Indian-English novelists of our day. R.K. Narayan has established himself as a writer of social incongruities and individual whimsicalities in his novels. He affects this comedic catharsis in the most compelling and in the most natural way in us.

Key Words: Comedy, humour, oddities, satire.

The Vendor of Sweets (1967), by R. K. Narayan, is the biography of fictional Indian town, Malgudi; his conflict with his estranged son and how he finally leaves for renunciation, overwhelmed by the sheer pressure and monotony of his life. R. K. Narayan's greatest novel 'The Vendor of Sweets' is with great delight and pleasure. It has the unmatched individuality and exceptional intellectuality of R. K. Narayan as a writer. There are the same delightfully vivid and depicted evocations of a South Indian middle-class life and there is the same inimitable, incomparable and irrepressible humour tempered with humanity and flavoured with irony. There are again his wonderfully keen powers of observation, masterly strokes of satire which softy bite, humour which tickles and pinches irresistibly and yet leaves the mark. *The Vendor of Sweets* is not merely an amusing story which depends for its comedy on the improbable and fantastic, but it has much depth than the apparent on the surface.

In this novel Jagan was once an activist in Gandhi's satyagraha movement. He's now almost sixty and lives a life of avarice and hypocrisy, pretending to be spiritual yet succumbing to greed. Though he grew quite rich as a sweet-vendor, his main interest and concern was his only son, Mali whose mother died of brain tumor several years back. The barrier between the father and the son came into being the day the mother died. Jagan's son Mali isn't interested in the family business or in Hinduism in general. Intent on becoming a writer, he steals some money and moves to America, but later returns to India with a half-Korean, half-American girlfriend, Grace. He noticed that Mali wore socks under his sandals, and wanted to cry out, "Socks should never be worn because they are certain to heat the blood through interference with the natural radiation which occurs through one's soles, and also because you insulate yourself against beneficial magnetic charges of the earth's surface. I have argued in my book that this is one of the reasons, a possible reason, for heart attacks in European countries." (Narayan 68)

Jagan's argument against socks is ridiculous and not scientifically proved. Narayan has deliberately made Jagan speak such unreasonable things as to make the character humorous and comic. The novelist wants to speak out truth through comic situations and conversations. In South Indian climate socks and shoes are not necessities but they only cause discomfort. But Narayan tells this truth in an absurd manner.

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly

Issue IX Vol III, May 2017

UGC Approved
Sr. No. 64310

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 2.143

सामाजिक सरोकारिता को निवाहती राजन स्वामी की गजल

प्रा. मजहर एम. कोतवाल
हिंदी विभाग, आज़ाद महाविद्यालय, औसा, जि. लातूर

(2) ----- Dept. of Hindi -----

मूलतः

गजल एक विदेशी काव्य-विधा है। वह फारसी-उर्दू से हिंदी में आयी है। जिसका मूल अर्थ विषय प्रेम रहा है। परंतु हिंदी में आने के बाद गजल में सामाजिकता आ गई। वह भी सामाजिक समस्याओं को अभिव्यक्ति का माध्यम बन गई। तत्कालीन फारसी-उर्दू की गजलों में सामाजिक चिंतन का अभाव था। परंतु आज हिंदी गजल बड़ी ताकत में अपनी सामाजिक सरोकारिता को जहन कर रही है। इस संबंध में निम्न मूल दृष्टय है - ' ' आज भी इस देश में गरीबी, बेकारी, महंगाई, भ्रष्टाचार, धोखाधड़ी, बेईमानी, धर्म के नाम पर दंगे, पूंजीवाद, आम आदमी को पीड़ा, सर्वहारा वर्ग का शोषण, उसकी समस्याएँ आदि दृष्टान्तों को मिलती हैं। हिंदी के गजलकारों ने अपने गजलों में इनकी समस्याओं का चयायं चित्रण प्रस्तुत करते हुए देश की सामाजिकता से परिचित कराया है। ' '1

एक कवि के रूप में ख्यातिप्राप्त राजन स्वामी अपने 'अज्ञेय-सा मौसम' गजल-संग्रह में काफी चर्चित रहे। उनको गजलें अपने समसामयिक परिप्रेक्ष्य का आईना है। अपने समय की समस्याओं, विसंगतियों और सामान्य मनुष्य की भाव-भावनाओं तथा स्वयं को अत्यंत सुंदर अभिव्यक्ति मालूम राजन स्वामी की गजलें हैं। राजन स्वामी की इस संग्रह को अधिकांश गजलें सामान्य मनुष्य को जिन्दगी को कोमल भाव-भावनाओं, प्रेम, सपनों, हसरतों को मार्मिक अभिव्यक्ति है। परंतु ऐसा नहीं कि कवि अपने सामाजिक दायित्वों को भूल जाता है। समाज को विभिन्न समस्याओं का चयायं चित्र भी उनकी गजलें प्रस्तुत करती हैं। अपने गजलों की सामाजिकता के संबंध में वे अपने 'अज्ञेय-सा मौसम' गजल-संग्रह को भूमिका में लिखते हैं - 'साहित्य को कोई भी विधा नहीं एक ओर समाज को प्रभावित करती है, वहाँ दुमरी खोर समाज में होता हर परिवर्तन भी साहित्य को निश्चित रूप से प्रभावित करता है। हमारे चारों तरफ जो है, वहाँ हमारे शब्दों में भी उतर आता है। ' '2 यही कारण है कि राजन स्वामी की गजलों में वर्तमान समाज सहजता से अवतरित हुआ है। समाज को कई समस्याएँ और सामान्य मनुष्य को जिन्दगी का संबंध उनकी गजलों में अभिव्यक्त हुआ है।

आज सामान्य मंडनतकश, निम्नमध्यवर्गीय मनुष्य अपना संगमित आय में अपने परिवार का लालन-पालन करता है। आज की महंगाई और बढ़ती जरूरतों के बीच वह निरंतर पोसता जा रहा है। बच्चों को मामूली इच्छाएँ तक उससे पूरी नहीं हो पाती। ऐसी स्थिति में उसे अपने घर जाना भी अच्छाता है। सामान्य मनुष्य को इस दश और मनोदश का अभिव्यक्त करते हुए राजन स्वामी लिखते हैं -

बच्चों के जरमानों का कद घेरी हद को लांघ गया,
अब मेरा अपने ही घर में आना-जाना मुश्किल है। ' '3

अज केवल गरीबी, कपड़ा और खाना ही मनुष्य को बुनियादी जरूरतें नहीं रही है। जीवन के साथ-साथ मनुष्य के जीवन-वापन का रूप भी बदल गया है। केवल दाल-रोटी तक उसकी आवश्यकताएँ संगमित नहीं रही हैं। उसके अतिरिक्त उसको जो जरूरतें बढ़ी उनके लिए भी उसे निरंतर संघर्ष करना पड़ रहा है। वर्तमान मनुष्य को इस नई जीवन पद्धति के नये संघर्ष को भी गजलकार अभिव्यक्ति देता है -

दाल-रोटी घर टिकी है जिन्दगी माना, मगर,
दाल-रोटी ही नहीं काफी बसर के चास्ते! ' '4

भारतीय समाज को कई समस्याओं में से आर्थिक विषमता एक बहुत बड़ी समस्या है। आज भी सामान्य मनुष्य इस समस्या में झुलस रहा है। समाज में एक ओर तो बड़े-बड़े महल हैं तो दूसरी ओर छडहर के समान झुग्गी-झोपडियाँ। ऊँचा वर्ग अपने ऐशो-आराम को जिन्दगी में मदमस्त है तो मंडनतकश, श्रमजीवी वर्ग को मामूली बुनियादी सुविधाएँ तक नसोब नहीं होती। वही समाज को सच्चाई को रेखांकित करते हुए राजन स्वामी जो अपने एक शेर में लिखते हैं -

है मयस्सर सैकड़ों फ़ानूस महलों के लिए,
इक दिया भी तो नहीं है छंडहर के चास्ते। ' '5

वर्तमान समाज की इस आर्थिक विषमता के कारण समाज के चंद लोग ऐशो-आराम को जिन्दगी बसर करते हैं और सामान्य मंडनतकश श्रमजीवी लोग आम जरूरतों की पूर्ति के लिए संघर्ष करते हुए जिन्दगी को ढोंते हैं। ऐसी स्थिति में और

प्रेमचंद की कहानियों में नीहित व्यंग्य

(शतरंज के खिलाडी और कफन के विशेष संदर्भ में)

प्रो. मंगरुळे महेश्वर शरफोदिन
आजाद महाविद्यालय, आसा
जि. लातूर (महाराष्ट्र)

साहित्य ही नहीं बल्कि जीवन के हर क्षेत्र का व्यंग्य ने प्रभावित किया हुआ है। व्यंग्य
वैसे एक स्वतंत्र विधा है किंतु हर साहित्यिक विधा में लेखकों द्वारा इस शैली का भरसक
प्रयोग किया जा रहा है। व्यंग्य का शब्दिक अर्थ है - "शब्द की व्यंजना शक्ति द्वारा निकला
अर्थ, गुढार्थ, ताना, जैसे व्यंग्य कसना आदि।" व्यंग्य में उपहास, मजाक और आलोचना का
प्रभाव रहता है। प्रसिद्ध व्यंग्य कवि काका हयररी कहते हैं - "व्यंग्य एक नशतर है ऐसा
नशतर, जो समाज के सड़े-गले अंगों की शल्यक्रिया करता है और उसे फिरसे स्वस्थ बनाने
में सहयोग भी।"² मेरे अनुसार व्यंग्य का संबंध दृढ़ता से है, जो देखबर को अपनी शैली में
खबर देता है। प्रेमचंद ने अपनी कहानियों में इसका प्रयोग कर सामाजिक कुरीतियों,
बडबोलपन को जमीन दिखाई है।

'शतरंज के खिलाडी' कहानी में मीर और मिर्जा शतरंज खेलने के आदी थे। शतरंज
में इनते व्यस्त रहा करते थे कि सुद भी खो जाती थी। इस संदर्भ में स्वयं प्रेमचंदजी लिखते
हैं - "... खबर न होती थी कि कब दोपहर हुई, कब तीसरा पहर, कब शाम! घरके भीतर
से बार-बार बुलाया आता कि खाना तैयार है ... यहाँ तक कि बाजर्ची विवर होकर के कमरे
में ही खाना रख जाता था, और दोनों मित्र दोनों काम एक साथ करते थे।"³ स्पष्ट है कि ये
लोग विलासिता में, खेल-कुद में इतने व्यस्त थे कि उन्हें इनकी लत लग चुकी थी, और देश
की व्यवस्था भी इन दिनों इत्ती प्रकार की थी। लखनऊ में वाजिद अली शाह का शासन था,
और राज्य का सामंतवर्ग, व्यापारि वर्ग, यहाँ तक मजदुर अपनी - अपनी उलझनों में था,
राज्य की फीक किसी को नहीं थी। विदेशी आक्रान्ताओं ने धीरे-धीरे एक-एक राज्य कर पूरे
देश की सत्ता अपने हाथ लेनी आरम्भ की, वाजिद अली शाह का सामंती वर्ग भी शतरंज,
चोसर जैसे खेलों में मदमस्त था। इस परिस्थिति में अंग्रेजों ने वाजिदअली को बंदी बनाकर
लखनऊ की सत्ता हस्तगत की! इस पर प्रेमचंदजी ने सूक्ष्म व्यंग्य दृष्टि डाली है - "आज
तक किसी स्वाधीन देश के राजा की पराजय इतनी शांति से, इस तरह खून बहें बिना न हुई
होगी। यह वह अहिंसा न थी, जिस पर देवगण पराज होते हैं। यह वह कायरपन था, जिस पर

आमदार सौभाग्यवती कादंबरीचा नाट्य प्रवास (व्यक्तिरेखा - पात्रासंदर्भात)

स.प्रा.शिंदे दुष्यंत आनंदराव
मराठी विभागप्रमुख, आझाद महाविद्यालय, औसा जि.लातूर.

प्रस्तावना :

मराठी कादंबरीचे प्रवृत्तारंभ व माध्यमांतर लक्षाधीन प्रमाणात झाले आहे. यामध्ये यशस्वी व प्रभावी आणि लोकप्रिय ठरलेले रूपांतर रूपांतरनाम साहित्यिक श्रमचोराने यांच्या 'आमदार सौभाग्यवती' या कादंबरीचे श्रीनिवास जोशी यांनी केलेले नाटक रूपांतर कादंबरीचे प्रभावी अशा नाट्यसहित रूपांतर करणे ही खरे तर अत्यंत अवघड गोष्ट आहे. श्रीनिवास जोशी यांनी श्रमचोराने यांच्या 'आमदार सौभाग्यवती' या कादंबरीतला आशय नीट पचवून, नाट्यमाध्यमाचा कौरात्याने काय काय, एक नवा आणि सकस असा अनुभव मराठी रंगभूमीवर आणला आहे. खरेतर कादंबरीचा अनुभूतीपट अतिशय व्यापक असतो तो अनेककेंद्री असतो. अनेक पात्रे त्यात मोडले पणाने जावरत असतात. कथन पध्दती वेगळी असते. निवेदने भरपूर असतात. नाटकाच्या स्थल, काल, कृती, उक्ती, पात्रे, शब्द यांच्या पर्यायीत कादंबरीतला आशय मांडणे कठीण होते. यातील अनेक प्रश्नांना, समस्येना रूपांतरकाराला सामोरे जावे लागते परंतु चोराने यांची 'आमदार सौभाग्यवती' ही कादंबरी नाटकानुकूल नाटक मुचावे अशीच आहे. त्यामुळे श्रीनिवास जोशींना प्रवृत्तारंभ करणे मुलभूत गेले आहे.

कादंबरीतील आशय, कथानक, संवाद, व्यक्तीरेखा - पात्रे, पटनाप्रसंग, कथावर्णन निर्मिती व भाषाशैली यांचे कादंबरीतून नाटकात रूपांतर करताना होणारा प्रवास हा खरेतर अवघड असतो. कारण कादंबरीकाराला बरोबर पटकथाची पर्याय पाहणे कथनकारक नसते, परंतु नाटककाराला ते कथनकारक असते त्याला या सर्व पटकथा विशिष्ट चौकटीत बंदीत करणे रंगभूमी प्रयोगाच्या दृष्टीने गरजेचे असते. यापैकी सर्वाधिक कसरत करावी लागते ते व्यक्तीरेखांच्या संदर्भात. कादंबरीत व्यक्तीरेखांच्या संदर्भात कथनेही कथन नसते शिवाय त्यांच्या अभिव्यक्तीलाही ऐपस वाव असतो. याउलट नाटकात व्यक्तीरेखांच्या संदर्भात, त्यांच्या मधील आंतरसंवादां, संवादां, अभिव्यक्तीला पर्याय पाहण्याला लागतात. यापैकी सर्वांत महत्त्वाचा पटक असलेल्या व्यक्तीरेखांच्या संदर्भात आपण या शोध निवृत्तारंभ प्रकारा टाकू या.

'आमदार सौभाग्यवती' या कादंबरीत होचळमानाने पंधरा व्यक्तीरेखा आहेत. आता एकदम सगळ्या व्यक्तीरेखा नाटकात घेणे अशक्य आहे. शिवाय ज्या व्यक्तीरेखा नाटकात घेतल्या त्या जशाच तशा घेणेही शक्य नसते परंतु असे करताना मूळ कादंबरीच्या आशयाला धक्का लागू न देणे हेही आव्हान नाटककारासमोर असते. कारण आशय, कथानक, निवेदन हे या व्यक्तीरेखांच्या माध्यमातूनच पुढे सरकत असते. त्यामुळे प्रकारांतराच्या वेळेस ही समस्या एक डोकेंदुखी ठरू शकते तरीपण यशस्वी नाटककार आशय, कथानक, निवेदन यांना फारसा धक्का न लावता ही तारेवरची कसरत पार पाडू शकतो व ती 'आमदार सौभाग्यवती' च्या वाचनीत श्रीनिवास जोशींनी पार पाडलेली आहे. मुळात कादंबरीच्या तुलनेने नाटक या माध्यमाच्या पर्यायांमुळे व्यक्तीरेखांची संख्या पर्यायीत होत असते. 'आमदार सौभाग्यवती' हे नाटकही याला अगबाद ठरू शकत नाही. या नाटकनाटकातही व्यक्तीरेखांनी संख्या पर्यायीतच झाली आहे. मुळात कादंबरीत -

- १) सुमित्रा
- २) विमणराव
- ३) दिपक
- ४) दिवा
- ५) ऐपतराव
- ६) अजना
- ७) दादासाहेब

2.5. 'सुरंग' दलित शिक्षा अवरोध की कहानी

प्रा. मंगरुके गेहपुव शरपेटीन

हिंदी विभाग

आज़ाद महाविद्यालय, औरा

जि. लातूर महाराष्ट्र 413520

9021496798

सदियों से जिस समाज को उपेक्षित रखा, जानवरों सा जीवन जीने के लिए बाध्य किया गया वह दलित समाज है। मनुवादियोंने दलितों को शिक्षा से ही दूर रखा, वे जानते थे, शिक्षा क्रांति को जन्म देती है इसी कारण उन्होंने जान बुझकर दलितों को शिक्षा से कोसों दूर रखकर दलितों का सामाजिक, आर्थिक एवं मानसिक शोषण किया। बाबासाहब के संघर्ष के कारण दलित समाज का शिक्षा क्षेत्र में प्रवेश हुआ। लेकिन आज भी नीत नई शकले लटाकर इस समाज को ज्ञान प्रप्ति से से रोकने का विफल प्रयास किया जाता है।

प्रस्तुत कहानी दलितों के शिक्षा क्षेत्र में किए गए अवरोध को सुरंग लगाने का ही काम करती है। कहानी लेखक दयानंद चटोही की ही यह आप धीती है। इन्होंने अपनी आप धीती कहानी के माध्यम से प्रस्तुत कर शिक्षा क्षेत्र में चल रहे भाई-भतीजावाद का भांडा फोड़ किया है।

कहानी का नायक एम. ए. हिन्दी में द्वितीय श्रेणी प्राप्त कर पीएच. डी. करना करना चाहता है, किंतु तथाकथितो द्वारा उसे रोकना जाता है। उसका मानसिक शोषण शोषण कर मनोबल तोड़ने का काम विभागाध्यक्ष द्वार होता है।" लिखते हैं, तो क्या

मराठी कादंबरीतील जोगत्यांचे चित्रण

प्रा. धीवीरान बिड्ढलराव कांबळे
मराठी विभाग, आझाद महाविद्यालय, असा

13

Research Paper - Marathi

भारत देशात आजही विविध घालीरीती, प्रथा परंपरा रुढ असलेल्या दिसतात. प्रत्येक प्रांतानुसार प्रथा-परंपरामध्ये थोडाफार बदल असल्याचेही दिसून येते.

भारतातील अनेक प्रांतात लोकदेवता अस्तित्वात आहेत, तसेच त्या लोकप्रियही आहेत. या लोकदेवतेची अनेक ठिकाणी मंदिरे आहेत. त्या मंदिराच्या ठिकाणी यात्रा - उत्सवाच्या श्रध्देपोटी अनेक लोक गर्दी करतात. या लोक देवतेच्या लोक श्रध्देतून लोक त्या-त्या देवतेची पुजाअर्चा करतात. लोक देवतेला नवरा करतात. मनातील इच्छा पूर्ण झाली तर पुढच्या वर्षी देवतेला घंटी, पाळणा, पातळ किंवा मुलगा, मुलगी अर्पण करण्याचे कबूल करतात. लोक मनावर या प्रथा इतक्या बिंबल्या की लोक जाता या रुडी, प्रथा, परंपरेतून बाहेर येतांना दिसत नाहीत. अशीच एक देवदासी प्रथा महाराष्ट्र, कोकण, कर्नाटक, गोवा या प्रांतात अस्तित्वात असल्याचे दिसून येते.

देवदासी प्रथेत देवाला नवरा म्हणून मुलगी वाहिनी किंवा अर्पण केली जाते. तसे मुलांनाही देवाला वाहण्याची किंवा अर्पण करवाची प्रथा आहे. काही मुले नवसाला वाहिनी जातात तर काही पुरुषत्वहीन मुले स्वतःहून देवाला अर्पण होतात. जसा देवदासी होणाऱ्या मुलीचा विषयीत विधी असतो. तसा मुलांचाही एक विधी असतो.

महाराष्ट्र, कर्नाटक या राज्यांत यल्लमा देवीला वाहीलेली मुले म्हणजे जोगत्या किंवा जोग्या होत. या जोगत्यांना देवदासीसारखेच प्रांतानुसार, राज्यांनुसार वेगवेगळी नावे असली तरी यांची वेदना किंवा दुःख मात्र देवदासींच्या दुःखार्पणाही अतिशय भयान असते. जोगत्यांचे हेच दुःख, त्यांची वेदना मराठी कादंबऱ्यांत चित्रित झाल्याचे दिसून येते. पण जोगत्या अगावी आपण येथे भंडारगोग, घोंडक आणि झुतवा या कादंबऱ्यातील जोगत्यांचाच अभ्यास करणार आहोत.

उदिष्टे :-

अ) जोगत्यांची/जीवनशीली समजून घेणे.

CamScanner

Khaka Nigari Ka Tanqidi Jayza

خاکہ نگاری کا تنقیدی جائزہ

Dr. Sardar Pasha
Principal & Head
Azad College, AUSA

Azad College, AUSA

ڈاکٹر سردار پاشا، پرنسپل آف اے ایس اے

خاکہ نگاری شخصیت کی عکاسی کا نام ہے۔ اسے انگریزی کا شکل *Sketch*، نثری دیگر اصناف ڈرامہ اور انشائیہ کی طرح خاکہ نگاری بھی اردو ادب کی ایک مخصوص صنف ہے۔ خاکہ نگاری یا *سکیچ* ایک حد تک صعب مزاج سے تعلق رکھتے ہیں۔ لیکن یہ صعب مزاج یا محکوم پن یا بھوکے حد کو نہیں پہنچا، لیکن خاکہ نگاری میں ایمان داری اور تہ مشابہہ احساس تاسب اور صور مزاج مہارت کا امتحان ہوتا ہے۔ یہی دو صلاحیتیں جنگلی بنیاد پر کسی شخصیت کی مروجہ کلی شکل اور کامیاب ہو سکتی ہے۔ کسی نے خاکہ نگاری کے فن کو پیچیدہ قرار دیا ہے۔ ڈاکٹر صاحبہ سعید اس صنف سے متعلق یوں رقمطراز ہیں:-

”بعض اصناف لینی اعتبار سے تو بظاہر تو بہت سادہ نظر آتی ہیں لیکن

حقیقت میں بہت پیچیدہ ہوتی ہیں۔ خاکہ نگاری بھی ایسی ہی

صنف ہے اسکو اشاروں کا آرت بھی کہا گیا ہے۔“

نثری دوسری اصناف ناول، ڈرامہ اور انشائیہ کی طرح خاکہ نگاری بھی ایک فن ہے۔ صاحبہ سعید کا کہنا ہے کہ جس طرح سے نظم میں فزل کے فن کو چھپے دیا جاتا ہے اسی طرح سے نثر میں خاکہ کے فن کو چھپے دیتے ہیں۔ خاکہ مختصر بھی ہوتا ہے طویل بھی ہو سکتا ہے۔ طویل خاکہ میں تمام پہلو ہمارے سامنے آ جاسکتے۔ مختصر خاکے میں تمام چیزوں کو دانا کو یا یا کو کوڑے میں بند کر دیا ہے۔ اس لئے اس فن کو پیچیدہ قرار دیا ہے۔ ڈاکٹر ظہیر انجم نے اس نثری صنف کا مقابلہ فزل سے کیا ہے جس میں ایمان و انتہار کے ساتھ تمام امور پر روشنی ڈالی جاتی ہے۔ دو لکھتے ہیں:

”خاکہ کا فن بہت مشکل اور سخن فن ہے اسے اگر نثر میں

فزل کا فن کہا جائے تو لطف نہ ہوگا۔ جس طرح فزل میں طویل

مطالب دیں کرنے پڑتے ہیں، بلکہ اسی طرح سے خاکے میں مختصر

الفاظ میں پوری شخصیت پر روشنی ڈالنی پڑتی ہے۔“

جہاں پر خاکہ نگاری کو ایک پیچیدہ صنف قرار دیا گیا ہے وہیں اسی کے فنی لوازم کی شرائط بھی بڑی سخت ہیں۔ نثر میں جہاں انسان،

ڈرامہ اور ناول وغیرہ میں ان تمام چیزوں کو پیش کرنا آسان ہے مگر خاکہ میں ان چیزوں کو سونا مشکل ہوتا ہے۔ اس میں غلبہ نگاری،

Mahemood Ayaz Ba Hasiyate Mubasir wo Naqad

Dr. Sardar Pasha

Principal & Head

Azad College, AUSA

محمود ایاز بحیثیت مبصر و نقاد

محمود ایاز کے تبصروں اور تنقیدی تحریروں کی کوئی تصنیف شائع نہیں ہوئی مگر ان کے تبصروں اور تنقیدی مضامینوں کے سبھی معترف ہیں۔ عیسٰی الرضیٰ لاروقی جیسا تھا وہ نہیں ہمارے عہد کے اہم تبصرہ نگاروں میں شامل کرتا ہے اور ان کے تنقیدی انکار سے اختلاف کے باوجود ان کی اہمیت سے انکار نہیں کرتا۔ اس سلسلہ میں فضیل جعفری لکھتے ہیں کہ

”جہاں تک تنقید کا سوال ہے یقیناً وہ پیش در آمد نہیں تھے۔ ایاز صاحب نے چند مضامین اور بسوٹ تبصرے ضرور لکھے لیکن وہ سب سونات کے سٹمٹات تک ہی محدود رہے۔ شاعری کی طرف انہوں نے اپنے مضامین، تبصروں کا بھی کوئی مجموعہ شائع نہیں کرایا۔ ان کی زندگی کا واحد ہی تو بھی سب سے بڑا مقصد اردو کے نئے نئے قارئین کو سونات کے ذریعہ بہتر سے بہتر ادب سے متعارف کرانا تھا۔ ایاز صاحب کا کہنا تھا کہ بسا اوقات قاری کی رائے پیش اور نقادوں کی رائے کے مقابلے میں کہیں زیادہ ہوتی ہے۔ وہ پورا اصول خود کو ادب کا قاری سمجھتے تھے۔ سونات کے ادارے زندگی سے لبر پور Lively ہوتے تھے۔ اس کا سبب یہ تھا کہ محمود ایاز سونات کے ہر شمارے کے مشمولات خصوصاً اہم تنقیدی مضامین اور افسانوں سے متعلق اپنے ادارے میں مکمل کر لکھتے اور انکارات کے حسن و فح سے بحث کرتے ہیں۔“

انکارات کے حسن و فح سے بحث کرنا ہی تنقید کا اصل منصب ہے۔ محمود ایاز نے تنقیدی مضامین اور ناکشن سے متعلق اپنے تنقیدی انکار کا جو پر انداز میں اظہار کیا ہے۔ کئی نقادوں کے تنقیدی انکار سے اختلاف کیا ہے اور اپنے تنقیدی انکار کا دلان بھی کیا ہے۔ چنانچہ آل احمد سرور، حمید نسیم، مارنگ، شمیم خنقی، وارث طلوی، نظر صدیقی، لاروقی جیسے زیرک نقادوں نے محمود ایاز کی تنقیدی کسوٹی کا لوہا مانا ہے اور اپنی حد تک اس سے اختلاف بھی کیا ہے۔ شمیم خنقی لکھتے ہیں کہ

”محمود ایاز انکسوں کی طاقت کے ساتھ ساتھ خاموشی کی طاقت کا گیان بھی رکھتے تھے۔ میں نے اپنے ہم عصروں میں جی تھلانی صلاحیت اور پائیدار حیثیت کے حامل ادب کو پہچاننے اور سمجھنے کی ایسی غیر معمولی استعداد کم لوگوں میں دیکھی ہے۔ محمود ایاز کی نقادوں

Mahemood Ayaz Ba Hasiyate Sahafi

محمود ایاز بحیثیت صحافی

Dr. Sardar Parsha
Principal & Head
Azad College, Aunsa

آرٹیکل میں بطور صحافت کارکنان پر ہے۔ یہ عرصوں سے انگریزی اور اردو دونوں کے اخبارات سے سرواڑی شائع ہوتے ہیں۔
اسے پڑھنے والی بھی گفت و گو کے ہوتے ہیں۔ اس میں سائنس، اسپورٹس، فلمی اور ادبی موضوعات کا کھد جو ہے۔ آرٹیکل کے ادبی
رواکی میں ۱۹۹۱ء تک کی شائع ہوئی۔ پوری ۱۹۹۳ء میں صحافت میں شریں کی ادارے میں شائع ہوئے۔ ہاں صحافت کے
بعد پوری پانچ سو سے شائع ہوئے۔ ان کے ادارے میں صحافت کے عمل میں آئے۔ اسے ۱۱ اخباری طور پر اب کے ادبی
تجربہ مہینے کے ایسے ادبی صحافت کا اہم اور گہرا لہجہ برآئے ہیں کہ

"صحافت میں محمود ایاز کا انداز کل ایک انٹرنیشنل سے مناسبت ہے۔ وہ آہستہ ہے۔ اس کی صحافت سے آواز

بھراؤنی میں ہے۔"

ادبی صحافت اخباری صحافت سے الگ ہے۔ محمود ایاز نے انہوں کو اپنی کی ہے۔ ان کی بھی صحافتی ادب کے سزا
میں ہے۔ یہ ادب ہے کہ ایسے اخباری صحافت میں کی کہ صحافتی ادب کی چھٹی کی عمل میں پیش آتے رہنے سے گزرا ہوا۔
دریخت میں صاحب مذکورہ اصطلاحات کے بارے میں لکھتے ہیں کہ

"ادب اور صحافت میں اور کی نسبت ہے مگر یہ انہوں نے اپنی ایک ہی شخص میں یہ نہ ہوئی ہے۔ اس کی ہیں
اور اس کی آہوں سے نہیں ہو سکتی ہیں۔ صحافت کا جوش اور انہوں نے اس سے ہم سے واقف
ہیں۔ جب ادب بھی اسی طرز اور اس انداز کو اپنے کا تو وہ صحافتی ادب کی تفصیل کی اور ادبی
اپنے اور مسطر کہے گا۔ ادبی صحافت اور صحافتی ادب اس میں جوفرق ہے اسے ضرور ملحوظ رکھنا چاہئے
اس لئے کہ ادبی صحافت کو اگر ایک اصطلاح کے طور پر استعمال کیا جائے تو پھر اس کا اطلاق ادبی یا
نہ ادبی رسالوں پر بہتر ہوگا۔"

The Earth

Dr. Achale P.B

Head Dept of Geography

Azad College, Ausa

Rain is liquid water in the form of droplets that have condensed from atmospheric water vapor and then precipitated. Rain is a major component of the water cycle and is responsible for depositing most of the fresh water on the Earth. It provides suitable conditions for many types of ecosystems, as well as water for hydroelectric power plants and crop irrigation. The major cause of rain production is moisture moving along three-dimensional zones of temperature and moisture contrasts known as weather fronts. If enough moisture and upward motion is present, precipitation falls from convective clouds such as cumulonimbus (thunder clouds) which can organize into narrow rain bands. In mountainous areas, heavy precipitation is possible where upslope flow is maximized within windward sides of the terrain at elevation which forces moist air to condense and fall out as rainfall along the sides of mountains. On the leeward side of mountains, desert climates can exist due to the dry air caused by downslope flow which causes heating and drying of the air mass.

Keywords: - Intensity of rainfall, hydroelectric power, spatial-temporal, humidity.

Study Area:

Beed district is located in the central part of Maharashtra in Aurangabad division and forms a part of Marathwada region. The district lies between 18°28' and 19°28' North Latitudes and 74°54' and 76°57' East Longitudes. The district is bounded by Aurangabad and Jalna in the North, Parbhani and Latur in the East, Ahmednagar and Osmanabad in the South and Ahmednagar in the West. Godavari is the most significant river that flows on the borderline of Georai and Mujalgaon Tehsils. The total area of Beed district is 10693 Sq.Kms and it is 3.47% of Maharashtra State. Further division of area is 40.25 Sq.Kms in urban parts and 10652.75 Sq.Kms in rural area. According to the 2011 census the total population of Beed district is 2,585,962 with 1,352,468 male and 1,233,494 female. In 2001 census, Beed had a population of 2,161,250 of which males were 1,116,356 and remaining 1,044,894 were female. Beed District population constituted 2.30 percent of total Maharashtra population. In 2001 census, this figure for Beed District was at 2.23 percent of Maharashtra population. There was change of 19.61 percent in the population compared to population as per 2001.

The objectives of the paper:

1. To study the importance the intensity of rainfall.
2. To study the impact of the intensity of rainfall on Agriculture.
3. To study Tehsilwise Changes the intensity of rainfall in study region.

Data base and Methodology:

The present study is based on secondary data. The data has been obtained from the related articles, research papers, reports, policies and plan documents of Government of India and Maharashtra. Some data has been obtained from websites of Govt. of India and Govt. of Maharashtra, beed.nic.in. been undertaken to know the environmental status. Secondary data will be collected from social economic review district census handbook, gazettes, decennial census Reports of Government of India.

Intensity of rainfall:

The intensity of rainfall is a measure of the amount of rain that falls over time. Intensity of rainfall is very important of crops production. Intensity of rainfall indicate that probability of irrigation and availability of water. The intensity of rain is the height of water layer covered ground in period of time. The formula of rainfall intensity is as fallow (Monkhouse and Wilkinson

RESEARCH PAPER 2

Power of Knowledge

Volume : I

Issue : XVII

Janu.-March, 2017

ISSN 2320-4130

Environmental Science

Dr. Achole, P.

Head Dept of Geography
Azad College, An.

Introduction

There was a time when, as an educated person, you would have been expected to converse confidently about any intellectual or cultural topic. You would have read the latest novel, been familiar with the work of the better-known poets, have had an opinion about the current state of art, musical composition and both musical and theatrical performance. Should the subject of the conversation have changed, you would have felt equally relaxed discussing philosophical ideas. These might well have included the results of recent scientific research, for until quite recently the word 'philosophy' was used to describe theories derived from the investigation of natural phenomena as well as those we associate with philosophy today. The word 'science' is simply an anglicized version of the Latin *scientia*, which means 'knowledge'. Gennep, which borrowed much less from Latin, what we call 'science' is known as *Wissenschaft* literally 'knowledge'. 'Science' did not begin to be used in its restricted modern sense until the middle of the last century.

As scientific discoveries accumulated it became increasingly difficult, and eventually impossible, for any one person to keep fully abreast of developments across the entire field. A point came when there was just too much information for a single brain to hold. Scientists themselves could no longer switch back and forth between disciplines as they used to do. They became specialists and during this century their specialisms have divided repeatedly. As a broad educated person today, you may still have a general grasp of the basic principles of most of the specialisms, but not of the detail in which the research workers themselves are immersed. This is not your fault and you are not alone. Trapped inside their own specialisms, most research scientists find it difficult to communicate with those engaged in other research areas, even those bordering their own. No doubt you have heard the cliché defining a specialist as someone who knows more and more about less and less. We are in the middle of what journalists call a 'information explosion' and most of that information is being generated by scientists.

Clearly, the situation is unsatisfactory and there is a need to draw the specialisms into groups that will provide overarching views of broad topics. It should be possible, for example, to fit the work of the molecular biologist, extracting, cloning, and sequencing DNA, into some context that would relate it to the work of the taxonomist, and the work of both to that of the biochemist. What these disciplines share is their subject matter. All of them deal with living or once-living organisms. They deal with life and so these, as well as a whole range of related specialisms, have come to be grouped together as the life sciences. Similarly, geophysics, geochemistry, geomorphology, hydrology, mineralogy, pedology, oceanography, climatology, meteorology, and other disciplines are now grouped as the earth sciences, because all of them deal with the physical and chemical nature of the planet Earth.

1 Environmental interactions, cycles, and systems

Inquisitive children sometimes ask whether the air they breathe was once breathed by a dinosaur. It may have been. The oxygen that provides the energy to power your body has been used many times by many different organisms, and the carbon, hydrogen, and other elements from which your body is made have passed through many other bodies during the almost four billion years that life has existed on our planet. All the materials found at the surface of the Earth, from the deepest ocean trenches to the top of the atmosphere, are engaged in cycles that move them

2017

Issue - XII, Vol. - I

VRJFGG

IMPACT FACTOR
4.75

ISSN 2278-9820

June 2017 To Nov. 2017 37

5

उस्मानाबाद जिल्हयातील बाजार केंद्रांच्या व्यापार क्षेत्रांचा भौगोलिक अभ्यास

डॉ. दिलीप गो. भोगे

भूगोल विभाग,

अज्ञाद महाविद्यालय,

औत्ता, जि. लातूर (महाराष्ट्र) भारत

Research Paper - Geography

प्रस्तावना :

प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये उस्मानाबाद जिल्ह्यातील बाजार केंद्रांच्या व्यापार क्षेत्राचा अभ्यास करताना अभ्यास क्षेत्रातील बाजार केंद्रांच्या सीमा निश्चित करण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे. व्यापार क्षेत्र निश्चित करण्यासाठी सैद्धांतिक व प्रायोगिक पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे. सैद्धांतिक पद्धतीमध्ये क्षेत्र (चौ.कि.मी.) प्रति बाजार केंद्र, प्रति बाजार केंद्र व्यापलेल्या गावांची संख्या, प्रति बाजार केंद्र लोकसंख्या याचा अभ्यास केलेला आहे. तर प्रायोगिक पद्धतीमध्ये प्राकृतिक रचनेतील फरक, लोकसंख्येचे असमान वितरण, शेती विकासाचे विविध स्तर, व्यापार क्षेत्र दर्शविण्यासाठी अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

उद्दिष्टे :

सदररित शोधनिबंध खालील उद्दिष्टानुसार अनुसरून अभ्यासण्यात आलेला आहे.

1. उस्मानाबाद जिल्ह्यातील बाजार केंद्रांचे तातुकानिहाय व्यापार क्षेत्रांचे विश्लेषण करणे.
2. प्रति बाजार केंद्र व्यापलेल्या गावांची संख्या अभ्यासणे.
3. प्रति बाजार केंद्र लोकसंख्याचे विश्लेषण करणे.
4. अभ्यास क्षेत्रातील बाजार केंद्रांच्या व्यापार क्षेत्राची आखणी करणे.

माहिती स्रोत व संशोधन पद्धती :

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी आवश्यक असलेली माहिती संकलित करण्याचे स्रोत प्राथमिक व द्वितीयक स्वरूपाचे आहेत. उस्मानाबाद जिल्हा जनगणना हस्तपुस्तिका, जिल्हा सामाजिक व आर्थिक समालोचन, उस्मानाबाद जिल्हा विशेष याद्वारे माहिती संकलित करण्यात आलेली आहे.

सामाजिक शास्त्रे संशोधनात सर्वेक्षण पध्दतीचे महत्व : एक अभ्यास

डॉ. दितीप गो. नोणे

दुयेंत विभाग,

ज्येष्ठ महाविद्यालय,

जंजि, जि. लातूर

प्रस्तावना :

प्रस्तुत शोधनिबंधात सामाजिक शास्त्रे संशोधनात सर्वेक्षण पध्दतीचे महत्व याचे विस्ताराने करताना सामाजिक सर्वेक्षणाचे विविध उद्देश किंवा कार्य याचा जाणव घेण्यात आला आहे. हे उद्देश किंवा कार्य म्हणजेच सर्वेक्षणाचे महत्व होय. सर्वेक्षणाचे हे महत्व सामाजिक तथ्यांचे संकलन, सामाजिक सनत्त्यांचे अध्ययन, श्रमिक वर्गाच्या परिस्थितीचे अध्ययन, सामाजिक सिद्धांतांचे पुनर्परिक्षण व सामाजिक सनत्त्यांदरीत उपाययोजना यातून निव्वालेल्या ज्ञानाच्या आधारावरून सांगता येते. सर्वेक्षण हे समाजशास्त्रीय सिद्धांताच्या कोणत्याही पैलूवर नवीन प्रकाश टाकण्यासाठी केले जाऊ शकते. म्हणून सर्वेक्षण हे ज्ञान प्राप्तीचे एक महत्त्वाचे साधन आहे. सामाजिक सर्वेक्षण आणि संशोधन परस्परांना पूरक असे कार्य करत असल्याने यातून नवीन तथ्यांचा शोध घेऊन नवीन ज्ञान निव्वालण्याचा प्रयत्न केला जातो. सर्वेक्षणाने निव्वालेल्या ज्ञानाला सामाजिक शास्त्रे संशोधनात अतिशय महत्त्वाचे स्थान असते. कारण सर्वेक्षणाद्वारे सामाजिक घटना, व्यवहार व सामाजिक तथ्यांचा शोध घेतला जातो.

उद्दिष्टे :

सदरील शोधनिबंधाचा अभ्यास खालील उद्दिष्टांना अनुसरून करण्यात आलेला आहे.

1. सामाजिक सर्वेक्षणाचे महत्व अभ्यासणे.
2. सामाजिक तथ्यांचे संकलन करणे.
3. सामाजिक समस्यांचा अभ्यास करणे.
4. सामाजिक सिद्धांतांचे पुनर्परिक्षण करणे.

Impact Of Climate Change On Crop Production In Marathwada Region

Hashmi Irshad Mohiuddin
Department of Geography, Azad College, AUSA, (MS), India

(4)

Abstract:

Climate change effects on agriculture being witnessed everywhere in the globe, however countries like India a lot of vulnerable of the high population on agriculture and excessive pressure on natural resources. Rainfall is the key variable influencing crop productivity in agricultural crops in general and rain fed crops in particular. Intermittent and prolonged droughts causes a serious reason for yield and reduction in most crops. The increasing levels of greenhouse gases (GHGs) in the atmosphere have been attributed as a major driving force for rapid climate change. The main GHGs contributing to this phenomenon are CO₂, CH₄ and N₂O. The impact of climate change on agriculture may shows at regional level creating more vulnerability in food security rather than global level as a whole. The potential impact are shifts in sowing time and length of growing seasons, which may necessitates adjustment in sowing and harvesting windows, change in genetic traits of cultivars and sometimes total adjustment of cropping system itself. Warmer and hot environment coupled with erratic rainfall distribution, results in higher rate of evaporation and depletion of soil moisture. Hence for sustaining the crop productivity efforts to boost the water and nutrient efficiencies by adopting resilient management practices is necessary. Maharashtra, with widespread dependence on agriculture, falls in the zone of high to very high climate sensitivity. Considered 'double exposure' area, the region faces simultaneous challenges of globalization and climate change to the agriculture sector.

Keywords: climate change, crop productivity, Marathwada region.

INTRODUCTION

The warming trend in India over the past 100 years (1901 to 2007) was observed to be 0.51°C with accelerated warming of 0.21°C per every ten years since 1970 (Kumar 2009). The projected impacts probably to more worsen yield fluctuations of the many crops with impact on food security and costs. Additionally studies by Central Research Institute for Dryland Farming say, "districts in Marathwada and Vidarbha face very high risk to climate change and when no measures taken, financial implications for damages due to climate change would be massive. The availability of required pollen in sufficient numbers of germinating pollen grains and successful growth of pollen tube to the ovule are of fundamental importance in grain formation. The Network study on wheat and rice suggested that high temperature around flowering reduced fertility of pollen grains as well as pollen germination on stigma. These effects are more pronounced in Basmati rice as well as wheat cultivars. A positive finding of the study was that the wheat cultivars are more or less tolerant to such adverse effects.

Changes Crop Production In Marathwada

Maharashtra is one of the leading oilseed growing states in India. Maharashtra State occupies a distinguished place in the area and production of oilseed crops grown in our country. The oilseed crops can be grown in all kind of soils and constitutes an important part of crop rotation. It was determined that, average area and average production under soybean in all districts of Marathwada region and at Maharashtra level was increased in sub-sequenced period during climate change, it was the proof of the fact that the soybean crop was a now traditional crop in the region as well as the state as a whole than sugarcane which was traditional crop.

CONCLUSION

Crop based approaches include growing crops and varieties that fit into changed rainfall and seasons, development of varieties with changed duration that can overcome winter the transient effects of change, development of varieties for heat stress, drought and submergence tolerance;

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly No. 207 Apr. 2018
Volume X Vol IV, March 2018

JRC Approved
Gr. No. 04310

ISSN : 2319 - 8948
Impact Factor : 2.163

औसा तालुक्यातील लोकसंख्येच्या घनतेचा भौगोलिक अभ्यास

DR. VASANT K. JOSHI
असाह महविद्यालय, औसा, त. औसा, ज. औरंगाबाद
(43)

सारांश:

प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये औसा तालुक्यातील लोकसंख्येच्या घनतेचा १९९१ ते २०११ मधील घनतेचा अभ्यास केलेला आहे. या तीन जनगणनेनंतर औसा तालुक्यातील भूजलविहाय घनतेमध्ये बदल उरला प्रकट झाला आहे. याचा अभ्यास प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये करण्यात आलेला आहे. लोकसंख्या घनतेवर कोणकोणत्या घटकामा परिणाम झालेला आहे याचाही अभ्यास करण्याचा प्रयत्न यामध्ये करण्यात आलेला आहे. औसा तालुक्याची लोकसंख्या घनता २००१ च्या जनगणनेनुसार १५० एवढी आहे. तर २००१ च्या जनगणनेनुसार १९० एवढी, २०११ च्या जनगणनेनुसार २४१ एवढी आहे.

दिलेले संप्रेषण : औसा तालुक्यातील लोकसंख्या घनता

प्रस्तावना :-

लोकसंख्या ही मानवी समुहाची मूल्यपूर्ण अविनाशक अस्तित्वात असणाऱ्या विविध सांस्कृतिक दृष्ट्याचे ती प्रतीक असते. स्त्रो:संख्येची विविध अंगे भौगोलिक घटकामुळे परिवर्तनशील होतात. उदा. उष्ण कटिबंधीय प्रदेशात उष्णवर्षामागामुळे जंगलराशे प्रमाण जास्त असते. तर शितकटिबंधीय प्रदेशात भाजवाच्या व्यवसायावर भयोदा येतात. त्यामुळे इतर प्राण्याप्रमाणे मानवाला देखील सोईनुसार स्थलांतर करणे लागते. पर्यतीय क्षेत्रात उष्णसखल भूमीमुळे वास्तुवृत्तीला मजबूत येतात यामुळे लोकसंख्या कमी असते. तर वाळवंटीय प्रदेशात प्राण्यांच्या अभावामुळे लोकसंख्या कमी असते. याउलट परागच्या मीवाची प्रदेशात मात्र दाट लोकसंख्या आढळते यामुळे भौगोलिक घटक या घटका यांच्या लोकसंख्येचे वितरण, घनता, आकृतीमय माग्याची निकट्या संबंध आहे हे सिद्ध होते. याच बरोबर शिक्षण, व्यवसाय, अर्थकारण, संस्कृती या अंगाची लोकसंख्येवर महत्त्वपूर्ण प्रभाव असतो.

लोकसंख्या स्थल व कालसमयेचा जशी जशी वाढत जाते त्या त्या प्रमाणात लोकसंख्येचा सांख्यिकीय तज्ज्ञांनी वाढती व दरजोई उत्पादने, सांख्यिकीय वृत्ती, वारिष्ण, शिक्षण, असा विविध घटकाने प्रभाव पडतो. या सगळ्याची मूळ कारणे जीववैज्ञानिकी व त्याचे विविध करण्यासाठी लोकसंख्येचा भौगोलिक दृष्टिकोनातून केलेला अभ्यास उपयुक्त ठरतो. आर्थिक-वेडील (१९९१) जेफरीस, वेकट, ओल्सी, जी.टी. मिवाणी (१९५३) यांनी लोकसंख्येचा संशोधनाचे काम अतिशय मार्गदर्शक आहे. मिवाणी यांनी तर वेडीस मुक्तपणे पण कल्पनात मानवाचा मोठा वाटा आहे. असे म्हणजे म्हणून लोकसंख्येचा अभ्यास महत्त्वपूर्ण ठरतो. यांनी लोकसंख्येचे मावतील केलेले विधान महत्त्वपूर्ण आहे. Man is determinant of character of area and he is area differentiating element. म्हणून लोकसंख्येचा अभ्यास भौगोलिक घटकामुळे अर्थीत मरलेले आहे.

तातूरे भिल्ल्यातील औसा तालुका हा भौगोलिक दृष्ट्या वेगळा असून प्रत्येक पर्यटन, व्यवसायावर, त्या-त्या ठिकाणी वेगवेगळ्या लोकसंख्येच्या वैशिष्ट्यावर भौगोलिक घटकामा स्थल व

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly Nov. 2017-Apr. 2018
Issue X, Vol. VI, April 2018

UGC Approved
Sr. No. 64310

ISSN : 2319 - 8048
Impact Factor : 2.143

लातूर जिल्ह्यातील भूकंप एक नैसर्गिक आपत्तीचे व्यवस्थापन

प्रा.जावळे व्ही.जी.

आझाद महाविद्यालया, औसा

(11)

आपत्ती व्यवस्थापन :

जगाच्या विभिन्न भागांमध्ये नैसर्गिक आपत्तीची शृंखला आणि गती वाढत आहे. या संदर्भात जगातक पातळीवर विचार मंथन होत ही आहे. आपत्तीमुळे निर्माण होणारी जीवित आणि वित्तहानी कमी करण्यासंदर्भात वेगवेगळ्या देशात मंथन होत आहे.

आपत्ती व्यवस्थापन करत असतांना आपत्तीपूर्व आपत्ती नंतर व्यवस्थापन प्रशिक्षण, जनजागृती, उपक्रम यंत्राचा सराव, प्रात्यक्षिके, आपत्ती व्यवस्थापनाचा आराखडा तयार करून सुसज्ज ठेवणे आणि आपत्ती प्रतिसाद दलाशी संपर्क आणि समन्वय ठेवणे, आपत्ती दरम्यान कमीत कमी वेळेत आपत्तीपासून स्वतःचे रक्षण कसे करता येईल आणि दुसऱ्यांदा जीव वाचवता कसा येईल याचे प्रशिक्षण अपेक्षित आहे. आपत्ती नंतरच्या व्यवस्थापनात मदत आणि पुर्नवसन जदल करून लोकांना सुविधा पुरविण्यासंदर्भात नियोजन आणि अंमलबजावणीची गरज आहे.

अभ्यासक्षेत्र :

महाराष्ट्र राज्यातील लातूर जिल्हा हा विकसित जिल्हा असून पूर्वीच्या उस्मानाबाद जिल्ह्याचे विभाजन होऊन १६ ऑगस्ट, १९८२ रोजी लातूर जिल्ह्याची स्वतंत्र निर्मिती झाली.

लातूर जिल्ह्याचे अक्षावृत्तीय विस्तार $१७^{\circ}५२'$ पूर्व ते $१८^{\circ}५०'$ अक्षांश व रेखावृत्तीय विस्तार $७६^{\circ}१२'$ ते $७७^{\circ}१७'$ आहे. जिल्ह्यात १० तालुके लातूर, रेंगापूर, औसा, उदगीर, अहमदपूर, चाकूर, निलंगा, जळकोट, देवणी आणि शिरूर अंततपाळ हे तालुके आहेत.

उद्दिष्टे :

- १) लातूर जिल्ह्यातील भूकंप नैसर्गिक आपत्तीचे व्यवस्थापन करणे.
- २) आपत्ती व्यवस्थापनासाठी कौशल्यपूर्ण मानवी संसाधनाची संख्या वाढविते.
- ३) आपत्तीपूर्व, आपत्तीनंतर व्यवस्थापन करणे. हा प्रमुख उद्देश सगोर ठेवून सदरील शोधनिबंध तयार करण्यात आला आहे.

संशोधन अभ्यास पध्दती :

प्रस्तुत संशोधन पेपर तयार करण्यासाठी द्वितीयक सामग्रीचा वापर केला आहे. द्वितीयक आधारसामग्रीमध्ये जिल्हा सप्ताहिक व आर्थिक समालोचन, विविध मासिके, संदर्भ ग्रंथ, वृत्तपत्रे इत्यादी.

VISHWABHARATI
RESEARCH ALENA

ISSN 2320-6263
Vol 5, Issue 11, Feb 2018, pp. 172-177
Paper received: 01 Feb 2016,
Paper accepted: 16 Feb 2017,
VISHWABHARATI Research Centre

उच्च शिक्षा और सामाजिक विकास

प्रो. डॉ. शेख शाहजहान

प्रस्तावना :
आधुनिक शिक्षा के संदर्भ में यदि देखें तो यह कह सकते हैं कि, शिक्षा के इतने प्रकार-प्रकार के बाद भी न तो मानव की विकासोन्मुख, लगातमक या सामाजिक प्रगति हुई है और न ही समाज में कोई विकासोन्मुखता दिखाई देती है। ऐसा क्यों हो सका है इसे जानने के लिए हमें बीसवीं सदी के प्रारम्भिक शिक्षा वेदों की ओर जाना पड़ सकता है। सन् १८९९ जान ख्यूरी द्वारा लिखी नवसुन्दरक ट स्कूल एंड सोसायटी में वे लिखते हैं कि, शिक्षा व्यक्ति की उन संपन्नत योग्यताओं का विकास है जो उसमें अपने वातावरण पर नियंत्रण रखने तथा अपनी सम्भावनाओं के पूर्ण करने की सामर्थ्य प्रदान करें। इस परिभाषा में 'व्यक्ति' केवल आत्मज्ञान के लिए शिक्षा प्राप्त करता हुआ प्रतीत नहीं होता। अतः वह अपने आसपास के सामाजिक एवं प्राकृतिक पर्यावरण पर नियंत्रण की क्षमता विकसित करने की सामर्थ्य भी देना करता है। पुनरुत्थ रूप इस बात पर विचार करें कि क्या शिक्षित या उच्च अथवा उच्चतर शिक्षित व्यक्ति अपने आसपास के वातावरण का नियंत्रक हो गया है या उसमें नियंत्रित हुआ है।

प्रो. डॉ. शेख शाहजहान: इतिहास विभाग प्रमुख, आज़ाद कॉलेज, अलाहाबाद, उत्तर प्रदेश

'शिक्षा व्यक्ति की लगातमक, लगातमक एवं गत्यात्मक प्रगति है'।¹ १९ दिसम्बर की दृष्टि प्रस्तुत यह परिभाषा शिक्षा के तीन गुणों का उल्लेख करते हुए उसे व्यक्तिगत स्तर एवं सामाजिक स्तरों पर प्रभावित करती है। महात्मा गांधी 'शिक्षा को बालक के सर्वांगीण विकास का वाहक मानते हैं'।² शिक्षा की यह दो परिभाषाएँ इस तर्क केन्द्रित रखती हैं। समाजशास्त्र के शास्त्रीय विचारक 'आल्बर्ट कास्ट' के इस विचार को यदि सारा मान लें कि 'व्यक्तियों के चिंतन स्तर के आधार पर समाज के वैकल्पिक स्तर का निर्माण होता है। तो अपरोक्ष रूप से यह कहा जा सकता है कि, दिसम्बर की और महात्मा गांधी शिक्षा को सामाजिक विकास का माध्यम मानते हैं।³

शिक्षित मानव सामाजिक नियंत्रण है या नहीं इसका उत्तर देने हुए १९२५ में ईरी केनली ने लिखा कि, 'सामाजिक विद्यालय प्रणाली वर्तमान सामाजिक व्यवस्था को स्थायी बनाने के लिए एक शक्तिशाली उपकरण है'।⁴ १८ वें शताब्दी की शिक्षा दी जाती है ताकि वह सारा के गोवे-जुके, दुसरे की इच्छा के अनुसार काम करने की आदत डाले। फलतः उसके मन की कुछ ऐसी आदतें बन जाती हैं जिनका उसके व्यवहार जीवन में शास्त्रक का पूरा लाभ उठाना है। इसी केनली की चिन्ता औपनिवेशिक शिक्षा प्रणाली और शिक्षा के सामंती चरित्र की वास्तविकता को उजागर कर देती है। तात्पर्य यह कि, प्रत्येक प्रकार की सामाजिक-राजनीतिक व्यवस्था में शिक्षा को एक ऐसे ताकतवर लक्ष्यकार के रूप में निर्मित कर दिया है जो शासन व्यवस्था की नीति नियोजन पर्यटन के अनुरूप हो।⁵

शासन- व्यवस्था द्वारा निर्मित नियोजित सामाजिक परिवर्तन की प्रक्रिया अनिवार्य, विनाशोन्मुखी होती यह आवश्यक नहीं है। नियोजन को परिभाषित करते हुए ई-वीटर वार्ड लिखते हैं कि, नियोजन का अर्थ है उद्देश्य एवं सम्भावनाएँ तथा उद्देश्य में पहचान (identity) तथा प्रेरणा (Motivation) को सम्मिलित किया जा सकता है।⁶ इस प्रकार किन्हीं भी नियोजन में उद्देश्य पूर्व निर्धारित होता है। जिनके माध्यम से हम लक्ष्य को प्राप्त कर सकें। ये सम्भावनाएँ, समाज की भौतिक तानुद्वि तथा उस शिक्षा कोशल से जुड़ी होती हैं जिन कोशल (Scaffolding) का हम निर्माण करते हैं।

भारतीय शिक्षा के संदर्भ में प्रगतिवादी तथा ऐतिहासिक काल की शिक्षा की चर्चा किए बिना ही हम आधुनिक शिक्षा की ओर बढ़ें तो उचित होगा। आधुनिक भारतीय शिक्षा का प्रारम्भ १८३८ में लार्ड बर्किन्टन मैकाले के भारत में पर्यटन के साथ होता है। तात्कालीन ईस्ट इण्डिया कंपनी का घोषित उद्देश्य भारतीयों को

मानव अधिकार आणि भारतीय राज्यघटना

प्रा. डॉ. कुरेशाबी नजीरसाब राय्यद
लोकप्रशासन विभाग प्रमुख,
अब्राहम महाविद्यालय,
औरंगा, जि. लातूर (महाराष्ट्र) भारत

प्रस्तावना :-

मानव हा सामाजिक प्राणी आहे व राजकीय दृष्टीने राज्य हे संघटित समाज आहे. मानवाला व्यक्तिमत्त्व व विकसासाठी अधिकारांची आवश्यकता असते. याशिवाय मानवाचा व्यक्तिमत्त्व व विकास घडून येवू शकत नाही अशा अधिकारांनाच मानव अधिकार म्हणून संबोधले जाते. मानव अधिकारांच्या संदर्भात देशाच्या कायदा महत्वपूर्ण भूमिका बजावतो जगातील अनेक देशांनी मानव अधिकारास मान्यता दिली आहे राज्य घटनेव्यतिरिक्त देशातील विविध कायदे, नियम आदिनियम आणि न्यायालयीन निर्णयाद्वारे मानव अधिकारांचे समर्थन व स्पष्टीकरण केले आहे. घाला ह्यान्ना हयुजेज च्या मते, अमेरिकन राज्यघटना म्हणजे न्यायाविशांनी दिलेले निर्णय होय, इंग्लंडमध्ये संसद सर्वोच्च आहे, अमेरिकेत न्यायपतिक। सर्वोच्च आहे तर भारतात राज्यघटनेला सर्वोच्च स्थान आहे.

हक्क आणि प्रतिष्ठेच्या दृष्टीने सर्व मानव समान आहेत आणि अशी समानता जोपासणे भारतीय राज्यघटनेतून साध्य झालेले आहे. म्हणूनच भारतीय राज्यघटनेचे स्थान मानवी हक्काच्या तनदे इतकेच महत्त्वाचे आहे. मानवी हक्क हे सुरक्षितते शिवाय आणि सुनियमित समाजाच्या अस्तित्वाशिवाय पयक्षात येत नाहीत संयुक्त राष्ट्रांसाठी मानवी हक्क विभागक सार्वत्रिक जाहिरनामा भारताची राज्यघटना मंजूर होण्यापूर्वी बनविण्यात आल्यामुळे यांचे प्रतिबिंब भारतीय राज्यघटनेवर उमटलेले दिसते. भारतात हजारोवर्षांपासून असलेल्या सामाजिक, सांस्कृतिक व राजकीय विभागेला हेम देण्याचे काम भारतीय राज्यघटनेने केले आहे.

मानव अधिकाराचा इतिहास :-

मानव अधिकार या संकल्पनेस जागतिक स्तरावर विचार होण्यास बराच काळापही लागता.

ग्रामसभा उदय, विकास व कार्य

डॉ. प्रा. सत्यव कुंरेशीबी नजीरसाब
लोकप्रशासन विभाग प्रमुख, आझाद महाविद्यालय, मौसा त्रि.लतूर

(22)

प्रस्तावना :-

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी ' आमची खेडी भारताइतकीच जुनी आहेत असे म्हटले आहे. रामूध ग्राम प्रशासनाचा वारसा भारताला प्राचीन काळापासून लाभलेला आहे. प्राचीन काळात खेडे सर्वात लहान संस्था होती आणि त्याचा प्रमुखाला प्राचीन म्हटले जात असे. प्राचीन हा गावातील ब्रॅड व बपोबुध लोकपासून सस्ता घेवून काम करत असे. हेच ग्रामसभा व प्रागपंचायतीचे आदिम स्वरूप होय. रामविरहित शासनात कोणी अभ्यस नसे सर्व व्यक्तींना स्वतः नियमांची निर्मोली तसेच आंगसबनावणी करावी लागत असे. ते लहान लहान गावात किंवा सनागत शक्य होते. त्यावेळेस लोक न्याय तसेच अधिपत्याच्या भावनेने स्वतःला प्रशासित करत आंगसबनावणीतील अडचणी दूर करण्यासाठी जनशाक्तीचे एकत्रीकरण होवून त्यांचे ग्रामसभेत रूपांतर झाले.

मोगलकाळीन शासन व्यवस्थेत भौष काळ व गुप्त काळातील पंचायत व्यवस्था क्रियारील होती. याचा काळात राजस्वममध्ये भिल्ले, मिनी व हत्थोत व्यवस्थित ग्रामसभेच्या जून्या परंपरा रुढ होत्या. ग्रामसभा एक शाक्तीशाली संस्था होती. मोगल काळात ग्रामसभेचा प्रमुख तीन भूमिका होत्या. 1) जमिनीचे संचजन करणे 2) जंगलचा संपूर्ण फायदा मिळविणे. 3) ज्यानाच्याकडून कर वसूल करणे. डॉ. जस्वाल यांच्या मते प्राचीन काळातील उपलब्ध असलेली अधिव्यक्ती ग्रामसभेच्या माध्यमानेच होत असत.

ब्रिटीस कालखंडात शासनाचा सर्व कारभार केंद्रीय मुख्यालयापासून चलविता जात होता. गावाच्या प्रशासन व्यवस्थेस गौण स्थान होते. परंपरागत आत्मनिर्भर व स्वयंशासित ग्राम प्रणालीची ब्रिटिश शासनामार्फत मूलभूत परिवर्तन केले. या काळात पंचायत राज व्यवस्थेचे पूर्णस्वजन करण्याचे प्रयत्न सुरु केले. सन 1870 मध्ये लॉर्ड मॅगोच्या ठरावानंतर प्रतिनिधीक स्थानिक संस्थांचा उदय झाला. 1882 च्या लॉर्ड रिपनच्या ठरावातून स्थानिक स्वशासनाच्या विकासच्या नविन अध्यायाचा प्रारंभ झाला. 1918 सालच्या मॉटेग्यू संवैधानिक सुधारणा ठराव मंजूर इ इत्यानंतर 1920 मध्ये ब्रिटिश सरकारने ' संयुक्त प्रांत प्रागपंचायत अधिनियम 1920 मंजूर केला. त्यानंतर 1985 सालचे भारत सरकार अधिनियमाद्वारे स्थानिक संस्थांवर सकारात्मक प्रभाव पडला व स्वतंत्र भारताने लोकशाहीरत बळकटी देण्यासाठी पंचायतराज सूचवस्थेला घटनात्मक स्थान देवून ग्रामसभेची घटनेने तरतूद केलेली आहे.

भारतीय राज्यघटना व ग्रामसभा :-

ग्रामसभेची तरतूद मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम 1958 मधील कलम 6 मध्ये करण्यात आली असून 73 व्या घटना दुरुस्तीने ग्रामसभेला घटनात्मक स्थान प्राप्त झाले आहे. या घटना दुरुस्तीन्वय संधिचालनामध्ये प्राग 9 जोडण्यात आला. या मागात 16 नवे अनुच्छेद (243-243 ए) पर्वत आणि अकरावी अनुसूची जोडण्यात आली. यात पंचायतीची न्याय, निवडणूक व कार्य स्पष्ट करण्यात आले. ग्रामसभेविषयी 243B (ख) मध्ये ग्रामसभेचा अर्थ ग्रामपातळीवरील क्षेत्रामध्ये आंतरभूत असलेल्या एखाद्या गावराी संबंधीत असलेल्या मतदार यादीत ज्यांची नावे नोंदविण्यात आली असतील अशा व्यक्तींचा मिळून बनलेला निकाल किंवा संस्था असा आहे. कलम 243 (क) मध्ये

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Half Yearly Nov. 2017-Apr. 2018
Issue X Vol IV, March. 2018

UGC Approved
Sr. No. 64310

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 2.143

73 वी घटनादुरुस्ती व स्थानिकस्वराज्य संस्था

डॉ. प्रा.सप्यद कुरेशाबी नजीरसाब

लोकप्रशासन विभाग प्रमुख, जाझाद महाविद्यालय, औसा जि. लातूर

(21)

प्रस्तावणा :-

स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर महात्मा गांधी ग्रामस्वराज्य या संकल्पनेचा पुरस्कार केला. राज्यानितीच्या मार्गदर्शक तत्वातील कलम 40 नुसार प्रत्येक गावासाठी ग्रामपंचायती स्थापन झाल्या 16 जानेवारी 1957 मध्ये स्थापन झालेल्या बलवंतराय मेहता समितीच्या शिफारशीनुसार लोकशाही विकेंद्रीकरण तत्त्वानुसार पंचायतराज संस्थांची स्थापना झाली. पंचायतराज हा विषय राज्यसूचित समाविष्ट असल्याने प्रत्येक घटकराज्याने आपापल्या सोयीनुसार पंचायतराज व्यवस्था निर्माण केली. 1986 मध्ये डॉ. एल.एम.सिध्दी यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समितीची स्थापना केली या समितीने पंचायतराज संस्थांना पुरेसे अधिकार देवून त्यांना घटनात्मक संरक्षण देण्याची शिफारस केली. या समितीच्या शिफारशीनुसार 64वे घटनादुरुस्ती विधेयक 15 मे 1989 रोजी संसदेत सादर केले. 10 ऑगस्ट 1989 रोजी लोकसभेत हे विधेयक संमत केले. परंतु राज्यसभेकडून ते फेटाळण्यात आले. त्यानंतर 1991 मध्ये पी.व्ही. नरसिंहराव सरकार सत्ताळू झाल्यानंतर पंचायतराज संस्थाबाबत नवीन घटनादुरुस्ती विधेयक संसदेत मांडण्याचे ठरले त्यानुसार 16 सप्टेंबर 1991 रोजी हे विधेयक लोकसभेत सादर करण्यात आले. या विधेयावर सर्वपक्षांचे सविस्तर अभ्यास करून आपला शिफारस अहवाल जून 1992 मध्ये संसदेत सादर केला. लोकसभेने 22 डिसेंबर 1992 रोजी तर राज्यसभेने 22 डिसेंबर 1992 रोजी पंचायतराज विधेयकास मान्यता दिली.

पंचायतराज हा विषय राज्यसूचित समाविष्ट असल्याने या विषयावर घटनादुरुस्ती करताना लोकसभा व राज्यसभेच्या संमतोबरोबरच देशातील निम्नचापेक्षा अधिक घटकराज्यांच्या विधीमंडळाची संमती आवश्यक असते. यामुळे संसदेने संमत केलेले 73 वे घटनादुरुस्ती विधेयक घटकराज्य विधीमंडळाच्या संमतीसाठी पाठविण्यात आले. भारतातील 28 घटकराज्यांपैकी 17 घटकराज्यांच्या विधीमंडळाने या विधेयकाला मान्यता दिली. त्यानंतर 20 एप्रिल 1993 रोजी राष्ट्रपतींनी या विधेयकावर स्वाक्षरी केली 24 एप्रिल 1993 पासून या विधेयकाची कायदेशीर अंमलबजावणी सुरु झाली.

73 व्या घटना दुरुस्तीतील तरतुदी :-

1) **घटनात्मक दर्जा किंवा स्थान :-** या घटनादुरुस्तीमुळे राज्यघटनेच्या नवव्या भागाचा विस्तार करून त्यात कलम 243(A) ते कलम 243 (O) समाविष्ट करण्यात आले. या कलमातील विधायक तरतुदीमुळे पंचायतराज संस्थांना वैधानिक अधिकारी प्राप्त होवून घटनात्मक स्थान मिळाले.

2) **त्रिस्तरीय पंचायतराज व्यवस्था :-**

73 व्या घटनादुरुस्ती अधिनियमातील कलम 243 (B) नुसार संपूर्ण भारतात त्रिस्तरीय पंचायतराज व्यवस्थेची तरतूद केली आहे यानुसार जिल्हा स्तरावर जिल्हा परिषद तालुका किंवा गट स्तरावर पंचायत समिती व

ISSN - 2017

Current Global Reviewer

UGC Approved International Research Refereed Journal For All Subjects & All Languages

ISSN 2319-8648

Impact Factor - 2.143

Indexed (IIJF)

UGC Approved
Sr. No. 64310

SPECIAL ISSUE

(20 Sept. 2017) Volume I, Issue-I

On the Occasion of ICSSR SPONSORED
One Day National Conference On

ROLE OF PANCHAYAT RAJ IN RURAL DEVELOPMENT IN INDIA

Organized by

Department of Public - Administration, Vasundhara College, Ghatnandur
Tq. Ambajogai, Dist. Beed (M.S.)

Editor in Chief
Mr. Arun Godam

Guest Editors
Principal Dr. Arun Dalve
Vasundhara College, Ghatnandur
Tq. Ambajogai, Dist. Beed (MS)

Assit. Prof. S.D. Dixit
Head Dept. of Public Administration
Vasundhara College, Ghatnandur

Assit. Prof. H.W. Je Jhav
Dept. of Public Administration
Vasundhara College, Ghatnandur

www.riournals.co.in

मानवाधिकाराचे प्रकार

पा. डॉ. संजय संदिपान चव्हाण

लोकप्रशासन विभाग,

आझाद महाविद्यालय,

औसा, जि. लातूर (महाराष्ट्र) भारत

प्रस्तावना :-

मानवाला जन्मदत्त काही हक्क प्राप्त झालेले आहेत. हे हक्क मानवापासून वेगळे करता येत नाहीत. हक्क हे व्यक्तीला जीवन जगण्यासाठी आवश्यक असतात. हे हक्क निसर्गदत्त प्राप्त झाल्यामुळे या हक्कांनाच आपण नैसर्गिक हक्क, मुलभूत हक्क, नैतिक हक्क, मानवी हक्क अशा नावाने ओळखले जातात. असे हक्क अबाधित राहिले पाहिजेत. माणसाच्या शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, आर्थिक, गरजांच्या पूर्ततेसाठी या हक्कांची अत्यंत गरज असते. हे मानवी जीवनाचा एक भागच आहे. मानवाला जीवन जगत असताना किमान सुखाने व आनंदाने जीवन जगता आले पाहिजे. या हक्कांना जाले धर्म, वर्ण, लिंग, पंथ, पथ या आधारित भेदभाव करता येणार नाही.

अशा मानवी हक्कांचा उदय एकाएकी झालेला नसून प्राचीन काळातील, पाश्चात्य तत्वज्ञान, पाश्चात्य तत्वज्ञान, धार्मिक व सामाजिक काळीतून हे हक्क मानवाला मिळत गेले आहेत. हॉब्स, जॉन लॉक, जॉन रुसो इत्यादी विचारवंतांनी सामाजिक कराराची सिध्दांत मांडून व्यक्तीच्या जन्मदत्त हक्कांचे प्रतिवादन या सिध्दांतात त्यांनी मांडले आहेत. पुढे चालून इंग्लंड मधील जनतेने 1215 मध्ये तेशील राजाकडून मॅग्नाकार्टा ही सनद मंजूर करून घेतली. इ.स. 1776 मध्ये अमेरिकन स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा प्रसिध्द करण्यात आला. 10 डिसेंबर 1948 रोजी संयुक्त राष्ट्रसंघाने मानवी हक्कांचा जाहीरनामा मंजूर करून त्यामध्ये मानवी हक्कांची तरतूद करून संरक्षणाची जबाबदारी ही घेतली आहे. आशिया -आफ्रिका खंडातील पाश्चात्यात अडकलेली व भारतासारखी राष्ट्रे हे मानवी हक्कांच्या मागणीसाठीच लढत राहिली. त्यांचा हा लढा स्वातंत्र्याचा संघर्ष मानवी हक्कांची प्रतिष्ठापना स्थापन करण्यास कारणीभूत ठरला आहे.

मानवी हक्क म्हणजे काय ?

मानवी हक्कांच्या प्रकारांचा अर्थ काय ?

VIRTUAL RESOURCES**Dadasaheb S. Tote***Dept. of Library Science,**Azad Mahavidyalaya,**Ausa, Dist. Latur(MS) India*

The concept of the Virtual or Digital Library has been evolving since the inception of the internet. Within the context of the resources available here, Virtual Library means an electronic access system that provides users with the means for discovering and retrieving information online. The information may be retrieved directly from within the hosting system or through links to other external systems. The intent is to offer the same types of resources and services that are available in a brick and mortar in digital form. The virtual resources include.

Online Libraries

Online resources

Online services

Online information retrieval and

Online Documentation.

Online Information Retrieval:

Online information retrieval (or online searching) is the acquisition of information from a distant computer via terminal or PC, involving an interactive dialogue between the user and computer. The computer handles a number of databases stored in electronic form, consisting of references to journal articles, conference papers, reports, books etc, which the Information Retrieval Service (IRS) or 'host' makes available to interested parties, such as university libraries, on a commercial basis. The computer matches any input search terms against its files and displays any resulting matches which can then be printed out or downloaded by the searcher.

Webcrossing

Dadasaheb S. Toto

Dept. of Library Science,
Anzad Mahavidyalaya,
Ausa, Dist. Latur (MS) India

Research Paper - Library Science

Web Crossing is a server that runs on a Web site. It allows anyone with a standard Web browser to post and view messages on that site. People can post messages to the Web site, and respond to postings made by others. This interaction allows them to respond to each other's ideas, contribute their own ideas, and build on the stored knowledge contained in the discussion database. People can not post messages, but can also create new discussions and folders. So a discussion site can evolve with the needs of the people who use it. With Web Crossing, users do not have to be present at the same time. They can read and post messages at their convenience, then come back later to check for new messages from other users. Web Crossing discussions are organized in a hierarchy based on folders. Related messages are threaded together and presented as a discussion. This natural structure makes it easy to keep track of messages from even a large number of contributors.

Web Crossing helps companies strengthen brands and build relationships. We are the innovative leader in internet collaboration solutions used by online communities and project teams.

Web Crossing helps companies strengthen brands and build relationships. We

“ हुंडा एक सामाजिक समस्या व उपाय ”

प्रा. गायकवाड वृंदावनी व्यंकटराव
अंधालय आणि माहितीशास्त्र विभाग
आझाद महाविद्यालय, औसा.

लग्न हा तर हुंड्याचा शेअरबाजारच बनला आहे. आपल्या समाजाला लागलेली ही किड आहे. बहुसंख्य स्त्रियांची अवस्था तर तापल्या तव्यावर भाजत ठेवलेल्या भाकरी सारखीच आहे.

दाज, दहेज खालो ।

बहु को जला डालो ।

प्रसे म्हणणारा समाज या हुंड्याच्या अंधारातून केव्हा बाहेर येणार आहे कोणास ठावूक, हुंड्याविरुद्ध बंडाचा झेंडा कुणी उभारल का ? सर्व सामान्य स्त्रीमध्ये कायद्याविषयी ज्ञान व आपल्या न्याय हक्कांसाठी झगडण्याची तयारी असली पाहिजे. नेणेकरून आत्महत्येची किंवा हुंडाबळीची वेळ तिच्यावर येणार नाही.

कालपरावाच्या पेपर मध्ये एक वातमी वाचली कि एका शेतकऱ्याच्या मुलीने आपल्या वडिलांकडे हुंड्यासाठी से नाहीत म्हणून आत्महत्या केली. हे ऐकून पाहून एका कॉलेज तरुणीने असे उद्गार काढले की, 'लग्नाआधीच जर मुली प्रशा हुंड्यासाठी बळी जात असतील तर त्या गर्भातच खुडल्या गेलेल्या बऱ्या' अशीच जर मनःस्थिती बनत चालली तर रसे होईल. प्रस्तुत पेपरमध्ये लेखिकेने हुंडा प्रथा, तिची व्याख्या या समस्येची कारणे, हुंडा समस्येमुळे होणारे दुष्परीणाम व यावरील प्रतिबंधक उपायांवर थोडक्यात चर्चा केली आहे.

' शोध संज्ञा :

हुंडा, हुंडा प्रथा, हुंडा समस्येची कारणे, हुंडा समस्येचे दुष्परीणाम, हुंडा प्रतिबंधक उपाय.

' प्रस्तावना :

भारतीय समाजामध्ये दान करणे म्हणजे पुण्यकर्म मानले जाते. कन्यादान हे तर सर्वश्रेष्ठ दान समजले जाते. कारण कन्यादानाच्या संकल्पने मागे पृथ्वीदानाच्या पुण्याची जोड लावली जाते. पूर्वीच्या काळी कन्यादानासोबत स्त्रीधन म्हणून खुशीने गोधन, सोने-चांदी, पैसे इ. मुलीसोबत-तिच्या-सासरी-दिले जाते असे पण हे सर्वसामान्य कुटूंबाना शक्य नव्हते तर हे फक्त श्रीमंत वर्गातील व्यक्तीच करित असत. सध्या मात्र ही प्रथा ऐच्छिक न राहता भीक मागितल्यासारखे मागून पुण्याचीच पध्दती रूढ झाली, ती कायमचीच. मग नवरा मुलगा हा नोकरदार किंवा मोठा पगारदार असो वा नसो, तसेच लागी सुध्दा उच्चशिक्षित नोकरदार असो अथवा नसो हुंडा हा घावा लागतोच. सध्याच्या आधुनिक युगामध्ये सुध्दा हुंड्याची दुष्ट प्रथा समाजाला जळूसारखी चिकटून बसलेली आहे, आणि मुलींच्या घराच्याचे रक्त शोषत आहे.

हुंडाबळी विरोधात सरकारने अनेक कायदे केले आहेत. हुंड्यासाठी बळी घेणाऱ्या व्यक्तीस फाशीची शिक्षा अयम ठेवली पण या कायद्यामध्ये अनेक पळवाटा आहेत, त्यामुळे गुन्हेगार सहिसलामत निसटतात. हुंड्याच्या अनिष्ट पेल्या आळा घालण्याच्या उद्देशाने स्त्रियांचा हुंड्यासाठी होणारा छळ थांबविण्यात यावा म्हणून १९६१ मध्ये कायदा करण्यात आला. हा कायदा करूनही हुंड्याची अनिष्ट प्रथा बंद किंवा कमीही झाली नाही, तर ती अधिकच उग्र बनत गेली किंवा जात आहे. काही समाजामध्ये तर हुंडा देणे आणि घेणे हे प्रतिष्ठेचे मानले जाते. भारतामध्ये जातीव्यवस्थेमुळेही हुंडा प्रथेला

2017

Paper

Issue : XIII, Vol. II
UNIVERSAL RESEARCH ANALYSISIMPACT FACTOR
3.18ISSN 2229-4406
Sept. 2016 To Feb. 2017

41

7

महाराष्ट्रातील मतदारसंघाच्या पुनर्रचनेतंतरचे बदलते राजकारण : विशेष संदर्भ उस्मानाबाद जिल्हा

दिलीपकुमार डी. शीरसागर

पिएच. डी. संतोषक,
रवा. रा. टी. व. विद्यापीठ,
सांदेड, जि. सांदेड (महाराष्ट्र) भारत

Research Paper - Political Science

प्रस्तावना:

स्वातंत्र्योत्तर काळात भारताने संविधानानुसार संसदीय शासनप्रणालीचा स्वीकार केलेला आहे. संविधानातील ३२४ व्या फलमानुष्ये २५ जानेवारी १९५० रोजी भयमुक्त, निःपक्षपाती, खुल्या व न्याय्य पातावरणात निवडणुकांचे संचालन करण्यासाठी स्वायत्त व घटनात्मक दर्जा असलेल्या केंद्रीय निवडणूक आयोगाची स्थापना केली आहे. तेव्हा पासून आजवर या आयोगाने विविध निवडणुकांचे संचालन सक्षमपणे केलेले आहे. पोलाक हा पश्चात्य राज्यशास्त्रज्ञ लोकशाही देशातील निवडणुकांचे महत्व प्रतिपादन करताना असे विधान करतो की, "सार्वत्रिक निवडणुका कोटेकोरपणे आणि कार्यक्षमतेने पार पाडल्या नाहीत तर संपूर्ण लोकशाही व्यवस्थाच संकटात सापडते." लोकशाही देशातील या सार्वत्रिक निवडणुका ज्या प्रादेशिक मतदारसंघातून घेतल्या जातात त्यांची पुनर्रचनाही योग्य प्रकारे होणे ही पूर्वअट आहे असे म्हणता येईल.

भारतासारख्या संख्यात्मक दृष्टिकोणातून सर्वात मोठी लोकशाही असलेल्या खंडप्राय देशात केंद्र, राज्ये आणि स्थानिक स्वशासनसंस्था अशा तीन पातळ्यांवरील राजकारणात शिरकाव करण्यासाठी 'प्रादेशिक मतदारसंघ' हा आखाडा असल्याचे स्पष्ट होते. विशिष्ट भौगोलिक प्रदेशात वास्तव्यास असणाऱ्या लोकसंख्येनुसार जे मतदारसंघ तयार केले जातात त्याला 'प्रादेशिक मतदारसंघ' म्हणून संबोधतात. भारतात राष्ट्र, घटकराज्य व स्थानिक स्वराज्य संस्थांची प्रादेशिक मतदारसंघांमध्ये विभागणी केल्याशिवाय इथे विविध प्रकारच्या निवडणुका घेणे अशक्य आहे. सारांश भारतात

हुंडा प्रथा - कारणे - परिणाम - उपाय

प्रा. पाटील एस. एन.

समानाचार्य विभाग,
आज्ञात गृहविद्यालय, औरंगाबाद

स्त्रियांचा जन्म हा | नको घालू सज्जालरी |
रात्र ना दिवस | परक्याची ताबेदारी ||
नाचण्याचा चोंडा | नाही फशाच्या कसमकाजा |
देऊ नये | मुलींचा जन्म रागा |

स्त्रियांना रवी जन्म नको म्हणण्यासारखी परिस्थिती आढळते. संसार म्हणजे सुखदुःखचे मिश्रण. अमृताचे व विषाचे प्याले. मात्र स्त्रियांच्या वाट्याला येते फक्त दुःख. त्यांचे जिणे म्हणजे साजहरवाणे, उपेसा व कनिष्ठ दर्जा यातच त्या फोंडलेल्या. त्यांचे उसासे, दुःखाचे कड, आयुष्याची परवड हीच त्यांची संपत्ती. रात्र दिवस कष्ट, आज्ञान्वय्या अंधकाराने त्या वेदलेल्या अंधश्रद्धेत गुरुटलेल्या. मुळातच मुलींचा जन्म ही कुटुंबाची काळजी, परक्याचे धन म्हणून तिच्याकडे पडून तसेच संस्कार केले जातात. मुलगी वाढू लागली की आईबापांच्या आनंदापेक्षाही तिची धिंता अधिक सतावत राहते. पण शब्द असे -

मुलगी वाढते | नशी चंद्रान्याची कोर |
अंतरंगी | बापाला पडे घोर |

हुंड्यामुळे सासरवास आणि उड्ड :-

सासरचे बोल म्हणजे काल्यांचे वेल, रेशमाच्या गाठी, वळवणोला येता जाता लागणारा वासा, मिरच्याचे व निवडुंगाचे काटेरी घोस, विषाचे प्याले, कोणती छावी उपमा परंतु असे हे सासरचे हाल स्त्री का सोसते? आपल्या आईवडोलांच्या नावाला कमीपणा येऊ नये म्हणून -

सासरचे बोल | कडु विषाचे ग प्याले |
माप बाप | तुमच्यासाठी गोड केले ||
सासूचा सासरवास | रडवितो पदोपदी |
लेक थोराचो बोलेना | कोणाशी परी कधी ||
सासरचे बोल | जसे निवडुंगोच घोस |
म्हणजे आई | शीलवंताच्या मुली सोस ||

सासरी कष्ट उपसायचे बोलणे, माझोड सहन करायची भूक लागते. पण कुणाजवळ बोलणार फक्त म्हणते -
भूक लागते माझ्या पोथ | यरबंध देते गाठी |
बापाची घे | तुमच्या नावासाठी ||

स्त्रिया प्रेम देतात, माया देतात, पण बहुसंख्य जणींचा अनुभव असा -

जिवाला जिव देते | जीव देऊन पाहिला |
पाण्यात पायाण | अंती कोरग राहिला ||
फोंडले चंदन | त्याच्या केल्या बारा फोडी |
स्त्रियांची जात वंडी | पुरुषांना माया घोडी ||

2016

Synthesis and characterization of Cobalt substitute NiCuZn Ferrite.

Babasaheb Dnyanoba Ingale
a- Azad college, AUSA, Dist Latur.

7

Research Paper -

Abstract

The composition of ferrite $[\text{Ni}_{0.25-x}\text{Co}_{0.25}\text{Cu}_{0.25}\text{Zn}_{0.25}] \text{Fe}_2\text{O}_4$ with values $x=0.00, 0.05, 0.1, 0.15$, were synthesized by auto combustion method. XRD analysis of prepared ferrite powder shows the cubic spinal structure. The obtained powders was calcined at $650^\circ\text{C}/2\text{hr}$ and the pressed ferrite were sintered at $950^\circ\text{C}/4\text{hr}$. The initial permeability were measured with frequency range 100Hz to 5MHz. High permeability in the composition $x=0.00$ was due to densification and lower magnitostriction constant. There is small change in the lattice parameter.

Introduction

Present day Information technology plays important role in human life. The electromagnetic components are more demanded having very small size, low prize and high efficiency. The ferrites are used in various field like surface mounting technology component which is widely used in electronic things such as digital camera, Cellular phone and computer. NiCuZn ferrite is material for M.L.C.I. due to its better magnetic properties at perticular higher frequency. The Co-Cu-Zn ferrite is magnetic material for wide applications for environmental stability. The initial permeability is high at low magnitostriction constant. The magnitostriction constant of CO-Cu-Zn is lower than Ni-Cu-Zn [1-6]. Here expectation is that by adding the Co the Co-Cu-Zn ferrite is to be prepared.

2016

Role of Operator Equations in Biological Sciences

B. D. Karande and S. V. Badgire¹

¹Department of Mathematics,
Maharashtra Udayagiri College, Udgir-413517, Maharashtra, INDIA.

²Department of Mathematics,
Azad College, AUSA-413520, Maharashtra, INDIA.
email: bdkarande@rediffmail.com

(Received on: July 5, 2016)

ABSTRACT

Most of the natural and biological processes or phenomena in the universe are not straight forward and involve jumps or discontinuous. Again, almost all such natural and biological phenomena involve the decay or growth, that is, the change in the state with respect to the time period. Hence present investigation was carried out to study the role of operator equations in biological sciences. Therefore, in the present investigation these problems are formulated as nonlinear equations involving discontinuous terms and modelled on the systems of nonlinear equations have been used. So for this investigation, fixed point method which is powerful tool for existence the solution of nonlinear functional integral and differential equations has been used. From the present investigation it is concluded that the existence the solution for a fractional order nonlinear functional differential equation in Banach algebra via a hybrid fixed point theorem can be used in biological sciences.

AMS (MOS) Subject Classification: 34G20, 47H10, 47H40.

Keywords: Banach algebra, fractional order, nonlinear functional differential equation, existence result.

1. INTRODUCTION

Many processes or phenomena in biological Sciences are not continuous and involve jumps or discontinuous such as effect of discontinuous or jumps of environment on the productivity of the animals body growth, wool growth, milk production, semen production, female reproduction. This also includes the effects of jumps heat stress on Buffaloes as the effect of increased water loss, increased basal metabolite, reduced feed intake, increased respiration rate and frequency, increased loss of material and vitamin, management of heat

Smart Phone: A Tool For Microscopic Photography In Histopathology

Pathan Amjatkhon Vajidkhan,

Assistant Professor,

Department of Zoology and Fishery science,

Azad College AUSA, Dist. Latur.

E-mail: khamjed777@gmail.com

Abstract

The present study includes the use of smart phones in educational purposes besides to make phone calls. This may be a costless, easy tool used for educational purposes as well as in the field of research. It may be beneficial for the researchers and students to use this gadget for the purpose of microscopic photography in the developing countries where microscopic accessories are not available easily.

Key Words: Smart phone, Education, Microscopy, Photomicrography

Introduction

The emergence of mobile technology and its increasing capability for photographic usage have made it the future of research worldwide. As smart phones overtake digital photography technology in use and quickly close the gap on being the most common device used for photographic activities, it is no longer valid to equate the photography to a digital camera only phenomenon. An increasingly significant and growing portion of society use smart phone as a primary way to access the photography, click their images. Photographing of microscopic findings enables a cytologist to capture microscopic images that can be used for research, presentations and teaching.

Unfortunately, microscopic photography is not available to all cytologist, pathologists or researchers. Traditional photomicroscopes with mounted cameras are costly, limiting their availability. Whole slide photography is time consuming, and access to digital accounts is also expensive. Recently, cellular phone technologies have advanced to the point that smart phones have photographic capability greater than digital cameras. New smart phone accessories can adapt smart phones to microscope eyepieces, thus facilitating microscopic image capturing. Priced around 4000 rupees, these accessories are affordable and appropriate for use. With the goal of facilitating microscopic image capturing without additional accessories, there is simple method for capturing microscopic images with any smart phone camera.

Materials And Methods

Table: 1. Equipments used in present research work

Sr. no.	Equipment	Utilized for
1	Smart phone	To capture images
2	Charger	To charge batteries of smart phone
3	Microscope	To visualize image on smart phone
4	Laptop/ desktop	To edit photographs for further use

© RUT Printer and Publisher

Online, Open Access Available at <http://jsrr.net>

ISSN: 2249-2321 (Print); ISSN: 2249-7846 (Online)

Research Article

Green synthesis of silver nanoparticles using leaf extract of *Lawsonia inermis* and *Psidium guajava* and evaluation of their antibacterial activity

Dama L. B., Mane P. P., Pathan A. V., Chandarki M. S., Sonawane S. R., Dama S. B., Chavan S. R., Chondekar R.P. and Vinchurkar A. S.

Biotechnology Research Laboratory, Department of Zoology, D.B.F. Dayanand College of Arts and Science, Solapur, (M.S.), India.

Department of Zoology, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad. (M.S.), India.

E-mail: priyanka.mane33@gmail.com

Article Info

Received: 23-06-2016

Revised: 21-08-2016

Accepted: 01-09-2016

Keywords:

Antibacterial activity, FTIR analysis, Medicinal plants, Silver nanoparticles.

Abstract

The biosynthesis of silver nanoparticles has been proposed as a cost effective and environmental friendly alternative to chemical and physical methods. Plant mediated synthesis of nanoparticles is a green chemistry approach that interconnects nanotechnology and biotechnology. In the present study, synthesis of silver nanoparticles (AgNPs) has been performed using leaves extracts of two medicinal plants, *Lawsonia inermis* and *Psidium guajava* by reducing aqueous silver nitrate. Biologically synthesized silver nanoparticles have been widely used in the field of medicine. The silver nanoparticle formation was confirmed by the colour change of plant extracts. These silver nanoparticles were tested for antibacterial activity by using agar well diffusion method against the test organisms *Escherichia coli*, *Proteus vulgaris*, *Pseudomonas aeruginosa* and *Bacillus subtilis*. The antibacterial activity of silver nanoparticles was analysed by measuring the zone of inhibition. The results of present study revealed that the silver nanoparticles synthesized by *Lawsonia inermis* and *Psidium guajava* showed significant antibacterial activity against selected bacterial strains. *Lawsonia inermis* and *Psidium guajava* silver nanoparticles showed highest activity against *Bacillus subtilis* (13mm) and *Escherichia coli* (11mm) respectively. Therefore they have an important advantage over commercial antibiotics and may prevent the risk for generation of antibiotic resistant bacterial strains.

INTRODUCTION

Nanotechnology is one of the most active research area in the modern material science. Depending upon their specific characteristics as like size, distribution and morphology, nanoparticles have distinct properties compared with the bulk form of the same material (Sriram and Pandidurai, 2010). Nanotechnology is now creating a growing sense of excitement in the field of life science especially in biomedical devices and biotechnology (Prabhu and Yamuna, 2010). Silver has long been recognized as

a inhibitory effect on microbes present in medical and industrial process. The most important application of silver and silver nanoparticles is in medical industry such as topical ointments to prevent infection against burn and open wounds (Jain and Daima, 2009). Silver nanoparticles have been known for its inhibitory and bactericidal effects in the past decades. Antibacterial activity of silver containing materials may applied in medicine for reduction of infections on the burn treatment, prevention of bacterial colonization on catheters and

2016-17

Isolation and Identification of Potential Bacteria from the Common Aquarium

KEYWORDS

Aquarium fish, Antibiotics, bactericides, siderophores

Seema S. Korde

Department of Fishery Science, Azad Mahavidyalaya, Ausa, Dist. Latur (MS) India-413520.

ABSTRACT

Introduction

Freshwater ornamental fishery has become an important component of Indian fisheries contributing 75% of the total aquaculture production and ornamental cichlids fishes contribute about 68% to the total aquaculture production as well as play major role in ornamental fish trade.

But, as with many other industries, this rapid growth of aquaculture has brought with it the problem of disease out breaks. In India *Aeromonas hydrophila* is a prime causative agent for pathogenecity in fishes and responsible for hemorrhagic septicemia, infectious dropsy, rubbler, red-mouth, red-piest and freshwater eel diseases (Bandyopadhyay et al., 2003). *Aeromonas hydrophila* is also suspected to be the principal causative agent of ulcerative disease noted in cultured fish in Indo-Pacific region (Tonguthai, 1985), South East Asian countries (Roberts, 1986) and Thailand (Llobrera and Gacuttan, 1987).

A substantial increase in the numbers of opportunistic bacteria such as we should find in systems with ocher infected fish and / or high level of decomposing organic matter. This is typically the situation when the disease starts to spread and several fish are affected. Under these conditions, especially if fish are still stressed it seems that some opportunistic bacteria can become primary pathogens through weight of numbers. Also in fishes not only pathogenic bacteria found but also beneficial microorganisms present, they are known as probiotic bacteria which help to combat with disease. The purpose of present study was 'How do opportunistic bacteria become pathogenic.

Materials and Methods

The experiment was conducted at Deptt. of Zoology & Aquaculture, R. S. M., Latur, India. Several colonies of the chichlid fishes isolate were inoculated into 1 liter of brain-heart infusion broth (BHIB, Difco) and grown at 25 °C for 48 h on a rotary shaker (200 rpm). A 50 ml portion of the broth was then added to 450 ml of sterile phosphate-buffered saline (PBS, pH 7.4) and each group of fish was netted out and placed in a separate freshly prepared bacterial suspension (1×10^9 CFU/ml) for 5 min. Following exposure, both bath-challenged and control (uninoculated BHIB) groups were raised in 500 ml of sterile PBS for 20 s before being returned to their respective aquaria.

Isolation and identification of bacterial strains:

A freshwater aquarium near Latur Town selling different ornamental fishes was selected for sample collection.

Ornamental fishes of medium size (60 ± 28 g) were taken for analysis assuming that they might have a established pattern of intestinal microflora. Fishes were transferred to water collected from pond and brought into the laboratory in live condition. Upon reaching the laboratory, analysis of the intestinal microbial flora was done on samples consisting of excised and cut open with a pair of sterile scissors. Gut content were removed by scrapping, and the intestines were washed three times with sterile saline solution to remove non-adherent microflora. The sample were then homogenized with 10 ml distilled water in Stomacher bags (Stomacher, Lab - Blender 400). Dilution series were prepared from the homogenates and isolation of bacteria was determined through spread plate technique on nutrient agar (Hi - media, India).

Morphologically five different colonies: A-1, A-2, A-3, A-4 and A-5 from (Table - 6.1) were picked up from the plates and followed the streak plate method to ensure purity. The streak plate of different bacterial strains: A-1, A-2, A-3, A-4 and A-5 are presented in plate 4, 5, 6, 7 and 8 respectively. Further these bacterial strains were characterised and identified by different cultural, morphological, physiological and biochemical characteristics.

Table 1 - Isolation of different bacterial strains from the common aquarium fish species

Fishes	Bacterial strains
Cichlids	A-1, A-2
Cyprinidae	A-3, A-4
Anabantidae	A-5

Results

Morphological characteristics of different bacterial strains A-1, A-2, A-3, A-4 and A-5 isolated from ornamental fish species were presented in table 2, 3, 4, 5 and 6 respectively. All the bacterial strains were round shaped colony with entire margin and convex elevation. No pigmentation was found in the colony of all the strains. A-1 and A-5 showed gram-positive reaction while others were gram-negative. All the strains were motile and only strain A-3 and A-4 showed fluorescence. (Typically morphological characteristics of the strain A-1 and A-3 are shown here)

BACTERIAL SYNTHESIS OF SILVER NANOPARTICLES (AGNPS):
THE POWERFUL NANOWEAPON

Dr. Rubina Shertate¹, Swapnil Bagale², Dnyaneshwar Pawar³, Priyanka Jadhav³
Dr. Prakash Thorat³

¹Research Scholar, P.G. Department of Microbiology and Research Center, Shri Shivaji Mahavidyalaya, Barshi – 413411, Dist. - Solapur, MS, India.

²Professor, P.G. Department of Microbiology and Research Center, Shri Shivaji Mahavidyalaya, Barshi – 413411, Dist. - Solapur, MS, India.

Article Received on
22 March 2016,

Revised on 14 April 2016,
Accepted on 05 May 2016

DOI: 10.20959/wjpr20166-6249

*Corresponding Author

Dr. Rubina Shertate

Research Scholar, P.G.

Department of Microbiology

and Research Center, Shri

Shivaji Mahavidyalaya,

Barshi – 413411, Dist. -

Solapur, MS, India.

ABSTRACT

The development of quick and trustworthy processes for the synthesis of nanosized materials is of countless importance in the field of nanotechnology. Biosynthesis of Silver Nanoparticles (AgNPs) using bacteria has arriving weighty interest because of their potential to synthesize nanoparticles. In the current study, synthesis of silver nanoparticles by a bacterial strain (PP-11) isolated from soil is reported. The bacterium was isolated, screened and characterized by morphological, biochemical and 16S rRNA analyses. Molecular identification of the isolate was done which showed a strain is *Bacillus thioparans* PP-11. When treating the isolated bacteria with 1mM Silver nitrate (AgNO₃), it was found to have the proficiency to form silver nanoparticles at 37⁰C within 24 hours of incubation. This was

confirmed by the visual observation and FT-IR analysis. Therefore, the current study is a march of an effective synthesis of silver nanoparticle by the present *Bacillus* strain. Silver nanoparticles were also tested against antibacterial potential of some human pathogens. Kinetic study of growth parameters of silver nanoparticles producing bacterium was carried out with respect to pH, temperature and incubation conditions. It was found that the optimum pH and temperature for the maximum growth of the present isolate were 7.0% and 37⁰C respectively.

KEYWORDS: Silver nanoparticles (AgNPs), *Bacillus thioparans*, FT-IR, Antibacterial Potential.

BIOREMEDIAL POTENTIAL OF MARINE BACTERIUM

¹Rubina A. Sattar Shertate and Prakash Ramrao Thorat

¹Research Scholar, P.G. Department of Microbiology and Research Center, Shri Shivaji Mahavidyalaya, Barshi – 413411, Dist. - Solapur, MS, India.

²Professor, P.G. Department of Microbiology and Research Center, Principal, Shri Shivaji Mahavidyalaya, Barshi – 413411, Dist. - Solapur, MS, India.

Article Received on
09 March 2016,

Revised on 28 March 2016,
Accepted on 17 April 2016

DOI: 10.20959/wjpr20165-6133

*Corresponding Author

Dr. Rubina A. Sattar
Shertate

Research Scholar, P.G.
Department of
Microbiology and
Research Center, Shri
Shivaji Mahavidyalaya,
Barshi – 413411, Dist. -
Solapur, MS, India.

ABSTRACT

Reactive Red 81 was selected as model textile dye. The bacterial strain *Marinobacter santoriniensis DR-11* isolated from natural marine environment was screened for decolourization of Reactive Red 81. Optimization was carried out with respect to incubation conditions, carbon source, nitrogen source, pH and temperature. It was found that the optimum pH and temperature were 7.0% and 37°C respectively. Glucose and yeast extract at 1.0 % concentration was found to give maximum decolourization. Further, it was found that the culture has brought about almost 98.00% decolourization of a recalcitrant dye, Reactive Red 81(3000µg/ml) at shaking condition within 24 hours. The present isolate also showed the degradation as evidenced from the reduction in the term of COD mg/L to the extent of 88.00 % within 24 hours. The biodegradation was monitored by GC-MS analysis. This study revealed the enormous biodegradation abilities of indigenous

marine bacterial flora. The toxicity of the degraded products was checked by the microbial toxicity and fish toxicity and was revealed the degradation of Reactive Red 81 into non-toxic product by *Marinobacter santoriniensis DR-11*.

KEYWORDS: Reactive Red 81, Bioremediation, GC-MS, Microbial Toxicity, Fish Toxicity.

INTRODUCTION

Textile industries utilizes large quantities of water and chemicals (Chakraborty *et al.*, 2003^[1]; Mondol *et al.*, 2015).^[2] The discharge of highly colored synthetic dye effluents into inland

CULTURE IN BHARTI MUKHERJEE'S JASMINE

INAMBAR M M
Asst Professor in English,
Azad College,
Ausa.

ABSTRACT

Bharti Mukherjee is one of the most famous immigrant writers of America. From her early childhood life, she was in touch with the western culture. Though she was born in India, she is brought up in western background. There is the deep rooted impression on her mind. She is considered as an ethnic artist. She looks beyond the immigrant's sense of alienation and dislocation to trace 'psychological transformation' especially among women. Mukherjee always writes about the conditions of Asian immigrants in North America. Jasmine fights against not only the male dominance both in India and in the States but also the hostility between her Eastern and Western characteristics with the hope of total freedom and unity in herself. In order to survive as a woman in a third world country under the pressure of male centered Western culture, Jasmine sacrifices a lot.

Bharti Mukherjee is one of the most famous immigrant writers of America. From her early childhood life, she was in touch with the western culture. Though she was born in India, she is brought up in western background. There is the deep rooted impression on her mind. She is considered as an ethnic artist. She looks beyond the immigrant's sense of alienation and dislocation to trace 'psychological transformation' especially among women. Mukherjee always writes about the conditions of Asian immigrants in North America.

Twentieth century literature carries a very important dimension of the post colonialism and the globalization of cultures. Marginalization, racism, social disparity and cultural insularity are greatly elaborated in diasporic writing. The problems of fluid community are revealed through this writings. There is so much cultural mixing in this era that has given birth to 'hybrid culture'.

'The culture of Indian Diaspora, as Amitav Ghosh points out in his prose piece, 'The Diaspora in Indian Culture', 2002, is increasingly a factor within the culture of the Indian subcontinent. He elaborates that one of the "interested features of the cultural representations of space in India are that India has always been constituted as much by the notion of periphery as it has by the notion of the centre". He finds that this notion of periphery has now expanded to include the diaspora which he describes as "that part of itself which is both hostage and representative in the world outside -it is the mirror in which modern India seeks to know itself".

**R.K. Narayan: The Conflict Between Tradition And Modernity In Novels,
A Comparative Approach**

Shaikh Afsar Nawaboddin
Assistant Professor,
Azad College, AUSA, (MS), India

Abstract

This paper explores how the fiction of R.K. Narayan helps in understanding the conflict between tradition and modernity in novels and its conflicts with some examples from his works. Narayan's literary creations are colourful fabrics woven with the intricate threads of Indian culture such as traditions, customs, religious beliefs, faiths, social hierarchies, family system, bitter & sweet melodies of love and marriage, conflict between Indian and foreign cultures, gap between generations, with the touch of humour.

Introduction

R.K. Narayan portrayed India of his times and its customs and traditions, myths and magics, epics and fairytales, to the outside world, in a non-serious manner. To portray old yet vibrant culture of India, he has chosen a bigger canvas in the form of a fictitious town called 'Malgudi'. Narayan created a Mini-India in Malgudi, so as to bring out all the essential characteristics of Indian culture.

Narayan's novels and short stories reflect almost all the elements of Indian culture in the 20th century in their conflicting form on different issues, which is elaborated below

Religious Traditions:

In his stories, Narayan portrays the conflicting environment of religions and religious faiths. In the novel 'Swami and Friends', when Swami complains against his fanatic teacher Ebenezer for his venomous criticism of Hindu Gods and traditions in the classroom, it appears more as the inner feeling of Narayan against the propagandists of Christianity. In 'The Man Eater of Malgudi', the festival procession is organized to celebrate the poet's completion of his epic on Radha and Krishna. Hinduism and Hindu traditions and customs play a dominant role in the fiction of R.K. Narayan.

The four Ashrama Dharmas of Hindu way of life are intervened in Narayan's stories. In 'Vendor of Sweets', the protagonist Jagan finally hands over his business to his son and leads a retired life in an ashram. In the novel 'A tiger for Malgudi', even a tiger also goes through the four ashramas. The novel "The Painter of Signs" presents the dilemma of the modern generation over religion.

श्रीमान् . वर
लेख, संगोपन, समीक्षा

2016

म. वसवेधुरांच्या वचनसाहित्याचे स्वरूप

श्री. दुष्यंत आ. शिंदे

मराठी विभाग, सांगर संशोधनगृह, कोला. म. ४०२११४००६२

अभिवाचन यंत्रणा सर्वप्रथम साप्ताहिक, साप्ताहिक अंकी घट्टून अन्वी ती वाचकांशी शोधकांमध्ये. भारतातील कर्नाटकाला या टोकात्मकता कळाला बँकट पर्याया भारताबाहेर पाठविल्यात आणि ही पर्याया शिथिल करण्यात वैदिक पर्याया मध्येकाठाला या शिथिल होते. वर्गीयत्वव्यवस्था आणि जालिन्वयवस्था पुन्हा एकदा झाली होती. अनेक देवतेपुस्तक आणि पुर्वेतिहासांही आर्यांनी वाढविले पुन्हा एकदा भारताला यांनीच स्वतःची होती. अजान, अपभ्रंश यांच्याबरोबर दार्शनिक आणि वैज्ञानिक समाज संस्कृती टाकला होता. धर्म, ज्ञान, यज्ञ (संस्कृत) ही विशिष्ट वर्गीची मतेदारी होती. या सर्वांचा विकास करून साप्ताहिक व साप्ताहिक सुधारणेचे कोटदार कुंजीशक्ति सामर्थ्यन करीत, यथाया संदीहित गौरव करत नवसमाजत्वव्यवस्था, नवपर्यायव्यवस्था पाठवत याचा धारणत्याचे काम भारताला शतकात क्रान्तिपुस्तक म. वसवेधुरांची कलागणकांतीद्वारे केले. म. वसवेधुरांच्या कथन इ.स. ११०५, पर्यंत झाला. अर्थात १२ वर्षांचे आयुष्य त्यांचा त्यांचे. यथाया ८ व्या वर्षी विद्यार्थ्यांक मीतीबंधन (मुन) याकाठून त्यांनी गुल्लकान केला. कुणा मालप्रभावा यांमध्याची कुदलसंभारंती

त्यांनी याचा वरं जालवेद मुनींच्या मार्गदर्शनात विचारार्थ केले. त्यांची वेद, उपनिषदे, श्रुती, ब्राह्मणे, आरण्यके, सुते, रामायण, महाभारताचा अभ्यास व चिंतन केले. तसेच चार्वाक, जैन, बौद्ध, शैव, शक्ति, शैव संस्कृत, पंच व उपश्रुत्यांचा तौलनिक अभ्यास केला. संस्कृत भाषेवर त्यांचे प्रभुत्व होते; परंतु सर्वसाधारणाची ज्ञानव्यवस्था प्रवर्तित त्यांची मर्यादा त्यांनी आपले शिष्यांना करावू शकले केले. अखिल मानवजातीला त्यांची सुधारणेचे ज्ञान दिले व ज्ञानाची न्यात पेटवली त्यामुळे त्यांना जगत्योती भगवतामा वसवेधुरा स्वपुत्रात.

महत्त्वा बसलेधुरांचे विचार हे सगळ्या स्वरूपाचे आहेत. त्यांची धर्म, समाज, राजकारण, अर्थकारण, समाज, वैयक्तिक यांचा विचार मांडले व ते प्रत्यक्ष आचार्यात अजून आपल्या अनुयायांकडून त्यांचे आचार्य बनवून घेतले.

विचलत राज्यातील संभाव्यतेपुढात त्यांचे माण बसलेधुरांचा काळा अजूनमुळे ते गेले आणि तेथे राजदारांची बोकाही केले. या दिकाणी त्यांनी स्वकर्तृत्वव्यवस्था करवून ते प्रजासत्ताकपुढात ज्ञान घेतली पुढे त्यांना विचलतया राज्याने काळ्यापुढाचे आणले

धुरांची मर्यादा घेतले. एका काळात राजदर बसून त्यांचा काळात पारदर कायदा यंत्रणांचा यज्ञ त्यांनी लोकात्मकतासाठी केला. साप्ताहिक लोकशाहीपुढाचे आदर्श यथायातील पारदर्शिता होते, या धारणेने त्यांनी इ.स. ११६२पर्यंत काळ्या ज्ञान 'अनुभवमंडप' लोककल्याणसाठी स्थापन केले. हे एक साप्ताहिक व पार्षिक विचारांचे वसवणूक ठरले. या ज्ञानपीठ विद्यापीठरुपी अनुभवमंडपाचे अध्यक्षपद वरतून यथायातील अक्षयप्रभुना दिले. ही यथाया सर्व जालिन्वयवस्था व विद्यासाठी घुली होती. यथाया असलेल्या 'विद्यार्थण' म्हणून ओळखले जायचे. या यथायाद्वारे सर्व विद्यार्थण एकत्र यज्ञ वैदिक, आध्यात्मिक, साप्ताहिक विद्यार्थण विद्यार्थिद्विगमय करीत. अनुभवमंडप हे या वचनसाहित्याचे उगमस्थान होते ती वचनांच्या निर्मितीची एक प्रमुख सभा होती.

प्रत्येक वचनाचा या दिकाणी साधारण विचार केला जात असे. प्रदीप चर्चानंतर सर्वांजुमारे वचनाला मान्यता दिली जात असे. अशा ७५० यथाया, यथायांनी कावड मागेत रावलेली रचना एकाचवे 'वचनासाहित्य' होय. अशा वचनांची संख्या ११० कोटी आहे. या वचनाकारांत म. वसवेधुर, अक्षयप्रभु, यथायाबरोबर, अक्षयवर्दी, सिद्धांतयंत्र हे महत्त्वाचे वचनाकार होते. यथायांची संख्या आणि वचनासंख्या यांची आकडेवारी निश्चित करणे फार अवघड काम आहे. आज प्रत्यक्ष जाली आहेतली यथाया - यथायांची संख्या १५८ आहे. १२५ यथाया आणि ३३ यथाया यांनी रचलेली एकूण २१०२४ वचने अधिकृत म्हणून १९९३ पर्यंत जालीक संख्याने १४ संयुटांवर प्रकाशित केली आहेत. १५ या संयुट शब्दकोष आहे. या वचनामध्ये महत्त्वाचा वसवेधुरांची १३९३ वचने आहेत.

मराठीतील अंधी, अंधा, वेद, स्वतःक या संख्या, लोकात्मकताकारणातून कावड स्वतःच्या 'वचने' या शब्द यथायाकार वैशिष्टीय यथाया संदर्भांनी यथायात. या वचनांचे स्वरूप गाव-गावामिथिल अजून हा मुक्ततायामक प्रस्ता आहे. वचने हे तीन ओळींपासून

पंचवर्षीय ओळींपर्यंतचे असते. पद्य, यथायायुक्ताने दहा ओळींपर्यंतचीच वचने अधिक आहेत. वचनांच्या प्रत्येक ओळीवर ३ ते ७ शब्द असतात. या वचनामध्ये तत्कालीन कावड यथायातील लोकांची, यथाया या यथायायुक्ताने उघडलेले केला आहे.

'वचने' या शब्दाचा सामान्य अर्थ 'कथन' 'उक्ती' असत होते. वचने म्हणजे प्रकृता क्रिया यथाया. वचने म्हणजे आत्मसाक्षातीने केलेले निवेदन. वचने काळ्यापुढात गाव-गावामिथिल अंधी ही रचना आहे. संवाद, प्रकृतीयंत्र यथाया अनुभववाची अधिव्यक्ती स्वभाषिकतेने आणि वैचारिकतेच्या फलदायीकर लालतेने व्यक्त केली जाते. लोकगीत, लोकतांच्या कलागणकांनी, लोकतांच्यात यज्ञ, लोकतांच्या बोलीभाषेद्वारे निर्माण केलेली लोकसाहित्या म्हणजे वचने. वचनायुक्तानांवी यथायांची पर्यवेक्षण म्हणजे वचने. या वचनासाहित्याने कावड यथायात उगुंग शिष्यांसार या होयविली. वचनासाहित्य हे अशात्मसाहित्य आहे. हे साहित्य विद्यार्थ्यांमिथिलाना यथाया दाखविल्यामुळेही यथायांचे कावड करतो. वचनांमिथिली श्रु. एकाचवेधुर शिष्यात म्हणतात, "वचना काळ्यापुढात म्हणजे मुक्ततात्म्या पारित्या यथायाचे अधिव्यक्त होय." वचनासाहित्यात वचनायुक्त, वचनायुक्त, यथायायुक्त, यथायायुक्त, यथायायुक्त व अनुभवव्यवस्थित असतेही म्हणते आहे. यथायायुक्त व अनुभवव्यवस्थित असतेही म्हणते आहे. यथायायुक्त व अनुभवव्यवस्थित असतेही म्हणते आहे. यथायायुक्त व अनुभवव्यवस्थित असतेही म्हणते आहे.

यथाया साहित्यात महत्त्वपूर्ण साहित्य (यथायायुक्तानांमिथिल) आणि युक्ततायुक्त असा हे वचने गाव काळ्यापुढात प्रवर्तन झाला. यथायायुक्तानांमिथिल वचनासाहित्याचा वचनांचीही झाले. वचनासाहित्य त्या काळातील सांप्रदायिक लोकांचे अधिव्यक्त व गाव

The distribution of water

2016

Dr. Achole Pandurang Bapurao

Head of Dept - Geography

Azad Mahavidyalaya, AUSA Dist. Latur

There were several events and phase in the geological past when the ecological balance was governed by the distribution of water on the surface of the earth. The process, biosphere underwent severe changes including calamities and destructions following by farther evolution after the advent of men. The cultural use of water marked the civilization.

However a touch of water management was observed in the Mohan-jo-daro and Harappan Civilization. Perhaps this had marked the beginning of the feeling of mankind for the need of management of water resources.

The recent civilization and cultures of the 20th and 21st Century, the management of water resources is given greater emphasis in order to maintain a balance between supply and demand. With an emphasis on scientific approaches and technologies, the need of water harvesting, water conservation and management are very essential. For sustainability of the management of water resources, the management practices must be comprehensive covering surface water

ground and new exploitable water of soft as well as of hard work. Region's

Principle of sustainable Development

Healthy environment is essential. To sustainable development and healthy economy

The present generation should not make future generation's worse of excessively degrading the earth is ecology and environment

Economic development erode natural capital and it's not successful water Resources

The available water in India

The water occurs in ocean, seas, lakes, rivers, streams, snowmelt, surface storage and in unsaturated and saturated zones in the subsurface. The distribution of water is fairly uneven over land surfaces.

The available surface and the ground water are used for drinking and domestic purposes, Agriculture industries and ecological purposes. The total amount of water which is available is about 1820 (Billion cubic metre). A portion of this amount of water cannot however be used after treatment or quality improvement.

6

भारतीय स्वातंत्र्यानंतरच्या काळातील महिला सक्षमीकरण : एक अभ्यास

डॉ. दिलीप भोगे
भूगोल विभाग,
आझाद महाविद्यालय,
औसा, जि. लातूर

Research Paper - Geography

प्रस्तावना :

सदरील शोध निबंधामध्ये भारतीय महिला सक्षमीकरणाचे विश्लेषण करताना भारतीय स्वातंत्र्यानंतरच्या काळातील महिलांनी पुरुषांप्रमाणे आपले कर्तृत्व सिद्ध करण्यासाठी शैक्षणिक व आर्थिक घटकांचा आधार घेण्यात आला आहे. आज भारतीय महिलांचा शैक्षणिक, राजकीय, प्रशासकीय, आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण सहभाग आहे. महिलांच्या या सहभागाचा विचार सदरील अभ्यासात करण्यात आला आहे. जन्मापासून ते मृत्यूपर्यंत पुरुषांवर विसंबून असलेली, भूल आणि मूल एवढ्यापुरते स्वातंत्र्य असलेली, कुटुंब व समाजाने उपेक्षिलेली, धर्म व्यवस्थेने शिक्षण नाकारलेल्या भारतीय महिलांच्या सक्षमीकरणाचा अभ्यास केलेला आहे.

उद्दिष्टे :

- सदरील शोधनिबंध खालील उद्दिष्टांना अनुसरून अभ्यासण्यात आलेला आहे.
१. शैक्षणिक क्षेत्रात झालेल्या महिला सक्षमीकरणाचे विश्लेषण करणे.
 २. राजकीय क्षेत्रातील महिला सक्षमीकरणाचे विश्लेषण करणे.
 ३. प्रशासकीय क्षेत्रात झालेल्या महिला सक्षमीकरणाचे विश्लेषण करणे.
 ४. आर्थिक क्षेत्रातील महिला सक्षमीकरणाचा अभ्यास करणे.
 ५. सामाजिक क्षेत्रातील महिला सक्षमीकरणाचे विश्लेषण करणे.

An Assessment Of Tourism Potential: A Case Study Of AUSA Taluka District Latur, Maharashtra

Hashmi Irshad Mohiuddin

Department of Geography, Azad College, AUSA,

3

Research Paper - Geography

Abstract:

Tourism has become a preferred free time enjoyment activity. India may be a country famed for its lavish treatment to any or all guests, in spite of wherever they are available from. Its visitor-friendly traditions, varied life designs and cultural heritage and colourful fairs and festivals command enduring attractions for the tourists. commercial enterprise has vital contribution in development, economic process and social advantages, if planned consistently. Since the last decade it's become a significant thrust space in India to handle the said problems, to utilize its big variety of destination resources and additionally to optimize the extent of monetary involvement for developing traveller infrastructure during a constraint economic domain. commercial enterprise business in geographical area incorporates a tremendous potential for growth, given the provision of basic infrastructure and also the kind of traveller themes offered by varied destinations in geographical area. AUSA is one amongst the foremost neglected cities of southern geographical area. AUSA, in geographical area, is set at approximate distance of five hundred kilometre from Mumbai city. the current study aims to spot varied determinants of commercial tourism potential of the AUSA taluka. The secondary information further as personal interview was conducted from the traveller visited to AUSA town traveller place. it's been discovered that, smart accessibility, transport facilities, road, and infrastructure facilities, different recreation facility etc. attracts sizable amount of traveller towards AUSA taluka. currently a day's AUSA town had develop potential growth in commercial enterprise and economy.

Keywords: Tourism, AUSA taluka, Sustainable development, potential of growth.

Introduction

Tourism today is one among the foremost standard method of paying free time. business enterprise seek advice from the visits that involve traveling of individuals outside the place of their residence or work for leisure, pleasure, vacation, business, personal, or

Wastes Generation and Management: The Case study of Ausa Municipality

Hashmi Irshad Mohiuddin
Department of Geography, Azad College,
Ausa, (MS), India

2

Research Paper - Geography

ABSTRACT:

Waste is inescapable by-product of human activities. Economic development, urbanization and improved living standards in cities enhance the number and quality of solid waste. Most of the cities in India are experiencing unplanned conurbation and serious pressure of population. Information result is a vast generation of solid wastes. The number of generated solid waste primarily depends on population, economic growth, and also the potency of the recycle and employment system. Municipal Solid Waste is mostly a mixture of house and industrial refuse that is generated from the living community, it includes degradable: paper, textiles, food and vegetable waste, moderately degradable (cardboard and wood) and materials of non-degradable; animal skin, plastics, rubbers, metals, glass and electronic waste. The MSW composition in most developing countries is very degradable, primarily composed of organic fraction with high wet content. Indian cities, the municipal solid waste management system comprised solely four activities, i.e., waste generation, collection, transportation and disposal. The management of MSW goes through a important section, because of inaccessibility of appropriate facilities to treat and get rid of the larger amounts of MSW generated daily in metropolitan cities. Poor assortment and inadequate transportation area accountable for the accumulation of MSW at each part and corner. This study carried out to know solid waste management of Ausa municipality.

Keywords: Municipal Solid Waste, vermicomposting, problems.

INTRODUCTION

Composition of Municipal Solid Waste

Issue : XI, Vol. VI
VISION RESEARCH REVIEW

IMPACT FACTOR
2.0048

ISSN 2250-169X
June 2016 To Nov. 2016 28

5

औसा तालुक्यातील लोकसंख्या वाढ : एक भौगोलिक अभ्यास

व्ही. जी. जावळे
भूगोल विभाग,
आझाद महाविद्यालय,
औसा, जि. लातूर

Research Paper - Geography

सारांश

प्रस्तुत शोधनिबंधात औसा तालुक्यातील १९९१ ते २०११ मधील वाढीच्या अभ्यास केला आहे. औसा तालुक्यातील मंडळनिहाय वाढ कशाप्रकारे झाली आहे. याचा अभ्यास प्रस्तुत शोधनिबंधात करण्यात आला आहे. लोकसंख्या वाढीवर कोणकोणत्या घटकांचा परिणाम झाला आहे याचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न यान्वये करण्यात आला आहे. १९९१ मध्ये २०२६८३ एवढी अभ्यासक्षेत्राचा एकूण लोकसंख्या होती २००१ मध्ये २४९३६४ आणि मध्ये ४५४०३८ एवढी झाली आहे. १९९१ ते २०११ मध्ये एकूण लोकसंख्या ८०.०९% एवढी वाढ झाली आहे.

विज संज्ञा :- औसा तालुक्यातील लोकसंख्या वाढ

प्रस्तापना :-

लोकसंख्या वाढ हा इतिहास काळापासून चिंतनाचा विषय आहे. प्लेटो व अॅरिस्टॉटल यासारख्या तत्वज्ञानी लोकसंख्येचा समस्येचा नगर राज्याच्या (city states) संदर्भात विशेष अभ्यास केला होता. त्याच्या मत जेवढ्या लोकसंख्येत मनुष्याच्या सुख शक्तीचा विकास पूर्णपणे होईल त्याचे सर्वोच्च हित सापले जाईल तेवढीच लोकसंख्या आदर्श होय.

अलीकडच्या काळात विविध राष्ट्रांत लोकसंख्येची उत्तरोत्तर वाढ हा अभ्यासाच्या दृष्टीने

2016

ISSN No.2394-9996

भक्ती चळवळीचा समाजावरील प्रभाव

डॉ. सदाक एस. के.
अध्यापकशाळा,
इतिहास विभाग,
अझाद महाविद्यालय, अलिसा, जि. लातूर (महाराष्ट्र)
Mo. ८४२१०८६३०३

प्रस्तावना :

महाराष्ट्रातील-मराठवाड्यातील भक्ती चळवळीचे कार्यक्षेत्र हे धार्मिक व सांस्कृतिक होते. सामाजिक क्षेत्रातील जाती भेदस्थेला धक्का न लावता भक्ती चळवळीने सर्वसामान्यांना आत्मविकासार्थ मार्ग खुला करून दिला. लोणत्याही जातीच्या मानसाला भक्ती चळवळीद्वारे अत्यात्मिक जन्मीचा मार्ग साधता येईल व नैतिक सारखी साधकता येईल. असा विश्वास या भक्ती चळवळीचे विद्यार्थी करतात.

भक्ती चळवळीच्या माध्यमातून संत संप्रदायात आचार्य, कुणबी, गोंडी, तेंडी, सुतार, कुंभार, महार इत्यादी वेगवेगळ्या जाती-जमातीतील लोक सहभागी झाले. आणि ही धार्मिक चळवळ महाराष्ट्रातील व मराठवाड्यातील खेड्या-पाड्यात विकसित झाली.

भक्ती चळवळीच्या माध्यमातून संत ज्ञानेश्वर, नामदेव, गोरू कुंभार, संत जगन्नाथ, जगन्निव नाग, भानुदास, संत एकनाथ, महाराष्ट्रातील-मराठवाड्यातील लक्षावधी लोकांच्या जि.साल जीवनप्रणालीत अपमान व ज्ञानाची साथ मिळवून दिली. प्रतिकूल परिस्थितीला सामोरे जाणाऱ्या लोकांची मानसिकता निर्माण केली. हे संत केवळ स्वयं-संकीर्णताचा प्रचार करून थांबले नाहीत तर आपल्या आचरणाच्या व संवाच्या द्वारे अंतर्दुष्टी, कर्तव्यनिष्ठता, गूढतया, वाचननिष्ठता, सर्वोपकार इत्यादी गुणांची लोणत्या लोकांना देऊन दिली. लोणत्या लोकांच्या सामाजिक प्रतिष्ठेवर अवलंबून नसले तर ते स्वकीय भाविभाव्यर अपातून असतो. ही साथ भक्ती चळवळीच्या माध्यमातून संतांनी सांगितले सामाजिक विभक्तीमुळे निर्माण झालेल्या सदृश समाजातील व्यसनंदा नाहीत करून त्यांच्या प्रगतीला लोणत्या लोकांनी मुल्ये प्रचारात आणण्याची त्यांचे मुख्य हेतू होते.

आत्मविकसोतील साथ लोणत्या लोकांच्या माध्यमातून राखण्याचे ज्ञानेश्वर भक्तीभाषांची सभामध्ये अधिकाधिक उपकार्ये नामदेव आचार्य धर्मीय कुशलतेने सांधा लोकांचे एकनाथ तर सादाचाराने मिळीतनेने देखिक उपचारात उपदेशे

मुस्लिम आंदोलन

प्र.अ. अरुण शशी साठवर्णे-गविल
इतिहास विभाग, आचार्य महाविद्यालय, श्रीरत वि. नागूर,
(नांदेड)

प्रस्तावना

आजच्या देशाचे चिन्तन व सर्वांचा अर्थो इतने, पाकिस्तान हे इस्लामीक राष्ट्र म्हणून निर्माण झाले. ज्या मुस्लिम धर्मीकांचा पाकिस्तानत जाण्याचे होते ते गेले. आजच भारतत राहण्याचे होते ते इथच राहिले. भारतत राहिलेला मुस्लिम धर्मीकांची संख्याही खूप मोठी होती व आहे. या ऐकण्या मोठ्या राष्ट्रीय भारतीय मुस्लिमांचा मनात मजबूत रूप मिठी होती व खूप हास होत्या. आयुष्य भरता राहिले, परंतु आजही हास काय झईत निर्घेत आणि विल सुखिता राहिल काय ? धार्मिक, सामाजिक व सैद्धांतिक अधिकार मिळविल काय ? आणि मिळाले तर ते सुखिता राहिल काय ? आपली प्रगती करण्यास अवकाश सुयोग्य काय मिळाले काय ? भारतीय राजकारणात आयुष्यत स्थान राहिल काय ? इत्यादी अनेक प्रश्नां भ्रमणत राहिलेला मुसलमानांचा मनात होत्या.

भारतातील मुस्लिम समाजाची सामाजिक, आर्थिक आणि सैद्धांतिक किती काय आहे या संबंधी महिती घेणे आवश्यक आहे. कोणाकडे राज्यात कोणत्या प्रदेशात कोणत्या कित्याकात मुस्लिम राहतात आणि त्यांचे किती प्रमाण काय आहे. त्या-त्या भागात उपनिवेशासाठी ते कोण कोणते

आयुष्यत कशात आणि त्या-त्या भागात त्यांची संख्याची किती काय आहे आणि इतर स्वरूप किनागाची तुलना करत त्यांच्या उत्पन्नाची पातळी काय आहे ?

त्यांचा सामाजिक आर्थिक विकास काय झाला आहे आणि त्या-त्या भागातील इतर समाजाची तुलना केल्यास ते सुते आहेत ? विशेष त्यांच्या शासकीय प्रमाण काय आहे ? शिक्षणातील गळतीचे प्रमाण किती आहे ? इतरांची तुलना करित ते कसे आहेत. शासकी आणि शासकीय क्षेत्रातील नोक-काम त्यांचे प्रमाण किती आहेत. त्या भागातील त्यांच्या लोकसंख्येच्या प्रमाणाची तुलना करता ते कसे आहेत ? आणि इतर समाजाची तुलना करता ते कसे किती आहेत ते प्रमाण लक्ष असण्याची कारणे काय आहेत ? ही सर्व महिती साम्य अधितीने सुचविले आहेत. यासाठी मुस्लिम समाजात आस्था हा एकमेव उपाय आहे.

भारतात वेगवेगळ्या राज्यात मुस्लिम स्वरूपात इतर समाजाची प्रमाण किती आहेत त्या-त्या राज्यातील एकूण समाजातील मुस्लिम समाजातील प्रमाण किती आहे. मुस्लिम अधिती यांच्या मोठी राज्य व केंद्रीय समाजातील कर्मचार्यांचे आहेत काय ? केंद्र सरकार व राज्य सरकार यांच्या नोक-काम वेगवेगळ्या खाती मुस्लिम समाजाचे प्रमाण काय आहे ? शिक्षण संस्था, आरोग्य संस्था, नागरिकांकरा संस्था, बँका आणि सरकार पुरवठे असलेल्या इतर सेवा सुखित संस्थांच्या सदस्यांत समाजात अधिती यांच्या संपर्क असण्याची सोय आहे काय ? अशाप्रकारे त्यांचे प्रमाण काय आहे. मुस्लिम बहुसंख्य असलेल्या विभाग क्षेत्रात शाळा, दवाखाने, कालसंगोपन केंद्र व हारम संस्था पुरेशा प्रमाणात आहेत काय ? इतर भागातील अशा सोयीची तुलना करता त्या यांचे प्रमाणात आहेत काय ? एवढ्या समाजातील अभावस करून जव्यात सादर असण्याचे यत्न सादर समाजाचे कसे. कांही अगत्यजावनी झाली तर यासाठी आस्था हा एकमेव उपाय आहे.

मुस्लिम समाजातील किती जणांचा रोजगार मिळतो विशेष महिलेचा रोजगार किती काय ? रोजगार कोणत्या प्रकारच्या मिळतो ? कायन करणाऱ्या रोजगार आहे. फिर स्वतःचा रोजगार आहे ? जसेत तर ते कोणाच्या स्वतःपाचा व किती उत्पन्न देणारा आहे. इ. सर्व सादरी विचार कोणत्या व निष्कर्ष आढळल्यास एकूण भारतीय समाजातील मुस्लिमांचे आर्थिक समासलेपन जास्त आहे. एकूण हिंदूंच्या सर्व मुसलमान आर्थिक दृष्ट्या अधिक समासलेपन जास्त आहेत. हिंदू, ओबीसी, एस्.सी., एस्.टी. या समाजा मुस्लिमांचे समासलेपन जास्त आहे. यासाठी आस्था हा एकमेव उपाय आहे.

सैद्धांतिक दृष्ट्या मुस्लिम समाज जाणूत भाषयुक्त आहेत. कारण मुस्लिमातील सैद्धांतिक समासलेपनास आर्थिक कारण, महाकाय मानता जाता. त्यास मुस्लिम समाज ही जबाबदार आहे. पण ते पूर्ण सातय वाहत नाही. आपल्या देशातील शासकीय दर्जा सुखित खूप साज्यासलेला आहे. त्यात हिंदू समाजातील समासलेपन प्रमाण खूपच जमी आहे. त्याच स्तरात परदेशी समाजातील मुस्लिमांचे प्रमाण खूपच कमी आहे. 2001 च्या विधानाची प्रमाण देशातील एकूण परदेशीयांची संख्या 3 कोटी 76 लाख 70 हजार होती. यातील मुस्लिम संख्या 23

महाविद्यालयीन ग्रंथालय विकासाठी दहाव्या पंचवार्षिक योजनेचे योगदान

दादासाहेब सर्जेराव तोटे

ग्रंथालयशास्त्र विभाग प्रमुख,

आझाद महाविद्यालय,

औसा, जि. लातूर (महाराष्ट्र) भारत

उच्च शिक्षणामध्ये महाविद्यालयांच्या विकासांमध्ये पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षण दिले जाते. उच्च शिक्षणाचा दर्जा वाढविण्यासाठी विद्यापिठ अनुदान आयोगातर्फे विविध योजना राबविण्यात येतात. यामध्ये प्रामुख्याने विद्यार्थ्यांना व्यवसाय संधीची ओळख करून देणे समाजातील निम्नस्तरांवरील विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक संधी उपलब्ध करून देणे यामध्ये प्रामुख्याने शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेल्या वर्गाचा समावेश केला जातो. महाविद्यालयाचे आधुनिकरण व पदवी शिक्षणातील विभागाचे वर्गीकरण करणे हा उद्देश आहे. जास्तीत जास्त विद्यार्थी हे पदवी शिक्षण घेणारे असतात. त्यामुळे पदवी स्तरावरील अभ्यासक्रम तयार करताना विद्यार्थ्यांच्या कला गुणाना वाच देण्यासाठी व्यवसाय संधी उपलब्ध करून देणे व विद्यार्थ्यांनी विविध गुण आत्मसात करावेत व आपल्या भागाच्या व प्रात्याक्षिकावर आधारित अभ्यासक्रम असावेत असे सुचविले आहे. यनाच महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी संख्या अपेक्षापेक्षा कमी आहे. त्या महाविद्यालयात मिळणाऱ्या सोयी देखील खुपच तोकड्या अत्यल्प आहेत. अशा महाविद्यालयाची पुनर्रचना करण्यासाठी आणि सोयी सवलती वाढविण्यासाठी या दहाव्या पंचवार्षिक योजनेमध्ये भर दिला आहे. अपवादाल्मक स्वरुपात एखादया नवीन शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेल्या भागातील भागातील महाविद्यालयांना विशेष अनुदान दिलेले आहे. (Mital, A.C. २००७)

हेतु - Prpose :-

या योजनेचा मुख्य हेतु पदवी आणि पदव्युत्तर शिक्षणातील विकास करणे हा असून या योजनेची प्रामुख्याने चार हेतु आहेत.

१. शिक्षणातील दर्जात सुधारणा करणे.
२. उच्च शिक्षणातील समाजिक व प्रादेशिक अडचणी दुर करून सामाजिक आणि प्रादेशिक समतोल साधणे.

RFID :- It's Use In Libraries

Asst. Prof. Gaikwad V. V.
Dept. Of Library & Inf. Science
Azad Mahavidyalaya, AUSA

Abstract:-

RFID stands for Radio frequency Identification. (RFID) This technology is one of the today's most exciting & fastest growing technology. It is always applied in the libraries for managing library operations by increasing the efficiencies & improving profitability. RFID started replacing the traditional barcodes as its wireless identification capabilities promise to revolutionize the inventory control task. RFID based automatic checkout systems might tally up and pay the bills from supermarkets to library & infⁿ centers. RFID offers a number of advantages including inventory efficiency, security to library collections & minimal vulnerability to damage. This paper attempts to introduce RFID in their library & Information centers to take precautionous measures.

Keywords :- RFID, Library Security, Components of an RFID, Applications of RFID.

Introduction:-

We know that present age is Infⁿ Technology age and it's to survive in this age we must accept new & innovative technologies. How the libraries are exceptional for this? New technologies have always been of interest for libraries, to increase efficient & qualitative services. RFID technology has been in use for decades, initially in military & industrial applications, such as tracking material in rugged & fast moving situations where barcodes could not be used. Also it is used for "Radio tracking" of wild & agricultural animals & evolved later into a

technology, which used in many industrial applications today.

RFID stands for Radio Frequency Identification. The date of invention of RFID is 1940-48 in WW II by "Harry Stockman" he entitled, one paper which was published in the proceedings in 1948. This technology is in use since the 1970s. RFID technology is one of the today's most technologies have always been applied in the libraries for managing library operations by increasing the efficiencies & improving profitability.

The RFID is an application of Automatic Identification of Data Capture (AIDC) Technology. It resembles a traditional barcode system used in libraries. The main aim for today's libraries in adopting RFID is to improve library operations by increasing the efficiency of library transactions with faster circulations, theft detection & improving services for library users. In the light of the Dr.S.R. Ranganathans 4th law i.e. "Save the time of Users" of library & Information Science.

RFID is based on storing & remotely retrieving information or data as it consists of RFID tag, RFID reader & backend Database. RFID tags store unique identification information of objects & communicate the tags, so as to allow remote retrieval of their identification.

RFID technology depends on the communication between the RFID tags & RFID readers. This technology automatically enables to collect product place, time or transaction data without human intervention or error. RFID is only one of numerous technologies grouped under the term Automatic identification (Auto ID). Such as barcode, magnetic inks, optical character recognition voice touch memory, smart cards, biometrics etc. Especially suitable for large production networks.

• What is RFID ?

The concept of RFID systems originated in the 1940-48 as a means of distinguishing friendly aircraft from enemy aircraft in WWII.

RFID is a term used for a radio-enabled device that communicates with or interrogates a tag or smart label, which is embedded with a single

2016-17
ch Papers

2016

ISSN 2348-5825

Indo Asian Philosopher (IAP)

Vol. II, Issue : VII

April 2016 To Sept. 2016

www.irasg.com

Research Paper

7

Political Science

महाराष्ट्रातील मतदारसंघांच्या पुनर्रचनेनंतरचे बदलते राजकारण: विशेष संदर्भ लातूर जिल्हा

दिलीपकुमार दगडू क्षीरसागर

राज्यशास्त्र विभाग,

आझाद महाविद्यालय,

औसा, जि. लातूर

प्रस्तावना :

स्वातंत्र्योत्तर काळात भारताने जगातील बहुसंख्य देशांप्रमाणे प्रातिनिधिक लोकशाहीचा स्वीकार केला आहे. २६ जानेवारी १९५० रोजी अंमलात आलेल्या संविधानानुसार आपल्या देशाने संसदीय लोकशाहीचा मार्ग स्वीकारला आहे. भारताने स्वीकारलेली संसदीय शासनप्रणाली ब्रिटीश राजवटीचा महत्वपूर्ण राजकीय वारसा म्हणता येईल. भारताने अमेरिकेप्रमाणे संघराज्यात्मक रचना स्वीकारून तिचा मेळ ब्रिटीश घर्तीच्या संसदीय रचनेशी घालण्याचा प्रयत्न केला आहे. या देशाचा खंडप्राय भौगोलिक विस्तार, भाषिक, सांस्कृतिक व प्रादेशिक विविधता, समस्यांचे प्रांतविशिष्ट स्वरूप या सर्व आणि इतरही अनेक घटकांमुळे भारताने केंद्रीकृत एकात्म शासनप्रणाली स्वीकारणे अशक्यच होते. तसेच स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडात ब्रिटीश राजवटीने जी प्रातिनिधिक विधीमंडळ स्थापन केली होती, त्यांची कार्ये पध्दती व जबाबदारीचे तत्व यामुळे संसदीय लोकशाहीचे पायडेही या देशात पडत आले होते. त्यामुळे भारतासारख्या देशात संसदीय लोकशाहीचा स्वीकार होणे ही एका प्रदीर्घ राजकीय प्रक्रियेची अपरिहार्य परिणती होती असे स्पष्ट दिसून येते.

भारताने अमेरिकेप्रमाणे संघ राज्यात्मक रचना स्वीकारून तिचा मेळ इंग्लंडच्या घर्तीच्या संसदीय रचनेशी घालून केंद्रसरकारच्या स्तरावर लोकसभा, घटक राज्य स्तरावरील विधान सभा व ग्रामीण आणि नागरी स्तरावरील स्थानिक स्वशासन संस्थांच्या निवडणुका मतदारसंघ निहाय घेतल्या जातात. या तिन्ही स्तरावर प्रादेशिक प्रतिनिधित्वाची पध्दती स्वीकारणे क्रमप्राप्त ठरले आहे. एकंदरीत संपूर्ण भारतात 'मतदारसंघ', 'मतदान' व 'प्रतिनिधीत्व' या तिन्ही बाबींना भारतीय संसदीय लोकशाही शासनप्रणालीच्या दृष्टिने विशेष महत्व प्राप्त झाल्याचे दिसून येते. त्यामुळे आपला लोकप्रतिनिधी कोण असावा ? हे एका अर्थाने मतदार ठरवत असले तरीही प्रतिनिधीत्व ठरविण्यामध्ये मतदारसंघाच्या रचनेला महत्त्वाचे स्थान प्राप्त झालेले असते. तात्पर्य प्रतिनिधीक लोकशाहीत 'प्रतिनिधीत्व' आणि 'मतदारसंघाची रचना' यांचा

Research Paper
2016

2016

RNI, MAHMUL02805/2010/33461
Interlink Research Analysis

IMPACT FACTOR
3.42

ISSN 0976-0377

Issue : XIV, Vol. V, July 2016 To Dec. 2016 46

महाराष्ट्र विधानसभेतील महिलांचा राजकीय सहभाग

दिलीपकुमार डी. क्षीरसागर
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,
आझाद महाविद्यालय,
औसा, जि. लातूर (महाराष्ट्र) भारत

8

Research Paper - Political Science

प्रस्तावना :

भारतीय स्वातंत्र्याला सात दशके पूर्ण झाली असताना स्वातंत्र्याचे फायदे भारतीय समाजातील महिलांचा लोकसंख्येतील पत्रास टक्के घटक असूनही या स्वातंत्र्याचा पूर्णपणे उपभोग घेऊ शकत नाही हे वास्तव आहे. महिलांच्या सक्षमीकरणासाठी राष्ट्र आणि राज्य पातळीवर विविध प्रकारचे कायदे करण्यात येऊनही लिंगभेदावर आधारित विषमतेला, शोषणाला महिलांना सातत्याने सामोरे जावे लागत आहे. लिंगभेदावर आधारित विषमतेतून स्त्रियांचे मोठ्या प्रमाणात शोषण झाले व होत आहे. परिणामी लिंगभेद आणि शोषणावर आधारित सामाजिक, राजकीय आणि आर्थिक व्यवस्था बदलून स्त्रियांना पुरुषांच्या बरोबरीने प्रगती आणि विकासाच्या समान संधी उपलब्ध करून देणारी व्यवस्था निर्माण करण्याशी महिला समक्षमीकरणाची प्रक्रिया संबंधित आहे. महिला सक्षमीकरणाच्या अनेकविध पैलूंपैकी राजकीय सक्षमीकरणाच्या अनुषंगाने महाराष्ट्र विधानसभेतील महिलांच्या राजकीय सहभागाचा अभ्यास या संशोधनपर लेखाद्वारे करणार आहोत.

राजकीय निर्णयप्रक्रियेत महिलांचा सहभाग वाढविणे याकडे महिला सबलीकरणाचे एक साधन म्हणून पाहिले जात आहे. त्याकरीता महिलांना राजकीय अधिकारांचा वापर करून राजकीय सत्ता प्राप्त करण्यासाठी प्रोत्साहित केले जाते. राजकीय निर्णय प्रक्रियेत महिलांचा सहभाग वाढल्याने महिलांच्या सबलीकरणाच्या दृष्टीने निर्णय घेता येऊ शकतात. महिलांच्या विकासासाठी, संरक्षणासाठी कायदे केले जावेत म्हणून सरकारवर दबाव आणता येतो. महिलांवर होणारे अन्याय अत्याचार शासनदरबारी मांडून त्याचे त्वरीत निराकरणासाठी प्रयत्न करता येतात. डेन्मार्क,

नों
अ
म
म
म
स्व
नि
आ
व
१)
२)
वि
का
पुढे